

เปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาวดีสอนหญิง

สารนิพนธ์
ของ
นพพร คำเมือง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มีนาคม 2548
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

895.911

น ๒๙๗๒

ร. 3

เปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาวดีสอนหญิง

บทคัดย่อ

ของ

นพพร คำเมือง

เสนอตอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มีนาคม 2548

h 264554

2.8 เท.บ. ๔๖๕๕

นพพร คำเมือง (2548) เปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่อง
กายนครกับสุภาษิตสอนหญิง สารนิพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์
อาจารย์ฐนสัจจ์ วงศ์สุวรรณ

การเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิต
สอนหญิงครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้าเพื่อศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์
นิทาน คำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงวาวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ มีท่วงทำนอง
การประพันธ์ที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยตั้งสมมุติฐานการวิจัยครั้งนี้ว่า นิทานคำกลอน
เรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงมีท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนกัน ดังนั้นผู้แต่งวรรณกรรม
ทั้ง 2 เรื่องนี้จะเป็นคนเดียวกัน ซึ่งการศึกษาเปรียบเทียบครั้งนี้ใช้นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร
ฉบับที่พระโสมภณอักษรกิจพิมพ์ช่วยในการปลงศพนางเจนจินอักษร (กิมจุย) เมื่อปีพ.ศ. 2475 และ
ใช้สุภาษิตสอนหญิงฉบับที่ตีพิมพ์ในหนังสือชีวิตและงานของสุนทรภู่ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งกรมศิลปากรได้ตรวจสอบชำระใหม่ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์
บรรณาคาร พ.ศ. 2543 เป็นข้อมูลในการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ 3 ลักษณะคือ
ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และการแสดงทรรศนะของกวี โดยการ
แจกแจงความถี่ของข้อมูลตามรายการต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละและนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า
แบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับ
สุภาษิตสอนหญิงทั้ง 3 ลักษณะพบว่าไม่ตรงกับสมมุติฐานการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ เพราะวรรณกรรมทั้ง
2 เรื่องนี้มีลักษณะท่วงทำนองการประพันธ์ในลักษณะเหมือนกันบางสวนคือ จำนวนคำ จังหวะ
กลอน เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครอง เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง
และการใช้โวหารภาพพจน์ ท่วงทำนองการประพันธ์ที่แตกต่างกันคือ ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคดับและการแสดงทรรศนะของกวี จากการศึกษาลักษณะท่วงทำนอง
การประพันธ์ที่มีลักษณะเหมือนกันบางส่วนและแตกต่างกันนั้น อัตราส่วนความเหมือนกันในการ
แต่งคำประพันธ์ระหว่างผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง ถือได้ว่าเป็น
อัตราส่วนที่น้อยเกินไปที่จะแสดงให้เห็นวาวรรณกรรมทั้ง 2 นี้มีผู้แต่งคนเดียวกัน โดยอัตราส่วนที่
เหมือนกันของลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ทางด้านเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ เสียงวรรณยุกต์
ทำยวรรครองและเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง มีอัตราส่วนในระดับสูงถึงร้อยละ 80 นั้น
เป็นเพราะว่าผู้แต่งจำเป็นต้องแต่งให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ จากเหตุผลดังกล่าว
ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ผู้แต่งวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ไม่ใช่คนเดียวกัน

THE COMPARISON OF THE WRITING STYLE BETWEEN
KAINAKHON AND SUPHASITSONYING

AN ABSTRACT
BY
NAWAPORN KHUMMAUNG

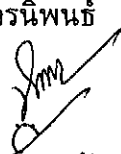
Presented in partial fulfillment of the requirements
For the Master of Education degree in Thai
At Srinakharinwirot University
March 2005

Nawaphon Khummaung (2005) *The comparison Of The Writing Style Between Kainakhon And Suphasitsonying* Master's Project, M Ed (Thai) Bangkok Graduate School, Srinakharinwirot University Project Advisor Thanasacan Wongsuwanna

The purposes of the study were to compare and contrast the writing style between the Kainakhon and Suphasitsonying. Since the two literary works shared many styles of writing, it was hypothesized that the two works should be composed by the same author. The research method employed was analyzing three aspects of the writing style: the poetic techniques, the figurative language and the poet's self expressions. The frequency of the data in each category was counted in percentages. The research results revealed that although the two verses shared some characteristics, the frequency of the similarity was not high enough to support the hypothesis. Eighty percent of the similarity was found in the matching of the tonal pattern in the second, the third and the fourth lines of each stanza. The similarity occurred because the poets of both literary works wanted to satisfy the requirement of Klon Suphab, a kind of Thai poetry. It was assumed that the poets of the two verses were not the same. The hypothesis, therefore, was not supported.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง เปรียบเทียบท่วงท่าของการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับ สุภาจิตสอนหญิง ของ นวพร คำเมือง ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

(อาจารย์จูนจันทร์ วงศ์สุวรรณะ)

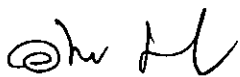
ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

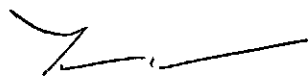
คณะกรรมการสอบ

(อาจารย์จูนจันทร์ วงศ์สุวรรณะ)

ประธาน

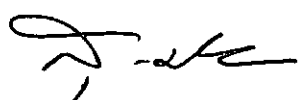

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

กรรมการสอบสารนิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ไพบุลย์ ดวงจันทร์)

กรรมการสอบสารนิพนธ์

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

วันที่ 1 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2548

ประกาศคุณูปการ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ฐนสัจจันทร์ วงศ์สุวรรณะ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ รองศาสตราจารย์อัศรา บุญทิพย์และรองศาสตราจารย์ไพบุลย์ ดวงจันทร์ กรรมการสารนิพนธ์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาช่วยเหลือแนะนำแนวทางและตรวจสอบแก้ไขสารนิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้ศึกษารู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์บรรพต ศิริชัย รองศาสตราจารย์สายทิพย์ นุกูลกิจ อาจารย์วาสนา นามวงศ์ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำแนวทาง ข้อคิดเห็นและตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ พร้อมทั้งคอยให้กำลังใจมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยมหาวิทยาลัยบูรพาและมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้ความรู้และวางพื้นฐานแนวความคิดในการศึกษา จนทำให้ผู้ศึกษาสามารถนำความรู้และความคิดต่างๆมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพในการศึกษาครั้งนี้จนประสบผลสำเร็จ

สุดท้ายขอขอบคุณเพื่อนๆวิชาเอกภาษาไทยทุกคนและกัลยาณมิตรทุกท่าน ที่ให้กำลังใจมาโดยตลอด

คุณค่าและประโยชน์ของงานวิจัยนี้ ขอมอบเป็นกตัญญูกตเวทิตาต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้ให้ความรักและความรู้แก่ผู้ศึกษาเสมอมา

นวพร คำเมือง

สารบัญ

บทที่

หน้า

1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	4
ข้อดกลงเบื้องต้น	4
สมมุติฐานการวิจัย	5
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาษิตสอนหญิง	6
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสุภาษิตสอนหญิง	6
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาษิตสอนหญิง	7
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการประพันธ์	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการประพันธ์	8
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการประพันธ์	12
3 วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร	15
ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ	15
จำนวนคำ	16
จังหวะกลอน	20
ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส	34
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคดับ	39
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ	45
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครอง	47
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคสง	51
การใช้โวหารภาพพจน์	53
อุปลักษณ์	53
อุปมา	54
สมพจน์	55

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ)	
นามนัย	56
สัทพจน์	57
สัญลักษณ์	57
ปฏิรูปพจน์	58
อุปมานิทัศน์	58
อติพจน์	63
อุทาหรณ์	64
การแสดงทรรศนะของกวี	64
ทุกสิ่งไม่เที่ยงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย	64
มีความศรัทธาในพุทธศาสนา	66
4 วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง	68
ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ	68
จำนวนคำ	69
จังหวะกลอน	72
ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส	79
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคดับ	83
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ	88
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครอง	92
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง	94
การใช้โวหารภาพพจน์	97
อุปลักษณ์	97
อุปมา	98
นามนัย	99
สัญลักษณ์	100
ปฏิรูปพจน์	100
ปฏิบัติจนา	101
อุทาหรณ์	101
การแสดงทรรศนะของกวี	102
ผู้หญิงต้องปฏิบัติตนให้สมฐานะ	102
ผู้หญิงต้องรักษานวลสงวนตัว	103

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
ผู้หญิงต้องมีกิจกรรมารยาทที่เหมาะสม	104
ผู้หญิงต้องมีความกตัญญู	105
ผู้หญิงต้องปฏิบัติหน้าที่การเป็นภรรยาที่ดี	105
ผู้หญิงต้องรู้จักคิด วิเคราะห์ พิจารณา	106
ผู้หญิงต้องรู้จักประหยัดและอดออม	107
ผู้หญิงต้องรู้จักระมัดระวังคำพูด	107
ผู้หญิงต้องเห็นความสำคัญของการศึกษา	108
ผู้หญิงต้องรับผิดชอบการทำงาน	109
5 เปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร กับสุภาษิตสอนหญิง	110
ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ	111
จำนวนคำ	111
จังหวะกลอน	113
ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส	115
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคระดับ	118
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ	120
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครอง	123
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง	125
การใช้โวหารภาพพจน์	128
การแสดงพรรณนะของกวี	130
6 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	134
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	134
อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า	137
ข้อเสนอแนะ	139
บรรณานุกรม	140

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก	143
ภาคผนวก ก นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร	144
ภาคผนวก ข สุภาษิตสอนหญิง	195
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์	208

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	เปรียบเทียบความนิยมทางด้านจำนวนคำ	112
2	เปรียบเทียบจำนวนคำที่เหมือนกัน	112
3	เปรียบเทียบจำนวนคำที่แตกต่างกัน	113
4	เปรียบเทียบความนิยมทางด้านจังหวัดกลอน	114
5	เปรียบเทียบจังหวัดกลอนที่เหมือนกัน	114
6	เปรียบเทียบจังหวัดกลอนที่แตกต่างกัน	115
7	เปรียบเทียบความนิยมทางด้านตำแหน่งคำที่รับสัมผัส	116
8	เปรียบเทียบตำแหน่งคำรับสัมผัสที่เหมือนกัน	117
9	เปรียบเทียบตำแหน่งคำรับสัมผัสที่แตกต่างกัน	117
10	เปรียบเทียบความนิยมทางด้านเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคระดับ	118
11	เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคระดับที่เหมือนกัน	119
12	เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคระดับที่แตกต่างกัน	120
13	เปรียบเทียบความนิยมทางด้านเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ	121
14	เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับที่เหมือนกัน	122
15	เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับที่แตกต่างกัน	122
16	เปรียบเทียบความนิยมทางด้านเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครอง	123
17	เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองที่เหมือนกัน	124
18	เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองที่แตกต่างกัน	125
19	เปรียบเทียบความนิยมทางด้านเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง	126
20	เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่งที่เหมือนกัน	127
21	เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่งที่แตกต่างกัน	127
22	เปรียบเทียบความนิยมทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์	128
23	เปรียบเทียบโวหารภาพพจน์ที่เหมือนกัน	129
24	เปรียบเทียบโวหารภาพพจน์ที่แตกต่างกัน	130
25	เปรียบเทียบความนิยมทางด้านการแสดงทรรชนะของกวี	131
26	เปรียบเทียบทรรชนะของกวีที่แตกต่างกัน	132

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณกรรมไทยบางเรื่องยังไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้ใดคือผู้แต่ง เช่น สุภาสิตพระร่วง ตำรับ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ลิลิตพระลอ เป็นต้น วรรณกรรมเรื่องที่ยังเป็นปัญหาเกี่ยวกับผู้แต่งนั้น สุภาสิตสอนหญิงเป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้แต่งคือใคร ผู้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้หลายท่านมีความเห็นว่า สุนทรภู่ไม่ได้เป็นผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิง แต่ผู้แต่งคือกวีที่ชื่อ “ภู” เหมือนกับชื่อของสุนทรภู่ ซึ่งผู้ศึกษาวรรณกรรมเหล่านั้นต่างก็ให้เหตุผลที่คล้ายคลึงกันว่า ปกติ สุนทรภู่จะไม่แต่งบทกลอนด้วยการเขียนบทไหว้ครูเป็นบทขึ้นต้น ยกเว้นแบบสอนอ่านคำเรื่อง พระไชยสุริยา ซึ่งมีบทไหว้ครูเพียงสั้นๆ แต่ในวรรณกรรมเรื่องสุภาสิตสอนหญิงขึ้นต้นด้วยบทไหว้ครูซึ่งต่างไปจากวรรณกรรมเรื่องอื่นๆของสุนทรภู่ นอกจากนี้ท่วงทำนองการประพันธ์ เช่น การเลือกใช้คำ เนื้อหาที่แต่งและพรรณนาของกวีในสุภาสิตสอนหญิงก็ไม่ใช้ลักษณะการแต่งคำประพันธ์ของสุนทรภู่ ผู้ศึกษาวรรณกรรมหลายท่านที่มีความคิดเห็นสนับสนุนประเด็นดังกล่าวนี้ เช่น

พัชนี อัยราชวัตร (2521 : 152) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิงว่า

“ สุนทรภู่อาจมิใช่ผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิง เพราะสุนทรภู่เคยเขียนบทไหว้ครูไว้ต้นเรื่องเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องพระไชยสุริยาและบทไหว้ครูนั้นก็เขียนเพียงสั้นๆ ไม่เหมือนกับบทไหว้ครูในสุภาสิตสอนหญิง ส่วนบทไหว้ครูในสุภาสิตสอนหญิงกลับไป เหมือนบทไหว้ครูในนิทานเรื่องกายนคร ซึ่งปรากฏชื่อผู้แต่งว่า “ภู” เหมือนกัน แต่ไม่ใช่คนเดียวกับสุนทรภู่ นอกจากนี้การเลือกใช้คำในสุภาสิตสอนหญิงมีความไพเราะน้อยกว่าเรื่องอื่นๆของสุนทรภู่ และสุนทรภู่ไม่นิยมใช้ชื่อ “ภู” หลังจากรับราชการเป็นขุนสุนทรโวหารแล้ว แต่ในสุภาสิตสอนหญิงซึ่งสมเด็จพระยาบรมราชฯ ทรงกลาวว่าแต่งในปี 2380-2383 ซึ่งเป็นระยะหลังจากสุนทรภู่รับราชการแล้วนั้น ยังปรากฏชื่อของผู้แต่งว่า “ภู” อยู่ นอกจากนี้คำว่า “สลึง” ซึ่งหมายถึงเงินเหรียญนั้น ในตำนานเงินตราของสมเด็จพระยาบรมราชฯ ทรงกลาวว่า มีการทำเหรียญสลึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นสมัยหลังจากที่สุนทรภู่ถึงแก่กรรมไปแล้ว

เทพ สุนทรศารทูล (2536 : 45) มีความคิดเห็นว่าสุภาสิตสอนหญิงไม่ใช่ผลงานของสุนทรภู่ แต่เป็นผลงานของกวีคนอื่นที่ชื่อ “ภู” ซึ่งเป็นผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครโดยให้เหตุผลว่า “คำไหว้ครูทั้ง 2 เรื่องนี้ เหมือนจะคัดลอกกันมาทีเดียว เหมือนกันทั้งถ้อยคำ

สำนวนกลอน ความคิดทุกอย่าง ผมยังไม่เคยเห็นเลยจริงๆว่ามีกวีที่ไหนแต่งกลอนพ้องกัน
ทั้งถ้อยคำ สำนวนโดยตลอดทั้ง 6 คำกลอนเช่นนี้ นอกจากกวีนั้นเป็นคนอื่นๆเดียวกัน

บทไหว้ครูของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาษิตสอนหญิงที่ เทพ สุนทรสารทูล
ได้ศึกษาวิเคราะห์ คือ

บทไหว้ครูนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร

ประนมหัตถ์จัดวางขึ้นหว่างเตียร
ต่างประทีปโกสมปะทุม¹เทียน
จำนงเนียรน้อมบาทพระศาสดา
อันเป็นมิ่งโมลีทั้งสี่ทวีป
ดั่งประทีปส่องทั่วทุกทิศา
ก็ลงลับดับไกลนัยนา
สุมหาห้องนิพพานสำราญรมย์
ฉันชื่อภูผู้ประดิษฐ์คิดสนอง
ขอประคองคุณใส่ไว้เหนือผม
ให้ประเสริฐเลิศล้ำด้วยคำคม
โดยอารมณ์คิดเทียบคำเปรียบปราย

บทไหว้ครูสุภาษิตสอนหญิง

ประนมหัตถ์น้อมสการขึ้นเหนือเตียร
ต่างประทีปโกสมปะทุม²เทียน
จำนงเนียรน้อมบาทพระศาสดา
อันเป็นปิ่นโมลีทั้งสี่ทวีป
ดั่งประทีปส่องทั่วทุกทิศา
ก็ลงลับดับไกลนัยนา
สุมหาห้องนิพพานสำราญรมย์
ฉันชื่อภูผู้ประดิษฐ์คิดสนอง
ขอประคองคุณใส่ไว้เหนือผม

¹ คัดลอกตามต้นฉบับ

² คัดลอกตามต้นฉบับ

ให้ประเสริฐเลิศล้ำด้วยคำคม
โดยอารมณ์ดำรงรักชกภิปราย

ถาวร ฆ้องฤกษ์ (2520 22-23) ได้ค้นคว้าหาต้นฉบับนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร จากหอสมุดแห่งชาติ เพื่อนำไปจัดพิมพ์เป็นบรรณาการในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูอุดม ศาสณคุณ พบว่า มีต้นฉบับของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครอยู่ 3 ฉบับ ซึ่งมีผู้นำมาบริจาคไว้ คือ ฉบับของนายทองอยู่ จรรยากุล ฉบับของเจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ) และอีกฉบับหนึ่งเป็นของ นายประยูร อันล่ำรู่ ซึ่งทั้ง 3 ฉบับนี้มีเนื้อเรื่องและบทไหว้ครูที่เหมือนกัน คือ

ขอยอกรกษฏางขึ้นวางเศียร
ตางประทีปโกสมประทุมเทียน
จำนงเนียรนบบาทพระศาสดา
อันเป็นปิ่นมอลีทั้งสี่ทวีป
ดั่งประทีปส่องสว่างทุกทิศา
ก็ลงลับดับไปในอนา
ถึงมหานิฤพานสำราญมัย
เราผู้ประดิษฐ์คิดสนอง
ขอประคองคุณไสไว้ในผม
ให้ประเสริฐเลิศล้ำด้วยคำคม
โดยอารมณ์รินรักชกภิปราย
จึงเริ่มเรื่องเมืองกายนคร
ชาวประชาราษฎร์สิ้นทั้งหลาย
จงกรองความตามการะธินาย
ว่าความตายนั้นจะมาทุกราตรี

นอกจากนี้ถาวร ฆ้องฤกษ์ ยังได้รับนิทานคำกลอนเรื่องนครกาย อีกหนึ่งฉบับจาก นายเต๋ เขียวขจี โดยนิทานคำกลอนเรื่องนครกาย ฉบับนี้มีเนื้อเรื่องเหมือนกับต้นฉบับนิทาน คำกลอนเรื่องกายนครทั้ง 3 ฉบับที่พบในหอสมุดแห่งชาติ แตกกลับมีบทไหว้ครูที่แตกต่างออกไป ดังนี้

○นโมอันว่าน้อมนมัสการ
ไหว้ธรรมะพระศาสดา
○นายภูอยู่เรือเที่ยวค้าขาย
จึงคิดความตามใจในกาย

พุทธารจารย์ล้นเกล้าเกษา
ไหว้สังฆาปรินิบัติตรี
เห็นร่างกายไม่เที่ยงทุกสิ่งศรี
เอากายนี้ผูกเป็นนิทานไป

จะขอกลาราวเรื่องเมืองสังขาร เป็นนิทานบันทึกพิสมัย
ในเรื่องนี้ที่จริงเราอุปไมย ถ้าผู้ใดอ่านเล่นไม่เห็นความ

การที่เทพ สุนทรศารทูล ได้แสดงความคิดเห็นว่าผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงคือคนคนเดียวกัน โดยให้เหตุผลว่า เพราะวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้มีบทไหว้ครูที่คล้ายคลึงกันมากนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่าเหตุผลดังกล่าวอาจถือเป็นข้อสรุปที่ยังไม่ชัดเจน จึงควรรหาเหตุผลอื่นมาประกอบเพื่อสนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะใช้ท่วงทำนองการประพันธ์ของผู้แต่งมาเป็นเหตุผลประกอบข้อสันนิษฐานให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะท่วงทำนองการประพันธ์ย่อมแสดงถึงลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งแต่ละคน

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงนี้ ผลของการศึกษาจะทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในการศึกษาว่าผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิงคือกวีท่านใด ผลการศึกษาครั้งนี้อาจนำไปใช้เป็นแนวทางในการสืบค้นวรรณกรรมเรื่องอื่นๆที่เชื่อว่าแต่งโดยกวีที่ชื่อ “ภู” เช่น นกกระเจาคำกลอน พระสมุทรคำกลอน จันทโครบคำกลอน เป็นต้น

ข้อตกลงเบื้องต้น

1 การศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงจะศึกษาท่วงทำนองการประพันธ์ของกวีในด้าน

- 1 1 ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ
- 1 2 การใช้โวหารภาพพจน์
- 1 3 การแสดงพรรณนาของกวี

โดยการแจกแจงความถี่ของข้อมูลตามรายการต่างๆคิดเป็นค่าร้อยละ

2 ลักษณะนามของจำนวนพยางค์ใช้คำว่า “คำ” ซึ่งเป็นลักษณะนามที่ใช้เรียกจำนวนพยางค์ของภาษาในวงการคำประพันธ์

3 การศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงครั้งนี้ใช้นิทานคำกลอนเรื่องกายนครฉบับที่พระโสมณอักษรกิจพิมพ์ช่วยในการปลงศพนางเงินจันอักษร (กิมจุ้ย) เมื่อปีพ.ศ. 2475 และใช้สุภาสิตสอนหญิงฉบับที่ตีพิมพ์ในหนังสือชีวิตและงานของสุนทรภู่ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งกรมศิลปากรได้ตรวจสอบชำระใหม่ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์บรรณาคาร พ.ศ. 2543

สมมุติฐานการวิจัย

นิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิง มีท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนกัน ดังนั้นผู้แต่งวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้อาจเป็นคนเดียวกัน

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง ดำเนินโดยวิธีวิจัยเอกสารตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิง
- 2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์
- 3 ศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงในด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และการแสดงพรรณนาของกวี
- 4 เสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ดังนี้

2 1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาสิตสอนหญิง

2 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการประพันธ์

2 1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาสิตสอนหญิง

2 1 1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสุภาสิตสอนหญิง

สุภาสิตสอนหญิงเป็นวรรณกรรมไทยอีกเรื่องหนึ่งที่ยังไม่ทราบอย่างชัดเจนว่าใครคือผู้แต่ง มีผู้ที่แสดงความเห็นเกี่ยวกับผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิงไว้หลายท่าน เช่น

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2543 6-7) ได้แสดงความคิดเห็นว่าผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิงคือสุนทรภู่ เมื่อปี พ.ศ. 2465 ดังคำอธิบายว่า

“สุนทรภู่เห็นจะแต่งเมื่อราวระหว่างปีพ.ศ. 2380-2383 พิจารณาตามสำนวนดูเหมือนหนังสือเรื่องนี้สุนทรภู่จะแต่งขาย เป็นสุภาสิตสำหรับสตรีสามัญทั่วไป ความไม่บังวางแต่งให้ผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะดังเรื่องอื่นบางเรื่อง เช่น เพลงยาวถวายโอวาทและสวัสดิรักษา ต้นฉบับเดิมที่หอพระสมุดฯ ได้มาเรียกว่า สุภาสิตไทย เป็นคำสมมุติของผู้อื่นดูเหมือนผู้สมมุติจะไม่รู้ว่าเป็นกลอนของสุนทรภู่ด้วยซ้ำไป ถ้อยคำในต้นฉบับก็วิลาสคลาดเคลื่อนต้องซ่อมแซมในหอพระสมุดฯ หลายแห่งแต่นับว่าแต่งดีน่าอ่าน”

เทพ สุนทรสารทูล (2536 81) แสดงความคิดเห็นเรื่องผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิงเมื่อปี พ.ศ. 2514 ว่าผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิงที่คนทั่วไปเชื่อว่าเป็นผลงานของสุนทรภู่นั้นที่จริงน่าจะเป็น “นายภู” ซึ่งเป็นผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร โดยให้เหตุผลว่าทั้งสองเรื่องนี้มีบทไหว้ครูที่คล้ายคลึงกันมาก

พิทยา วงกุล (2535 28) ได้พบสุภาสิตสอนหญิงจากจังหวัดลพบุรีอีกสำนวนหนึ่ง คัดลอกไว้ในสมุดไทยขาวโดยพระแบน แทรกอยู่ระหว่างเรื่องประถม ก กา และสวัสดิรักษา แต่เมื่อนำเอาสุภาสิตสอนหญิงฉบับที่พระแบนคัดลอกไปเทียบเคียงกับฉบับหอสมุดแห่งชาติ พบว่าทั้ง 2 ฉบับนี้มีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันมาก แต่มีบางวรรคที่ใช้ถ้อยคำสลับกัน บางวรรคใช้ถ้อยคำที่เหมือนกันทั้งหมดและบางวรรคใช้คำไม่เหมือนกันเลย ดังนั้นจึงสามารถสรุป

ได้ว่าสุภาษิตสอนหญิงทั้งสองฉบับคัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกัน และจะต้องมีการแก้ไขในฉบับใดฉบับหนึ่ง หรืออาจมีการแก้ไขทั้งสองฉบับ หรืออาจจะเกิดการผิดพลาดจากการคัดลอก นอกจากนี้พิทยา วงกุล ยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงไว้ดังนี้

คำกลอนที่ปรากฏในสุภาษิตสอนหญิง ฉบับพระปิ่นคัตลอกปัญหา
ใครเป็นผู้แต่งนั้นขึ้นอยู่กับความตีความหมายของการใช้คำ ซึ่งมีแง่มุม
ให้คิดได้ว่าสุภาษิตสอนหญิงนั้นไม่ใช่ผลงานของสุนทรภู่ ดังจะเห็นได้
จากคำกลอนที่ว่า

ข้าฯผู้ประติษฐิตสนอง

ขอประคองคุณไสไว้ในผม

ให้ประเสริฐเลิศล้ำด้วยคำคม

โดยอารมณ์อารีรักชกภิปราย

ฉบับนี้ไม่มีชื่อ 'ภู่' บอกไว้ ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่าใครแต่ง
สวนจะคัดลอกตกหล่นไปหรือไม่ ปัญหานี้หาควรลากเข้าเป็นผลงาน
ของสุนทรภู่ด้วยความลำเอียงไม่

2.1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาษิตสอนหญิง

ในงานวิจัยของพัชนี อัยราชวงศ์ (2521) ซึ่งศึกษาเรื่องจริยศึกษาของสตรีไทยใน
สุภาษิตสอนหญิงคำกลอน ได้แสดงความคิดเห็นเรื่องผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงเหมือนกับ
เทพ สุนทรสารทูลว่า สุนทรภู่อาจมิใช่ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิง เพราะสุนทรภู่เคยเขียนบทไหว้ครู
ไว้ต้นเรื่องเพียงเรื่องเดียวคือเรื่องพระไชยสุริยาและบทไหว้ครูนั้นก็เขียนเพียงสั้นๆ ไม่เหมือนกับ
บทไหว้ครูในสุภาษิตสอนหญิง สวนบทไหว้ครูในสุภาษิตสอนหญิงกลับไปเหมือนบทไหว้ครูใน
นิทานเรื่องกายนคร ซึ่งปรากฏชื่อผู้แต่งว่า "ภู่" เหมือนกัน แต่ไม่ใช่คนเดียวกับสุนทรภู่
นอกจากนี้การเลือกใช้คำในสุภาษิตสอนหญิงมีความไพเราะน้อยกว่าเรื่องอื่นๆของสุนทรภู่ และ
สุนทรภู่ไม่นิยมใช้ชื่อ "ภู่" หลังจากรับราชการเป็นขุนสุนทรโวหารแล้ว แต่ในสุภาษิตสอนหญิงซึ่ง
สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าววาแต่งในปี 2380-2383 ซึ่งเป็นระยะหลังจากสุนทรภู่
รับราชการแล้วนั้น ยังปรากฏชื่อของผู้แต่งว่า "ภู่" อยู่ นอกจากนี้คำว่า "สสิ่ง" ซึ่งหมายถึงเงิน
เหรียญนั้นในตำนานเงินตราของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวว่า มีการทำเหรียญ
สสิ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นสมัยหลังจากที่สุนทรภู่ถึงแก่กรรมไปแล้ว พัทณี อัยราชวงศ์ ยังได้
สรุปผลการศึกษาในเรื่อง จริยศึกษาของสตรีไทยในสุภาษิตสอนหญิงคำกลอนว่า เป็นวรรณกรรมที่
สอนสตรี 5 ด้าน คือ การครองตน กิริยามารยาท การปฏิบัติตนต่อบิดามารดา การเลือกคู่ครอง
และการปฏิบัติตนต่อสามี พัทณี อัยราชวงศ์ มีความคิดเห็นว่าคำสอนต่างๆเหล่านี้แสดงให้เห็นถึง
คตินิยมของสังคมไทยในสมัยนั้นว่าสตรีมีบทบาทและฐานะทางสังคมอยู่ในวงแคบกว่าบุรุษ

สตรีได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับเรื่องการบ้านการเรือน ส่วนบุรุษนั้นเป็นฝ่ายออกไปทำหน้าที่ของตนในสังคมนอกบ้าน คือ เป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัวและต้องไปรับใช้ประเทศชาติด้วยการรับ ราชการตามกฎหมายเกณฑ์ในสมัยนั้น ซึ่งจากการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบดังกล่าว บุรุษจึงเป็นฝ่ายที่สตรียมอบความเป็นใหญ่ให้ เพราะบุรุษต้องเป็นฝ่ายที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบต่าง ๆ มากกว่าสตรี คือเป็นทั้งหัวหน้าครอบครัวและเป็นทั้งผู้ปกป้องประเทศชาติในยามศึกสงครามอีกด้วย

ลำยอง สำเร็จดี (2529) ได้วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ของสุนทรภู่เพื่อสืบค้นผู้แต่งนิราศอิเหนาและสุภาซิดสอนหญิง ได้ผลสรุปว่า สุนทรภู่จะแต่งนิราศอิเหนาเพราะท่วงทำนองการประพันธ์ด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพด้านการใช้คำและความ ด้านการแสดงพรรณนาของกวี ด้านการใช้กวีโวหารและด้านกลวิธีของการประพันธ์เหมือนสุนทรภู่ และเมื่อวินิจฉัยลักษณะสำคัญด้านอื่นๆประกอบ พบว่าผู้แต่งนิราศอิเหนามีกระบวนการการพรรณนาที่เหยียบกลอนและเหยียบความกับวรรณกรรมเรื่องอื่นๆของสุนทรภู่เป็นอันมาก แต่สุนทรภู่มิได้แต่งสุภาซิดสอนหญิง ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้แต่งสุภาซิดสอนหญิงมีกลวิธีการประพันธ์และการแสดงพรรณนาแตกต่างไปจากสุนทรภู่อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะความแตกต่างด้านกลวิธีการประพันธ์ เช่น การใช้สัมผัสในไม่คงที่ การใช้สัมผัสผิดไปจากความนิยม การใช้คำศัพท์เลียนเสียงพูดในสุภาซิดสอนหญิงมีการใช้คำไวพจน์ “นาง” ต่างจากวรรณกรรมของสุนทรภู่ สำหรับความแตกต่างในด้านการแสดงพรรณนาและอุปนิสัยของกวีซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของกวีแต่ละคน เช่น การไม่เห็นว่าการรักมีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ ความเป็นคนละเอียดและช่างสังเกต ส่วนที่ท่วงทำนองการประพันธ์ที่ดูคล้ายกับท่วงทำนองการประพันธ์ของสุนทรภู่ เป็นต้นว่าลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้คำบางชนิด พรรณนาของกวีและการใช้โวหารภาพพจน์นั้น อาจวิเคราะห์ได้ว่ามีลักษณะเหมือนกันเนื่องมาจากลักษณะบังคับเพราะความนิยม หรือเป็นลักษณะรวมกันเพราะเป็นคานิยมของสังคม

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการประพันธ์

2.2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการประพันธ์

ท่วงทำนองการประพันธ์หรือ Style เป็นลักษณะเฉพาะตัวในการแต่งคำประพันธ์ของผู้แต่งแต่ละคน สังเกตได้จากการมีแบบเป็นของตัวเองและปรากฏอยู่ซ้ำจนสรุปได้ว่าลักษณะการเขียนเช่นนี้เป็นของใคร มีผู้ที่อธิบายเรื่องท่วงทำนองการประพันธ์ไว้หลายท่าน เช่น

เปลื้อง ณ นคร (2541 : 63-78) ได้อธิบายคำว่า Style ซึ่งใช้กับการประพันธ์ว่า ในภาษาไทยอาจใช้คำว่าแบบเขียนบ้าง ทำนองเขียนบ้าง ท่วงทำนองบ้าง แต่ท่านใช้คำว่า สำนวน เพราะเห็นว่าเป็นคำที่มีความหมาย เข้าใจง่ายและเหมาะสมจะกับการประพันธ์ ซึ่งเดิมใช้คำต่างๆว่า “ฝีปาก” นอกจากนี้ยังอธิบายถึงเกณฑ์การพิจารณาลักษณะสำนวนที่ดี ดังนี้

1 ความชัดเจน มีการใช้ถ้อยคำภาษา ที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจนและเข้าใจตรงตามประสงค์ของผู้เขียน

2 ความกระชับของถ้อยคำ การเขียนต้องใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำที่ผู้แต่งต้องการมากที่สุดและต้องถูกต้องเหมาะสม

3 อำนาจ อำนาจที่ปรากฏในสำนวน ได้แก่ ลักษณะที่ปลุกอารมณ์ความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดจากถ้อยคำต่างๆหรือลักษณะคำที่เรียงกันอยู่เป็นประโยค

4 ความไพเราะ คือ คำและประโยคต่างๆที่เรียบเรียงขึ้น เมื่ออ่านแล้วต้องให้รู้สึกวราบริณ ไม่ขัดหู

สำหรับแนวทางในการพิจารณาท่วงทำนองการประพันธ์มีผู้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน เช่น

สนิท ตั้งทวี (2528 10-14) อธิบายคำว่า ท่วงทำนองเป็นแบบเฉพาะตัว (Style) ว่าเป็นลักษณะที่บ่งเฉพาะของนักเขียนแต่ละคน จะเห็นได้ชัดทั้งรูปของความคิดและการแสดงออก ท่วงทำที่เป็นแบบเฉพาะตัวเป็นลักษณะที่ปรากฏซ้ำแล้วซ้ำเล่า ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนชิ้นไหน ลักษณะเช่นนั้นก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่ ซึ่งท่วงทำเฉพาะตัวสังเกตได้จากแนวคิด การถ่ายทอดอารมณ์และการใช้ประโยค

กุหลาบ มลลิกะมาศ (2543 123-137) อธิบายถึงเกณฑ์การพิจารณาด้านท่วงทำนองการประพันธ์ในหนังสือวรรณคดีวิจารณ์ว่า การพิจารณาท่วงทำนองการประพันธ์อาจพิจารณาได้จากการสรรคำใช้ การสร้างประโยค ลักษณะการแต่งร้อยกรอง ท่วงทำนองในการบรรยายและพรรณนาความ นอกจากนี้การพิจารณาทางด้านโวหารภาพพจน์ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งในการพิจารณาด้านท่วงทำนองการประพันธ์ โวหารภาพพจน์มีหลายประเภท เช่น

1 เปรียบเทียบอุปมาอุปไมย

1 1 เปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง

1 2 เปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง

2 บุคลาธิษฐาน คือ การสมมุติขึ้นให้มีกิริยาอาการเหมือนมนุษย์

2 1 สิ่งต่างๆที่มีใช้คนแต่ทำกิริยาอาการเหมือนหนึ่งเป็นคน

2 2 สิ่งต่างๆที่ไม่ใช่คนหรือไม่มีตัวตน (นามธรรม) สมมุติขึ้น

เป็นคน ทำกิริยาอาการอย่างคนและยังมีเนื้อเรื่องเล่าประกอบอีกด้วย

2 3 สัตว์ที่มีเรื่องเล่าประกอบเป็นนิทานเทียบกับมนุษย์ในเชิง

สอนใจต่างๆ

3 สัญลักษณ์ – สิ่งแทน คือ การใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง

4 การกล่าวถึงความขัดแย้งคู่ขนานกัน

5 การกล่าวเกินจริง

6 การกล่าวน้อยแต่กินใจความกว้างขวาง

7 การใช้คำถามที่รู้คำตอบอยู่แล้วและไม่ต้องการคำตอบอีก

8 การกลาวเยี่ยงกลาวประชด

9 การกลาวท้าวความ

10 การเรียบเรียงข้อความที่มีเสียงสัมผัสมีมูลแห่งความหมายและ
น้ำหนักของเสียงเท่าเทียมกัน

ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพก็เป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งแต่ละคน ดังนั้น
ในการศึกษาท่วงทำนองการประพันธ์ อาจนำลักษณะการแต่งกลอนสุภาพมาเป็นเกณฑ์หนึ่งในการ
พิจารณา

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2539 358-372) ได้อธิบายเรื่องกลอนสุภาพ
ในหนังสือหลักภาษาไทย ดังนี้ กลอนสุภาพเรียกกันโดยทั่วไปว่า กลอนตลาด กลอนสุภาพมี
ข้อบังคับเช่นเดียวกับกลอนแปด ข้อบังคับโดยทั่วไปมีดังนี้

1 คณะ คณะของคำกลอนในแต่ละบทอย่างน้อยต้องมี 2 บาท เรียกว่า
บาทเอก บาทโท ในบาทหนึ่งๆจัดเป็น 2 วรรค เรียกว่าวรรคสลับ วรรครับ ซึ่งอยู่ในบาทเอก
และวรรครอง วรรคส่งอยู่ในบาทโท ในวรรคหนึ่งนั้นบรรจุคำตั้งแต่ 6-9 คำ กลอนคำร้องมักใช้
6-7 คำหรือ 8 คำเป็นพื้น และกลอนอ่านเล่นเช่นกลอนสุภาพหรือกลอนเสภา มักใช้ 8 คำหรือ
9 คำเป็นพื้น โดยมากนิยม 8 คำเป็นเกณฑ์จึงเรียกว่า กลอนแปด ถ้าเป็นคำลหุจะใช้ 2
พยางค์เป็นคำหนึ่งก็ได้หรือถ้าเป็นคำอักษรนำ จะแยกเป็น 2 คำก็ได้หรือรวบใช้เป็นคำเดียวกันได้

2 สัมผัส กลอนมีสัมผัสนอกเป็น 2 รวด คือรวดเล็กและรวดใหญ่
รวดเล็ก คือ คำท้ายวรรคสลับสัมผัสกับคำต้นวรรครับ เรียกว่า เชื่อมสลับ รวดใหญ่มี 2 คู่ คือ
คำท้ายวรรครับสัมผัสกับคำท้ายวรรครองและคำท้ายวรรครองสัมผัสกับคำต้นของวรรคส่ง เรียกว่า
เชื่อมรอง คู่ที่สองคือคำท้ายวรรคส่งสัมผัสกับคำท้ายวรรครับในบาทต่อไป สัมผัสนอกนี้
มีข้อนาสังเกตว่ากลอนแปด คำที่รับสัมผัสถ้าเป็นคำที่ 3 จะไพเราะ รองลงมาคือคำที่ 5 และ
ถ้าใช้สัมผัสเลื่อนทำให้ไม่ไพเราะ สัมผัสเลื่อนคือสัมผัสรับที่อยู่ใกล้กันหลายคำจนทำให้เลอะเลื่อน
ไปหมด

3 เสียงวรรณยุกต์ ในวรรคสลับใช้ได้ทั้ง 5 เสียงแต่กลอนสุภาพใช้เสียง
สามัญไม่เพราะ สัมผัสเชื่อมสลับใช้ได้ทั้ง 5 เสียงเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะเป็นเสียงเดียวกับสัมผัส
สลับ เว้นแต่เป็นคำพ้องเสียงกัน สัมผัสรับห้ามใช้เสียงสามัญ สัมผัสรองห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์
ร่วมกับสัมผัสรับในรวดของมันกับเสียงจัตวา นิยมเสียงสามัญโดยมาก สัมผัสสงห้ามใช้เสียงจัตวา
นิยมเสียงสามัญ สัมผัสสงนี้ห้ามไม่ให้สงรวมเสียงสระกับคำสงรวดต้น นอกจากมีเสียงสระอื่นมาคั่น
อย่างน้อยรวดหนึ่งก่อน

4 สัมผัสใน มีได้ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร แต่นิยมสัมผัสสระ
มากกว่า การใช้สัมผัสสระในวรรคหน้าทั้ง 2 บาท ในช่วงตอนต้นคือคำที่ 1-4 จะเลือกใส่ที่ใดก็ได้
ได้และจะใช้สัมผัสชนิดหรือสัมผัสคำก็ได้ ช่วงตอนท้ายคือคำที่ 5-8 นิยมใช้สัมผัสคำ รองลงมาคือ
สัมผัสชนิด การใช้สัมผัสสระในวรรคหลัง ในช่วงตอนต้นถ้าคำที่รับสัมผัสอยู่ที่คำที่ 3 จะในคำที่ 5
จะใช้สัมผัสอักษรแทน แต่ถ้าคำรับสัมผัสอยู่ที่คำที่ 5 สามารถเล่นสัมผัสสระในช่วงตอนต้นได้อย่าง

เต็มทีในช่วงตอนท้าย ถ้าคำเชื่อมอยู่ที่คำที่ 5 ตอนที่วางสัมผัสสระคือคำที่ 6,7 จะเอาคำที่ 5 มารวมสัมผัสด้วยก็ได้ สอนสัมผัสอักษรเห็นวาทรงไหนเหมาะสม ทำให้เกิดความไพเราะก็ใช้ตรงนั้น

ข้อบังคับของกลอนสุภาพที่แตกต่างจากกลอนอื่นๆคือ บังคับให้มีการขึ้นต้นตั้งแต่วรรคเป็นต้นไป สอนคำลงท้ายให้ลงคำว่า เอย

ประทีป วาทิกทินกร (2542 101) ได้อธิบายถึงลักษณะบังคับของกลอนสุภาพ ดังนี้

1 คณะ

กลอนสุภาพบทหนึ่งประกอบด้วย 2 คำกลอนหรือ 4 วรรค (1 คำกลอนมี 2 วรรค) แต่ละวรรคประกอบด้วยคำ 7-9 คำ แต่ส่วนมากมักจะนิยม 8 คำ

2 สัมผัส

2 1 สัมผัสนอกหรือสัมผัสบังคับ ซึ่งจะต้องเป็นสัมผัสสระนั้นมีข้อบังคับไว้ ดังนี้

2 1 1 คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 ต้องสัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 ถ้าหากไม่สามารถสัมผัสกับคำนี้ได้ ก็อนุโลมให้สัมผัสกับคำที่ 5 (ในกรณีกลอนวรรคที่ 2 มี 8 คำ) หรือคำที่ 6 (ในกรณีกลอนวรรคที่ 2 มี 9 คำ) นอกเหนือจากนี้แล้วไม่นิยมให้สัมผัสกับคำอื่น

2 1 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ต้องสัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 4 แต่ถ้าหากไม่สามารถจะสัมผัสกับคำที่ 3 ได้ก็อนุโลมให้สัมผัสกับคำที่ 5 หรือคำที่ 6 เช่นเดียวกับสัมผัสบังคับของวรรคที่ 1 กับวรรคที่ 2

2 1 3 คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 (คำสุดท้ายของบท) ต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ของกลอนบทต่อไป เรียกว่า สัมผัสระหว่างบท

จากคำอธิบายข้างต้นอาจเขียนแผนผังกลอนสุภาพ ได้ดังนี้

○○○○○○○○○	○○○○○○○○○
○○○○○○○○○	○○○○○○○○○
○○○○○○○○○	○○○○○○○○○
○○○○○○○○○	○○○○○○○○○

3 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรค

3 1 วรรคที่ 1 คำสุดท้ายจะใช้เสียงสามัญ เอก โท ตรี หรือจัตวาก็ได้ แต่ไม่นิยมใช้เสียงสามัญเพราะถือว่าเรียบและเบาเกินไป ทำให้ลีลาของกลอนไม่กระชับเท่าที่ควร

3 2 วรรคที่ 2 คำสุดท้ายจะต้องใช้เสียงเอก โท หรือจัตวา ห้ามใช้เสียง สามัญและตรี ที่นิยมใช้กันมากคือเสียงจัตวา

3 3 วรรคที่ 3 คำสุดท้ายจะต้องใช้เสียงสามัญหรือตรี แต่เหมาะที่สุดคือ เสียงสามัญ ห้ามใช้เสียงเอก โท และจัตวา

3 4 วรรคที่ 4 คำสุดท้ายจะต้องใช้เสียงสามัญหรือตรี ห้ามใช้เสียงเอก โท หรือจัตวาและนิยมใช้เสียงสามัญเช่นเดียวกับวรรคที่ 3

2 2 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการประพันธ์

การศึกษาเรื่องท่วงทำนองการประพันธ์ของวรรณกรรมร้อยกรอง ประเด็นหนึ่ง ที่นำมาศึกษาคือเรื่องลักษณะการแต่งร้อยกรอง งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการแต่งกลอน สุภาพ ดังนี้

ประทีป วาทิกทินกร (2517) ได้วิเคราะห์ลักษณะกลอนสุภาพในนิราศของสุนทรภู่ ผลการวิเคราะห์พบว่ากลอนแต่ละวรรคของสุนทรภู่จะมีจำนวน 8 หรือ 9 พยางค์ สุนทรภู่จะไม่เขียนกลอนที่มีจำนวนพยางค์น้อยกว่าวรรคละ 7 พยางค์หรือมากกว่าวรรคละ 11 พยางค์ ช่วงจังหวะกลอนที่ใช้มากที่สุดจนถือเป็นลักษณะประจำตัวของสุนทรภู่คือช่วงจังหวะ 3/2/3 และแบบ 3/3/3 ตำแหน่งของสัมผัสนอกในกลอนวรรคที่ 2 ซึ่งรับจากวรรคที่ 1 และในกลอนวรรคที่ 4 ซึ่งรับจากวรรคที่ 3 คือพยางค์ที่ 3 และส่งไปยังพยางค์ที่ 2,4,5,6,7 บ้างแต่เพียงเล็กน้อย ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3 สุนทรภู่จะเขียนให้มีสัมผัสในเสมอ และเป็นสัมผัสสระทั้ง 2 ช่วงคือช่วงแรกและช่วงหลัง ลักษณะสัมผัสในของกลอนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 ช่วงแรกเป็นสัมผัสพยัญชนะหรือไม่มีสัมผัสบ้างเล็กน้อย สอนกลอนช่วงหลังเป็นสัมผัสสระเสมอ เสียงวรรณยุกต์ของคำท้ายวรรคในวรรคที่ 1 วรรคที่ 2 วรรคที่ 3 วรรคที่ 4 สุนทรภู่นิยมใช้เสียงโทกับเสียงเอกเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 1 มากที่สุด และนิยมใช้เสียงตรีกับเสียงจัตวาเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 1 บ้างเล็กน้อย ส่วนเสียงสามัญนั้นไม่นิยมใช้คำท้ายวรรคที่ 2 สุนทรภู่นิยมใช้เสียงจัตวามากที่สุดและใช้เสียงเอกกับเสียงโทบ้างบางครั้ง ส่วนเสียงสามัญและเสียงตรีนั้นสุนทรภู่ไม่ใช่เป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 2 เลย คำท้ายวรรคที่ 3 สุนทรภู่นิยมให้เป็นเสียงสามัญมากที่สุดและใช้เสียงตรีเป็นเสียงคำท้ายวรรคที่ 3 บ้างเป็นบางครั้ง ส่วนเสียงอื่นๆ นอกจากนี้สุนทรภู่ไม่ใช่เลย คำท้ายวรรคที่ 4 สุนทรภู่นิยมให้เป็นเสียงสามัญมากที่สุดและใช้เสียงตรีบ้างเป็นบางครั้ง นอกจากนั้นแล้วสุนทรภู่ไม่นิยมใช้โดยเฉพาะเสียงจัตวา สุนทรภู่ไม่นิยมใช้เป็นเสียง คำท้ายวรรคที่ 4 เลย เสียงซึ่งใช้เป็นสัมผัสสัมผัสระหว่างบท สุนทรภู่นิยมใช้เสียงอัยและอา เป็นเสียงสัมผัสระหว่างบทมากที่สุด และนิยมใช้เสียงอา ย อัน ออน อี ออง อัง อนและอาจ เป็นเสียงสัมผัสระหว่างบทมากพอจนเป็นที่สังเกตได้ คำอุทานที่ปรากฏอยู่เสมอคือคำว่า โอ้และเอ๋ย ลักษณะการบรรจุใจความในวรรค สุนทรภู่จะเขียนกลอนที่มีหัวความสิ้นสุดภายในวรรคเท่านั้น

ลำยอง สำเร็จดี (2529) ได้กล่าวถึงลักษณะกลอนสุภาพในสุภาษิตสอนหญิงไว้ว่า สุภาษิตสอนหญิงมีจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคสวนมากวรรคละ 8 พยางค์ คิดเป็นร้อยละ 60 90 ขวัญหงษ์ของกลอนแต่ละวรรคสวนมากใช้จังหวะแบบ 3/2/3 คิดเป็นร้อยละ 60 90 ตำแหน่งคำสัมผัสนอกของกลอนวรรครับซึ่งรับจากวรรคสลับและกลอนของวรรคส่งซึ่งรับจากวรรครับ ส่วนมากจะสัมผัสในพยางค์ที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 94 26 ลักษณะสัมผัสในกลอนวรรคสลับ วรรครอง วรรครับและวรรคส่ง ในช่วงแรกสัมผัสสระ ร้อยละ 54 98 ไม่มีสัมผัส ร้อยละ 41 65 เป็นสัมผัสพยัญชนะร้อยละ 6 67 ส่วนในช่วงหลังเป็นสัมผัสสระร้อยละ 75 81 ไม่มีสัมผัสร้อยละ 19 45 และใช้สัมผัสพยัญชนะร้อยละ 4 52 ในสุภาษิตสอนหญิงมีสัมผัสสระ ร้อยละ 54 10 และใช้สัมผัสพยัญชนะร้อยละ 45 90 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคของคำทำยวรรคสลับสวนมากเป็นเสียงโท คิดเป็นร้อยละ 31 50 เสียงวรรณยุกต์ของคำทำยวรรครับสวนมากใช้เสียงจัตวา คิดเป็นร้อยละ 91 04 เสียงวรรณยุกต์ของคำทำยวรรครอง ส่วนมากใช้เสียงสามัญ คิดเป็นร้อยละ 94 03 เสียงวรรณยุกต์ของคำทำยวรรคส่ง ส่วนมากเป็นเสียงสามัญ คิดเป็นร้อยละ 95 52

นอกจากงานวิจัยท่วงทำนองการประพันธ์ในนิราศของสุนทรภู่และสุภาษิตสอนหญิงแล้ว ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับท่วงทำนองการประพันธ์ของวรรณกรรมร้อยกรองอื่นๆ อีก เช่น

ประเมิน เชียงเถียร (2522 บทคัดย่อ) วิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ พบว่า ในด้านท่วงทำนองแต่ง เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ มีความสามารถในการเลือกคำใช้ได้อย่างไพเราะ เหมาะเจาะ ถ้อยคำที่ใช้มีเสียงอ่อนหวาน นุ่มนวล มีลีลาจังหวะคล้ายเสียงดนตรี มีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติและสอดแทรกด้วยบทกวีโบราณ คติปรัชญาธรรมะ รวมทั้งให้ความรู้ด้านคติชนวิทยา การพรรณนาประกอบด้วยโวหารอุปมาอุปไมย ตลอดจนการใช้สัญลักษณ์อันก่อให้เกิดความคิดและความงดงามควบคู่กันไป

จินดาศิริ เทียมเดช (2524 บทคัดย่อ) ได้วิเคราะห์บทร้อยกรองของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ผลการศึกษาด้านท่วงทำนองเขียนพบว่า เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีการเลือกสรรถ้อยคำและปรุงศัพท์ใหม่มาใช้ได้เป็นอย่างดีเหมาะสมกับเนื้อเรื่องและรูปแบบ ทำให้เกิดจินตนาการและความสะเทือนอารมณ์ ส่วนโวหารที่ทานเรียบเรียงมาใช้นั้นทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อความได้อย่างชัดเจน ชวนให้คิดและเกิดความรู้สึกคล้อยตาม

สุจิตรา คุปตารักษ์ (2526 บทคัดย่อ) วิเคราะห์บทร้อยกรองของนายผี ผลการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏว่า “นายผี” สามารถนำรูปแบบคำประพันธ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมและรูปแบบคำประพันธ์ที่ดัดแปลงขึ้นมาใหม่มาใช้เสนอเนื้อหาได้อย่างเหมาะสม ทั้งยังสามารถสรรถ้อยคำโวหารมาใช้ในการบรรยายและเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและเกิดความรู้สึกคล้อยตามได้อย่างดียิ่ง

ไพฑูรย์ สิงห์แฮม (2534 บทคัดย่อ) ได้วิเคราะห์บทร้อยกรองของจินตนา ปิ่นเฉลียว ในด้านของท่วงทำนองการแต่ง พบว่า จินตนา ปิ่นเฉลียว สามารถเลือกสรรถ้อยคำ และโวหารชนิดต่างๆมาใช้ในการบรรยาย พรรณนาและเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและเกิดความรู้สึกคล้อยตามได้อย่างดียิ่ง

เพ็ญพักตร์ สูงสุมาลย์ (2544 บทคัดย่อ) วิเคราะห์บทร้อยกรองของ ไพวรินทร์ ขาวงาม ในด้านท่วงทำนองการแต่ง พบว่า ไพวรินทร์ ขาวงาม เลือกใช้คำและโวหารที่เหมาะสมกับเนื้อหา เด่นทั้งทางด้านเสียงและความหมาย

จากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาที่ได้ใช้เป็นพื้นฐานความรู้ ความคิดและเป็นแนวทางในการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร กับสุภาษิตสอนหญิง

บทที่ 3

วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร

นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร กล่าวถึงเมืองๆหนึ่งชื่อเมืองกายนคร เมืองกายนครแห่งนี้ เป็นเมืองที่สวยงาม มีกษัตริย์ปกครองชื่อท้าวจิตตะราช ท้าวจิตตะราชมีมเหสีสองพระองค์ คือ นางอริษาและนางคันหา มีพระราชธิดาชื่อจิตตะ ต่อมาพญามัจจุราชซึ่งปกครองเมืองมรณา ต้องการตีเมืองกายนคร จึงส่งมเหสีชื่อนางชรามาทำอุบายต่างๆให้ท้าวจิตตะราชทำลายเมือง กายนครเพื่อที่กองทัพของพญามัจจุราชจะได้เข้าไปตีเมืองกายนครได้ง่าย นางชราออกอุบายแปลง กายเป็นหญิงแก่ มีแผลและน้ำเลือดน้ำหนองเต็มตัว แปลงกายเป็นศพลอยน้ำ แปลงกายเป็นหญิง มีครรภ์แล้วมาคลอดลูกต่อหน้าพระจิตตะราช พระจิตตะราชคิดว่าสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดอาเภท ในเมืองกายนคร ถึงแม้ว่าพระจิตตะราชจะนิมนต์พระมาอธิบายพระจิตตะราชก็ไม่เชื่อในคำอธิบาย ต่อมานางชราได้แปลงกายเป็นผู้หญิงสวยงามหาพระจิตตะราชและบอกว่าถ้าพระจิตตะราชต้องการ ของมั่งมีสิริยศชื่อโรคา พระจิตตะราชจะต้องทำลายเมืองกายนคร พระจิตตะราชหลงเชื่อจึงทำให้ เมืองกายนครต้องสูญสลายไป

การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ จากลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์ และการแสดงพรรณนา ซึ่งผลจากการ วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ปรากฏผลดังนี้

3.1 ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ

กลอนสุภาพ เป็นคำประพันธ์ชนิดหนึ่งที่มีข้อบังคับเกี่ยวกับคณะ สัมผัสและเสียง วรรณยุกต์ทำยวรรค กลอนสุภาพบทหนึ่งประกอบด้วย 2 คำกลอน 1 คำกลอนมี 2 วรรค โดยบทแรกของกลอนสุภาพจะต้องขึ้นต้นด้วยวรรครับ นิทานคำกลอนเรื่องกายนครมีทั้งหมด 789 บท

การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในนิทาน คำกลอนเรื่องกายนคร ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพใน 7 ลักษณะ คือ จำนวนคำ จังหวะกลอน ตำแหน่งสัมผัสนอกจากวรรคสลับไปวรรครับและจากวรรครองไปวรรคส่ง เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคสลับ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองและเสียง วรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง ผลการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน สุภาพในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครทั้ง 7 ลักษณะ ปรากฏผลดังนี้

3 1 1 จำนวนคำ

การแต่งกลอนสุภาพในแต่ละวรรคจะประกอบด้วยคำ 7-9 คำ แต่สวนมากนิยม 8 คำ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครผู้แต่งบรรจุคำภายในวรรคตั้งแต่ 6-11 คำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3 1 1 1 จำนวนคำ 6 คำ

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผู้แต่งบรรจุคำภายในวรรคจำนวน 6 คำ ทั้งหมด 4 วรรค คิดเป็นร้อยละ 0.13 ดังนี้

ฝูงสัตว์มีจณาล้วนปลาร้าย
เห็นแต่น้ำกับฟ้าน้ำอัสจรรย์

แหวกว่ายवलเวียนเหียนหัน
จะตั้งมั่นหันคว้างกลางนที

(ภุ 2475 5)

เดชะพิทักษ์มีฤกษ์
ไอยารุงโรจน์เป็นโชติไป

เอิกเกริกดินฟ้ามาหวนไหว
ยังในประเทศเมฆา

(ภุ 2475 10)

ตามบุญตามกรรมเขาทำไว้
โฉมยงองค์เอกชายา

จะลงใต้ไปเหนือตามวาสนา
นางชรากราบทูลไปทันที

(ภุ 2475 12)

ดื้อดั่งขึงแข็งไม่เชื่อจิตต์
คบนางชราเข้ามาไว้

มาเห็นผิดเป็นชอบว่านิสสัย
รักใคร่เป็นมิตรไมตรี

(ภุ 2475 22)

3 1 1 2 จำนวนคำ 7 คำ

จากการวิเคราะห์นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งบรรจุคำภายในวรรคจำนวน 7 คำ จำนวน 302 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 9.57 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

เตรียมคนชนน้ำไว้สำหรับ
เที่ยวตีฆ้องร้องป่าวหญิงชาย

คอยดับอัคคีให้สูญหาย
ทานทั้งหลายเร่งระวังทั้งไฟ

(ภุ 2475 5)

แต่แรกตั้งสังขารประมาณมา
ป้อมคูประตูทั้งนอกใน

สิบห้าวิสาขาค่อยมองใส
แต่งไว้งดงามอร่ามตา

(ภุ 2475 6)

ขุนทิฏฐิมาโนอันไฉน
เดชะนรินทร์อย่าร้อนรน

กราบทูลภูบาลตามเหตุผล
ถือตนถือตัวอย่ากลัวใคร

(ภุ 2475 7)

คบคิดมิจฉาทิฏฐิหลง
กล่าวผิดคิดเห็นเป็นชอบไป

งมงยเห็นดีว่านิสสัย
เสพย์เมรัยสุรานั้นชาติ

(ภุ 2475 11)

ครั้งนี้ไม่รู้จะปรึกษาใคร
จำจะชุมนุมพระเถรา

ยากอกยากใจเป็นหนักหนา
สิ่งองค์เข้ามาเป็นอาจารย์

(ภุ 2475 21)

3 1 1 3 จำนวนคำ 8 คำ

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิมมบรรจุคำภายในวรรคจำนวน 8 คำ
มากเป็นอันดับหนึ่ง จำนวนวรรคที่บรรจุคำภายในวรรค 8 คำมีทั้งหมด 2,164 วรรค คิดเป็น
ร้อยละ 68.59 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

พญาจิตตะราชชาติโง่แท้
ไปหาหาหามอที่ไม่เคย

ไม่เห็นแผลในตัวแล้วอกเอ๋ย
มาทำเฉยให้โรคนั้นลามปาม

(ภุ 2475 20)

ทั้งขุนนางน้อยใหญ่ในการา
ด้วยอยากดูรู้จักของมั่งมี

ก็ยินดีปรีดาเกษมศรี
ครั้งนี้จะได้เห็นเป็นขวัญตา

(ภู่ 2475 33)

นางตันทหาทูลว่าพระทรงฤทธิ์
อันของดีมีหรือที่อื่นไกล

ไยมาคิดงวองงทำสงสัย
เขาจะให้เร่งรีบอย่ากลับกลาย

(ภู่ 2475 34)

ตริกตรองยั้งคนองกำเรบจิตต์
อันรูปร่างนางนั้นเป็นฉันใด

แต่นั่งคิดนอนคิดจนหลงไหล
จึงรักใครไม่เห็นกับในตา

(ภู่ 2475 35)

ทั้งผิวพรรณสัณฐานก็ผุดผาด
ในดวงจิตต์คุณคิดแต่เมตตา

ดูสอาดแซมซ้อยเป็นหนักหนา
กรุณาคนจนทุกคนไป

(ภู่ 2475 42)

3 1 1 4 จำนวนคำ 9 คำ

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครผู้แต่งได้บรรจุคำภายในวรรคจำนวน 9 คำ
ทั้งหมด 648 วรรค คิดเป็นร้อยละ 20 54 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ทวีปนั้นออกฝัไม่มีสุข
กรุงแสงแด่งทหารอันชาญชัย

บ้างทนทุกข์มรณาไม่ปราสรัย
กำกับไปตามเดือนทั้งวันปี

(ภู่ 2475 10)

แต่ล่วงไปนับได้ยี่สิบเอ็ด
พระจอมราชลุลอำนาจวิชา

พึงสังเกตจวนจะรั้งเมืองสังขาร์
ไม่คิดถึงการจะอันตราย

(ภู่ 2475 11)

เที่ยวซังเซเรไปเข้าในวัง
ก็บันดาลพวกพหลทั้งมนตรี

ไปนอนหงในจักขุปราสาทศรี
และชาวที่ไม่เห็นเป็นอัศจรรย์

(ภุ 2475 13)

ถึงเพลาราชพระจิตตะราช
เห็นแม่หญิงคนหนึ่งก็อัศจรรย์

เสด็จลีลาศยังที่นังนรังสรรค์
ทั้งมีกรรมกลับไหลไม่สมประดี

(ภุ 2475 18)

บ้างก็ถือทำบุญให้ล้างบาป
ไม่รู้จักอนิจจังสังขาร

พวกนี้หยาบไม่เชื่อในศาสนา
แต่ปากวาเพื่อไปไม่ได้การ

(ภุ 2475 45)

3 1 1 5 จำนวนคำ 10 คำ

จากการวิเคราะห์หันทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งบรรจุคำภายใน
วรรคจำนวน 10 คำทั้งหมด 36 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 1 14 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

บางคนก็รอดไม่วอดวาย
บ้างเสียเนตรดูก็เวทนาตา

ที่ไม่ตายเสียแขนบ้างเสียขา
ทหารพญามัจจุราชฉกาจครันฯ

(ภุ 2475 10)

พระจิตตะราชชาติสันดานนั้นหนานัก
ไม่พบทองธรรมชาติพระศาสดา

ไม่รู้จักของจริงในศาสนา
ก็ว่าพบศาสนานั้นทุกคน

(ภุ 2475 20)

ศรัทธานี้มีใช้การของอาตมา
จงตรึกตรองให้ต้องกับวินัย

เป็นโฆหาราธิบายอย่าสงสัย
จะได้อ่านิสงสันนั้นมากมาย

(ภุ 2475 29)

พี่ไมค์ดัชฌาดอกหนาเจ้า
ได้จัดแจงแต่เครื่องบรรณาการ

เมื่อไรเล่าเราจะไปสมัคสมาน
อย่าให้นานเนิ่นไปเห็นไม่ดี

(ภู่ 2475 36)

เรามอบให้เป็นสิทธิ์ดูผิดชอบ

ให้ประกอบโอกาสตามวาสนา

เฝ้าประตูประจําเป็นธรรมดา

พวกโยธาจะเกณฑ์เป็นเวรกัน

(ภู่ 2475 68)

3 1 1 6 จำนวนคำ 11 คำ

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผู้แต่งได้บรรจุคำภายในวรรค 11 คำ
จำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 03 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

พยาบาทชาติต่ำจะนำตน

ให้ไปทนทุกข์เวทนาตามวิสัย

ทมิฬจุมโนเลาพึงเข้าใจ

ไม่ถามไถ่ถือนั่นความมั่นคง

(ภู่ 2475 16)

3 1 2 จังหวะกลอน

จังหวะกลอนเป็นการแบ่งจำนวนคำในแต่ละวรรคออกเป็นช่วงเป็นระยะๆ จาก
การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ทางด้านลักษณะการแต่ง
กลอนสุภาพ พบว่ามีจังหวะกลอนทั้งหมด 18 แบบ ดังนี้

3 1 2 1 จังหวะกลอนแบบ 2/2/2

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผู้แต่งแบ่งจำนวนคำออกเป็นช่วงๆ แบบ
2/2/2 ทั้งหมด 4 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 03 ดังนี้

ฝูงสัตว์มีจณาล้วนปลาร้าย

แหวกว่าย/वलเวียน/เหียนหัน

เห็นแต่น้ำกับฟ้านาศรรย

จะตั้งมั่นหันคว้างกลางนที

(ภู่ 2475 5)

เดชะพีรกีมีฤกษ์
ไอยารุงโรจน์เป็นโชติไป

เอิกเกริกดินฟ้ามาหวันไหว
ยังใน/ประเทศ/เมฆา

(ภุ 2475 10)

ตามบุญตามกรรมเขาทำไว้
โฉมยง/องค์เอก/ชายา

จะลงได้ไปเหนือตามวาสนา
นางชรากราบทูลไปทันที

(ภุ 2475 12)

ดื้อดั่งซึ่งแข็งไม่เชื่อจิตต์
คบนางชราเข้ามาไว้

มาเห็นผิดเป็นชอบว่านิสสัย
รักใคร่/เป็นมิตร/ไมตรี

(ภุ 2475 22)

3 1 2 2 จังหวะกลอนแบบ 3/2/2

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร
ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ได้แบ่งจำนวนคำ
ในแต่ละวรรคเป็นช่วงๆแบบ 3/2/2 จำนวน 21 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.67 ดังคำ
ประพันธ์ตัวอย่าง

หลวงโทโสโกรธาทั้งคู่นี้
หลวงโลโกโมหะได้ประทาน

เป็นคนดีโกรธร้ายนายทหาร
ยศทหาร/ทั้งสี่/ด้วยกัน

(ภุ 2475 4)

เตรียมคนขนน้ำไว้สำหรับ
เที่ยวตีฆ้อง/ร้องป่าว/หญิงชาย

คอยดับอัคคีให้สูญหาย
ท่านทั้งหลายเร่งระวังทั้งพื้นไฟ

(ภุ 2475 5)

ขอเดชะพระทูลกระหม่อมแก้ว
ขออาสา/พาพล/โยธี

ทัพกลับมาแล้วไม่คอยหนี
ไปต่อตีให้เห็นซึ่งฤทธา

(ภุ 2475 12)

อันร่างกายคนแก่แลชรา
กับอาศพอบกลินมาดกใน

มีโรคพยาธิน้ำเหลืองไหล
พระลานชัย/บพิตร/จิตรรา

(ภุ 2475 16)

นับวันผันแปรลงโทรมทรุด
เป็นเหตุผล/ด้วยกล/มารยา

ของพิรุฐร้างรานไม่แนหนา
นางชราแก่งช้าให้ทำลาย

(ภุ 2475 46)

3 1 2 3 จังหวะกลอนแบบ 2/2/3

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร แบ่งจำนวนคำเป็นช่วงๆในแต่ละวรรค
แบบ 2/2/3 จำนวน 276 วรรค คิดเป็นอัตราสนวนร้อยละ 8 75 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ทั้งปรางค์มาศปราสาทตำหนักใน
เหนี่ยวรั้ง/ตั้งแย่ง/ไม่ย่อหย่อน

ห้วนไหว/ต้องลม/แทบหลุดถอน
มิให้อ่อนไหวห้วนคอยบรรทัง

(ภุ 2475 5)

ราษฎรก็จะคอนินทาไป
นางจิตตะริตาปัญญาแหลม

ทั่วใน/ประเทศ/ทุกเขตต์คัน
ต่อแต้ม/แซมสอด/แม้อยอดขวัญ

(ภุ 2475 8)

อาศพแยกแตกครากจากกายา
น้ำเหลือง/กระเด็น/ออกเชินช่าน

ไล่ฟุ้ง/ออกมา/อยู่เรี่ยราย
หน้าพระลานเลือนตองเป็นฟองสาย

(ภุ 2475 14)

จะกล่าวถึงโฉมยงอนงค์นาง
เป็นหญิง/มีครรภ์/อันแก่มา

ชราร่างจำแลงออกอาสา
เที่ยวใน/ภารา/ทำอ่อนใจ

(ภุ 2475 18)

ชายใดใจชั่วไม่กลัวบาป
รักใคร่/ได้สว่เป็นชู้กัน

ใจหยาบ/อยากได้/ทุกสิ่งสรรพ
อย่างนั้น/ก็ล่วง/ลิกขาไป

(ภุ 2475 24)

3 1 2 4 จังหวะกลอนแบบ 2/3/2

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร มีการแบ่งช่วงจำนวนคำเป็นจังหวะแบบ 2/3/2 จำนวน 5 วรรค คิดเป็นอัตราสวร้อยละ 0 16 คือ

อันองค์พระภูธรนครกาย เจ็ดฉายเล็ดลบสบสมัย
ทรงพระนามตามระเบียบประเทียบไว้ ท้าวไท/จิตตะราช/ราชา

(ภุ 2475 3)

ปางนั้น/พระนรินทร์/ปิ่นเกศ ได้ฟังเหตุธิดามาทูลถวาย
เสียพระทัยไหวหวั่นให้พรันกาย คอยเส้อมคลายดินหาวิชา

(ภุ 2475 7)

พระภูมินทร์ปิ่นกษัตริย์มัจจุราช องอาจ/ฤทธิ์แรง/แข็งขัน
ประกาศสั่งเสนาปรีक्षाพลัน เราคิดกันยกไปนครกาย

(ภุ 2475 12)

จับท้าว/จิตตะราช/ราชา ออกจากภารานครกาย
โฉมยงองค์นางชราภาพ ศิโรราบทูลลาแล้วโฉมฉาย

(ภุ 2475 13)

ไปสูเมืองมรณังยังประเทศ
นามชื่อ/มัจจุราช/ราชา

ขอบเขตต์จอมทศทิตา
นางชราตัวจันเป็นมันคง

(ภ 2475 31)

3 1 2 5 จังหวะกลอนแบบ 3/2/3

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร
ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่าผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครแบ่งจำนวนคำ
ออกเป็นระยะในแต่ละวรรคแบบ 3/2/3 มากที่สุดคือจำนวน 2,034 วรรค คิดเป็นอัตราส่วน
ร้อยละ 64.47 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ไม่ขอพบ/ขอเห็น/ของเช่นนี้ เกิดอัปรีย์/บ้านเมือง/กระมังหนา
อันความเจ็บ/ความตาย/ในโรคา เรามิได้/พูดจา/ถึงมันเลย

(ภ 2475 15)

กรุงกษัตริย์/ขัดแค้น/แน่นพระทัย ยิงคิดไป/ไม่เห็น/สักสิ่งสรรพ
องค์ไรมา/ก็ว่า/ไปอย่างนั้น ช่างเหมือนกัน/พอหมด/ช่างอดใจ

(ภ 2475 29)

อันช้างเผือก/อย่างดี/เป็นที่ยิ่ง ก็มีจริง/ในดง/อย่าสงสัย
แต่ปู่ย่า/ตาเฒ่า/ได้เล่าไว้ พอหาได้/พบเห็น/เป็นอย่างมา

(ภ 2475 34)

ทั้งเข้าของ/เงินทอง/เราใส่ภัณฑ์ สารพรรณ/จะเปลือง/เป็นนักหนา
ไม่เห็นตัว/เห็นคุณ/ว่าบุญญา จะได้มา/อย่างไร/ก็ไม่มี

(ภ 2475 46)

จวนเวลา/สายัณห์/ตวันบ้าย พระพายชาย/ขึ้นแหม่ม/ก็แจ่มใส
พอได้ฤกษ์/เลิกทัพ/ครรไลยไป บัดเดียวใจ/ก็ถึง/ทวารว

(ภ 2475 67)

3 1 2 6 จังหวะกลอนแบบ 3/3/2

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผู้แต่งได้มีการแบ่งขงจังหวะของจำนวนคำ
ในแต่ละวรรคแบบ 3/3/2 จำนวน 24 วรรค คิดเป็นอัตราสวร้อยละ 0 76 ดังคำประพันธ์
ตัวอย่างต่อไปนี้

ให้มุงหมายคิดร้ายทุกวันไป จนบรรลัยม้วยมุดสุดสังขาร์
พระทรงฤทธิ/จิตตะราช/ราชา ตั้งเสนาบดีทั้งสินาย

(ภ 2475 4)

ทั้งไพร่บ้านพลเมืองไม่เคืองเข็ญ ได้อยู่เย็นเป็นสุขสันต์ทั้งหลาย
ล้วนหมู่หม่อนพอนกินอยู่ในกาย ทั้งหญิงชาย/สุขเกษม/เปรมปรีดี

(ภ 2475 6)

ขอประเทียบเปรียบเรื่องเป็นนิทาน ถึงภูบาลจอมทศทิตา
ดำรงเมืองเรืองฤทธิ์อิศรา ชื่อพญา/มัจจุราช/ราวี

(ภ 2475 8)

อวิชชาจะพาให้มีมดล ไม่เห็นหนตันหานันพาหลง
ทั้งโทโสโกรธาก็พาง ไม่ชื้อตรง/ต้อบพิตร/จิตรว

(ภ 2475 16)

ป้อมกำแพงแยงยับไว้รับรอง
หมายจะชมสมสนิทกับเทวี

สิงของล้ำเลิศประเสริฐศรี
เป็นไมตรี/มัจจุราช/ราชา

(ภุ 2475 39)

3 1 2 7 จังหวะกลอนแบบ 2/3/3

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่าผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครมีการแบ่งช่วง
จังหวะของคำในแต่ละวรรคแบบ 2/3/3 ทั้งหมด 93 วรรค คิดเป็นอัตราสนวนร้อยละ 2.95 ดังคำ
ประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ปราสาทสีมืนามโสดปราสาท
ฟังสำเนียงเสียงกล่อมพร้อมอนงค์

ภูวนาถเสด็จโดยประสงค์
ขับส่ง/มะโหรี/ปี่ชวา

(ภุ 2475 2)

ครองเมือง/มรณา/ภาราใหญ่
ออกพระนามขามเดชทุกธานี

ไม่มีใครเปรียบปานทุกกรุงศรี
ฤทธิ์เชี่ยวชาญการสงคราม

(ภุ 2475 8)

จะกล่าวถึงพระองค์ผู้ทรงภพ
ปรารภพระทัยให้ร้อนรน

เล็ดลบ/ฤทธิ์แรง/ทุกแห่งหน
จะยกพลทหารอันชาญไชย

(ภุ 2475 11)

เร่งคิด/อนิจจัง/อนัตตา
จะมีพยาธิโรคามาดำรง

มิใช่กายกายายาอย่าประสงค์
ชราลงทุกวันทุกเวลา

(ภุ 2475 16)

สัมมา/อาชีวะ/ชำระจิตต์
 อายาขายของต้องห้ามตามบาลี

เลี้ยงชีวิตโดยชอบทุกสิ่งสี่
 ทั้งห้านี้จึงกำหนดแรงอดใจ

(ภุ 2475 61)

3 1 2 8 จังหวะกลอนแบบ 2/2/4

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร มีการแบ่งช่วงจังหวะของคำในแต่ละวรรค
 แบบ 2/2/4 ทั้งหมด 12 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 38 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ส่วยสา/อากร/ขนอนตลาด
 เห็นอะไรของใครที่เขามี

เที่ยวรุกรามภูริ์เลือกเก็บเอาภาษี
 ให้ยินดีอยากได้ทุกสิ่งอัน

(ภุ 2475 3)

ดั่งเมืองสวรรค์เสวยสุข
 พร้อมด้วย/สุรางค์/นางกัลยา

แสนสนุกล้ำเลิศในสังขาร
 ทั้งชายชวาช้างเคียงอยู่เรียงราย

(ภุ 2475 6)

จำเป็น/จำเป็น/อาราธนา
 ให้สำแดงแจ้งเหตุเป็นมงคล

พระเถราเธอรู้ซึ่งเหตุผล
 จะได้พ้นเคราะห์ร้ายให้หายไป

(ภุ 2475 15)

ทั้งสมบัติพัสดุและเงินทอง
 บ่าวไพร่/ไร่นา/มีสารพรรณ

เข้าของยอดยิ่งทุกสิ่งสรรพ
 ทุกสิ่งอันเป็นสุขทุกคราตรี

(ภุ 2475 18)

จะแก้ในศรัทธาให้เห็นความ
ยามตรัสสงกรานต์บูรณมา

หยาบหยาม/ห่างเหิน/พระศาสนา
ธรรมดาหญิงชายเขาทำทาน

(ภุ 2475 27)

3 1 2 9 จังหวะกลอนแบบ 4/2/2

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครได้แบ่งจำนวนคำ
ในแต่ละวรรคเป็นจังหวะแบบ 4/2/2 เพียง 1 วรรคเท่านั้น คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.03 ดังคำ
ประพันธ์ต่อไปนี้

พระศาสดา/จารย์เจ้า/ตรัสไว้
จงสำคัญมันคงองค์พยาน

ในสูตรใดต่างตางนั้นหลายสถาน
ในนิพพานสูตรเป็นสำคัญ

(ภุ 2475 64)

3 1 2 10 จังหวะกลอนแบบ 3/3/3

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ได้แบ่งช่วงจังหวะของคำในแต่ละวรรค
แบบ 3/3/3 ทั้งหมด 424 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 13.44 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

พยาบาท/วิหิงสา/พญาใหญ่
ถ้าเคืองขัดแค้นจิตต์คิดทวิ

เจ้ากรมใน/ราชวัง/ทั้งกรุงศรี
ถึงสิบปีก็ไม่หายโกรธา

(ภุ 2475 4)

ทวีปนั้นออกผีไม่มีสุข
กรุงแสง/แต่งทหาร/อันชาญชัย

บ้างทนทุกข์/มรณา/ไม่ปราสรัย
กำกับไปตามเดือนทั้งวันปี

(ภุ 2475 10)

เที่ยวซังเซเรไปเข้าในวัง
ก็บันดาล/พวกพหล/ทั้งมนตรี

ไปนอนนั่ง/ในจักขุ/ปราสาทศรี
และชาวที่ไม่เห็นเป็นอัศจรรย์

(ภู่ 2475 13)

หลงไหลไปด้วยกามคุณ
จงคิดเห็น/อนิจจัง/อนัตตา

หมกมุ่นให้มีด้วยตัณหา
อันกายา/นี้จะแตก/ทำลายไป

(ภู่ 2475 24)

ทั้งตัณหา/อวิชชา/ผู้เมื่อยรัก
การกุศล/มิได้ทำ/เป็นสำคัญ

ก็ช่วยชัก/ให้แซ่เขื่อน/ทุกสิ่งสรรพ
เข้ารุมรันปัดบังให้คลั่งใจ

(ภู่ 2475 54)

3 1 2 11 จังหวะกลอนแบบ 3/2/4

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ได้แบ่งคำออกเป็นช่วงๆ ในแต่ละวรรค
แบบ 3/2/4 รวมทั้งหมด 167 วรรค คิดเป็นอัตราสนวนร้อยละ 5 29 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

ถึงเพลา/ราชา/พระจิตตะราช
เห็นแม่หญิง/คนหนึ่ง/ก็อัศจรรย์

เสด็จลีลาศยังที่นั่งรังสรรค์
ทั้งมีครรภ์/หลับไหล/ไม่สมประดี

(ภู่ 2475 18)

เมื่อครั้งก่อน/ปรึกษา/พระปัสดี
เธอเทศนาไปไม่เที่ยงธรรม

ก็ต้องตีขับไล่ไปไพรสณฑ์
ไม่ต้องกัน/กับใจ/ของอาตมา

(ภู่ 2475 21)

ถึงข้าศึกนี้ปกป้องก็ต้องคิด
ทั้งของดี/มีมา/นำอัศจรรย์

เกรงฤทธิ์มัจจุราชเธอแข็งขัน
เป็นสำคัญอยู่แล้วไม่กลัวใคร

(ภู่ 2475 33)

ขุนทิฎฐิฑูลฉลงล่องบาท
ทั้งบุญทำกรรมสร้างพอล้างไป

อย่าหวั่นหวาดมัวหมองไม่ผ่องใส
กลัวอะไร/ทรงฤทธิ์/เป็นอิศรา

(ภุ 2475 46)

นางพญา/ทูลลา/พระภูวนาถ
ให้ขุนบวงเจ็ดนายอันร้ายรน

แล้วลีลาต/เยื้องย่าง/มากกลางถนน
ประสมปนขุนกล้าทั้งห้านาย

(ภุ 2475 47)

3 1 2 12 จังหวะกลอนแบบ 2/4/3

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครแบ่งช่วงระยะของ
คำในแต่ละวรรคแบบ 2/4/3 จำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 03 ดังคำประพันธ์

ทั้งแดรสังข์ดังเสียงสนั่นก้อง
ตามแถวทางหลวงเขาลำเนาไพร

ฆ้องกลอง/มะโหรีทีก/พิลิกไหว
ภูเขใหญ่สูงเยี่ยมเทียมเมฆา

(ภุ 2475 48)

3 1 2 13 จังหวะกลอนแบบ 2/3/4

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ได้แบ่งช่วงระยะของคำแต่ละวรรคเป็น
แบบ 2/3/4 จำนวน 2 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 06 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

มหาเถรทั้งสี่อธิบาย
พระเถร/ผู้ใหญ่ชื่อ/วิปัสณา

ขอถวายพรเจริญพระชันสา
ได้รู้มาเรื่องราวจึงกล่าวไป

(ภุ 2475 21)

ถวายพรบพิตรอิศรา
ทียาวนักให้บ้านนั้นมิใน

รูปจะแก้ปัญหาก็สงสัย
ทุกชะ/สมุทัย/เป็นธรรมดา

(ภุ 2475 58)

3 1 2 14 จังหวะกลอนแบบ 4/2/3

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ได้แบ่งช่วงระยะของคำแต่ละวรรคเป็นแบบ 4/2/3 ทั้งหมด 56 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 1 77 ดังคำประพันธ์ ตัวอย่างต่อไปนี้

นางมีสติ/ตริตรอง/เห็นคล่องความ จะเกิดศึกกลีกลามเป็นนักหนา
พระปิตุรงค์/ทรงฤทธิ์/อิสรา ไม่จัดแจงโยธาไว้รับรอง

(ภู่ 2475 6)

ขออาสาฝาลองรูสีบาท ไปรุกราชรบศึกในกรุงศรี
จะผูกสมัค/รักใคร่/เป็นไมตรี กุมารีนางจิตต์พระธิดา

(ภู่ 2475 12)

พระจิตตะราช/ชมว่า/พระน้องแก้ว ประเสริฐแล้วฤทธาจะหาไหน
ทั้งกรุงกายตายเปล่าไม่เข้าใจ รู้แห่งไปมรณาเมื่อไรมี

(ภู่ 2475 37)

พระจัดแจงแต่งเครื่องสการะ อาสนะรูปเทียนทั้งบุปผา
ตั้งจิตต์เป็นอามิษบูชา พระศาสดา/ขึ้นนั่ง/ธรรมมาศน์พลัน

(ภู่ 2475 40)

3 1 2 15 จังหวะกลอนแบบ 3/3/4

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผู้แต่งได้แบ่งช่วงจังหวะของคำในแต่ละวรรคเป็นช่วงจังหวะแบบ 3/3/4 จำนวน 20 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 63 ดังคำประพันธ์ ตัวอย่างต่อไปนี้

พระอาจารย์โปรดปรานประการใด จะเกิดเหตุเภทภัยหรือเจ้าขา
ขอนิมนต์/พระชิตัน/วิสัยนา ในตำราบุราณประการใด

(ภู่ 2475 15)

ตั้งต้นหนหนึ่งศรัทธาแท้ ที่สองแนศรัทไธโนโวหาร
 ที่สามนี้/มีศรัทธแน/เป็นธรรมา ที่สนั้นศรัทธาถึงกล้าตาย

(ภุ 2475 27)

ทั้งรูปทรงพิศวงเี่ยมสอาด งามวิลาสเลิศล้ำนุสสา
 พระทรงฤทธิ/จิตต์ประหวัด/ได้ทัศนาศนา เสนหารักไครนางเทวี

(ภุ 2475 30)

พี่ไม่ขัดอชฌาดอกหนาเจ้า เมื่อไรเล่า/เราจะไป/สมัคสมาน
 ได้จัดแจงแต่งเครื่องบรรณาการ อย่าให้นานเนนไปเห็นไม่ดี

(ภุ 2475 36)

สะดุ้งใจให้สะทกสะท้านจิตต์ เรานี้ผิด/มิได้ถือ/ตามศาสนา
 เพราะหลงไหลไปด้วยอวิชา นางค้นหาเมียรักทั้งสองคน

(ภุ 2475 45)

3 1 2 16 จังหวะกลอนแบบ 3/4/3

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนกร ได้แบ่งช่วงจังหวะของคำแต่ละวรรคเป็น
 แบบ 3/4/3 เพียง 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 03 ดังคำประพันธ์

๐กรงกษัตริย์/ขัดตียวงศ์/ได้ทรงฟัง ให้คลุ้มคลั่งเคืองแค้นเป็นนักหนา
 ขู่วาตกราดกริ้วพระสังฆรา เราปรึกษาตามจริงทุกสิ่งอัน

(ภุ 2475 17)

3 1 2 17 จังหวะกลอนแบบ 4/3/3

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกร ผู้แต่งได้แบ่งช่วงจังหวะของคำในแต่ละวรรค
 เป็นแบบช่วงจังหวะ 4/3/3 เป็นจำนวนทั้งหมด 13 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 41 ดังคำ
 ประพันธ์ตัวอย่าง

คือบันดาลการที่จะให้เห็น	กำหนดเป็นอนิจจังในสังขาร
อันความแก่แลพยาธิโรคา	ทั้งมรณา/ก็จะถึง/เป็นมันคง

(ภุ 2475 17)

พระจิตตะราช/ชาติสันดาน/นั้นหนานัก	ไม่รู้จักของจริงในศาสนา
ไม่พบทองธรรมชาติพระศาสดา	ก็ว่าพบศาสนานั้นทุกคน

(ภุ 2475 20)

พระจิตตะราช/ฟังอำมาตย์/เสนาใน	เขาพร้อมใจทูลมานาใจหาย
เขาแย่งยื้อรื้อเมืองนครกาย	จะยกย้ายถ่ายเทประการใด

(ภุ 2475 34)

ต่อหน้าพระที่นั่งนาสังเวช	สิ้นเขตต์ลมขาดแล้วเป็นผี
พระจิตตะราช/ใจจะขาด/ด้วยเทวี	ให้โคกีสลดระทดใจ

(ภุ 2475 38)

ให้ชายหญิงมีจิตต์สำรวมกาย	ไม่วุ่นวายวิจกรรมย่อมรักษา
ถือสธนะ/อย่างธูระ/อาตมา	เป็นใหญ่กว่าของอื่นในจักรวาล

(ภุ 2475 57)

3 1 2 18 จังหวะกลอนแบบ 3/5/3

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครแบ่งช่วงจังหวะ
ของคำในแต่ละวรรคเป็นแบบ 3/5/3 เป็นจำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.03 ดังคำ
ประพันธ์ต่อไปนี้

พยายามหาชาติต่ำจะนำตน	ให้ไปทน/ทุกขเวทนา/ตามวิสัย
ทฎฐิมาโนเลาพึงเข้าใจ	ไม่ถามไถ่ถือแน่วมานคง

(ภุ 2475 16)

3 1 3 ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส

สัมผัสที่เป็นสัมผัสบังคับของกลอนสุภาพ คือ สัมผัสนอก มีลักษณะบังคับดังนี้ คำสุดท้ายของวรรคระดับต้องสัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรครับ ถ้าหากไม่สามารถสัมผัสกับคำนี้ได้ก็ให้สัมผัสกับคำที่ 5 หรือคำที่ 6 ของวรรครับ คำสุดท้ายของวรรครับต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครอง และคำสุดท้ายของวรรครองต้องสัมผัสกับพยางค์ที่ 3 ของวรรคส่ง แต่ถ้าหากไม่สามารถสัมผัสกับคำที่ 3 ได้ก็ให้สัมผัสกับคำที่ 5 หรือคำที่ 6 และคำสุดท้ายของวรรคส่งต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครับของกลอนบทต่อไป ในการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์เพียงตำแหน่งของคำในวรรครับและวรรคส่งที่รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครองเท่านั้น จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกร ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ตำแหน่งคำในวรรครับและวรรคส่งที่รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครองในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรที่พบมากที่สุดคือ คำที่ 3 รองลงมาคือคำที่ 2 และคำที่ 5 ตามลำดับ นอกจากนี้ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรยังแต่งให้คำในวรรครับและวรรคส่ง รับสัมผัสจากวรรคระดับและวรรครองที่คำที่ 4 และคำที่ 6 และมีวรรคที่ไม่มีพยางค์ใดเลยที่รับสัมผัสจากวรรคระดับและวรรครอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3 1 3 1 คำที่ 2 รับสัมผัส

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกร คำที่ 2 ของวรรครับและวรรคส่งที่รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครอง มีจำนวนทั้งหมด 147 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 9.32 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

อันองค์พระภูธรนกรกาย

เจ็ดฉายเล็ดลบสบสมัย

ทรงพระนามตามระเบียบประเทียบไว้

ท้าวไทจิตตะราชราชา

(ภุ 2475 3)

ขุนอาโปสืบสองทำนองดี

ว่าที่ทาน้ำทั้งหน้าหลัง

น้ำมากน้ำน้อยคอยระวัง

ปิดบังมิให้ล้นขึ้นบนนา

(ภุ 2475 4)

นงแดงหมขาวเป็นสาวน้อย
อยูทามกลางอสุราตุน่ากลัว

แซมซ้อยผองศรีแล้วหัวหัว
มีตมัวหมอกคลุ้มให้กลุ้มไป

(ภุ 2475 10)

จับองค์กษัตริย์มัดผูกให้แน่นหนา
จูงออกนอกนครอยานอนใจ

จุดคร่าเยื่อชักแรงผลักไส
พลอยไปตามที่เขาเถิดรา

(ภุ 2475 12)

ชายใดใจชั่วไม่กลัวบาป
รักใคร่ได้สู้เป็นชู้กัน

ใจหยาบอยากได้ทุกสิ่งสรรพ
อย่างนั้นก็ลงสีกาไป

(ภุ 2475 24)

3 1 3 2 คำที่ 3 รับสัมผัส

จากการวิเคราะห์ทวงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่ง
กลอนสุภาพ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมแต่ง
คำประพันธ์ให้คำที่ 3 ของวรรครับและวรรคส่งรับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครอง
มากที่สุด มีจำนวนทั้งหมด 1,281 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 81.23 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง
ต่อไปนี้

จึงเกิดเกาะจำเพาะขึ้นกลางชล
คอยสะสมถมเต็มมิเสริมซ้ำ

ด้วยกุศลติดตามอุปถัมภ์
ได้ก่อทำบ้านเมืองเป็นเรืองราว

(ภุ 2475 5)

ร้ายกาจอาจหาญชำนานุกล้ำ
ใช้ทหารราษฎรรุกเข้าคุกคาม

ไม่พุดจาซกัซไฉ่แลไถถาม
จะห้ามปรามผิดผ่อนไม่หย่อนใคร

(ภุ 2475 8)

ในดวงจิตต์มิได้พิจารณา
อวิชชาค้นหาเข้าบังจิตต์

ถึงกายาร่างกายจะกลายไป
ให้มัวมิดมิดกลุ่มไม่แจ่มใส

(ภุ 2475 14)

ทั้งแก้วตาก็จะมัวให้มิดมล
ทั้งหูเหืองตึงไปไม่ได้การ

ไม่เห็นหนทางไปในถิ่นฐาน
เขาเรียกขานไม่ได้ยินสำเนียงใด

(ภุ 2475 23)

นางทูลเป็นนิทานบุราณเปรียบ
เคยอยู่แต่ในปาพนาวัน

มาเทียมเทียบว่าคนผู้หนึ่งชั้น
กินเผือกมันผลตะโกวาโอชา

(ภุ 2475 35)

3 1 3 3 คำที่ 4 รับสัมผัส

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครเลือกให้คำที่ 4 ของวรรครับและวรรคส่ง
รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคสดับและวรรครอง เป็นจำนวน 37 วรรค คิดเป็นอัตราส่วน
ร้อยละ 2 35 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ขุนทิฐิมาโนอันโหวหาร
เดชะนรินทร์ยาร้อนรน

กราบทูลภูบาลตามเหตุผล
ถือตนถือตัวอยากกลัวใคร

(ภุ 2475 7)

ทำหลุดจากปากนกตกลงปล้น
อาศพแยกแตกครากจากกายา

ตรงหน้าบรรณพระที่นั่งบัลลังก์ผา
ใส่พุ่งออกมาอยู่เรียราย

(ภุ 2475 14)

ถึงเพลาราชาพระจิตตะราช
เห็นแมหญิงคนหนึ่งก็อัศจรรย์

เสด็จลีลาศยังที่นั่นวังสรรค์
ทั้งมีครรภ์หลบไหลไม่สมประดี

(ภุ 2475 18)

ครั้งนี้ไม่รู้จะปรึกษาใคร
จำจะชุมนุมพระเถรา

ยากออกยากใจเป็นหนักหนา
สื่องค์เข้ามาเป็นอาจารย์

(ภุ 2475 21)

เป็นที่พึงสิงสัตว์จตุบาท
ทั้งพฤษภวสีและหิมวา

พยัคฆราชเสื่อสิงห์มิ่งสา
ดาษดาร์นร่มเป็นพื้นไป

(ภุ 2475 59)

3 1 3 4 คำที่ 5 รับสัมผัส

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร คำที่ 5 ของวรรครับและวรรคสงที่รับสัมผัส
จากคำสุดท้ายของวรรคสดับและวรรครอง มีจำนวน 99 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 6 28
ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

ขึ้นเฝ้าเอาของเป็นเหลื่อหลาย
พระทรงเดชเทศกษัตริย์ภัสตา

ไปถวายทรงศักดิ์นั้นหนักหนา
เชือกถือกลยาทั้งสององค์

(ภุ 2475 3)

นางมีสติตรองเห็นคลองความ
พระปีตุรงค์ทรงฤทธิ์อิศรา

จะเกิดศึกกลีกลามเป็นหนักหนา
ไม่จัดแจงโยธาไว้รับรอง

(ภุ 2475 6)

ถ้าสมจิตจิตต์ตั้งตั้งปรารภนา
มรณังตั้งจิตต์อาสานาย

จะถอยทัพกลับมาทูลถวาย
กัมถวายกราบทูลไปทันที

(ภุ 2475 12)

ขอพระองค์จงทราบฝารุลี
ถ้าสมจิตต์คิดหวังไว้ยังไร

จะทูลไปตั้งนี้เห็นไฉน
จะเร็วไวกับคินนกรกาย

(ภุ 2475 36)

มาชมเขาเขาก็หักกระจัดกระจาย
จะชมสัตว์สัตว์ก็ป่วยเป็นโรคี

จะชมไม้ไม้ก็ตายทั้งไพรศรี
จะชมสระวารีกี่แห่งไป

(ภู่ 2475 50)

3 1 3 5 คำที่ 6 รับสัมผัส

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า คำที่ 6 ของวรรครับและวรรคสองที่รับสัมผัสจาก
คำสุดท้ายของวรรคสลับและวรรครอง มีจำนวน 12 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.76 ดังคำ
ประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

จะขอเทียบเปรียบเทียบไปตามที่
เป็นธิดาเดิมมาแต่ก่อนไกล

นางจิตตะกุมารีศรีใส
อยู่ในปรำงค์แก้วอันแพรวพราว

(ภู่ 2475 6)

บพิตรอย่าคิดสดุ้งหวาด
เอาสมาธิตั้งมั่นขันติไว้

กระทำจิตดีให้สอาดอย่าหวาดไหว
แต่ตามในบาลีที่มีมา

(ภู่ 2475 25)

จะโปรดปรานประทานเป็นฉันทไฉ
เป็นเมืองขึ้นของพระองค์จงเมตตา

จะผูกสมัครักใคร่เป็นพงศา
มัจจุราชจะโปรดประการใด

(ภู่ 2475 36)

ที่ชายทุ่งมุ่งหมายตั้งค่ายรอบ
อันตัวเราเข้ามาในธานี

ในเขตต์ขอบกรุงกายบุรีศรี
จะขอเฝ้าพระพันปีจิตรรา

(ภู่ 2475 52)

พระดาบสที่บอกปัญหาให้
อันของยาวให้บันนั้นวาตี

ไซอินไกลคือพระภูมิบุรีศรี
จะได้กับชลธิที่ไหลไป

(ภ 2475 55)

3 1 3 6 ไม่มีคำที่รับสัมผัส

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครพบว่าไม่มีพยางค์ใดเลยในวรรครับและวรรคส่งที่รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคสลับและวรรครอง จำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราสวร้อยละ 0 06 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

จะโปรดปรานประทานเป็นฉันท
เป็นเมืองขึ้นของพระองค์จอมเมตตา

จะผูกสมัครรักใคร่เป็นพงศา
มัจจุราชจะโปรดประการใด¹

(ภ 2475 36)

3 1 4 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรค

กลอนสุภาพ 1 บทประกอบไปด้วย 4 วรรค คือ วรรคสลับ วรรครับ วรรครองและวรรคส่ง โดยในแต่ละวรรคจะมีข้อบังคับเกี่ยวกับเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคที่แตกต่างกันไป จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร นิยมใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคในแต่ละวรรค ดังนี้

3 1 4 1 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคสลับ

ข้อบังคับเกี่ยวกับเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคสลับในการแต่งกลอนสุภาพ คือ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคสลับจะต้องใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญ เอก โท ตรี หรือจัตวาก็ได้ แต่ส่วนมากไม่นิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญ จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคสลับในลักษณะ ดังนี้

¹ สัมผัสสระเป็นคำที่มีการประสมด้วยเสียงสระเดียวกันและอยู่ในมาตราตัวสะกดเดียวกัน

3 1 4 1 1 เสียงวรรณยุกต์สามัญ

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิมิตใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคดับมากที่สุด เป็นจำนวนถึง 300 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 38.07 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

โฉมยงองค์นางขราริ่ง	บรรลู่ถึงขอบเขตต์นิเวศสถาน
จำแลงกายกลายองค์นางนงคราญ	เป็นพิการเฉาแกแลศรา

(ภู่ 2475 13)

จำเป็นจำไปอาราธนา	พระเถราเชอรฐ์ซึ่งเหตุผล
ให้สำแดงแจ้งเหตุเป็นมงคล	จะได้พ้นเคราะห์ร้ายให้หายไป

(ภู่ 2475 15)

ต่างคนต่างทูลไปตามนาง	ให้รื้อล้างบ้านเมืองตามปรารถนา
จะให้ของสำคัญนั้นเข้ามา	ในการารุ่งเรืองอรามไป

(ภู่ 2475 33)

คือปาณาฆาสัตว์ด้วยตัวเอง	และคุมเหงใช้จ้างทุกสิ่งสี่
ให้ฆ่าสัตว์ตัดรอนซึ่งชีวี	สัตว์มีชีวิตให้ตกพลัน

(ภู่ 2475 43)

อนิจจังสังขารก็เหมือนกัน	ย่อมแปรผันไปตามอัชฌาตริย
เพราะทุกขังบังเกิดอยู่ภายใน	ทั้งโรคภัยสารพัดวิบัติเป็น

(ภู่ 2475 71)

3 1 4 1 2 เสียงวรรณยุกต์เอก

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่ง
กลอนสุภาพ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้เสียง
วรรณยุกต์เอกเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคระดับจำนวน 134 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ
17.01 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

พระทรงฤทธิจิตตะราชองค์ษัตริย์	เพลินสมบัติในราชกรุงศรี
อวิชาตันทหาพระเทวี	มิได้ไกลภูมิภัสดา

(ภุ 2475 6)

สมาธิเอาสตินั้นหนองเหนียว	มิได้เที่ยวฟุ้งซ่านไปแห่งไหน
ถ้าหยุดยั้งตั้งหลักประจักษ์ใจ	อุสาห์ไปให้คลองชานาญดี

(ภุ 2475 26)

จะกินก็ไมกินได้เต็มปาก	ความลำบากถึงตัวนั้นแนหนา
จะนอนก็ไม่นอนได้เต็มตา	โบราณว่าเริงนักรางแดงไป

(ภุ 2475 42)

แต่บรรดาขุนนางทั้งน้อยใหญ่	ไม่มีใครจะระวังบุรีศรี
ถึงเกิดเหตุเภทภัยในธานี	ถ้าเรตืออยู่แล้วไม่อันตราย

(ภุ 2475 52)

สัมมาอาชีวะชำระจิตต์	เลี้ยงชีวิตโดยชอบทุกสิ่ง
อย่าขายของต้องห้ามตามบาลี	ทั้งห้านี้จึงกำหนดแรงอดใจ

(ภุ 2475 61)

3 1 4 1 3 เสียงวรรณยุกต์โท

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ใช้เสียงวรรณยุกต์โทเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับ จำนวน 125 วรรค คิดเป็นอัตราสนวนร้อยละ 15 86 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ร้ายกาจอาชญาชนาญกล้า	ไม่พุดจาซกัซไฉไลไถ่ถาม
ใช้ทหารราญรุกเข้าคุกคาม	จะห้ามปรามผิดผ่อนไมหย่อนใคร

(ภู่ 2475 8)

พระทรงฟังคังคั่นแสนพิโรธ	ยิ่งกริ้วโกรธเร่งดำรวจให้ลงหวาย
หลวงโทโสโกรธาทั้งสองนาย	ใจร้ายอำมาหิตไม่คิดใคร

(ภู่ 2475 19)

ว่าน้องแก้วเห็นแล้วเอ็นดูพี่	ช่างพาที่ชอบใจเป็นนักรหนา
ของมั่งมีนี้เมื่อไรจะได้มา	ชื่อโรคารูปรางเป็นอย่างไร

(ภู่ 2475 32)

แล้วลงลัดตัดทางออกกลางทุ่ง	ชั้นผักบั้งแพงพวยไม่เหลือหลง
ทั้งแฝกคาหญ้าอ้อและกอพง	ไม่ดำรงอยู่ได้ดังไฟเลีย

(ภู่ 2475 48)

นักปราชญ์ผู้ฉลาดปัญญาเลิศ	อุตส่าห์เกิดปฏิบัติอย่าหน่ายหนี
ประกอบกายมนาและวาจี	บริสุทธิ์ดีพร้อมองค์แปดประการ

(ภู่ 2475 64)

3 1 4 1 4 เสียงวรรณยุกต์ตรี

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้เสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคระดับ จำนวน 134 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 17.01 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

มีลมหิมवादอากาศพัด	เกิดวิบัติวายุพัตเป็นหนักหนา
หอบพิษฤทธิไปพระพายมา	ตกในภาราทวีปใด

(ภู่ 2475 10)

ฝ่ายวาพระองค์ผู้ทรงภพ	ปรารภพระทัยทุกสิ่งสรรพ
ไม่เป็นสุขทุกข์ร้อนไปสารพรรณ	โทษนั้นจะมีประการใด

(ภู่ 2475 20)

มหาบพิตรจงตั้งจิตต์จำไว้	จะหนีไปไม่พ้นแรงชวนขาย
หาทางเดิรให้จำเรณูในกาย	จะสบายเมื่อภัยจะมีมา

(ภู่ 2475 26)

จะหาหรือผู้ใดที่ไหนรู้	เป็นหมอดูเรื่องราวในพงศา
จะเกิดเหตุเภทภัยในภาร	หรือขาดาเมืองขาดนิราสไป

(ภู่ 2475 40)

ด้วยอำนาจมัจจุราชที่ทรงฤทธิ	อาชญาสิทธิยกให้เป็นยศถา
แต่เขาใหญ่แล้วไปด้วยศิลา	ไม่ต้านทานฤทธาทะลายลง

(ภู่ 2475 48)

3 1 4 1 5 เสียงวรรณยุกต์จัตวา

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิมใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวา เป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับจำนวน 95 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 12 06 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

งามยิ่งพริ้งพร้อมถนอมผิว	ลมฉิวแดดผาดก็หวาดไหว
ทรงเสียมเจียมสงวนรำจวนใจ	ถ้าผู้ใดได้เห็นเป็นขวัญตา

(ภ 2475 6)

ถ้าสมคิดจิตต์ตั้งดังปรารถนา	จะถอยทัพกลับมาทูลถวาย
มรณังตั้งจิตต์อาสานาย	ก้มถวายกราบทูลไปทันที

(ภ 2475 12)

เจ้าจิตต์ตอบปลอบว่าพอกายเอ๋ย	อย่าโกรธเลยฉันห้ามไม่ฟังฉัน
พ่อขึ้นคบอีชราคนอาธรรม์	จะพลอยกันหลุดโคนจันไม่มี

(ภ 2475 22)

หมอยาวายาเคยเชื่อถือ	เป็นคู่มือแก้ลมชะมุขี
พิมเสนเติมเสริมใส่ลงให้ดี	เอาวารีร้อนกระสายละลายมา

(ภ 2475 38)

ยังชายหนึ่งซี้หึงส์ทำหักหาญ	ไม่ตรองการดูผิดยิ่งคิดชั้น
ถ้าเมียพูดกับใครให้ดูตัน	ทะเลาะกันดาอึ้งคณิงไป

(ภ 2475 76)

3 1 4 2 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ

การแต่งคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพจะต้องใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โทหรือเสียงวรรณยุกต์จัตวา เป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญและเสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ จากการวิเคราะห์ ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ ดังนี้

3 1 4 2 1 เสียงวรรณยุกต์สามัญ

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่อง กายนคร ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ จำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.13 คือ

ประตู่ห้าขาขายที่หมายมั่น	ทั้งคุณนั้นชื่อโสตปสาโท
เป็นที่สดับรับรสพระธรรม	สุขโภภาวะยิ่งทุกสิ่งอัน

(กฎ 2475 2)

3 1 4 2 2 เสียงวรรณยุกต์เอก

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ใช้เสียงวรรณยุกต์เอกเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับจำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.13 คือ

ไปล่อเลียนดิเตียนให้วุ่นวาย	บ้างทำทนายชกดีแล้วร้องด่า
พวกหญิงชายก็อาายเป็นธรรมดา	สันตริทธาเป็นตริทธิเข้าใส่กัน

(กฎ 2475 27)

3 1 4 2 3 เสียงวรรณยุกต์โท

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผู้แต่งเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์โทเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ จำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.13 ดังคำประพันธ์

เป็นกษัตริย์ขัตติยวงศ์ทรงกษัตริย์	เหมือนยังหลักกลอนแคลนไม่แน่นได้
ราษฎรก็จะค่อนนินทาไป	ทั่วในประเทศทุกเขตต์คัน

(กฎ 2475 8)

3 1 4 2 4 เสียงวรรณยุกต์ตรี

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครไม่ใช้เสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับเลย คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

3 1 4 2 5 เสียงวรรณยุกต์จัตวา

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร เลือกใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับมากที่สุด เป็นจำนวนถึง 786 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 99.62 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ขอเดชะพระทูลกระหม่อมแก้ว	ทัพกลับมาแล้วไม่ถอยหนี
ขออาสาพาพลโยธี	ไปต่อสู้ให้เห็นซึ่งฤทธา

(กฐ 2475 12)

ความประมาทอาจหาญเป็นพาลแท้	จิตต์ไม่แนเคลิ้มไคล้ให้ไหลหลง
ด้วยเมามายแตกายไม่ตั้งตรง	อวดทงกล้าหาญการชกตี

(กฐ 2475 24)

เมืองอินไกลไม่มีทั้งสี่ทวีป	ขอเร่งรีบรื้อเมืองดังประสงค์
จะได้รับมังมีทีนางอนงค์	จะได้ตรงเข้ามาโดยง่ายดาย

(กฐ 2475 34)

ขุนทิฎฐิฑูลลงลองลอบบาท	อย่าหวั่นหวาดมัวหมองไม่ผ่องใส
ทั้งบุญทำกรรมสร้างพอล้างไป	กลัวอะไรทรงฤทธิ์เป็นอิศรา

(กฐ 2475 46)

อันร่างกายเรากงเฝ้าจนเปื่อยไป	น้ำเหลืองไหลโทรมทรุดทุกสิ่งสรรพ
เป็นอาหารแร้งกาไปสารพรรณ	กระตุนั้นผุยุ่ยกระจุยไป

(กฐ 2475 60)

3 1 4 3 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครอง

การแต่งคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพ มีข้อกำหนดเกี่ยวกับเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองไว้ดังนี้ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองจะต้องใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญหรือเสียงวรรณยุกต์ตรี ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โท และเสียงวรรณยุกต์จัตวา จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองในลักษณะต่อไปนี้

3 1 4 3 1 เสียงวรรณยุกต์สามัญ

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร เลือกใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองมากที่สุด เป็นจำนวนทั้งหมด 726 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 92 02 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

วันหนึ่งพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
เสวยกระยาหารสำราญดี

สถิตชื้อห้าปราสาทศรี
เปรมปรีดิ์ชื่นชมภิรมย์ใจ

(ภุ 2475 14)

บางคนทำสารับและกับเข้า
พูดจาปราศรัยในอุบาย

ไปนั่งเฝ้าขว่พองจนเที่ยงสาย
ถึงเป็นตายขอหวยรวรสักที

(ภุ 2475 28)

นับวันผันแปรลงโทรมทรุด
เป็นเหตุผลด้วยกลมารยา

ของพิรุฑร้าวรานไม่แนหนา
นางชราแกล้งช้าให้ทำลาย

(ภุ 2475 46)

ความชรามาถึงรำพึงคิด
ด้วยความหลงตันทนาเป็นน่ายาย

ให้หวาดหวั่นพรั่นจิตต์แล้วใจหาย
ทั้งหญิงชายย่อมรู้ยู่ทุกคน

(ภุ 2475 62)

ทั้งทำเย็นมือเย็นเป็นเหน็บซา
เจ้าหมอนวดหมอยาวากระไร

บวมขึ้นมามากไปไม่มีใครไหว
ก็แก้ไปตามรู้ที่เรียนมา

(ภุ 2475 70)

3 1 4 3 2 เสี่ยงวรรณยุกต์เอก

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่อง
กายนคร ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้เสียง
วรรณยุกต์เอกเป็นเสี่ยงวรรณยุกต์ทำยวรรครองจำนวน 16 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 2 03
ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

ทั้งปรางค์มาศปราสาทำหนักใน
เหนียวรังตั้งแยงไมยอหย่อน

หวันไหวต้องสมแทบหลุดถอน
มิให้ออนไหวหวันคอบบรรทัง

(ภุ 2475 5)

สติดยั้งที่นั้งบัลลังก์ลาด
นางชราพยาริทั้งน้อยใหญ่

พร้อมอำมาตย์เสนามาไสว
รวมพระทัยอยู่คู่ช้างเคียง

(ภุ 2475 11)

มาแย่งยื้อรื้อพังนาสังเวช
ของเกาเสร้างแล้วจะหาใหม่

เกิดด้วยเหตุนางชรามาอาศรัย
ก็ชวดได้เพราะเชื่อนางเทวี

(ภุ 2475 40)

ปางนั้นพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
ว่าจริงแล้วลูกแก้วช่างคิดอ่าน

ฟังดวงจิตต์ทูลเห็นเป็นแกนสาร
เป็นกรางานเห็นจริงทุกสิ่งไป

(ภุ 2475 57)

คือขายอาวุธมนุษย์และยาพิษ
ครั้นพวงพื้มีกายอันโตใหญ่

มิจนาจิตต์เลี้ยงสัตว์ไว้อาศัย
ก็ขายไปให้เขาหมาไม่ปราณี

(ภู่ 2475 61)

3 1 4 3 3 เสียงวรรณยุกต์โท

เสียงวรรณยุกต์โทที่เป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคอง ในนิทาน
คำกลอนเรื่องกายนครมีจำนวนทั้งหมด 13 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 1 65 ดังคำประพันธ์
ตัวอย่างต่อไปนี้

ถ้าน้ำน้อยถอยถดถดมากมาย
ขุนเดชไชยชาญชำนาญกล้า

ต้องวุ่นวายปิดบังให้แนหนา
นั้นได้ว้างไฟทั้งไพรนาย

(ภู่ 2475 5)

โยมนี่กลัวตายจะวายชนม์
อันความแก่ชราโรคาไข้

จะหนีพ้นหรือไม่พ้นเป็นใจ
ของจงไกลอย่าพบประสบกัน

(ภู่ 2475 15)

พระองค์อย่าทรงวิตกเลย
ถ้านางนี้มีพินไม่คืนได้

หม่อมฉันเคยชำนาญได้แก้ไข
เอาหมอไปตัดมือให้ลือชา

(ภู่ 2475 38)

ที่บทสัณให้ต่อนั้นเห็นแท้
คือได้แก่ถนนหนทางด้วน

ประจักษ์แนใจไม่หันหวน
เร่งชักชวนกันตอไปให้ยาวไป

(ภู่ 2475 56)

เสียงวี๊ดว่าดกราดเกรี้ยวแลเคี้ยวฟัน ให้มือคันเกากันจนเลือดไหล
ทำห้วงร้องงอแล้วร้องไห้ เหมือนเสียอกเสียใจไม่สมประดี

(ภ 2475 76)

3 1 4 3 4 เสียงวรรณยุกต์ตรี

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ใช้เสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นเสียง
วรรณยุกต์ท้ายวรรคอง จำนวน 34 วรรค คิดเป็นอัตราสวร้อยละ 4 31 ดังคำประพันธ์
ตัวอย่างต่อไปนี้

จึงเกิดเกาะจำเพาะขึ้นกลางชล ด้วยกุศลติดตามมาอุปถัมภ์
ค่อยสะสมถมเต็มมิเสริมซ้ำ ได้ก่อทำบ้านเมืองเป็นเรื่องราว

(ภ 2475 5)

เข้าประหังในดงดอน คิงขรเนินผาธาราไหล
พระพายพัดต้องผลและต้นไม้ ทั้งลูกใบหล่นกลาดดาษดา

(ภ 2475 13)

เจ้ากายฟังคั้งแค้นแน่นอุรา ตัวของข้าไม่คิดจะถอยหนี
อย่าห้ามเลยไม่ฟังในครั้งนี้ จะอัปรีภัยไรก็ซึ้งมัน

(ภ 2475 22)

ฝ่ายพยาธิโฉมยงนางนงคราญ รับโองการเกณฑ์พวกพลชั้น
ให้ขุนโรคโรคาตัวกล้านั้น กับขุนสันนิบาตเป็นญาติวงศ์

(ภ 2475 47)

เขابอกความตามจริงทุกสิ่งสรรพ มาคบกันกับเราคงฉิบหาย
ไม่รู้เท่าวาเรานี้คิดร้าย จะทำลายบ้านเมืองให้ปั่นป่วน

(ภ 2475 53)

3 1 4 3 5 เสียงวรรณยุกต์จัตวา

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่อง กายนคร ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครไม่ใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองเลย คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

3 1 4 4 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง

การแต่งคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพจะต้องใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญ หรือเสียงวรรณยุกต์ตรี เป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โทและเสียงวรรณยุกต์จัตวา จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่าผู้แต่งเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง ดังนี้

3 1 4 4 1 เสียงวรรณยุกต์สามัญ

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่งมากที่สุด มีจำนวนถึง 787 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 99.75 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

มัจจุราชมิได้หวาดพระทัยหวั่น
ทั้งมนุษย์เดรฉานประหารไป

เข้าบุกบันฉุดคราไม่ปราศรัย
ไม่เว้นใครเอาหัวทุกตัวคน

(ภ 2475 8)

น้อยตัวนักหนาจะหาได้
เอาชีวิตบุชานาอัศจรรย์

ไม่อาลัยชีวิตก็คิดขัน
ก็เหมือนกันกับเอาเลือดอกบุชา

(ภ 2475 28)

อนิจจานาสงสารนครนัก
เราตบแต่งแก่งทำสนุกสบาย

เป็นของรักควรหรือมาฉิบหาย
ทั้งหญิงชายไฟรฟไฟในธานี

(ภ 2475 46)

ทั้งต้นหาวิชาผู้เมียรัก
การกุศลมิได้ทำเป็นสำคัญ

ก็ช่วยชักให้แซเชือนทุกสิ่งสรรพ
เข้ารุมรันปิดบังให้คลั่งใจ

(ภุ 2475 54)

แก้ขัดเบาเอายอดสับประรด
ดินประสิวสารสั้มประสมไว้

ปอกให้หมดเอาแต่อ่อนอย่าสงสัย
ซึ่งให้ได้สิ่งละสองสิ่งดี

(ภุ 2475 70)

3 1 4 4 2 เสียงวรรณยุกต์เอก

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่ง
กลอนสุภาพ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งไม่มีการนำเสียงวรรณยุกต์เอกมาเป็น
เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

3 1 4 4 3 เสียงวรรณยุกต์โท

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครไม่ปรากฏการนำเสียงวรรณยุกต์โท
มาเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

3 1 4 4 4 เสียงวรรณยุกต์ตรี

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้เสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นเสียง
วรรณยุกต์ทำยวรรคส่งเพียง 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 13 ดังคำประพันธ์

เจ้าผัวด่าเมียด่าตั้งหน้าแขง

ต้อยหม้อแกงทูปหม้อเข้าจนฉิบหาย

ทั้งขามถั่วถวยไม้ไผ่ทูปทะลาย

จนเที่ยงสายอาหารไม่พานท้อง

(ภุ 2475 77)

3 1 4 4 5 เสียงวรรณยุกต์จัตวา

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ ในนิทานคำกลอนเรื่อง
กายนคร ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครเลือกใช้
เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่งจำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ
0 13 ดังคำประพันธ์

ประตูลี้มีคูอยู่ซ้ายขวา

รู้จักกลิ่นหอมเหม็นเป็นราชการ

ขุนวาดนางยามอยู่ตามสถาน

ชื่อทวารอัสนาสัสปัสสาโส

(ภุ 2475 2)

3 2 การใช้โวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ เป็นศิลปะการใช้ภาษาอย่างหนึ่งในการเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ เข้าใจความหมาย ความรู้สึกของผู้ประพันธ์ได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น กลวิธีในการใช้คำของโวหารภาพพจน์มีอยู่หลายประเภท เช่น การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง การเปรียบเทียบสิ่งที่ไม่มีชีวิตแสดงคุณลักษณะต่างๆ กิริยาอาการเหมือนสิ่งที่มีชีวิต เป็นต้น จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้โวหารภาพพจน์ในลักษณะ ดังนี้

3 2 1 อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ เป็นโวหารภาพพจน์ที่ใช้เปรียบเทียบของสองสิ่งว่าเป็นหรือคือสิ่งเดียวกันหรือเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำ เป็น เท่า คือ ในการเปรียบเทียบจากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ ทั้งหมด 14 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 16 09 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

อันนี้แล้วไตรลักษณ์เป็นหลักโลก

ไม่อาลัยในร่างบอกทางตรง

จะดับไตรศรัทธาสร้อยดังประสงค์

ก็เสี่ยงลงเห็นแน่ในความตาย

(ภุ 2475 26)

แล้วร้องบอกออกความไปตามฝัน

เป็นคู่มือถือไว้ต่างศาสตรา

พระทรงธรรมเร่งคิดเอาปัญญา

ข้าศึกมาล้อมรอบในขอบคัน

(ภุ 2475 55)

ทนทเวศเป็นเหตุด้วยคับแคบ
หลังมารดาทรมาณอยู่ในครรภ์

นั่งในแนบผืนหน้าเข้าหาสัน-
เกิดด้วยกันกับรกเป็นรากมา

(ภุ 2475 58)

เป็นต้นเหตุเภทพินธุ์นั้นมากมาย
เอาศรัทธาปัญญาที่องไว

เป็นตัวร้ายยืดยาวอายุชัย
เป็นอาวุธถือไว้ให้มั่นคง

(ภุ 2475 59)

ทานหมอเผาหนังเฝ้าแต่ปรุงไป
บ้างใส่หม้อก่อไฟไม่รั้งรา

ดำผงไวไสหวดเป็นนักหนา
รีบตั้มยาคว้นมืดเป็นหมอกไป

(ภุ 2475 70)

3 2 2 อุปมา

โวหารภาพพจน์แบบอุปมา เป็นโวหารภาพพจน์ที่เปรียบเทียบของสองสิ่งว่าคล้ายกัน คำที่ใช้ในการเปรียบเทียบ เช่นคำว่า เหมือน คล้าย ดุจ กล เพียง ประหนึ่ง เป็นต้น ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผู้แต่งใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปมาจำนวนทั้งหมด 48 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 55.17 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

ดั่งเมืองสวรรค์เสวยสุข
พร้อมด้วยสุรางค์นางกัลยา

แสนสนุกล้ำเลิศในสังขาร
ทั้งชายชวาข้างเคียงอยู่เรียงราย

(ภุ 2475 6)

พวกอเสวนาเป็นพาโล
สะบถนเหลือนอเวจี

อวดโอ้อวดอ้างดังราชสีห์
คนเหล่านี้เสียทีที่เกิดมา

(ภุ 2475 11)

ดุจดั่งช้างเผือกที่เลือกสรร
ถ้าเมืองใดได้ช้างที่ขาวดี

ตัวสำคัญล้ำเลิศประเสริฐศรี
ก็ยอมมีขาวคราวออกจาวไป

(ภู่ 2475 34)

นางพญาเสด็จมาขึ้นทรงเครื่อง
ก็กลายแกลังแปลงเพศเป็นชายพลัน

รุ่งเรืองรุกราวดังสาวสวรรค์
ทรงพระขรรค์เรืองฤทธิ์เป็นอิศรา

(ภู่ 2475 48)

ยังใหญ่ยาวกลาวเหตุในโมโห
มีรากเริ่มเดิมที่ยังลงปรุพี

มีใหญ่โตดุจดั่งคิริศรี
ยอดคิริสูงเยี่ยมเทียมเมฆา

(ภู่ 2475 59)

3 2 3 สมพจน์

สมพจน์ คือ โวหารภาพพจน์ที่เป็นการกล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของ
ส่วนทั้งหมด แต่ให้มีความหมายคลุมทุกส่วน จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์
ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งใช้โวหารภาพพจน์แบบสมพจน์ 4 ครั้ง คิดเป็น
อัตราส่วนร้อยละ 4.60 ดังคำประพันธ์

ปราสาทสีมಿನามโสตปราสาท
ฟังสำเนียงเสียงกล่อมพร้อมอนงค์

ภูวนาถเสด็จโดยประสงค์
ขับสงมะโหรีปี่ชวา

(ภู่ 2475 2)

ค้นหาวิชาทั้งสองศรี
สาวสนมกรมวังสิ้นทั้งปวง

อวิชาผู้พี่เป็นเมียหลวง
ทุกกระทรวงเหนือใต้ในภารา

(ภู่ 2475 3)

ถ้าศึกเสียเหนือได้ใครคุมเหง
หลวงโตโสโครธออกหน้าพลัน

ไมกลัวเกรงพลอยทหารอันขยัน
เข้าแทงฟันชกตอยไม่ถอยมา

(ภุ 2475 4)

ตามบุญตามกรรมเขาทำไว้
โฉมยงองค์เอกชายา

จะลงใต้ไปเหนือตามวาสนา
นางชรากราบทูลไปทันที

(ภุ 2475 12)

3 2 4 นามนัย

โวหารภาพพจน์แบบนามนัย เป็นการกล่าวถึงสิ่งหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครมีการใช้โวหารภาพพจน์แบบนามนัย ทั้งหมด 4 ครั้ง คิดเป็นอัตราสนวนร้อยละ 4.60 ดังคำประพันธ์

ฟ้าคะนองร้องลั่นสนั่นจบ
ฝนโปรยโรยฟองล่องโย

ทั่วพิภพอัศจรรย์อยู่หวั่นไหว
แสงแก้วแววไวเข้าในตา

(ภุ 2475 10)

ทั้งพยาธิโรคาจะมาถึง
เราห้ามปรัมเจ้ากายก็ไม่ฟัง

จะนอนซึ้งลงเหยียดตราสัง
จะเหมือนดังคำเราทายมา

(ภุ 2475 23)

มือกอดอกงอเขาดั่งเขามัด
ทศมาศพร้อมธาตุจึงยาตรา

ริงรัดใส่ถุงไว้แน่นหนา
ออกจากครรรภ์มารดาก็นับไว้

(ภุ 2475 58)

อันวาจาเมตตาและสัจจัง
จะปลูกไว้ให้งามเป็นความดี

เรงระวังเกิดทานอย่าหน่ายหนี
ทั้งโลกียโลกอุตรไม่ร้อนใจ

(ภุ 2475 77)

3 2 5 สัทพจน์

สัทพจน์ เป็นโวหารภาพพจน์ที่ใช้คำเลียนแบบให้เห็นทาทาง แสง สี หรือ ได้ยินเสียง จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางการใช้โวหารภาพพจน์ในนิทาน คำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้โวหารภาพพจน์แบบสัทพจน์ จำนวน 3 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 3.45 ดังคำประพันธ์

ปักหลักผลึกใส่ให้เข้าคา ผูกมัดกายาไม่ดึงไหว
เสียงหวายขวิวขวาบกระหนาบไป ทนไม่ได้แกลังร้องด้วยมารยา

(ภุ 2475 19)

ลูกทสี่่ดั่งดั่งดั่งต้นไฟ กระโดดไปโดนเสาปราสาทผาง
ยิงกลุ่มกลัดขัดพระทัยดั่งไฟฟาง พวกขุนนางตัวสั้นให้พรั่นใจ

(ภุ 2475 19)

เสียงวีดว้ายกราดเกรี้ยวแลเคี้ยวฟัน ให้มือคันเกากันจนเลือดไหล
ทำหั่วร้องงอแล้วร้องไห้ เหมือนเสียอกเสียใจไม่สมประดี

(ภุ 2475 76)

3 2 6 สัญลักษณ์

สัญลักษณ์ คือ สิ่งที่น่ามาใช้แทนสิ่งอื่น เพื่อทำให้เกิดภาพหรือเข้าใจได้ชัดเจน มากยิ่งขึ้น สนวนมากนิยมใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรมมาแทนสิ่งที่เป็นนามธรรม จากการวิเคราะห์ ท่วงทำนองการประพันธ์ทางการใช้โวหารภาพพจน์ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้โวหารภาพพจน์แบบสัญลักษณ์จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็น อัตราส่วนร้อยละ 1.15 ดังคำประพันธ์

พระจิตตะราชชาติสันดานนั้นหนานัก ไม่รู้จักของจริงในศาสนา
ไม่พบทองธรรมชาติพระศาสนา ก็วาพบศาสนานั้นทุกคน

(ภุ 2475 20)

3 2 7 ปฏิรูปพจน์

โวหารภาพพจน์แบบปฏิรูปพจน์ เป็นการใช้ข้อความที่ดัดแปลงมาจากข้อความที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่าผู้แต่งได้ใช้โวหารภาพพจน์แบบปฏิรูปพจน์จำนวน 6 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 6.90 ดังคำประพันธ์

ตรัสเรียกสาวน้อยเจ้าร้อยชั่ง	เชิญมานั่งเคียงแท่นเกิดโฉมศรี
จงบอกความตามจริงเกิดเทวี	พี่น้องยากจะฟังจะตั้งใจ

(ภุ 2475 30)

มันถ้อยนักไม่รู้จักอาการธาตุ	จะนิราสหรือจะแตกสมฐาน
มีความรู้แต่ในใบลาน	กูประจามิ่งไว้ให้พอแรง

(ภุ 2475 39)

บุราณวอย่าได้ไว้ใจคน	จะอับจนใจเองทุกสิ่งศรี
โลกนักลาภหายไม่เห็นมี	คำนี้จริงแท้ทุกสิ่งอัน
ไม่เห็นน้ำตดกระบอกออกวุ่นวาย	ดูนายอายุจริงจริงทุกสิ่งสรรพ
ราษฎรจะคอนินทาครัน	ไม่รู้ทันเทงานางที่วางวาย

(ภุ 2475 40)

3 2 8 อุปมานิทัศน์

โวหารภาพพจน์แบบอุปมานิทัศน์ เป็นโวหารที่ใช้นิทานหรือเรื่องราวมาประกอบเพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพหรือเข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านโวหารภาพพจน์ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปมานิทัศน์ จำนวน 5 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 5.75 ดังคำประพันธ์

เชิญบพิตรคิดดูให้จงดี
 อุปมาวาคนทั้งสองนั้น
 เชื้อพังก้ำกันไม่อันตราย
 ชื่อเจ้ากายกายานาเอ็นดู
 เจ้าดวงจิตต์รักสนิททุกสิ่งอัน
 เจ้าดวงจิตต์คิดได้เจ้ากายตาม
 เจ้าจิตต์ไกรธกายพลอยกันไกรธา
 ฝ่ายจิตต์คิดพึ่งเจ้ากายมาก
 ทั้งผ้าหมผ้านุ่งบำรุงไป
 จะอยากกินสิ่งไรก็ไม่ขัด
 อยู่มาช้านานประมาณครัน
 ดื้อดึงขึงแข็งไม่เชื่อจิตต์
 คบนางชราเข้ามาไว้
 ลุ่มหลงปลงใจไปด้วยนาง
 เจ้าดวงจิตต์เห็นผิดในทวงที่
 จะยับยั้งพลอยกันให้บรรลัย
 จะนั่งเสียก็ไซ้ให้รำคาญ
 เจ้ากายเอ๋ยข้าจะวาไปตามจริง
 อยากบหาพามันมากล้ำกราย
 เจ้ากายฟังถึงแค่นั้นนอรา
 อย่าห้ามเลยไม่ฟังในครั้งนี้
 เจ้าจิตต์ตอบปลอบวาพอกายเอ๋ย
 พ่อขึ้นคบอิชราคนอาธรรม
 ทั้งผุดำก็จะหงอกออกทั้งหัว
 ทั้งหนังเอ็นก็จะเป็นเหมือนรอยตี
 ทั้งแก้วตาก็จะมัวให้มีดมล
 ทั้งหูเหืองตึงไปไม่ได้การ
 จะหอบเหนื่อยเมื่ออย่าไม่ผาสุก
 ทั้งกำลังถดถอยจะน้อยไป
 ทั้งพยาธิโรคาจะมาถึง
 เราห้ามปรามเจ้ากายก็ไม่ฟัง

วายังมีนิทานหนึ่งอธิบาย
 ผูกสมัครักกันเป็นมิตรสหาย
 ไม่ระคายคุ่มเคียดรังเกียจกัน
 รวมรู้น้ำจิตต์ทุกสิ่งสรรพ
 สารพรรณมีได้ขัดซึ่งอชฌา
 ไม่ห้ามปรามกายเจ็บจิตต์รักษา
 เจ้าจิตต์ว่ากายหยุดในทันใด
 เป็นเพื่อนยากร่วมจิตต์พิสมัย
 แล้วตามใจเจ้ากายทุกสิ่งอัน
 เลือกจัดซื้อหาทุกสิ่งสรรพ
 เจ้ากายนั้นไวยหาเป็นพาลไป
 มาเห็นผิดเป็นชอบวานิสสัย
 รักใครเป็นมิตรไมตรี
 ชรารางปรีดีเปรมเกษมศรี
 เจ้ากายนี้หลงรักอียักษมาร
 ได้อาศัยเพื่อนมานำสงสาร
 อิจันทานมันจะซ้ำให้ทำลาย
 อีผู้หญิงเซ่นนี้ตัวฉิบหาย
 จะทำร้ายพ่ายับให้อับปรีย
 ตัวของข้าไม่คิดจะถอยหนี
 จะอับปรียจัญไรก็ซ้งมัน
 อย่าไกรธเลยฉันห้ามไม่ฟังฉัน
 จะพลอยกันหลุดโค่นจนไม่มี
 ขาวทั่วล้านเตียนจะเปลี่ยนสี
 เป็นริ้วหรือหดห้อยจะย้อยยาน
 ไม่เห็นหนทางไปในถิ่นฐาน
 เขาเรียกขานไม่ได้ยินสำเนียงใด
 จะนั่งลุกตั้งตัวไม่ใคร่ไหว
 จะหาไม้ท้าวกรานอยู่กระมัง
 จะนอนซึ้งลงเหยียดตราสัง
 จะเหมือนดังคำเราทนายมา

เจ้ากายฮึดฮัดสับดโกธร
ไม่เชื่อฟังถ้อยคำและวาจา
เจ้าดวงจิตต์คิดเห็นไม่เป็นผล
กายนี้ว้ายากลำบากใจ

จะเป็นโทษเป็นคุณตามวาสนา
อวยวอนว่าห้ามปรามไม่ฟังใคร
จะหนักายให้พ้นตามวิสัย
จะทิ้งให้ทรุดโทรมอยู่เอย

(ภุ 2475 21)

อุปมาดังว่ามีต้นตาล
มีวานรจรมาขึ้นทำรัง
มีบุรุษคนหนึ่งจึงแลเห็น
ลึงโลดโอดโผนโชนทยาน
บุรุษไล่จับลึงวิ่งจนหอบ
จับได้ต้นไต้ให้ยังหยังปัญญา
ทำตามดูจึงจะรู้จะเห็นแท้
อารมณ์ใดอย่าได้ประวัง

นับประมาณสามสิบสองนั้นโดยหวัง
มาหยุดยังพักอยู่บนต้นตาล
โลดเต้นไล่ลึงอันกล้าหาญ
ถูกต้นตาลกลับไปแล้วกลับมา
ลึงหมอบเหนือพักเป็นหนักหนา
พิจารณาปลงเห็นอนิจจัง
ให้หนึ่งแนจิตต์ตั้งอย่าเหลียวหลัง
จุจดังจับลึงเมื่ออนใจ

(ภุ 2475 26)

นางทูลเป็นนิทานบุราณเปรียบ
เคยอยู่แต่ในปาพนาวัน
ชื่นชมยินดีว่ามีรส
ทั้งหุหนวกไม่สดวกเสียดใจ
แต่ใจใหญ่อยากได้มีเมียงาม
เขาลือข่าวว่าลูกสาวของท่านมี
บุรุษนั้นครั้นฟังสึงเกตได้
ยิ่งปลื้มจิตต์ตั้งใจให้นิยม
ตริกรตรองยั้งคณองกำเรบจิตต์
อันรูปร่างนางนั้นเป็นฉันใด
นิทานนี้ยังมีอยู่ยืดยาว
แต่พอเห็นเป็นเรื่องที่เปรียบมา

มาเทียมเทียบวาคนผู้หนึ่งชั้น
กินเผือกมันผลตะโกวาโอชา
ปรากฏอร้อยเป็นหนักหนา
ทั้งเสียดาบอดลิมดังคนดี
เที่ยวสืบถามหาลูกท่านเศรษฐี
สืบห้าปีเปล่งปลั่งกำลังชม
ก็เข้าใจรู้เล่ห์คะเนสม
ดังได้ชมสาวน้อยเจ้ากลอยใจ
แต่นั่งคิดนอนคิดจนหลงไหล
จึงรักใคร่ไม่เห็นกับในตา
ครั้นจะกลาวก็เนิ่นไปหนักหนา
นางชราเล่าถวายเป็นทุกสิ่งอัน ฯ

(ภุ 2475 35)

ให้เห็นจริงทุกสิ่งดังพรรณนา
 วาสีคนเดียรทางในกลางดง
 ถือเมตตาเพียงแท้เป็นแน่ใจ
 ยักษ์ร้ายหมายเขม้นเห็นมนุษย์
 ร้องส่ำทับกลับกลาวให้ร้ายราน
 จะลวงลัดตัดเดิรมารุกราษ
 มาถือนถือนตัวไมกลัวใคร
 หิมเขตเขตต์ขอบพนาวาส
 เราหวงแหนแดนต้นอรัญวา
 เจ้าพวกนี้มีความปรารถนา
 นี่หากว่าเรามาได้พบพาน
 มาหาเราโดยดีไม่มีโทษ
 จะม้วยมอดไมรอดชีวิตไป
 ถ้าไมอ่อนนบอ่อนจะหักหาญ
 หรือฤทธากล้าแข็งจะแทงฟัน
 ทั้งสี่คนได้ฟังนาสังเวช
 จะผ่อนผัดตัดรอนประการใด
 ทั้งสี่คนตั้งจิตต์คิดเมตตา
 ไมพริ้นพริ้งถึงชีวันอันตราย
 กล่าวสุนทรพจน์วามหายักษ์
 เราไมรู้ว่าท่านอยู่ในหิมวา
 เทียวเก็บผักหักฟันไปค้าขาย
 ว่าสิ่งของต้องห้ามความจริงใจ
 จะฆ่าเราเราก็ตายวายชีวิต
 แต่เรานี้มีความกรุณา
 ทานฆ่าเราเพื่อจะเอาเป็นอาหาร
 ดกนรกหมกไหม้ในอบาย
 เราสี่คนถือนผลเมตตาจิตต์
 พระไตรลักษณ์หลักโลกในทางธรรม
 อันร่างกายเรานี้ไม่เที่ยงธรรม
 ชีวิตสัตว์จำวัณตเมื่อสิ้นลม
 ชินไพรได้ฟังก็สังเวช
 ช่างกล่าวคำโอนอ่อนนวนวาจา
 จำจะดอดอาหารเป็นทานแท้

ท่านกลาวมาเป็นเรื่องนิทานไป
 เป็นคนตรงด้วยกันไมหวั่นไหว
 เมื่อเดิรไปพบยักษ์นิมาร
 ก็แสนสุดความอยากเป็นอาหาร
 ในดงดานอันนี้หอนมีใคร
 ช่างบังอาจไมมีอัชฌาครัย
 จะต้องการสิ่งไรจงบอกมา
 ย่อมเกลื่อนกลาดพื้นพรรณพฤกษา
 ในอาณาเขตต์เขาลำเนาธาร
 มาลักผลพฤกษาในไพรสาณต์
 จะคิดอ่านแก้ตัวประการใด
 ถ้าเราโกรธทานแล้วอย่าสงสัย
 คงบรรลัยล่งลับดับชีวัน
 เรงตรองการดูเถิดอย่าชิงชัง
 จะรบกันทำสงครามก็ตามใจ
 มาเกิดเหตุอันตรายอายุขัย
 ให้พ้นภัยมรณาชีวาวย
 พรหมวิหาร์เที่ยงแท้ตั้งมั่นหมาย
 อันความตายย่อมมีเป็นธรรมดา
 อย่าโกรธนักเลยท่านอดโทษา
 เป็นอาณาเขตต์แดนของผู้ใด
 เพื่อแลกจ่ายเลี้ยงชีวิตไม่สงสัย
 ขอรภัยเถิดทานอย่าฉันทา
 ก็เป็นสิทธิ์อยู่ในมือของยักษ์า
 ด้วยเมตตาตัวท่านนั้นมากมาย
 เราสิ้นปรารถแล้วท่านจะฉิบหาย
 เพราะใจร้ายเห็นหยาบทำบาปกรรม
 ทั้งศีลห้าเป็นนิจยออุปถัมภ์
 ย่อมน้อมนำมาไว้เป็นอารมณ์
 อายุพลันลวงจริงทุกสิ่งสม
 สำหรับถมแผ่นดินเป็นธรรมดา
 คิดสมเพชเจ้ามนุษย์นี้หนักหนา
 กลัวชีวาอาสัญจะบรรลัย
 ตามกระแสวาจาอัชฌาครัย

ถือเมตตาจริงหรือประการใด
 จึงกล่าววามนุษย์ทั้งสี่คน
 ลงจ้องนอนขอซึ่งชีวิ
 อันคราวนี้ชีวิตจะถึงดับ
 ไปเฝ้าเรือนถิ่นฐานสำราญรัง
 ฝ่ายมนุษย์ทั้งสี่มิได้พรั้น
 วาเรานี้จึงมีความเป็นใจ
 อันชีวิตจิตใจของเรา
 อันเนื้อหนังมังสาในร่างกาย
 เราตั้งจิตต์อยากคิดเป็นความโกรธ
 อกุศลผลกรรมเราทำได้
 ถือเมตตาพรหมวิหารสำราญจิตต์
 ทั้งสี่ลหน้าสาระณะเป็นสำคัญ
 ชินี้ไพรกล่าวไปมิได้ช้า
 จะต้องอดคงไว้ให้รอดตาย
 จะประสงค์คงไว้สักคนหนึ่ง
 เลี้ยงชีวิตจิตใจในตงดาน
 จะชี้แจงสำแดงให้คนไร
 ถึงแก่หนุ่มชุ่มมันไม่ฉันหา
 บุรุษนั้นตั้งมั่นในเมตตา
 จะให้ใครไม่ได้ด้วยปราณี
 จึงกล่าวคำพร้อมกันวาทานยักษ์
 ไม่พรั้นพริ้งถึงความมรณา

จะลองให้ได้รู้ดูท่วงที่
 ทานก็จนเราแล้วทุกสิ่งสี่
 ไม่คิดหนีคิดสู้ดูกำลัง
 ยาคิดกลับคืนรอยจะถอยหลัง
 ยาคิดหวังเลยทานคงบรรลย์
 ปรีกษากันยัมแย้มด้วยแจ่มใส
 ยอาหวั่นไหวมรณาชีวาวย
 ดังมาลีรูปเทียบนุทิศถวาย
 แจกจำหน่ายเป็นทานอาหารไป
 จงยกโทษอสุราธรรมาศรัย
 อดีตได้ตามมาต้องฆ่าฟัน
 ดับชีวิตนับเนื่องเมืองสวรรค์
 ก็แมนมันของเราไม่อันตราย
 เวทนากับทานก็เหลือหลาย
 แดสามนายคืนไปให้สำราญ
 แดพอพึงพินมาเป็นอาหาร
 จะคิดอ่านฉันทให้บอกมา
 ก็ตามใจเถิดเราไม่โทษา
 แล้วเงื่อง่าถือกระบองจะจ้องตี
 ไม่ออกปากวาจากับยักษ์
 จะให้ตัวก็ไม่ดีขาดเมตตา
 สุดแต่รักเลือกเอาตามปรารถนา
 ตามเวรราชของบุคคลผู้ใด

(ภู่ 2475 72)

ถ้าผู้ใดไม่ทำในน้ำจิตต์
 เมตตานั่นขาดกันกับบันดาล
 นกกระจาบฝูงหนึ่งให้พึงรู้
 ถึงกล่าวชักชักซ่อมด้วยวาจา
 ใครผิดชอบจงประกอบให้ร่วมจิตต์
 เร่งไถ่ถามความจริงทุกสิ่งอัน

มาย้ายแยกแตกจิตออกจ้าวฉาน
 เหมือนนิทานท่านเทียบที่เปรียบมา
 เป็นหมวดหมู่รักกันเป็นนักหนา
 เราสัญญาาร่วมรักสมัคกัน
 ถ้าใครผิดอย่าว่านทำหุนหัน
 แล้วบอกกันห้ามปรามเป็นความดี

ครั้นอยู่มาเพลวันหนึ่งนั้น	ปัจจุบันกรรมถึงปักยี่
บุรุษหนึ่งซึ่งแหออกทันที	จะคิดล้างชีวิสุกษา
นกกระจาบบอกเพื่อนพลาเงือนกัน	บุรุษนั้นทางแหขึ้นเวหา
จะชักลอบครอบลงอย่าสงกา	เราอย่าช้าบินขึ้นให้พร้อมกัน
จงระวังตั้งใจให้จงดี	ถ้าเสียชีวิตจะอาสัญญ์
ฝ่ายแหยนต์ก็ลอยมาเร็วพลัน	พอสายพันรูดลอบก็ครอบลง
ฝ่ายฝูงนกตกใจผวาบิน	ขึ้นพร้อมสิ้นแหขาดเป็นผุยผง
ก็รอดไปด้วยใจดำรงตรง	ความมั่นคงยินดีที่เมตตา
เดชะสัตย์ปฏิกญาณกันมั่นคง	ด้วยความตรงมิได้คิดจะอิจฉา
สามัคคีมีแต่ความกรุณา	ครั้นอยู่มารานราวกันฉาวไป
ต่างคนต่างถือดีไม่มีชั่ว	บ้างยกตัวอวดตนวานิสสัย
เราฉลาดอาจบินขึ้นเร็วไว	จึงพากันพ้นภัยจากความตาย
ตัวหนึ่งนั้นจึงวาเพราะข้าเจ้า	อันพวกเราจึงได้รอดจากฉิบหาย
หาเราไม่ไหนเลยคงรอดวาย	อันตรายเพียงแต่เป็นแนใจ
สกุณมีจิตต์คิดร้ายราน	ให้รำคาญมัวหมองไม่มองใส
เกิดวิบัติขัดกันทุกวันไป	ยิ่งมุ่นหมอกอกไหม้ทุกราตรี
ต่างคนต่างมานะไม่ละกัน	ใจกลัสมัวหมองไม่ผ่องศรี

(ภุ 2475 78)

3 2 9 อติพจน์

อติพจน์ เป็นโวหารภาพพจน์ที่พูดเกินความจริงเพื่อบรรยายความรู้สึก จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้โวหารภาพพจน์แบบอติพจน์จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 1.15 ดังคำประพันธ์

ฝ่ายฝูงนกตกใจผวาบิน	ขึ้นพร้อมสิ้นแหขาดเป็นผุยผง
ก็รอดไปด้วยใจดำรงตรง	ความมั่นคงยินดีที่เมตตา

(ภุ 2475 78)

3 2 10 อุทาหรณ์

อุทาหรณ์ เป็นโวหารภาพพจน์ที่ใช้ในการเปรียบเทียบโดยการยกข้อความที่ง่ายแก่ความเข้าใจมาเปรียบเทียบกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผู้แต่งต้องการจะอธิบาย จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ พบว่าผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครมีการใช้โวหารภาพพจน์แบบอุทาหรณ์ จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 1.15 ดังคำประพันธ์

ไม่ตรีกตรองทองเคลือบหรือสังกะสี ก็ยินดีของนั้นว่าเป็นผล
กินแต่เปลือกเกลือกแต่ต้มแล้วชมตน ไม่ตรองค้นหาจริงให้จงเลย

(กฐ 2475 20)

3 3 การแสดงพรรณนาของกวี

พรรณนาของกวี คือ ลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งที่จะแสดงออกมาว่าตนเองมีความคิด มีความรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งต่างๆรอบตัว ดังนั้นในการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ การวิเคราะห์ถึงพรรณนาของกวีจึงเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่จะช่วยให้มองเห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวของกวีทางด้านความคิด ความรู้สึกของกวีได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ทางด้านการแสดงพรรณนาของกวี พบพรรณนาของกวีที่แสดงออกมาทั้งหมด 2 พรรณนา ดังนี้

3 3 1 ทุกสิ่งไม่เที่ยงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย

อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย อนิจจตาเป็นลักษณะประการหนึ่งในหลักไตรลักษณ์ วชิณ อินทสระ (2530 : 27) ได้อธิบายถึงหลักไตรลักษณ์ไว้ดังนี้

“อนิจจตา	ความไม่เที่ยง ความต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย
ทุกขตา	ความเป็นทุกข์ ความที่สิ่งทั้งหลายถูกบีบคั้นอยู่เสมอ
ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความพร่องอยู่ในตัว มีความขัดแย้งอยู่ในตัว	
อนัตตตา	ความไม่มีตัวตน หรือไม่ใช่ตัวตน

ทั้งสามประการนี้เป็นสภาวะธรรม เป็นกฎธรรมชาติ ในธรรมนิยามสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงอย่างตรงไปตรงมาว่ากฎธรรมชาติอันนี้เป็นธรรมชาติ คือสิ่งที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดาเป็นธรรมชาติ คือสิ่งที่ยืนตัวแน่นอนอยู่โดยธรรมดา และธรรมนิยาม คือกำหนดแห่งธรรมดาซึ่งเป็นเช่นนั้น ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นหรือไม่

เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ธรรมเนียมทักลานั้น คือสังฆารทั้งปวงไม่
เที่ยง สังฆารทั้งปวงเป็นทุกข์ และธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา
พระพุทธรเจ้าเป็นเพียงผู้ตรัสรู้แล้วก็ทรงบอก แสดง บัญญัติ
เปิดเผย จำแนกและทำให้ง่ายขึ้นเท่านั้น”

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร
ทางด้านการแสดงพรรณนาของกวี พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ได้แสดงพรรณนา
ทางด้านทุกสิ่งไม่เที่ยงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยทั้งหมด 6 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ
85.71 ดังคำประพันธ์

นายภูอยู่เรือเที่ยวค้าขาย
จึงคิดความตามใจในกาย

เห็นร่างกายไม่เที่ยงทุกสิ่งศรี
เอากายนี้ผูกเป็นนิทานไป

(ภุ 2475 1)

ท่านผู้ฟังจงตั้งสติตรง
อย่าหลงอาบให้ละลานเลเลิงดา
ยกเปรียบเทียบเทียบเป็นบ้านเมือง
ไม่ตรงความหลงตามว่านิยาย

เหมือนท่านองคิดเห็นเป็นปัญหา
ในกายาของเราอย่าเมามาย
รุ่งเรืองล้ำเลิศให้เจ็ดฉาย
อันความตายไม่เห็นว่าเป็นคน

(ภุ 2475 11)

จุดกระชากลากวิ่งไปทั้งน้ำ
ในดวงจิตต์มิได้พิจารณา
อวิชชาตันทาเข้าบังจิตต์
ทุกขังนิจจังไม่ตั้งใจ
อนัตตาเขาก็ว่าเป็นสูญเปล่า
คลุกแต่ฝุ่นครุ่นแต่ใจจึงไม่งาม

เอาหินชำผู้กรัดมัดแขนขา
ถึงกายาร่างกายจะกลายไป
ให้มัวมิดมิดกลุ่มไม่แจ่มใส
ว่าได้วาเลนไม่เห็นความ
ชังโง่เงากระไรไม่ไถ่ถาม
ทำตามพาหุ้นนั้นวาติฯ

(ภุ 2475 14)

หลวงโศโธกราพยาบาท
ไม่คิดถึงกายาวาชีวี
อนิจจังสังขารไม่เที่ยงแท้
มิได้คิดถึงชีวิตที่ล่วงวัน

หินชาติกริ้วโกรธเอาปากซี
เรานี้ดับแล้วจะเหมือนกัน
จะปรวนแปรเป็นไปทุกสิ่งสรรพ
อายุนั้นล่วงตามทุกยามไป

(ภ 2475 15)

มิใช่อวดเป็นปราชญ์ฉลาดเล็ด
เห็นชีวิตอันทรียเป็นอนิจจัง
ดูรหึงชายทั้งหลายเอ๋ย
จะร้าวรานการแก่เป็นธรรมดา
ในดวงจิตต์ไม่คิดให้เห็นแท้
มาสำคัญมันคงทั้งหญิงชาย

ปัญญาเกิดด้วยจิตต์ยังคิดหวัง
ไม่หยุดยั้งล่วงไปทุกเวลา
พากันเฉยไม่รู้วาสังขาร
แต่ปากว่าข้ารู้อยู่ความตาย
วาจริงแน่แล้วรางจะฉิบหาย
ไม่ละอายบาปกรรมยิ่งทำไป

(ภ 2475 49)

ยิ่งตริกไปก็ให้สลดจิตต์
เพราะกายนี้อาศัยอยู่ไปพลาง
อนิจจังสังขารก็เหมือนกัน
เพราะทุกขังบังเกิดอยู่ภายใน

จะปลงปลิตสมบัติให้ขาดวาง
เป็นของกลางไม่เทียวว่าของใคร
ยอมแปรผันไปตามอัธมาศรัย
ทั้งโรคภัยสารพัดวิบัติเป็น

(ภ 2475 71)

3 3 2 มีความศรัทธาในพุทธศาสนา

ศาสนาเปรียบเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ให้ยึดมั่นในการทำความดี นิทานคำกลอนเรื่องกายนครเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งของผู้แต่งที่นำเอาหลักธรรมของพุทธศาสนามาผูกเรื่องเป็นนิทานเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาได้ง่ายยิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านการแสดงพรรณนาของกวี ใน นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครได้แสดงพรรณนาทางด้านการมีความศรัทธาในพุทธศาสนาไว้ 1 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 14.29 ดังคำประพันธ์

เราตริที่ตรองเห็นธรรมดังนี้แน
เกิดปัญญามาคิดเป็นเรื่องไว้

จึงผันแปรกลับจิตต์คิดเลื่อมใส
เพื่อผู้ใดคิดตรองทำนองเรา

(ภ 2475 49)

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ทั้งทางด้าน
ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และการแสดงพรรณนาของกวี แสดงให้เห็นถึง
ลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครได้เป็นอย่างดี จากผลการวิเคราะห์นี้ทำให้
เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำผลการวิเคราะห์นี้ไปเปรียบเทียบกับท่วงทำนองการประพันธ์ของ
ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงว่ามีลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

บทที่ 4

วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง

สุภาษิตสอนหญิงเป็นวรรณกรรมที่ผู้แต่งมีวัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่อเป็นแบบฉบับความประพฤติที่เหมาะสมทางด้านต่างๆของผู้หญิง เช่น ทางด้านกิริยามารยาท การปฏิบัติตนต่อสามี การครองตน เป็นต้น ดังคำประพันธ์ที่กล่าวไว้ตอนท้ายสุภาษิตว่า

พอเป็นเรื่องสำหรับดับทุกข์โทษ	เป็นประโยชน์แก่สตรีที่สวยสาว
เป็นตำรับแบบฉบับไปยึดยาว	ในเรื่องราวสุภาษิตลิขิตความ
ข้อไหนชั่วแล้วอย่ามัวไปขึ้นทำ	จงจดจำนุกฎบาปอย่าหาพยายาม
เก็บประกอบเอาแต่ชอบในเรื่องความ	ประพฤติตามห้ามใจเสียให้ดี
อย่าฟังเปล่าเอาแต่กลอนสุนทรเพราะ	จงพิเคราะห์คำเลิศจะเสริฐศรี
ไว้เป็นแบบสอนตนพันราศี	กันบัดสีคำคอนคนินทา
ให้สุจริตเมืองเลื่องลือฟุ้ง	หอมจรงกลินกลั้วทั่วทิศา
เป็นที่ชื่นเชนอยางนางสีดา	ในได้หล้าหมายประครองตัวน้องเอ๋ย

(ภ 2543 379)

การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์จากลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และการแสดงพรรณนาของกวี ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิงปรากฏผล ดังนี้

4.1 ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ

กลอนสุภาพ เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองที่บังคับคณะ สัมผัสและเสียงวรรณยุกต์ โดยกลอนสุภาพบทหนึ่งแบ่งออกเป็น 2 คำกลอน 1 คำกลอนมี 2 วรรค โดยบทแรกของกลอนสุภาพจะต้องขึ้นต้นด้วยวรรครับ ในสุภาษิตสอนหญิงมีความยาวทั้งหมด 201 บท

การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในสุภาษิตสอนหญิง ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพใน 7 ลักษณะคือ จำนวนคำ จังหวะ กลอน ตำแหน่งสัมผัสนอกจากวรรคสดับไปวรรครับและจากวรรครองไปวรรคส่ง เสียงวรรณยุกต์ ทำยวรรคสดับ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองและเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง ผลการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในสุภาษิตสอนหญิงทั้ง 7 ลักษณะ ปรากฏผลดังนี้

4 1 1 จำนวนคำ

การแต่งกลอนสุภาพแต่ละวรรคประกอบด้วยคำ 7-9 คำ แต่ส่วนมากนิยมให้แต่ละวรรคมี 8 คำ จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง พบว่าผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงบรรจุคำภายในวรรคตั้งแต่ 7-10 คำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4 1 1 1 จำนวนคำ 7 คำ

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงได้บรรจุคำภายในวรรคจำนวน 7 คำ จำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.12 ดังคำประพันธ์

เทพไทในห้องสืบทกชั้น
วาสนีนี้เป็นยอดยพพาล

จะชวนกันสรรเสริญเจริญสาร
ได้เลื่องทำนชนกชนนี

(ภุ 2543 368)

4 1 1 2 จำนวนคำ 8 คำ

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงนิยมบรรจุคำภายในวรรคจำนวน 8 คำมากที่สุด จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ในแต่ละวรรคที่มีการบรรจุคำ 8 คำมีจำนวนทั้งหมด 485 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 60.40 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

๐อันที่จริงหญิงชายย่อมหมายรัก
แม้จักรักรักไว้ในอารมณ์

มิใช่จักตัดทางที่สร้างสม
อย่ารักชมนอกหน้าเป็นราศี

(ภุ 2543 365)

จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น
ไม่ควรพูดอ้ออิงขึ้นมึงกู

อย่าตะคั่นตะคอกให้เคืองหู
คนจะหลูล่วงลามไม่ขามใจ

(ภุ 2543 369)

หญิงไมดีนั้นก็มียุหลายพวก จำจะบวกบอกใส่เสียให้จบ
ที่คนดีจะได้ดูให้รู้ครบ หล่อนจะได้ไม่คบพวกคนพาล

(ภุ 2543 372)

อย่าจับปลาสองหัตถ์จะพลัดพราก จับให้คงลงให้ขาดว่าเป็นผ้า
จึงนับว่าคนดีไม่มีผ้า ถ้าชายชั่วร้างไปมิใช่ชาย

(ภุ 2543 374)

แม้รู้ว่าสามีจะไปไหน แต่ยังไม่ตื่นพรากจากสถาน
ประจพปลุกภัสดาอย่าช้านาน ให้ลุกขึ้นรับประทานโภชนา

(ภุ 2543 377)

4 1 1 3 จำนวนคำ 9 คำ

ในสุภาสิตสอนหญิงผู้แต่งได้บรรจุคำจำนวน 9 คำ จำนวน 310 วรรค
คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 38 61 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

อันแม่สื่อคือปีศาจที่อาจหาญ ใครบนบานเข้าสักหน่อยก็พลอยโผง
อย่าเชื่อนักมักตบจะคืบโครง มันชักโยงอยากกินแต่สินบน

(ภุ 2543 365)

เมื่อยามตรุษยามสงกรานต์มีงานหลวง แต่งให้งามตามกระทรวงหาว่าไม่
ครั้นสิ้นเขตเทศกาลทำงานไป อย่ารำไรผัดหน้าทั้งตาปี

(ภุ 2543 370)

พูดก็มากปากก็บอนแสนงอนนัก เห็นเขารักกันไม่ได้ใจอิจฉา
เที่ยวรอนราญจนเพื่อนบ้านเขาระอา นังที่ไหนให้นินทาเขาเป็นแดน

(ภุ 2543 371)

เหมือนเช่นเราเขาจะให้ก็ไม่รัก มั่นขายพักตร์สารพัดจะบัดสี
ถึงรูปร่างอย่างยุพินกนิรี แต่เช่นนี้แล้วไม่ปองประคองเคียง

(ภุ 2543 374)

อยู่จนผัวรับประทานอาหารแล้ว นางห้องแก้วเจ้าจงกินเมื่อภายหลัง
อย่ากินก่อนภัสดาตุน้ำซัง เขาจะรังเกียจใจดูไม่ตีข

(ภุ 2543 377)

4 1 1 4 จำนวนคำ 10 คำ

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง ทางด้าน
ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงบรรจุคำ 10 คำในแต่ละวรรคจำนวน
7 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.87 ดังคำประพันธ์

ประนมหัตถ์นั้สการขึ้นเหนือเศียร

ต่างประทีปโกสุมปทุมเทียน จ้างนเียนบทบาทพระศาสดา

(ภุ 2543 363)

แม้รู้จักกว้างเป็นอย่างยิ่ง จะเพริศพริ้งสมสวาทเป็นราชหงส์
จงกำหนดอดสำหรับรักษาทรง อย่าลุ่มหลงด้วยอุบายของชายพาล

(ภุ 2543 367)

บ้างก็เล่นปริศนาเที่ยวหาของ ให้ถูกต้องตามอารมณ์ประสมประสาน
ครั้นห่อเสร็จส่งให้กับชายชาญ บอกอาการเรื่องรักประจักษ์ความ

(ภุ 2543 373)

เป็นผู้หญิงสิงใจจะล้ำเลิศ สุดประเสริฐก็แต่ใจไม่เสื่อมสลาย
ถึงรูปทรงนงคราญจะพาลคลาย ก็อาจกลายสงสวยด้วยใจงาม

(ภู่ 2543 375)

ทำองอาจพลาดพลั้งลงทั้งคู่ เขาจับได้ชายชู้ดูนาขัน
ไม่แปรดแปร้นแสนสลดเหมือนทศกัณฐ์ ต้องโคกคัลย์เศร้าใจอยู่ในตรวน

(ภู่ 2543 375)

ทุระอะไรจะให้มันเสียของ อันเงินทองผิวสีทำสนำเสนอ
เพราะเชื่อใจภรรยายิ่งกว่าเกลอ ควรบำเรอลูกผิวของตัวตน

(ภู่ 2543 376)

อันโทโสโมโหไม่อดได้ ความในใจก็จะดังออกกลางสนาม
ที่ชาวบ้านท่านไม่รู้จะรู้ความ อย่าทำตามใจนักมักจะเคย

(ภู่ 2543 378)

4 1 2 จังหวะกลอน

จังหวะกลอนเกิดจากการแบ่งจำนวนคำในแต่ละวรรคออกเป็นช่วงๆเป็นระยะๆ จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาชิตสอนหญิง ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งสุภาชิตสอนหญิงมีการใช้จังหวะกลอนทั้งหมด 10 แบบ ดังนี้

4 1 2 1 จังหวะกลอนแบบ 2/2/3

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในสุภาชิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งสุภาชิตสอนหญิงมีการใช้จังหวะกลอนแบบ 2/2/3 จำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 12 ดังคำประพันธ์

เทพไทในห้อง/สิบหกชั้น จะชวนกันสรรเสริญเจริญसार
ว่าสตรีนี้เป็นยอดอุพาพาล ได้เลี้ยงท่านชนกชนนี

(ภู่ 2543 368)

4 1 2 2 จังหวะกลอนแบบ 3/3/2

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงแบ่งจำนวนคำ 8 คำออกเป็นจังหวะแบบ 3/3/2 จำนวน 2 วรรค คิดเป็นอัตราสนวนร้อยละ 0 25 ดังคำประพันธ์

ดั่งพฤษภา/ต้องวายุ/พัดโบก	เขยื้อนโยกก็แต่กิ่งไม้ทิ้งที่
จงยับยั้งซึ่งใจเสียให้ดี	เหมือนจามรีรู้จักรักษากาย

(ภุ 2543 365)

ถ้าอยู่ไป/ในมนุษย์/โลกเล่า	เทพเจ้าทานก็แข่งแสรังสังหรณ์
ให้ยากยับอปราณาทร	ยิ่งกว่าทำมารตรให้ร้อนใจ

(ภุ 2543 368)

4 1 2 3 จังหวะกลอนแบบ 3/2/3

ในสุภาษิตสอนหญิง ปรากฏจังหวะกลอนแบบ 3/2/3 เป็นจำนวนมากที่สุด ทั้งหมด 473 วรรค คิดเป็นอัตราสนวนร้อยละ 58 90 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

แม่นชายใดใจประสงค์มาหลงรัก ให้รู้จัก/เชิงชาย/ที่หมายมั่น
อันความรัก/ของชาย/นี้หลายชั้น เขารู้รัก/รักนั้น/ประการใด

(ภุ 2543 365)

เพราะมีผัว/ชั่วไป/จึงได้ยาก	แสนลำบาก/บอบหนัก/อย่ามักหลง
บ้างเล่นเบี้ย/เสียถั่ว/มัวทะนง	หน้อยก็ลง/จำนำ/เขารำไป

(ภุ 2543 366)

อย่าอวดดี/มีทรัพย์/เที่ยวจับแจก ทำเกี้ยวแฝก/มุงปลา/พาฉิบหาย
ใครจะช่วย/ตัวเรา/ก็เปล่าตาย อย่ามั่งง่าย/เงินทอง/ของสำคัญ

(ภุ 2543 370)

บ้างลอบเล่น/เพลงยาว/เมื่อคราวขัด ฝึปากจัด/ตอบต่อ/ซ่อนสนธิ
ที่ไม่สู้/รักลอน/ยังรื้อนรณ เทียววานคน/แต่งให้/พอได้การ

(ภุ 2543 373)

บางนารีที่เป็นนางใจร้ายกาจ หมิ่นประมาท/ทู่มเถียง/ส่งเสียงแข็ง
สำรากก้อง/ร้องแครง/แหกกระแซง ตะคอกแก้ง/ข่มขี้/ให้ผัวกลัว

(ภุ 2543 378)

4 1 2 4 จังหวะกลอนแบบ 2/3/3

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้จังหวะกลอนแบบ 2/3/3 สำหรับการบรรจุคำ
ภายในวรรคจำนวน 8 คำ จำนวน 9 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 1 12 ดังคำประพันธ์
ตัวอย่างต่อไปนี้

อย่าเดินกรายย้ายออกยกผ้าหม อย่าเสยผมกลางทางหว่างวิถี
อย่าพูด/เพื่อเจ้าไป/ไม่สู้ดี เหย้าเรือนมีกลับมาจึงหาหรือ

(ภุ 2543 364)

ต่างคน/ต่างก็เชื่อน/ออกเบือนเบื้อ ต้องเป็นเรือขึ้นคานอยู่เฉยเฉย
อันผัวดีที่จะได้อำมาเลย ด้วยมากเซยหลายซู้เขารู้จักข

(ภุ 2543 373)

ครั้นไปไปใจแตกลงแหกคอก ตะเปปลอกตำผางวางจนเหลิง
ความขม/รอไม่ติด/เห็นผิดเชิง จะเปิดเบิงเข้าป่าไปทำเดี่ยว

(ภุ 2543 371)

ยังมี/พวกหนึ่งนั้น/ขยันยัง เป็นผู้หญิงสองใจไม่กำหนด
 เทียวยกย้ายรายชมภิรมย์รส ไครมาจดไผ่จับรับตะกาง

(ภุ 2543 373)

อุตส่าห์ทำบำเรอเสนอนสนอง ตามทำนองมึงมิตรเป็นนิจสิน
 พรณินบัตักสตาอยาราकिन จึ่งจะ/ภิญโญยศ/ปรากฏไปฯ

(ภุ 2543 377)

4 1 2 5 จังหวะกลอนแบบ 2/4/3

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
 สุภาพในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงแบ่งจำนวนคำจำนวน 9 คำในแต่ละ
 วรรคเป็นจังหวะแบบ 2/4/3 จำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 12 ดังคำประพันธ์

อยู่สถานบ้านของนั้นต้องคิด ให้รู้/กิจการหญิง/ทุกสิ่งสา
 เผื่อมีผิวพลเรือนเหมือนกันนา จะได้หาเลี้ยงกันจนวันตาย

(ภุ 2543 370)

4 1 2 6 จังหวะกลอนแบบ 3/3/3

ในสุภาษิตสอนหญิงปรากฏจังหวะกลอนแบบ 3/3/3 ทั้งหมด 291 วรรค
 คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 36 24 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

จงรักตัว/อย่าให้มัว/ราศีหมอง ถือทำนอง/แบบโบราณ/ท่านชานไซ
 อย่าเอาผิด/มาเป็นชอบ/ประกอบใจ จงอยู่ในโอวาทญาติวงศ์

(ภุ 2543 366)

เมื่อยามตรุษ/ยามสงกรานต์/มีงานหลวง แต่งให้งาม/ตามกระทรวง/หาว่าไม่
 ครั้นสิ้นเขตเทศกาลทำงานไป อย่ารำไรผัดหน้าทั้งตาปี

(ภุ 2543 370)

อันการเหยา/แล้วไม่เอา/เป็นธุระ คิดแต่จะ/เที่ยวตลบ/ไปคบเพื่อน
คบกันได้/แต่นิสัย/พวกแซ่เขื่อน จะคบคน/พลเรือน/ก็เต็มที

(ภุ 2543 371)

บ้างมีผัวตัวอยู่เป็นคู่ขึ้น ยังหาอื่น/เข้าประคอง/เป็นสองสาม
ทำรักซ้อน/ซ่อนสนิท/ปิดเนื้อความ จนเลยมาม/เป็นระฆัง/ดังขึ้นเอง

(ภุ 2543 375)

เหมือนเช่นเรา/แล้วไม่ต้อง/ให้ติดบ คงสู้รบ/ได้เต็มให้เข้มข้น
จะถีบถอง/เสียให้ยับ/ไล่ขับกัน ร่างหยาบ/เสียให้ค้าง/อยู่กลางคัน

(ภุ 2543 379)

4 1 2 7 จังหวะกลอนแบบ 3/2/4

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้จังหวะกลอนแบบ 3/2/4 ทั้งหมด 14 วรรค คิด
เป็นอัตราสวนร้อยละ 1 74 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ที่บางคนนั้นชั่วเป็นหัวไม้ ให้พอใจชกตีเขามี่ฉาว
ท่านจับได้ไสตรวนพรวนคอยาว แล้วบอกข่าว/โศกศัลย์/ถึงภรรยา

(ภุ 2543 366)

เมื่อเหนื่อยอ่อนนอนหลับอยู่กับบ้าน อย่าเที่ยวพล่า/น/พุดผลอ/ประจ้อประแจ
อะไรฉาวกราวเกรียวอย่าเหลียวแล ฟังให้แน่นเนื้อความค่อยถามกัน

(ภุ 2543 368)

แม้จะเรียนวิชาทางค้าขาย อยาปากร้ายพุดจาอัชฌาสัย
จึงชื้อขายขายดีกำไร ด้วยเขาไม่/เคืองจิต/ระอิดระอา

(ภุ 2543 369)

แม่นเขารักแล้วอย่าดี้อทำถือจิต	แรงเกรงผิดกลัวภัยใหญ่มหันต์
ค่านับนอบสามี่ทุกวัน	อย่าตุดัน/ดี้อดิ่ง/ตะบึงตะบอน

(ภ 2543 377)

อุตส่าห์ทำ/บำเรอ/เสนอสอน	ตามทำนอง/มิ่งมิตร/เป็นนิจสิน
ปรนนิบัติภัสตาอย่าราคะ	จึงจะภิญโญยศปรากฏไปฯ

(ภ 2543 377)

4 1 2 8 จังหวะกลอนแบบ 4/2/3

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้จังหวะกลอนแบบ 4/2/3 ทั้งหมด 5
วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.62 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ดังพฤษภาต้องวายชุดโบท	เขยื้อนโยกก็แตกังไม่ทิ้งที่
จงยับยั้งชั่งใจเสียให้ดี	เหมือนจามรี/รู้จัก/รักษากาย

(ภ 2543 365)

เขม้นขะมัก/รักษาน/การของตน	อย่าชุกชนคบเพื่อนไพล่เชื่อนแซ
เมื่อเหนื่อยอ่อนนอนหลับอยู่กับบ้าน	อย่าเที่ยวพละนพุดผลอประจ้อประแจ

(ภ 2543 367)

คนผู้นั้นครันดาวยาวชีวิตม์	คงไม่คลาดแคล้ว/นรก/ตกถลา
ไม่เห็นเดือนเห็นตะวันพระจันทร์	ทรมามาไหม้ในไฟฟอน

(ภ 2543 368)

หาทองแท่งไขมันไมคลอง	ต้องเอาทองเสาชิงช้าน่าใจหาย
แต่ล้วนเนื้อสับน้ำทองคำทวาย	สายสร้อยสายหนึ่ง/ก็ถึง/สสิ่งเฟื่อง

(ภ 2543 373)

ธุระอะไรจะให้/มันเสียของ อันเงินทองผิวสีทำสนาเสนอ
 เพราะเชื่อใจภรรยายิ่งกว่าเกลือ ควรบำเรอลูกผิวของตัวตน

(ภ 2543 376)

4 1 2 9 จังหวะกลอนแบบ 3/3/4

ในสุภาษิตสอนหญิง วรรคที่มีจำนวนคำ 10 คำ พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอน
 หญิงใช้จังหวะกลอนแบบ 3/3/4 จำนวน 6 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.75 ดังคำประพันธ์
 ต่อไปนี้

แม้รู้จักรักวางเป็นอย่างยิ่ง จะเพริศพริ้ง/สมสวาท/เป็นราชหงส์
 จงกำหนดอดสำหรับรักษาทรง ยาลุมหลงด้วยอุบายของชายพาล

(ภ 2543 367)

บ้างก็เล่นปริศนาเที่ยวหาของ ให้ถูกต้อง/ตามอารมณ์/ประสมประสาน
 ครั้นพอเสร็จส่งให้กับชายชาญ บอกอาการเรื่องรักประจักษ์ความ

(ภ 2543 373)

เป็นผู้หญิงสิงใจจะล้าเลิศ สุดประเสริฐ/ก็แต่ใจ/ไม่เสื่อมสลาย
 ถึงรูปทรงนงคราญจะพาลคลาย ก็อาจกลายสงสวยด้วยใจงาม

(ภ 2543 375)

ทำองอาจพลาดพลั้งลงทั้งคู่ เขาจับได้ชายชั่วดูน่าขัน
 ไม่แปรดแปร้นแสนสลดเหมือนทศกัณฐ์ ต้องโสกศัลย์เศร้าใจอยู่ในตรวน

(ภ 2543 375)

ธุระอะไรจะให้มันเสียของ อันเงินทอง/ผิวสีทำ/สนำเสนอ
เพราะเชื่อใจภรรยายิ่งกว่าเกลอ ควรบำเรอลูกผิวของตัวตน

(ภุ 2543 376)

อันโทโสโมโหไม่อดได้ ความในใจ/ก็จะดัง/ออกกลางสนาม
ที่ชาวบ้านทานไม่รู้จะรู้ความ อย่าทำตามใจนักมักจะเคย

(ภุ 2543 378)

4 1 2 10 จังหวะกลอนแบบ 3/4/3

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งใช้จังหวะกลอนแบบ 3/4/3 เพียง 1 วรรค คิดเป็น
อัตราสวร้อยละ 0 12 ดังคำประพันธ์

ประนมหัตถ์/นมัสการ/ขึ้นเหนือเศียร

ตางประทีปโกสุมปทุมเทียน จ้านงเนียรนบบาทพระศาสดา

(ภุ 2543 363)

4 1 3 ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส

สัมผัสแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ สัมผัสในและสัมผัสนอก สัมผัสใน
นั้นไม่ถือว่าเป็นสัมผัสบังคับ แต่การแต่งคำประพันธ์ใดก็ตามถ้าแต่งโดยมีสัมผัสในนั้นจะทำให้
คำประพันธ์มีความไพเราะมากยิ่งขึ้น สัมผัสบังคับของการแต่งกลอนสุภาพคือสัมผัสนอก ซึ่งมี
ลักษณะข้อบังคับดังนี้ คำสุดท้ายของวรรคระดับต้องสัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรครับ ถ้าหาก
ไม่สามารถสัมผัสกับคำนี้ได้ก็ให้สัมผัสกับคำที่ 5 หรือคำที่ 6 ของวรรครับ คำสุดท้ายของวรรค
รับต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครองและคำสุดท้ายของวรรครองต้องสัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรค
สง แต่ถ้าหากไม่สามารถสัมผัสกับคำที่ 3 ได้ก็ให้สัมผัสกับคำที่ 5 หรือคำที่ 6 และคำสุดท้าย
ของวรรคสงต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครับในกลอนบทต่อไป จากการวิเคราะห์ท่วงทำนอง
การประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งสุภาษิต
สอนหญิงนิยมส่งสัมผัสจากวรรคระดับไปวรรครับและส่งสัมผัสจากวรรครองไปวรรคสง ดังนี้

4 1 3 1 คำที่ 2 รับสัมผัส

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงได้ให้คำที่ 2 ของวรรคสองรับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรครอง เป็นจำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0 25 ดังคำประพันธ์

ซึ่งสตรีที่ท่านดื้อยาตู่เยี่ยง	จงหลีกเลียงเสียให้พ้นคนชั่วถึง
แม้รวมรอยก็จะพลอยระยำมั่ง	ดูจดังเอาทองแดงเข้าแฝงกุมฯ

(ภุ 2543 369)

4 1 3 2 คำที่ 3 รับสัมผัส

ในสุภาษิตสอนหญิงคำที่ 3 ของวรรครับและวรรคสองที่รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคสัดับวรรครอง มีจำนวนทั้งหมด 373 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 93 02 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

อย่าลืมหักมัดเดินให้เพลินจิต	ระวังปิดปกป้องของสงวน
เป็นนารีที่อายหลายกระบวน	จะสงวนศักดิ์สงาย่าให้อาย

(ภุ 2543 364)

ข้างพ่อแมก็จะโกรธพิโรธรำ	จะจงจำติบอยออกโหยหน
ด้วยทานอายุขายหน้าประชาชน	ไม่รักตนเราจึงต้องมาหมองมัว

(ภุ 2543 367)

ด้วยชนกชนนีนั้นมีคุณ	ได้การดูแลรักษามาจนใหญ่
อุ้มอุทรป้อนข้าวเป็นเท่าไร	หมายจะได้ฟังพาริตาดวง ¹

(ภุ 2543 368)

¹ ในการแต่งคำประพันธ์สมัยโบราณนั้นเสียงสระสั้นยาวถือว่าเป็นสัมผัสเช่นเดียวกัน

ที่บางคนเห็นที่ทานมีทรัพย์ แต่งประดับผิวพรรณในสัณฐาน
ประกอบผูกลูกสะกดสร้อยสังวาลย์ และลั่นสุวรรณอันลออ

(ภู่ 2543 372)

เคยที่นอนนอนหนุนละมุนนิม ไปนอนทิมกรากกรำเฝ้ากำสรวล
เส้นก็กัณฑ์มัดก็กินจนสิ้นนวล แลแต่ล้วนลูกความออกหลามไป

(ภู่ 2543 375)

4 1 3 3 คำที่ 4 รับสัมผัส

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งได้ให้คำที่ 4 ของวรรคส่งรับสัมผัสจากวรรครอง จำนวน
1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.25 ดังคำประพันธ์

ดังพฤษชาต้องวายุพัดโบก เขยื้อนโยกก็แต่กิ่งไม้ทิ้งที่
จงยับยั้งชั่งใจเสียให้ดี เหมือนจามรีรู้จักรักษากาย

(ภู่ 2543 365)

4 1 3 5 คำที่ 5 รับสัมผัส

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงได้ให้คำที่ 5 ของวรรครับและวรรคส่งรับสัมผัสจาก
คำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครองเป็นจำนวน 17 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 4.24 ดังคำ
ประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ใครเห็นน้องต้องนิยมชมไม่ขาด วาณลาดแต่งรางเหมือนอย่างหงส์
ถึงรูปงามทราชมสงวนนวลองค์ ไม่รู้จักแต่งองค์ก็เสียงามฯ

(ภู่ 2543 364)

แม่นชายใดใจประสงค์มาหลงรัก ให้รู้จักเชิงชายที่หมายมั่น
อันความรักของชายนี้หลายชั้น เขาวรรักรักนั้นประการใด

(ภุ 2543 365)

เป็นสตรีสุดดีแต่เพียงผิว จะดีซำก็ยังกำลังสาว
ลงจนสองสามจิตไม่ยืดยาว จะกลับหลังอย่างสาวสิดีมิตรอง

(ภุ 2543 366)

ใครจะห้ามปรามไว้ก็ไม่ฟัง ทำส่งเสียงเถียงดั่งให้กราดเกรี้ยว
ถือวาทนเบื่องฉลาดปราดประเปรี้ยว ประจบเทียวรู้จักทุกพักตรา

(ภุ 2543 371)

ล้วนคุณลุ่มคุณปูลู่ทุกแห่ง เทียวแอบแฝงฟังพาดวาสนา
พวกผู้ดีไม่นึกตรึกเจรจา เป็นพิน้องรวมฟ้านั้นเห็นจริง

(ภุ 2543 372)

4 1 3 5 คำที่ 6 รับสัมผัส

ในสุภาษิตสอนหญิง คำที่ 6 ของวรรครับและวรรคสงที่รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคสดับและวรรครองมีจำนวน 9 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 2 24 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อยามตรุษยามสงกรานต์มีงานหลวง แต่งให้งามตามกระทรวงหาว่าไม
ครันสิ้นเขตเทศกาลทำงานไป อย่ารำไรผัดหน้าทั้งตาปี

(ภุ 2543 370)

พูดก็มากปากกับบนแสงนอนนั้ก เห็นเขารักกันไม่ได้ใจจิดา
 เทียวรอนราญจนเพื่อนบ้านเขาระอา นั้กที่ไหนให้หนีทาเขาเป็นแดน

(ภ 2543 371)

อย่าจับปลาสองหัดจะพลัดพลาด จับให้คงลงให้ขาดวาเป็นผัว
 จึงนับวาคนต์ไม่มีมัว ถ้าชายชั่วร้างไปมิใช่ชาย

(ภ 2543 374)

ครั้นเห็นชู้ชุมภิรมยี่ริน ก็ไม่ชื่นชมชิดพิสมัย
 จะพึงชู้ชู้ก็เพียบกรอบเกรียบใจ จะพึงผัวตัวก็ไม่เมตตาตน

(ภ 2543 375)

ขุคำรณบนวาตาประชด ให้สามืออภัยสลงหดหัว
 ลุอำนาจไม่อาจขยาดตัว มัดมือผัวผูกแขนแค้นเขี่ยนตี

(ภ 2543 378)

4 1 4 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรค

กลอนสุภาพ 1 บทประกอบด้วย 4 วรรค คือ วรรคสดับ วรรครับ วรรครอง และวรรคสง โดยในแต่ละวรรคจะมีข้อบังคับเกี่ยวกับเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคที่แตกต่างกันไป จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคในแต่ละวรรค ดังนี้

4 1 4 1 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคสดับ

ข้อบังคับเกี่ยวกับเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคสดับในการแต่งกลอนสุภาพ คือ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคสดับจะใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญ เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โท เสียงวรรณยุกต์ตรี หรือเสียงวรรณยุกต์จัตวาก็ได้ แต่ส่วนมากไม่นิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญ จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคสดับในลักษณะ ดังนี้

4 1 4 1 1 เสียงวรรณยุกต์สามัญ

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์
ท้ายวรรคระดับ จำนวน 6 วรรค คิดเป็นอัตราสนวนร้อยละ 30 ดังคำประพันธ์

ด้วยชนกชนนีนันมีคุณ	ได้การุญเลี้ยงรักษามาจนใหญ่
อัมมอุทรป้อนข้าวไม่เท่าไร	หมายจะได้ฟังพาริตาตวง

(ภ 2543 368)

ใครจะห้ามปรามไว้ก็ไม่ฟัง	ทำส่งเสียงถึงดังให้กราดเกรี้ยว
ถือว่าตนเบื่องฉลาดปราดประเปรียว	ประจบเที่ยวรู้จักทุกพักตรา

(ภ 2543 371)

จงชื้อตอภัสตาสวามี	จนชีวิตริสวัสดิ์เจ้าตัดชัย
อย่าให้มีราคะที่กินใจ	อุปไมยเหมือนอนงค์องค์สีดา

(ภ 2543 376)

จงรีบฟื้นคืนก่อนภัสตา	นั่งล้างหน้าหาไว้ให้เสร็จสรรพ
จึงหุงข้าวต้มแกงแต่งสำหรับ	จัดประดับเทียบทำให้น่านวล

(ภ 2543 377)

แมนพิโรธโกรธชิ่งกับภัสตา	อยาณินทว่าผัวตัวลบล้าง
ฟังข่มขืนกลืนไว้ในอุรัง	อุตสำหรับกลับเกลื่อนที่เงื่อนงา

(ภ 2543 378)

ขอไหนชั่วแล้วอย่ามัวไปขึ้นทำ	จงจดจำบุญบาปอย่าหยาบหยาม
เก็บประกอบเอาแต่ชอบในเรื่องความ	ประพฤติดามห้ามใจเสียให้ตี

(ภ 2543 379)

4 1 4 1 2 เสียงวรรณยุกต์เอก

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในสุภาชิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งสุภาชิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์เอกเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคสดับจำนวน 39 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 19.5 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

แต่ใจคนมักจะร่นไปหาผิด ครั้นได้คิดจิตตรอมออกผอมเหลือง
ต้องเดือดดินกินน้ำตาอยู่นองเนือง สุดจะเปลืองราคินจนสิ้นคาวช

(ภ 2543 366)

ที่บางนางนั้นก็ทำทุจริต มิได้คิดคุณท่านเทาเกศ
เห็นพอแมยากไร้ไผ่ไยดี ดูเป็นที่อายเพื่อนเบือนอารมณ์

(ภ 2543 368)

อันตัวดำแล้วอย่าทำให้กายศักดิ์ เขาจะมักหมิ่นปากเหมือนซากผี
เปรียบเหมือนเกลือกเจือปนกับชลธิ มันก็มีแต่จะจิตไม่ยียาว

(ภ 2543 372)

ประพุดติกายสายสมรจะนอนหลับ อย่างลึงกลับมือไม่ไปป้ายเขา
นอนให้ดีมีสติสิริเรา อย่าชมเขาอยู่จนแจ้งแสงพยับ

(ภ 2543 377)

บางนารีที่เป็นนางใจร้ายกาจ หมิ่นประมาททุ้มเถียงส่งเสียงแข็ง
สำรากก้องร้องแรกแหกกระแหง ตะคอกแก่งขมขี้ให้ผัวกลัว

(ภ 2543 378)

4 1 4 1 3 เสียงวรรณยุกต์โท

ผู้แต่งสุภาชิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์โทเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคสดับจำนวน 68 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 34.0 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

เขารักจริงให้สู้ชอกกับพ่อแม่ อย่าวิ่งแรกลงงามไปตามงาย
เขาไม่เลี้ยวไล้ขับจะอับอาย ต้องเป็นมายอยู่กับบ้านประจันตน

(ภู่ 2543 367)

ทุกวันนี้มีทรัพย์เขานับหน้า อย่าถือวาตงนามตามวิสัย
ถึงงามพัคตร์เขาจะรักเจ้าเพียงไร เขาคาดใจเสียว่าเจ้าชู้เกียจการฯ

(ภู่ 2543 372)

เป็นผู้หญิงสิ่งใดจะล้ำเลิศ สุดประเสริฐก็แต่ใจไม่เสื่อมสลาย
ถึงรูปทรงนงคราญจะพาลคลาย ก็อาจกลายสงสวยด้วยใจงามฯ

(ภู่ 2543 375)

ถ้าแม้ว่าภัสดาเข้าไสยาสน์ จงกราบบาททุกครั้งอย่าพลั้งหลง
เขาเมื่อยเหน็บเจ็บปวดในทรวงดทรง ช่วยบรรจงนวดพันให้บรรเทา

(ภู่ 2543 377)

พอเป็นเรื่องสำหรับดับทุกข์โทษ เป็นประโยชน์แกสตรีที่สวยสาว
เป็นตำรับแบบฉบับไปยียาว ในเรื่องราวสุภาพดิลิขิตความ

(ภู่ 2543 379)

4 1 4 1 4 เสียงวรรณยุกต์ตรี

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นเสียงวรรณยุกต์
ท้ายวรรคสลับจำนวน 45 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 22.5 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

อันแม่สื่ออย่าได้ถือเป็นบรรทัด
แต่ล้วนดีมีบุญลูกขุนนาง

สารพัดเขาจะพูดนี้สุดอย่าง
มาอวดอ้างให้องค์หลวงอาลัย

(ภู่ 2543 365)

จะซึ้งโกรธโทษผู้ใหญ่ทำไมรัก
ชั้นพ่อแม่ของตัวไม่กลัวเกรง

เพราะเราคิดผิดนักไม่เหมาะสม
ใจตัวเองพาหลงไปลงตม

(ภู่ 2543 367)

เมื่อยามยืมยืมไว้แต่ในพัศตร์
อย่าเท่าแขนเท้าค้างให้ห่างกาย

อย่ายืมนักเสียสง่าพาสลาย
อย่ากรีดกรายกรอมเพละเที่ยวเราะเรง

(ภู่ 2543 370)

ครั้นลำบากยากใจสืได้คิด
ไซ้ไม่รู้ว่าเขาห้ามความถ้อยมี

แต่มันผิดเสียถนัดต้องบัดสี
ชั่วหรือดีก็ได้ยินลิ้นทุกคน

(ภู่ 2543 375)

สุภาสิตซึ่งประดิษฐ์มาไว้นี้
ไซ้จะแกล้งแต่งคำมารำพัน

ล้วนแต่มีเยี่ยงอย่างดั่งเสกสรร
คนทุกวันนี้ก็อย่างนี้มีอาเกียรณ์

(ภู่ 2543 379)

4 1 4 1 5 เสียงวรรณยุกต์จัตวา

ผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิง ไซ้เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียงวรรณยุกต์
ท้ายวรรคระดับ จำนวน 42 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 21 0 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

อันนัยน์ตาพาตัวให้มัวหมอง
จริงมิจริงเขาเอาไปเลาแซ

เหมือนทำนองแะออกบอกระแสะ
คนรังแกมันก็ว่านัยน์ตาคมฯ

(ภู่ 2543 364)

แม้จะมีเงินทองของทั้งหลาย คงหนีบหายมันคงอย่าสงสัย
 จะเกิดโจรราวี้อัคคิภัย เพราะวาใจหยาบช้าคิดทারণ

(ภุ 2543 368)

หญิงพวกหนึ่งนั้นขันทำบ้านเจ้อ ฝ้าเปื้อย้อยหยิงเกินกับภูมิจาน
 ไม่เจียมจนเลยวาทนตำสันดาน เห็นทีทานเป็นขุนนางอ้างเข้ามา

(ภุ 2543 372)

อยากบู้สู่สมนิยมหวัง ไม่จิ้งจกกลดอกบอกโฉมศรี
 เขารักหลอกหยอกเล่นดอกเช่นนี้ ถ้ามันมีข้าวของต้องบำเรอ

(ภุ 2543 376)

เอาใจผัวผัวจะรักเจ้าหนักหนา หมั่นนำพาการเรือนอย่าเชื่อนเฉย
 แม้นผัวทุกซุกซุกใช้ไม่เสบาย อยววยเวยลามลวนให้กวนใจ

(ภุ 2543 378)

4 1 4 2 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ

การแต่งกลอนสุภาพ มีข้อกำหนดว่าต้องใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โทหรือเสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญและเสียงวรรณยุกต์ตรี จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง พบว่าผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ ดังนี้

4 1 4 2 1 เสียงวรรณยุกต์สามัญ

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับจำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.5 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

อยากบพวกหญิงพาลสันดานชั่ว ที่แต่งตัวไว้จืดผิดกระหลวน
 สิริยัณบายบยคล้อยเที่ยวลอยนวล เป็นเชิงชวนพวกเจ้าชู้เขารู้กล

(ภุ 2543 370)

4 1 4 2 2 เสียงวรรณยุกต์เอก

ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ใช้เสียงวรรณยุกต์เอกเป็นเสียง
 วรรณยุกต์ทำยวรรครับจำนวน 10 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 4 98 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

ด้วยชนกชนนินั้นมีคุณ ได้การุญเลี้ยงรักษามาจนใหญ่
 อัมมุทรป้อนข้าวเป็นเท่าไร หมายจะได้ฟังพาธิดาดวง

(ภุ 2543 368)

มือก็ไวใจก็กล้าหน้าก็ดำน จะเอาหวานเข้าไปถากไม่ยากเจ็บ
 แต่ผ้าขาดก็ไม่ปรารถนาเย็บ ชีก็เย็บเก็บผลัดวางไต้กลางเรือน

(ภุ 2543 371)

ยังมีพวกหนึ่งนั้นขยันยิ่ง เป็นผู้หญิงสองใจไม่กำหนด
 เทียวยักย้ายร้ายชมภิมิรมย์รส ใครมาจดไผ่จับรับตะกาง

(ภุ 2543 373)

ทำเสียมเจียมตัวผิวไม่เห็น ดูเหมือนเซนปากवादาขยิบ
 ครั้นว่าเขาเข้าใจรู้ไหวพริบ ก็ต้องรีบต้องร้างระคางแคลงฯ

(ภุ 2543 378)

ช่างกระไรใจคอมันอดได้ ดูเหมือนไม่มีจิตผิดบุรุษ
 จึงยอมตัวกลัวเมียจนหัวมุด น้อยมนุษย์ที่จะเป็นได้เช่นนั้น

(ภุ 2543 379)

4 1 4 2 3 เสียงวรรณยุกต์โท

ในสุภาษิตสอนหญิง ผู้แต่งเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์โทเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับจำนวน 19 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 945 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

มีข้าวของเคยผูกให้ลูกเต้า	ก็เบียนเอาสิ้นสุดหาหยุดไม่
ลงชั้นผ้าผอนทอนสไบ	อย่าไปไขว่เลนไปจนโซโครม

(ภ 2543 366)

ระวังดูเรือนเหยาแลข้าวของ	จะบกพร่องอะไรที่ไหนนั้น
เห็นไม่มีแล้วอย่าอ้างว่าข้างมัน	จงผ่อนผันเก็บเล่มให้เต็มลง

(ภ 2543 368)

คิดแต่ยากแต่จนเร่งชวนชวาย	อย่าให้กายตกยากลำบากได้
พออิมเข้าอิมเย็นไม่เป็นไร	อย่าพอใจเชื่อข้าเขาก้าเกิน

(ภ 2543 370)

จะรักไหนก็ไม่รักสมัครมัน	เล่นประชันเชิงลองทั้งสองข้าง
ชู้ต่อชู้รู้เรื่องเคื่องระคาง	ก็ขัดขวางหึงสาจะมาฟัน

(ภ 2543 373)

ก็สาสมกับอารมณ์สตรีชั่ว	อยู่กับผัวร่วมใจว่าไม่ชืน
ไปคบชู้ชู้ชักหักทั้งยืน	ต้องกล้ำกลืนชลนัยน์อาลัยวอน

(ภ 2543 379)

4 1 4 2 4 เสียงวรรณยุกต์ตรี

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงไม่ใช้เสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับเลย คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

4 1 4 2 5 เสียงวรรณยุกต์จัตวา

ผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิง เลือกใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับมากที่สุด เป็นจำนวน 171 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 85.07 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

คิดถึงตัวหาผัวนี้หายาก	มันชั่วมากนะอนงค์อย่าหลงไหล
คนสับสนผินกินสุราพาจัญไร	แม่นหญิงใดรวมห้องจะต้องจน

(ภู่ 2543 365)

ถ้ามันทำสิ่งใดให้ตลอด	อย่าทิ้งทอดทิ้งไปไม่เป็นผล
เขม้นชะมกรักงานการของตน	อย่าชุกชนคบเพื่อนไพลเนียนแซ

(ภู่ 2543 367)

นั่งพิณพิศโฉมประโลมหลง	ดูจนปลงกรรมฐานเหนือกาลไหล
บ้างก็เห็นวางมเลียดตามไป	ช่างกระไรหนอขนิษฐไม่คิดอาย

(ภู่ 2543 371)

เป็นผู้หญิงสิงใดจะล้ำเลิศ	สุดประเสริฐก็แต่ใจไม่เสื่อมสลาย
ถึงรูปทรงนงคราญจะพาลคลาย	ก็อาจกลายสงสวยด้วยใจงามฯ

(ภู่ 2543 375)

อย่าคบซู้สูสมนิยมหวัง	ไม่จี้รังกาลดอกบอกลมศรี
เขารักหลอกหยอกเล่นดอกเช่นนี้	ถ้ามันมีข้าวของต้องบำเรอ

(ภู่ 2543 376)

4 1 4 3 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครอง

การแต่งกลอนสุภาพมีข้อบังคับเกี่ยวกับเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครอง ดังนี้ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองจะต้องใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญหรือเสียงวรรณยุกต์ตรี ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โทและเสียงวรรณยุกต์จัตวา จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาชิตสอนหญิง ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งสุภาชิตสอนหญิงเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองในลักษณะต่อไปนี้

4 1 4 3 1 เสียงวรรณยุกต์สามัญ

ผู้แต่งสุภาชิตสอนหญิง เลือกใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองมากที่สุด เป็นจำนวนทั้งหมด 187 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 93 03 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

ครันได้ชมสมจิตพิศवास	กนิราศแรมจรัสผ่นผยอง
ไม่อยู่เฝ้าเคล้ารสเที่ยวจดลอง	ดูทำนองใจชายก็คล้ายกัน

(กู่ 2543 365)

เขากามไถว่ามีใช้เป็นพ่อแม่	ทานพูดแก้เกลื่อนกลับจะทับถม
ให้ตามหลังบังคับด้วยคำคม	ไม่ชื่นชมยกชูขึ้นบูชา

(กู่ 2543 368)

ใครจะห้ามปรามไว้ก็ไม่ฟัง	ทำสงเสียงเถียงดังให้กราดเกรี้ยว
ถือวาตนเปรี๊ยะฉลาดปราดประเปรียว	ประจบเที่ยวรู้จักทุกพักตรา

(กู่ 2543 379)

ทำไมแถมเงินทองของทั้งหลาย	เห็นหางายสารพัดไม่ขัดสน
ถือวารูปงามไม่คร้ามจน	ลงแต่ตบขายกินจนสิ้นดี

(กู่ 2543 372)

ครั้นรู้ความถามไถ่ก็ไม่รับ เขาเขียนขับตีดาวาชมเหง
พลอยประจบหลบความไปตามเพลง เพราะผิวเอาจับไม่ได้ไลไม่ทัน

(ภ 2543 375)

4 1 4 3 2 เสียงวรรณยุกต์เอก

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง ทางด้าน
ลักษณะการแต่งกลอน พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงไม่ใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เป็นเสียง
วรรณยุกต์ท้ายวรรครองเลย คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

4 1 4 3 3 เสียงวรรณยุกต์โท

เสียงวรรณยุกต์โทที่เป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครองในสุภาษิตสอนหญิง
มีจำนวน 1 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0.5 ดังคำประพันธ์

อันนัยน์ตาพาตัวให้มัวหมอง เหมือนทำนองแฉะออกบอกกระแส
จริงมิจริงเขาเอาไปเลาแซ่ คนรังแกมันก็ว่านัยน์ตาดมข

(ภ 2543 364)

4 1 4 3 4 เสียงวรรณยุกต์ตรี

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นเสียงวรรณยุกต์
ท้ายวรรครอง จำนวน 13 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 6.47 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ถึงจะไปในพิภพให้จบทั่ว แต่ความชั่วอย่าให้ผู้ใดเห็น
จงอุตสาห์ปกปิดให้มืดม่น จึงจะเป็นคนดีมีปัญญา

(ภ 2543 369)

ยังมีพวกหนึ่งนั้นขยันยิ่ง เป็นผู้หญิงสองใจไม่กำหนด
เที่ยวยกย้ายร้ายชมภิรมย์รส ใครมาจดไผ่จับรับตะกาง

(ภ 2543 373)

เป็นสตรีมิใช่ชายเสียตายศักดิ์ จะปลุกรักเรวรวนหาควรไม
อันความดีมีอยู่ดูจำไว้ อยาพอใจรักชั่วให้มัวมอม

(ภ 2543 376)

อย่าคบผู้สูสมนิยมหวัง ไม่จึ่งรั้งกาลดอกบอโกโมศรี
เขารักหลอกหยอกเล่นดอกเช่นนี้ ถ้าแม้นมีข้าวของต้องบำเรอ

(ภ 2543 376)

ทำเสียมเจียมตัวผิวไม่เห็น ดูเหมือนเซนปากว่าตาขยิบ
ครั้นเขาเข้าใจรู้ไหวพริบ ก็ต้องรีบต้องร้างระคางแคลงฯ

(ภ 2543 378)

4 1 4 3 5 เสียงวรรณยุกต์จัตวา

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาชิตสอนหญิง ทางด้าน
ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ผู้แต่งสุภาชิตสอนหญิงไม่ใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียง
วรรณยุกต์ท้ายวรรครองเลย คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

4 1 4 4 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง

ข้อบังคับของเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง คือ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง
จะต้องใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญหรือเสียงวรรณยุกต์ตรี ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์
โทและเสียงวรรณยุกต์จัตวา จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่ง
กลอนสุภาพในสุภาชิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง ดังนี้

4 1 4 4 1 เสียงวรรณยุกต์สามัญ

ผู้แต่งสุภาชิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้าย
วรรคส่งมากที่สุด มีจำนวนถึง 193 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 96 02 ดังคำประพันธ์
ตัวอย่างต่อไปนี้

ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์ บำรุงรักษากายไว้ให้เป็นผล
 สงวนงามตามระบอบให้ชอบกล จึงจะพ้นภัยพาลการินินทา

(ภุ 2543 363)

อึ่งเนตรอย่าสังเกตให้เกินนัก จงรู้จักอาการประมาณหมาย
 แม้นประสบพบเหล่าเจ้าชู้ชาย อย่าขม้ายทำชะม้อยตะบอยแล

(ภุ 2543 364)

แม้จะมีเงินทองของทั้งหลาย คงนิบหนามันคงอย่าสงสัย
 จะเกิดโจรรววิบัติภัย เพราะวาใจหยาบขาดคิดทารุณ

(ภุ 2543 368)

○ที่บางคนจนยากไม่ยากทุกข์ ถือว่าสุขอยู่แกดาข้าเป็นสาว
 อุตสาห์แต่งแป้งขมิ้นไม่สิ้นคราว ไม่สร้อยเศร้าสู่ตาประชาชน

(ภุ 2543 372)

อยู่จนผัวรับประทานอาหารแล้ว นางน้องแก้วเจ้าจกนเมื่อภายหลัง
 ยอากินกอนภัสตาตุนาซัง เขาจะรังเกียจใจดูไม่ดีฯ

(ภุ 2543 377)

4 1 4 4 2 เสียงวรรณยุกต์เอก

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอน
 สุภาพในสุภาสิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งไม่มีการนำเสียงวรรณยุกต์เอกมาเป็นเสียงวรรณยุกต์
 ทำยวรรคส่ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

4 1 4 4 3 เสียงวรรณยุกต์โท

ในสุภาสิตสอนหญิงไม่ปรากฏการนำเสียงวรรณยุกต์โทมาเป็นเสียง
 วรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

4 1 4 4 4 เสียงวรรณยุกต์ตรี

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคสง จำนวน 8 วรรค คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 3 98 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

หญิงคนนี้เห็นไม่มีเจริญแล้ว	ให้แว่วแว่วอยู่ข้างทางจิบหาย
ลงสูบผืนกินเหล้าอยู่เมามาย	ไม่เสียดายอินทรีย์โทษี่เลียบ

(ภ 2543 371)

แม้ใครไปสมทบเข้าคบค้า	จนชั้นผัวไม่ติดตัวแต่สักผืน
มีแต่ภัยให้ระยำทุกคำคิน	ใครจะชื่นชมชิดไปคิดคบ

(ภ 2543 371)

ประพุดทิกายสายสมรจะนอนหลับ	อยากลึงกลับมือไม่ไปพายเขา
นอนให้ดีมีสติสิริเรา	อย่าชมเขาอยู่จนแจ้งแสงพยับ

(ภ 2543 377)

บ้างทำกลัวตัวสั่นแต่ต่อหน้า	ถึงตีต่อก็นิ่งไม่ติงไหว
ครั้นผัวเดินเกินเลยเฉยเฉียดไป	ก็ดาให้ไม่ดังตึงกระซิบ

(ภ 2543 378)

ช่างกระไรใจคอมั่นอดได้	ดูเหมือนไม่มีจิตผิตบุรุษ
จึงยอมตัวกลัวเมียจนหัวมุด	น้อยมนุษย์ที่จะเป็นได้เช่นนั้น

(ภ 2543 379)

4 1 4 4 5 เสียงวรรณยุกต์จัตวา

ในสุภาษิตสอนหญิงไม่ปรากฏการนำเสียงวรรณยุกต์จัตวามาเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคสง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

4 2 การใช้โวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ เป็นกลวิธีในการแต่งคำประพันธ์อย่างหนึ่งที่ผู้แต่งนำมาใช้เพื่อถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น โวหารภาพพจน์ที่ผู้แต่งนิยมนำมาใช้ในการแต่งคำประพันธ์ต่างๆนั้นมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท เช่น การเปรียบเทียบหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง การเปรียบเทียบหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง การกล่าวเกินจริง การตั้งคำถามโดยไม่หวังคำตอบ เป็นต้น จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิงทางด้านโวหารภาพพจน์ พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงมีการใช้โวหารภาพพจน์ในลักษณะต่างๆต่อไปนี้

4 2 1 อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ เป็นโวหารภาพพจน์ที่ใช้เปรียบเทียบของสองสิ่งว่าเป็นหรือคือสิ่งเดียวกันหรือเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำ เป็น เทา คือ ในการเปรียบเทียบ จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ จำนวน 16 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 23.19 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

อันแม่สื่ออย่าได้ถือเป็นบรรทัด	สารพัดเขาจะพูดนี้สุดอย่าง
แต่ล้วนดีมีบุญลูกขุนนาง	มาอวดอ้างให้องค์หลวงอาลัย

(ภู่ 2543 : 365)

อันแม่สื่อคือปีศาจที่อาจหาญ	ใครบนบานเข้าสักหนอยก็พลอยโผ
อย่าเชื่อนักมักดัดบจะคับไกร	มันชักโยงอยากกินแต่สินบน

(ภู่ 2543 : 365)

ตางคนตางก็เชื่อนอกเบือนเบือ	ต้องเป็นเรือขึ้นคานอยู่เฉยเฉย
อันผัวดีที่จะได้อาหมายเลย	ด้วยมากเซยหลายชั่วเขารู้กล

(ภู่ 2543 : 373)

บ้างมีผัวตัวอยู่เป็นคู่ขึ้น	ยังหาอื่นเข้าประคองเป็นสองสาม
ทำรักซ่อนซ่อนสนิทปิดเนื้อความ	จนเลยลามเป็นระฆังดังขึ้นเอง

(ภู่ 2543 : 375)

แม่น้ำเดือดเจ้าจดังระจับไว้ อย่าพอใจขึ้นเสียงเถียงประสม
เขาเป็นไฟเราเป็นน้ำคอยพราพรหม แม่นระดมขึ้นทั้งคู่จะวูวาม

(ภู่ 2543 377)

4 2 2 อุปมา

โวหารภาพพจน์แบบอุปมา เป็นโวหารภาพพจน์ที่เปรียบเทียบของสองสิ่งว่าคล้ายกัน คำที่ใช้ในการเปรียบเทียบ เช่นคำว่า เหมือน คล้าย ดุจ กล เพียง ประหนึ่ง เป็นต้น ในสุภาษิตสอนหญิงผู้แต่งใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปมาจำนวนทั้งหมด 35 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วน ร้อยละ 50.72 ดังคำประพันธ์ตัวอย่าง

เป็นสาวแสนร่ายสวยสะอาด ก็หมายมาดเหมือนมณีอันมีค่า
แม่นแตกร้าวรานรอยถอยราคา จะพลอยพาหอมหายจากกายนาง

(ภู่ 2543 363)

ชั้นจะยืมของใครเขาไม่เชื่อ ด้วยตัวเหลือไปปดสบถถี่
ปากก็หวานเหมือนน้ำตาลเพชรบุรี ข้าวของมิให้ไปมิได้คืน

(ภู่ 2543 371)

เอือกใจเป็นไฉนนะน้องเอ๋ย มันจึงเลยไหลน้ำดังน้ำฝน
ช่างไม่คร้ามความชั่วติดตัวตน ทำชุกชนจนได้ยากลำบากกาย

(ภู่ 2543 375)

จงซื้อต่อภัสดาสามี จนชีวิตศรีสวัสดิ์เจ้าตัดชัย
อย่าให้มีราคะที่กินใจ อุปไมยเหมือนอนงค์องค์สีดา

(ภู่ 2543 376)

ให้สุศรีเมืองเลื่องลือฟุ้ง หอมจรงกลินกล้วท้าวทิดา
เป็นที่ชื่นเชนอย่างนางสีดา ในไฉ่หล้าหมายประคองตัวน้องเอ๋ยฯ

(ภู่ 2543 379)

4 2 3 นามนัย

โวหารภาพพจน์แบบนามนัย เป็นการกล่าวถึงสิ่งหนึ่งแต่ให้ความหมายเป็นอย่างอื่น จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาชิตสอนหญิง ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์พบว่า ผู้แต่งสุภาชิตสอนหญิงมีการใช้โวหารภาพพจน์แบบนามนัยทั้งหมด 8 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 11.59 ดังคำประพันธ์

จะคิดทำอะไรก็ไซ้ที่	ต้องรับหนียากแค้นใช้แทนผ้า
ถ้าคนผู้รู้สึกสำนึกตัว	จะยังชั่วด้วยไม่เฉยชะเลยใจ

(ภุ 2543 366)

แต่ใจคนมักจะร่นไปหาผิด	ครั้นได้คิดจิตตรอมออกผอมเหลือง
ต้องเดือดดินกินน้ำตาอยู่นองเนือง	สุดจะเปลื้องราตินจนสิ้นคาว

(ภุ 2543 366)

อันคำคมลมบุรุษนั้นสุดกล้า	เขาย่อมวารสลิ้นนี้กินหวาน
จงระวังตั้งมั่นในสันดาน	อย่าลนลานหลงละเลิงด้วยเชิงชาย

(ภุ 2543 367)

มันเสียแล้วถึงจะฝันไม่คืนศักดิ์	จะลงรักทองปิดไม้มิดหาย
อันความชั่วติดตัวกว่าจะตาย	เปรียบเหมือนกายกามีราศีคาว

(ภุ 2543 375)

จะมีจิตพิศวาสไม่คลาดเคลื่อน	เพราะแม่เรือนร่วมใจจึงได้ผล
แม่นนอกจิตคิดร้ายหมายประจัญ	จะพาตนยากยับอัประมาณ

(ภุ 2543 376)

4 2 4 สัญลักษณ์

โวหารภาพพจน์แบบสัญลักษณ์ คือ การนำคำหนึ่งๆมาหมายความว่าแทนอีกคำหนึ่ง โดยถือว่าคำที่นำมาใช้แทนกันได้นั้นต้องเป็นที่รู้จักและเข้าใจกันทั่วไป หรือลักษณะของสิ่งใดๆที่นิยมกำหนดกันขึ้นเองให้ใช้หมายความว่าแทนอีกสิ่งหนึ่ง จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงใช้โวหารภาพพจน์แบบสัญลักษณ์จำนวน 2 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 2 90 ดังคำประพันธ์

อันตัวนางเปรียบอย่างปทุมเมศ	พึงประเวศผุดพันชลสาย
หอมผกาเกสรจรจาย	มิได้วายภุมรินถวิลปอง

(ภุ 2543 365)

ถึงที่สุดทดลองก็ทองแท้	ด้วยนางแนอยู่ในสัตตอริษฐาน์
หญิงเดี๋ยวนี้แม่นมีสัตยา	ภัสดาก็ยิ่งรักขึ้นหนักครันฯ

(ภุ 2543 376)

4 2 5 ปฏิรูปพจน์

โวหารภาพพจน์แบบปฏิรูปพจน์ เป็นการใช้อยู่ที่ดัดแปลงมาจากข้อความที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งได้ใช้โวหารภาพพจน์แบบปฏิรูปพจน์จำนวน 2 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 2 90 ดังคำประพันธ์

ก็สาสมกับอารมณ์ไม่เจียมศักดิ์	ทรลักษณ์เหลือตัวชั่วสาม
ผู้ดีแล้วชั่วก็พลอยตาม	ไม่มีความอายจิตสักนิดเดียว

(ภุ 2543 373)

อย่าจับปลาสองหัตถ์จะพลัดพลาด	จับให้คงลงให้ขาดว่าเป็นผัว
จึงนับวาคนดีไม่มีมัว	ถ้าชายชั่วร้างไปมิใช่ชาย

(ภุ 2543 374)

4 2 6 ปฏิปจนา

โวหารภาพพจน์แบบปฏิปจนา คือ การตั้งคำถามโดยที่ไมหวังว่าจะได้รับคำตอบ จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ พบว่าผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงมีการใช้โวหารภาพพจน์แบบปฏิปจนา จำนวน 2 ครั้ง คิดเป็น อัตราส่วนร้อยละ 2 90 ดังคำประพันธ์

ที่เกิดมาเป็นนารีไม่มีคา จะเกิดมาทำไมให้หมองหมาง
เหมือนกรวดทรายปรายเลนไม่เว้นวาว จะเอาอย่างนางโมราหรือว่าไร

(ภุ 2543 374)

เอือกี้ใจเป็นไฉนนะน้องเอ๋ย มันจึงเลยไหลน้ำดังน้ำฝน
ช่างไม่คร้ามความชั่วติดตัวตน ทำชุกชนจนได้ยากลำบากกาย

(ภุ 2543 375)

4 2 7 อุทาหรณ์

อุทาหรณ์ เป็นโวหารภาพพจน์ที่ใช้ในการเปรียบเทียบโดยยกข้อความที่ง่ายแก่ความ เข้าใจมาเปรียบเทียบกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผู้แต่งต้องการจะอธิบาย จากการวิเคราะห์ ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ พบว่าผู้แต่งสุภาษิต สอนหญิงมีการใช้โวหารภาพพจน์แบบอุทาหรณ์ จำนวน 4 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 5 80 ดังคำประพันธ์

อันตัวต่ำแล้วอย่าทำให้กายสูง ดูเยี่ยงยุงแหวยังมีที่วงหาง
คอยเสียมเจียมใจจะไ้วาง ให้ต้องอย่างกิริยาเป็นนารีฯ

(ภุ 2543 364)

เมื่อสุกงอมหอมหวานจึงควรหล่น อยู่กับต้นอย่าให้พรางไปจากที่
อย่าชิงสุกก่อนหามไม่งามดี เมื่อบุญมีคงจะมาอย่าปรารมภ์

(ภุ 2543 367)

เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
 แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม

(ภุ 2543 369)

เขาจึงว่าหน้าสดปรากฏอยู่ สมแก่ผู้ที่ไม่ตรึกนึกเฉลียว
 เมื่อน้ำตื่นขึ้นจะพ่ายไปฝ่ายเดียว ไม่ถึงเลี้ยวก็จะล้มลงจมแปลง

(ภุ 2543 373)

4 3 การแสดงพรรณนะของกวี

การแสดงพรรณนะของกวี คือ การแสดงความคิดหรือความรู้สึกต่างๆของกวีที่มีต่อสิ่งรอบๆตัว ซึ่งพรรณนะของกวีนี้จะเป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวีแต่ละท่าน ดังนั้นในการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ การวิเคราะห์ถึงพรรณนะของกวีจึงเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่จะช่วยให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวของกวีทางด้านความคิด ความรู้สึกของกวีได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตสอนหญิง ทางด้านการแสดงพรรณนะของกวีพบพรรณนะของกวีที่แสดงออกมาทั้งหมด 10 พรรณนะ ดังนี้

4 3 1 ผู้หญิงต้องปฏิบัติตนให้สมฐานะ

ผู้แต่งสุภาสิตสอนหญิง ได้แสดงพรรณนะทางด้านการปฏิบัติตัวของผู้หญิง โดยผู้หญิงจะต้องปฏิบัติตนให้สมฐานะของตนเอง อย่าประพฤตสิ่งใดที่เกินฐานะจำนวน 4 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 7 27 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

อันตัวต่ำแล้วอย่าทำให้กายสูง ดูเยี่ยงbungแวงยังมีที่วาง
 คอยเสียมเจียมใจจะไว้วาง ให้ต้องอย่างกิริยาเป็นนารีฯ

(ภุ 2543 364)

คอยเสียมเจียมตนจนเสียก่อน คอยผันผ่อนทีหลังเขาสรรเสริญ
 อย่าเปื้อนเยือกใหญ่ออกให้เกิน ละเมิดเมินหมิ่นนั้กมักจะอาย

(ภุ 2543 370)

เห็นผู้ดีมีทรัพย์ประดับแต่ง อย่าทำแข่งวาสนากระยาหัน
ของตัวน้อยก็จะถอยไปทุกวัน เหมือนตัดบันตันทุนสูญกำไร

(ภู่ 2543 370)

จงนั่งเจียมหมเจียมเสียมหึงม อย่ากระหิ้วยศถาอัธมาสัย
อย่างนุ่งลายกรายกรุยทำนุไป ตัวมิใช่ชาววังไม่บังควรฯ

(ภู่ 2543 370)

4 3 2 ผู้หญิงต้องรักษนวลสงวนตัว

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านการแสดงพรรณนาของกวีในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งได้แสดงพรรณนาว่าเป็นผู้หญิงจะต้องรักษนวลสงวนตัวจำนวน 6 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 10.90 ดังคำประพันธ์

ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์ บำรุงรักษากายไว้ให้เป็นผล
สงวนงามตามระบอบให้ชอบกล จึงจะพ้นภัยพาลการนิินทา

(ภู่ 2543 363)

จงรักตัวอย่าให้มัวราคะหมอง ถือทำนองแบบโบราณท่านชานไซ
อย่าเอาผิดมาเป็นชอบประกอบใจ จงอยู่ในโอวาทญาติวงศ์

(ภู่ 2543 366)

แม้รู้จักกว้างเป็นอย่างไร จะเพริศพริ้งสมสวาทเป็นราชหงส์
จงกำหนดอดสาห์รักษาทรง อย่าลุ่มหลงด้วยอุบายของชายพาล

(ภู่ 2543 367)

จงรักษนวลวงวนนามห้ามใจไว้ อย่าหลงไหลจำคำที่ร่ำสอน
คิดถึงหน้าบิดาแลมารดร อย่ารีบร้อนเร็วนักมักไม่ดี

(ภู่ 2543 367)

เมื่อสุกงอมหอมหวานจึงควรหลน อยู่กับตันอย่าให้พรากไปจากที่
 อยาชิงสุกก่อนหามไม่งามดี เมื่อบุญมีคงจะมาอย่าปรารมภ์

(ภุ 2543 367)

ทานเปรียบมาเหมือนหนึ่งตราราชสีห์ ไม่พอที่เสียนวลอย่าควรเสีย
 เป็นอนงค์แล้วก็คงจะเป็นเมีย ย่อมมีเบี้ยปรับไหมวิสัยนาง

(ภุ 2543 374)

4 3 3 ผู้หญิงต้องมีกิริยามารยาทที่เหมาะสม

ในสุภาษิตสอนหญิง พบพรรณนะของกวีทางด้านผู้หญิงต้องมีกิริยามารยาทที่เหมาะสมจำนวนทั้งหมด 14 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 25.45 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

ประการหนึ่งซึ่งจะเดินดำเนินนาค คอยเยื้องยาตรยกย่างไปกลางสนาม
 อย่าไกวแขนสุดแขนเขาห้ามปราม เสี่ยงงามสงวนไว้แต่ในที่

(ภุ 2543 364)

เมื่อจะจรอนเดินดำเนินนัง จงระวังในจิตขนิษฐา
 อยาเหมอเมินเดินให้ดีมีอาฉา แม้นพลั้งพลาดบาบาทจะอายคน

(ภุ 2543 369)

เห็นผู้ใหญ่หรือใครเขานั่งแนน อยาไกวแขนปัดเซนไม่เห็นหน
 คอยอวนว้าข้าขอจรดล นั้นแลคนจึงจะมีปราณีนาง

(ภุ 2543 369)

ถ้าจะนั่งก็นั่งระวังผ้า ไม่อาฉาเขาจะพากันยิ้มหัว
 ยามสำรวจก็อย่าสรวลให้เมามัว แม้นจะหัวหัวร่อพอสบาย

(ภุ 2543 369)

เกิดเป็นหญิงให้เห็นว่าเป็นหญิง อยาทอดทิ้งกิริยาอัชฌาสัย
เป็นหญิงครึ่งชายครึ่งอยาพิงใจ ใครเขาไม่สรรเสริญเมื่อนามณ์

(ภุ 2543 377)

4 3 4 ผู้หญิงต้องมีความกตัญญู

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิง ได้แสดงพรรณนาเกี่ยวกับผู้หญิงว่าผู้หญิงจะต้องมีความกตัญญูจำนวน 2 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 364 ดังคำประพันธ์

เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล จงเลี้ยงท่านอย่าให้อดระทดใจ
ด้วยชนกชนนีนั้นมีคุณ ได้การุญเลี้ยงรักษามาจนใหญ่
อุ้มอุทรป้อนข้าวเป็นเท่าไร หมายถึงได้พึงพาธิดาดวง

(ภุ 2543 368)

ที่บางนางนั้นก็ทำทุจริต มิได้คิดคุณท่านเทาเกศี
เห็นพ่อแม่ยากไร้ไม่ไยดี ดูเป็นที่อายเพื่อนเบื่อนามณ์
เขาถามไถว่ามีไซเป็นพ่อแม่ ท่านพูดแก้เกลื่อนกลับจะทับถม
ให้ตามหลังบังคบด้วยคำคม ไม่ขึ้นชมยกชูขึ้นบูชา

(ภุ 2543 368)

4 3 5 ผู้หญิงต้องปฏิบัติหน้าที่การเป็นภรรยาที่ดี

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านการแสดงพรรณนาของกวีในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งได้แสดงพรรณนาว่าเป็นผู้หญิงจะต้องปฏิบัติหน้าที่การเป็นภรรยาที่ดีจำนวน 17 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 3090 ดังคำประพันธ์ตัวอย่างต่อไปนี้

จะมีลูกให้รู้ปรนนิบัติ จงซื่อสัตย์สุจริตจิตถนอม
อย่าคิดร้ายย้ายแยกทำแปลกปลอม มโนน้อมเสนาหาต่อสามี

(ภุ 2543 376)

จงชื้อตอภัสดาสามี
อย่าให้มีราคืนที่กินใจ

จนชีวิตรีสวัสดิ์เจ้าตัดชัย
อุปไมยเหมือนอนงค์องค์สีดา

(ภุ 2543 376)

ยามสิ้นแสงสุริยาอย่าไปไหน
ระวังดูปุบปัดสลัดที่นอน

จุดไฟไฟเข้าไปสองในห้องก่อน
ทั้งผูกหมอนอย่าให้มีธุลีลง

(ภุ 2543 377)

จงรีบฟื้นตื่นก่อนภัสดา
จึงหุงข้าวต้มแกงแดงสำหรับ

น้ำล้างหน้าหาไว้ให้เสร็จสรรพ
จัดประดับเทียบทำให้น่านวล

(ภุ 2543 377)

แม่นพิโรธโกรธชิ่งกับภัสดา
พึงข่มขืนกลืนไว้ในอุรัง

อย่านินทาวาฬตัวลบล้าง
อุตสาห์บังกลบเกลื่อนที่เงื่อนเงา

(ภุ 2543 378)

4 3 6 ผู้หญิงต้องรู้จักคิด วิเคราะห์ พิจารณา

ในสุภาษิตสอนหญิง พบพรรณนะของกวีทางด้านผู้หญิงต้องรู้จักคิด วิเคราะห์ พิจารณาจำนวน 5 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 9 09 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

แม่นชายใดใจประสงค์มาหลงรัก
อันความรักของชายนี้หลายชั้น

ให้รู้จักเชิงชายที่หมายมั่น
เขารักรักนั้นประการใด

(ภุ 2543 365)

จงพินิจพิศดูให้รู้แน่
เปรียบเหมือนคิดปริศนาอย่าไว้ใจ

อย่าทำแต่ใจเร็วจะเหลวไหล
มันมักไหลเพลงชุมเป็นหลุมพราง

(ภุ 2543 365)

อันความชั่วอยู่ที่ตัวของเราหมด	ต้องกำสรดไศกร้างอยู่กลางหน
จงพึงหูไว้หูกับผู้คน	สียบุบลเสียให้แนอยาแรไปฯ

(ภ 2543 365)

อันคำคมบุรุษนั้นสุดกล้า	เขายอมวารสลิ้นนี้กินหวาน
จงระวังตั้งมั่นในสันดาน	อย่าสนลานหลงละเลิงด้วยเชิงชาย

(ภ 2543 367)

ผู้ใดคิดผิดพลั้งเหมือนอย่างวา	ถูกตำราแล้วอย่าโกรธพิโรธพี่
ควรยับยั้งชั่งใจเสียให้ดี	ถ้าหลีกเลืกละเล่นไม่เป็นไร

(ภ 2543 376)

4 3 7 ผู้หญิงต้องรู้จักประหยัดและออม

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิง ได้แสดงทรรศนะว่าผู้หญิงจะต้องรู้จักประหยัดและออมไว้จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 1 82 ดังคำประพันธ์

มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท	อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
จงมักน้อยกินน้อยค่อยบรรจง	อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
ไม่ควรซื้อของไปพิไรซื้อ	ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งควหาหวาน

(ภ 2543 368)

4 3 8 ผู้หญิงต้องรู้จักระมัดระวังคำพูด

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านการแสดงทรรศนะของกวีในสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ผู้แต่งได้แสดงทรรศนะว่าเป็นผู้หญิงจะต้องรู้จักระมัดระวังคำพูด จำนวน 4 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 7 27 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

อย่าพูดเพื่อเจ้าไปไม่สู้ดี	เหยาเรือนมีกลับมาจึงหาหรือ
ให้กำหนดจดจำแต่คำชอบ	ผิดระบอบแบบกระบวนอย่าควรถือ

(ภ 2543 364)

เมื่อเหนียวนอนหลับอยู่กับบ้าน อย่าเที่ยวพล่านพุดผลอประจ้อประแจ
อะไรจาวกราวกรียวอย่าเหลียวแล ฟังให้แน่นื่อความคอยถามกัน

(ภ 2543 367)

จะพุดจาปราศรัยกับใครนั้น	อย่าตะคั่นตะคอกให้เคื่องหู
ไมควรรพุดอ้ออิงขึ้นมึงกู	คนจะหลูลวงลามไมขามใจ

(ภ 2543 369)

เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก	จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
แม่นพุดดีมีคนเขาเมตตา	จะพุดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม

(ภ 2543 369)

4 3 9 ผู้หญิงต้องเห็นความสำคัญของการศึกษา

ในสุภาษิตสอนหญิง พบพรรณนะของกวีทางด้านผู้หญิงจะต้องเห็นความสำคัญของการศึกษาจำนวน 2 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 3 64 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

รู้วิชาก็ให้รู้เป็นครูเขา	จึงจะเบาแรงตนแรงชวนชวาย
มีข้าไทใช้สอยคอยสบาย	ตัวเป็นนายโง่เง่าบาวไมเกรง

(ภ 2543 370)

การวิหาหาประดับสำหรับร่าง	อย่าเอาอย่างหญิงโง่งที่โง่งเง
การมีดีที่ชั่วจงกลัวเกรง	อย่าครั้นเครงขับร้องคะนองใจ

(ภ 2543 370)

4 3 10 ผู้หญิงต้องรับผิดชอบภาระงาน

ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิง ได้แสดงทรรศนะว่าผู้หญิงจะต้องรับผิดชอบภาระงานของตนจำนวน 2 ครั้ง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 364 ดังคำประพันธ์

อย่าเกียจคร้านการสตรีจรงนิม	จะอุดมสินทรัพย์ไม่อัจน
ถ้ามันทำสิ่งใดให้ตลอด	อย่าทิ้งทอดเทียวไปไม่เป็นผล

(ภุ 2543 367)

ระวังดูเรือนเหยาแลข้าวของ	จะบกพร่องอะไรที่ไหนนั้น
เห็นไม่มีแล้วอย่าอ้างว่าช่างมัน	จงผ่อนผันเก็บเล่มให้เต็มลง

(ภุ 2543 368)

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตสอนหญิง ทั้งทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และการแสดงทรรศนะของกวี แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งสุภาษิตได้เป็นอย่างดี จากผลการวิเคราะห์นี้ทำให้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำผลการวิเคราะห์ไปเปรียบเทียบกับท่วงทำนองการประพันธ์ของผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่อง กายนคร วาบรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีลักษณะท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

บทที่ 5

เปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับ สุภาสิตสอนหญิง

ท่วงทำนองการประพันธ์ เป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งแต่ละคนในการแต่งคำประพันธ์ ดังนั้น ในการสืบหาผู้แต่งวรรณกรรมที่ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครคือผู้แต่ง การใช้ท่วงทำนองการประพันธ์ของวรรณกรรมที่ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครคือผู้แต่งมาเปรียบเทียบกับท่วงทำนองการประพันธ์ของวรรณกรรมที่คิดว่าจะมีผู้แต่งคนเดียวกัน จึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยสืบหาผู้แต่งวรรณกรรมที่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าใครคือผู้แต่งได้

การนำผลวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิงมาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีท่วงทำนองการประพันธ์ที่มีลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกันในลักษณะใดบ้างนั้น ผู้ศึกษาจะนำผลการวิเคราะห์มาเปรียบเทียบโดยมีเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

1 ในการสรุปผลการเปรียบเทียบลักษณะท่วงทำนองการประพันธ์ด้านต่าง ๆ ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง ผู้ศึกษาจะแบ่งผลการสรุปเป็น 3 ลักษณะ คือ

1.1 ท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนกัน หมายถึง ผลการเปรียบเทียบความนิยมจาก 3 อันดับแรกของท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์ หรือการแสดงพรรณนาของกวีที่ผู้แต่งวรรณกรรมนิยมใช้มีลักษณะเหมือนกันคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 76-100

1.2 ท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนกันบางส่วน หมายถึง ผลการเปรียบเทียบความนิยมจาก 3 อันดับแรกของท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์ หรือการแสดงพรรณนาของกวีที่ผู้แต่งวรรณกรรมนิยมใช้มีลักษณะเหมือนกันคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 51-75

1.3 ท่วงทำนองการประพันธ์ที่ต่างกัน หมายถึง ผลการเปรียบเทียบความนิยมจาก 3 อันดับแรกของท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์ หรือการแสดงพรรณนาของกวีที่ผู้แต่งวรรณกรรมนิยมใช้มีลักษณะเหมือนกันคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0-50

2 ในการสรุปผลการเปรียบเทียบรายการต่างๆของผลการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์ หรือการแสดงพรรณนาของกวีที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง ผู้ศึกษาจะแบ่งผลการสรุปเป็น 2 ลักษณะ คือ

2 1 ถ้าผลความแตกต่างของค่าที่คำนวณได้จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิงในรายการต่างๆทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์ หรือการแสดงพรรณนาของกวี เมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละแล้วต่างกันไม่เกินร้อยละ 10 จะถือว่ารายการที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องเหมือนกัน

2 2 ถ้าผลความแตกต่างของค่าที่คำนวณได้จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิงในรายการต่างๆทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์ หรือการแสดงพรรณนาของกวี เมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละแล้วต่างกันเกินร้อยละ 10 หรือในบางรายการที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งแต่ไม่ปรากฏในวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่ง แม้ว่าค่าที่คำนวณได้จะต่างกันไม่เกินร้อยละ 10 ก็ถือว่ารายการนั้นมีลักษณะต่างกัน

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์ และการแสดงพรรณนาของกวี พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงมีท่วงทำนองการประพันธ์ที่มีลักษณะเหมือนกันบางส่วนและแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5 1 ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ

การเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ผู้ศึกษาได้เปรียบเทียบทั้งหมด 7 ลักษณะคือ จำนวนคำ จังหวะกลอน ตำแหน่งสัมผัสนอกจากวรรคดับไปวรรครับและจากวรรครองไปวรรคส่ง เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคดับ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครองและเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพทั้ง 7 ลักษณะนั้น พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงมีท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนกันบางส่วน 5 ลักษณะ คือ จำนวนคำ จังหวะกลอน เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครอง เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง มีท่วงทำนองการประพันธ์ที่มีลักษณะต่างกัน 2 ลักษณะ คือ ตำแหน่งคำที่รับสัมผัสนอกจากวรรคดับไปวรรครับและจากวรรครองไปวรรคส่งและเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคดับ

5 1 1 จำนวนคำ

การบรรจุคำภายในวรรคแต่ละวรรคของกลอนสุภาพจะประกอบด้วยคำ 7-9 คำ แต่มักนิยม 8 คำ ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครนั้นมีการบรรจุคำ 6-11 คำ โดยนิยมบรรจุคำจำนวน 8 คำมากเป็นอันดับหนึ่ง บรรจุคำภายในวรรค 9 คำเป็นอันดับสอง และบรรจุคำภายในวรรคจำนวน 7 คำมากเป็นอันดับสาม ส่วนสุภาสิตสอนหญิงนั้นมีการบรรจุคำภายในวรรคตั้งแต่ 7-10 คำ โดยนิยมบรรจุคำภายในวรรคจำนวน 8 คำมากที่สุด รองลงมาคือ 9 คำ

และ 10 คำ ตามลำดับ ความนิยมในการบรรจุคำภายในวรรคมีลักษณะเหมือนกันบางส่วน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 66 67

ตาราง 1 เปรียบเทียบความนิยมทางด้านจำนวนคำ

อันดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร			สุภาษิตสอนหญิง		
	จำนวนคำ	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวนคำ	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ
1	8 คำ	2,164	68 59	8 คำ	485	60 40
2	9 คำ	648	20 54	9 คำ	310	38 61
3	7 คำ	302	9 57	10 คำ	7	0 87

ผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ในเรื่องจำนวนคำ ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง พบว่าวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่อง มีจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคมีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน

การบรรจุคำภายในวรรคของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง มีจำนวนคำภายในวรรคที่เหมือนกันคือ 7-10 คำ คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 66 67

ตาราง 2 เปรียบเทียบจำนวนคำที่เหมือนกัน

จำนวนคำ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาษิตสอนหญิง	
	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ
7 คำ	302	9 57	1	0 12
8 คำ	2,164	68 59	485	60 40
9 คำ	648	20 54	310	38 61
10 คำ	36	1 14	7	0 8

ส่วนที่แตกต่างกัน

จากการเปรียบเทียบการบรรจุคำภายในวรรคของนิทานคำกลอนเรื่อง กายนครกับสุภาสิตสอนหญิง พบว่า ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครมีจำนวนคำภายในวรรค จำนวน 6 และ 11 คำแต่ในสุภาสิตสอนหญิงไม่ปรากฏจำนวนคำภายในวรรคจำนวน 6 และ 11 คำเลย ส่วนที่ต่างกันในเรื่องจำนวนคำคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 33 33

ตาราง 3 เปรียบเทียบจำนวนคำที่แตกต่างกัน

จำนวนคำ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาสิตสอนหญิง	
	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ
6 พยางค์	4	0 13	-	-
11 พยางค์	1	0 03	-	-

5 1 2 จังหวะกลอน

จังหวะกลอนเป็นการแบ่งจำนวนคำออกเป็นช่วงเป็นระยะในแต่ละวรรค ทั้งนี้การแบ่ง ช่วงจังหวะกลอนนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนคำและการเลือกใช้คำด้วย จากการเปรียบเทียบผลการ วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า นิทานคำกลอนเรื่อง กายนครนิยมใช้จังหวะกลอนแบบ 3/2/3 มากเป็นอันดับหนึ่ง อันดับสองคือช่วงจังหวะกลอนแบบ 3/3/3 และใช้ช่วงจังหวะกลอนแบบ 2/2/3 มากเป็นอันดับสาม ในสุภาสิตสอนหญิงช่วงจังหวะ กลอนที่พบมากที่สุดคือช่วงจังหวะกลอนแบบ 3/2/3 รองลงมาคือช่วงจังหวะกลอนแบบ 3/3/3 และ 3/2/4 ตามลำดับ ความนิยมในการใช้จังหวะกลอนระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับ สุภาสิตสอนหญิง มีลักษณะเหมือนกันบางส่วน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 66 67

ตาราง 4 เปรียบเทียบความนิยมทางด้านจังหวัดกลอน

อันดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร			สุภาสิตสอนหญิง		
	จังหวัด กลอน	จำนวน วรรค	อัตราส่วน ร้อยละ	จังหวัด กลอน	จำนวน วรรค	อัตราส่วน ร้อยละ
1	3/2/3	2,034	64.47	3/2/3	473	58.90
2	3/3/3	424	13.44	3/3/3	291	36.24
3	2/2/3	276	8.75	3/2/4	14	1.74

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ในเรื่อง จังหวัดกลอนของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง พบว่า วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ มีการใช้จังหวัดกลอนในลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน

นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงมีการใช้จังหวัดกลอน ที่เหมือนกันทั้งหมด 9 ลักษณะ คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 50 ดังรายการต่อไปนี้

ตาราง 5 เปรียบเทียบจังหวัดกลอนที่เหมือนกัน

จังหวัดกลอน	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาสิตสอนหญิง	
	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ
2/2/3	276	8.75	1	0.12
3/2/3	2,034	64.47	473	58.90
3/3/2	24	0.76	2	0.25
3/2/4	167	5.29	14	1.74
4/2/3	56	1.77	5	0.62
3/3/4	20	0.63	6	0.75
3/4/3	1	0.03	1	0.12
2/3/3	93	2.95	9	1.12
2/4/3	1	0.03	1	0.12

ส่วนที่แตกต่างกัน

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงมีการใช้จังหวะกลอนที่แตกต่างกันทั้งหมด 9 ลักษณะ โดยช่วงจังหวะกลอนทั้ง 8 ลักษณะปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครแต่ไม่ปรากฏในสุภาษิตสอนหญิง ส่วนจังหวะกลอนแบบ 3/3/3 นั้นพบวาวรรณกรรมทั้งสองเรื่องมีการใช้แตกต่างกันเกินร้อยละ 10 ส่วนที่แตกต่างกันนี้คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 50

ตาราง 6 เปรียบเทียบจังหวะกลอนที่แตกต่างกัน

จังหวะกลอน	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาษิตสอนหญิง	
	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวนวรรค	อัตราส่วนร้อยละ
2/2/2	4	0 03	-	-
3/2/2	21	0 67	-	-
2/3/2	5	0 16	-	-
2/2/4	12	0 39	-	-
3/3/3	424	13 44	291	36 24
2/3/4	2	0 06	-	-
4/3/3	13	0 41	-	-
3/5/3	1	0 03	-	-
4/2/2	1	0 03	-	-

5 1 3 ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส

ในการแต่งคำประพันธ์โดยใช้กลอนสุภาพตำแหน่งของคำในวรรครับและวรรคส่งที่รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครอง ต้องสัมผัสกับคำที่ 3 หรือถ้าหากไม่สามารถสัมผัสกับคำที่ 3 ได้ก็ให้สัมผัสกับคำที่ 5 หรือคำที่ 6 จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผู้แต่งนิยมให้คำที่ 3 ของวรรครับและวรรคส่งรับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครองมากเป็นอันดับหนึ่ง อันดับสองคือคำที่ 2 และอันดับสามคือคำที่ 5 ในสุภาษิตสอนหญิงผู้แต่งนิยมให้คำที่ 3 ของวรรครับและวรรคส่งรับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครองมากเป็นอันดับหนึ่ง คำที่ 5 มากเป็นอันดับสองและคำที่

6 มากเป็นอันดับสาม ดังนั้นทงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพในเรื่องตำแหน่งคำที่รับสัมผัสนี้นิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาวิตสอนหญิงมีลักษณะต่างกัน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 33 33

ตาราง 7 เปรียบเทียบความนิยมทางด้านตำแหน่งคำที่รับสัมผัส

อันดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนกร			สุภาวิตสอนหญิง		
	ตำแหน่งคำ ที่รับสัมผัส	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ	ตำแหน่งคำ ที่รับสัมผัส	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ
1	คำที่ 3	1,271	80 60	คำที่ 3	370	92 27
2	คำที่ 2	147	9 32	คำที่ 5	16	4 00
3	คำที่ 5	95	6 02	คำที่ 6	9	2 24

จากการเปรียบเทียบตำแหน่งของคำในวรรครับและวรรคส่งที่รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคสดับและวรรครองในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาวิตสอนหญิง พบว่าตำแหน่งของคำที่รับสัมผัสมีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน

ตำแหน่งของคำในวรรครับและวรรคส่งที่รับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคสดับและวรรครองในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรและสุภาวิตสอนหญิง มีลักษณะที่เหมือนกันคือ คำที่ 2 คำที่ 4 คำที่ 5 และคำที่ 6 ของวรรครับและวรรคส่งจะรับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคสดับและวรรครอง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 66 67 ดังรายการต่อไปนี้

ตาราง 8 เปรียบเทียบตำแหน่งคำรับสัมผัสที่เหมือนกัน

ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาษิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
คำที่ 2	147	9 32	1	0 25
คำที่ 4	37	2 35	1	0 25
คำที่ 5	95	6 02	16	4 0
คำที่ 6	13	0 82	9	2 24

ส่วนที่แตกต่างกัน

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ในเรื่องตำแหน่งสัมผัสนอกจากวรรคระดับไปวรรครับและจากวรรครองไปวรรคสงระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ตำแหน่งสัมผัสนอกจากวรรคระดับไปวรรครับและจากวรรครองไปวรรคสงมีส่วนที่แตกต่างกันคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 33 33 คือในสุภาษิตสอนหญิงนิยมให้คำที่ 3 ของวรรครับและวรรคสงรับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครองมากกว่านิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ร้อยละ 11 79 นอกจากนี้นิทานคำกลอนเรื่องกายนครยังไม่มีคำในวรรครับและวรรคสงรับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคระดับและวรรครองเลย

ตาราง 9 เปรียบเทียบตำแหน่งคำรับสัมผัสที่แตกต่างกัน

ตำแหน่งพยางค์ที่รับสัมผัส	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาษิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
พยางค์ที่ 3	1,271	80 60	373	93 02
ไม่มีคำรับสัมผัส	1	0 06	-	-

5 1 4 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับ

กลอนสุภาพมีข้อบังคับเรื่องเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับ คือ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคของวรรคระดับนั้นจะใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญ วรรณยุกต์เอก วรรณยุกต์โท วรรณยุกต์ตรี หรือวรรณยุกต์จัตวาก็ได้ แต่ส่วนมากไม่นิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญ จากการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง พบว่าผู้แต่งวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีลักษณะการเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับต่างกัน อัตราส่วนความเหมือนกันคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 33 33 โดยนิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้เสียงสามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับมากที่สุด รองลงมาคือเสียงวรรณยุกต์เอกและเสียงวรรณยุกต์ตรี อันดับสามคือเสียงวรรณยุกต์โท แต่สุภาษิตสอนหญิงนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์โทเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับมากที่สุด รองลงมาคือเสียงวรรณยุกต์ตรีและเสียงวรรณยุกต์ที่นิยมนำมาใช้เป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับมากเป็นอันดับสามคือเสียงวรรณยุกต์จัตวา

ตาราง 10 เปรียบเทียบความนิยมทางด้านเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับ

อันดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร			สุภาษิตสอนหญิง		
	เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
1	เสียงวรรณยุกต์สามัญ	300	38 07	เสียงวรรณยุกต์โท	68	34 00
2	เสียงวรรณยุกต์เอก	134	17 01	เสียงวรรณยุกต์ตรี	45	22 50
	เสียงวรรณยุกต์ตรี	134	17 01			
3	เสียงวรรณยุกต์โท	125	15 86	เสียงวรรณยุกต์จัตวา	42	21 00

จากผลการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันพบว่าลักษณะการใช้เสียงวรรณยุกต์ทำวรรณคดีที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน

นิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิงจะใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์ตรี และเสียงวรรณยุกต์จัตวา เป็นเสียงวรรณยุกต์ทำวรรณคดีโดยมีความต่างกันไม่เกินร้อยละ 10 คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 60

ตาราง 11 เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำวรรณคดีที่เหมือนกัน

เสียงวรรณยุกต์ ทำวรรณคดี	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาสิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
เสียงวรรณยุกต์ เอก	134	17.01	39	19.5
เสียงวรรณยุกต์ ตรี	134	17.01	45	22.5
เสียงวรรณยุกต์ จัตวา	95	12.06	42	21.0

ส่วนที่แตกต่างกัน

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์ทำวรรณคดีต่างจากการใช้เสียงวรรณยุกต์ทำวรรณคดีของสุภาสิตสอนหญิงอย่างเห็นได้ชัด คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 40 เพราะในสุภาสิตสอนหญิงนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำวรรณคดีมากเป็นอันดับห้า ในขณะที่นิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำวรรณคดีมากเป็นอันดับหนึ่ง และในสุภาสิตสอนหญิงนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์โทเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำวรรณคดีมากเป็นอันดับหนึ่งแต่นิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์โทเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำวรรณคดีมากเป็นอันดับสาม ทำให้ผลความแตกต่างของการใช้เสียงวรรณยุกต์ทั้งสองมีค่ามากกว่าร้อยละ 10

ตาราง 12 เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคระดับที่แตกต่างกัน

เสียงวรรณยุกต์ ทำยวรรคระดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาชิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
เสียงวรรณยุกต์ สามัญ	300	38.07	6	3.0
เสียงวรรณยุกต์ โท	125	15.86	68	34.0

5.1.5 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ

ข้อบังคับของเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับในการแต่งกลอนสุภาพ คือ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับจะนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โท และเสียงวรรณยุกต์จัตวา ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญและเสียงวรรณยุกต์ตรี เมื่อนำผลการวิเคราะห์ทั่วทั้งทำนองการประพันธ์นิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาชิตสอนหญิงมาเปรียบเทียบกัน พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับมากเป็นอันดับหนึ่ง เสียงวรรณยุกต์ที่นิยมใช้เป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับมากเป็นอันดับสองคือเสียงวรรณยุกต์สามัญ เสียงวรรณยุกต์เอกและเสียงวรรณยุกต์โท ส่วนเสียงวรรณยุกต์ตรีนั้นไม่ปรากฏเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครเลย ส่วนเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับที่ปรากฏมากที่สุดในสุภาชิตสอนหญิงคือเสียงวรรณยุกต์จัตวา รองลงมาคือเสียงวรรณยุกต์โทและเสียงวรรณยุกต์เอก ตามลำดับ ส่วนเสียงวรรณยุกต์ตรีนั้นไม่ปรากฏเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับของสุภาชิตสอนหญิงเช่นเดียวกับนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ผลการเปรียบเทียบความนิยมในการใช้เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ ของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาชิตสอนหญิง พบว่ามีลักษณะเหมือนกันบางส่วน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 66.67

ตาราง 13 เปรียบเทียบความนิยมทางด้านเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ

อันดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร			สุภาชิตสอนหญิง		
	เสียง วรรณยุกต์ ท้ายวรรค รับ	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ	เสียง วรรณยุกต์ ท้ายวรรค รับ	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ
1	เสียง วรรณยุกต์ จัตวา	786	99.62	เสียง วรรณยุกต์ จัตวา	171	85.07
2	เสียง วรรณยุกต์ สามัญ	1	0.13	เสียง วรรณยุกต์ โท	19	9.45
	เสียง วรรณยุกต์ เอก	1	0.13			
	เสียง วรรณยุกต์ โท	1	0.13			
3	-	-	-	เสียง วรรณยุกต์ เอก	10	4.98

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาชิตสอนหญิง พบว่า ลักษณะการใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับมีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาชิตสอนหญิงทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาชิตสอนหญิงมีลักษณะการใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับที่เหมือนกัน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 80 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตาราง 14 เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับที่เหมือนกัน

เสียงวรรณยุกต์ ท้ายวรรครับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาษิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
เสียงวรรณยุกต์ สามัญ	1	0 13	1	0 50
เสียงวรรณยุกต์ เอก	1	0 13	10	4 98
เสียงวรรณยุกต์ โท	1	0 13	19	9 45
เสียงวรรณยุกต์ ตรี	-	-	-	-

ส่วนที่แตกต่างกัน

เมื่อนำผลการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงมาเปรียบเทียบกับกันจะพบว่าลักษณะการใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับที่แตกต่างกัน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 20 คือ เสียงวรรณยุกต์จัตวา เพราะว่าผลเปรียบเทียบการใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตมีความแตกต่างกันเกินร้อยละ 10

ตาราง 15 เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับที่แตกต่างกัน

เสียงวรรณยุกต์ ท้ายวรรครับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาษิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
เสียงวรรณยุกต์ จัตวา	786	99 62	171	85 07

5 1 6 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคอง

ในการแต่งคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพ คำสุดท้ายของวรรคองจะต้องใช้คำที่มีเสียงวรรณยุกต์สามัญหรือเสียงวรรณยุกต์ตรี ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โท และเสียงวรรณยุกต์จัตวา จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง พบว่าความนิยมในการใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองมีลักษณะเหมือนกันบางส่วน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 66 67 โดยนิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญ เป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองมากที่สุด รองลงมาคือเสียงวรรณยุกต์ตรีและเสียงวรรณยุกต์เอกตามลำดับ ส่วนสุภาสิตสอนหญิงนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองมากที่สุด รองลงมาคือเสียงวรรณยุกต์ตรีและเสียงวรรณยุกต์โท ตามลำดับ

ตาราง 16 เปรียบเทียบความนิยมทางด้านเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคอง

อันดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร			สุภาสิตสอนหญิง		
	เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคอง	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคอง	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
1	เสียงวรรณยุกต์สามัญ	726	92 02	เสียงวรรณยุกต์สามัญ	187	93 03
2	เสียงวรรณยุกต์ตรี	34	4 31	เสียงวรรณยุกต์ตรี	13	6 47
3	เสียงวรรณยุกต์เอก	16	2 03	เสียงวรรณยุกต์โท	1	0 50

เมื่อเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ทวงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาษิตสอนหญิง พบว่า วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองในลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน

ผลการเปรียบเทียบทวงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาษิตสอนหญิงทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาษิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองที่เหมือนกัน 4 เสียงคือเสียงวรรณยุกต์สามัญ เสียงวรรณยุกต์โท เสียงวรรณยุกต์ตรีและเสียงวรรณยุกต์จัตวา คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 80

ตาราง 17 เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองที่เหมือนกัน

เสียงวรรณยุกต์ ท้ายวรรคอง	นิทานคำกลอนเรื่องกายนกร		สุภาษิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
เสียงวรรณยุกต์ สามัญ	726	92.02	187	93.03
เสียงวรรณยุกต์ โท	13	1.65	1	0.5
เสียงวรรณยุกต์ ตรี	34	4.31	13	6.47
เสียงวรรณยุกต์ จัตวา	-	-	-	-

ส่วนที่แตกต่างกัน

จากการเปรียบเทียบทวงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาษิตสอนหญิงทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่านิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาษิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองที่ต่างกัน 1 เสียง คือเสียงวรรณยุกต์เอก ซึ่งเสียงวรรณยุกต์เอกนี้ปรากฏเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรแต่ไม่ปรากฏเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคองในสุภาษิตสอนหญิง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 20

ตาราง 18 เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครองที่แตกต่างกัน

เสียงวรรณยุกต์ ทำยวรรครอง	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาษิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
เสียงวรรณยุกต์ เอก	16	2 03	-	-

5 1 7 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง

เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่งในการแต่งกลอนสุภาพ คือ เสียงวรรณยุกต์สามัญหรือเสียงวรรณยุกต์ตรี ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โทและเสียงวรรณยุกต์จัตวา จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่งมากที่สุด รองลงมาคือเสียงวรรณยุกต์ตรีและเสียงวรรณยุกต์จัตวา ส่วนสุภาษิตสอนหญิงนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่งมากเป็นอันดับหนึ่งและใช้เสียงวรรณยุกต์ตรี เป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่งมากเป็นอันดับสอง สำหรับเสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โทและเสียงวรรณยุกต์จัตวา ไม่ปรากฏเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่งในสุภาษิตสอนหญิงเลย ดังนั้น นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงมีความนิยมในการใช้เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่งในลักษณะเหมือนกันบางส่วน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 66 67

ตาราง 19 เปรียบเทียบความนิยมทางด้านเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคสอง

อันดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร			สุภาสิตสอนหญิง		
	เสียง วรรณยุกต์ ท้ายวรรค สอง	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ	เสียง วรรณยุกต์ ท้ายวรรค สอง	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ
1	เสียง วรรณยุกต์ สามัญ	787	99.75	เสียง วรรณยุกต์ สามัญ	193	96.02
2	เสียง วรรณยุกต์ ตรี	1	0.13	เสียง วรรณยุกต์ ตรี	8	3.98
	เสียง วรรณยุกต์ จัตวา	1	0.13	-	-	-

จากผลการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกัน พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงมีลักษณะการใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน

ผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ พบว่า เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคสองที่นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงใช้เหมือนกันคือเสียงวรรณยุกต์สามัญ เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โท เสียงวรรณยุกต์ตรี สำหรับเสียงวรรณยุกต์เอกและเสียงวรรณยุกต์โทนั้นไม่ปรากฏเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคสองของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิงเลย ส่วนที่เหมือนกันนี้คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 80

ตาราง 20 เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำนองที่เหมือนกัน

เสียงวรรณยุกต์ ทำนอง	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาสิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
เสียงวรรณยุกต์ สามัญ	787	99.75	193	96.02
เสียงวรรณยุกต์ เอก	-	-	-	-
เสียงวรรณยุกต์ โท	-	-	-	-
เสียงวรรณยุกต์ ตรี	1	0.13	8	3.98

ส่วนที่แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ ด้านลักษณะการแต่งกลอน
สุภาพระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง พบว่า นิทานคำกลอนเรื่อง
กายนครกับสุภาสิตสอนหญิงใช้เสียงวรรณยุกต์ทำนองที่แตกต่างกันคือเสียงวรรณยุกต์เอกและ
เสียงวรรณยุกต์จัตวา โดยเสียงวรรณยุกต์ทั้งสองเสียงนี้ปรากฏเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำนอง
ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครแต่ไม่ปรากฏเป็นเสียงวรรณยุกต์ทำนองในสุภาสิตสอนหญิง
ส่วนที่แตกต่างกันนี้คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 20

ตาราง 21 เปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ทำนองที่แตกต่างกัน

เสียงวรรณยุกต์ ทำนอง	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาสิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ
เสียงวรรณยุกต์ จัตวา	1	0.13	-	-

5.2 การใช้โวหารภาพพจน์

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ ทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครนิยมใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปมามากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือโวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์และโวหารภาพพจน์แบบปฏิรูปพจน์ ตามลำดับ สุภาสิตสอนหญิงนิยมใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปมามากที่สุด รองลงมาคือโวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ และอันดับสามคือโวหารภาพพจน์แบบนามนัย ซึ่งความนิยมในการใช้โวหารภาพพจน์ของนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงมีลักษณะเหมือนกัน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 66.67

ตาราง 22 เปรียบเทียบความนิยมทางด้านการใช้โวหารภาพพจน์

อันดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร			สุภาสิตสอนหญิง		
	โวหารภาพพจน์	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	โวหารภาพพจน์	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
1	อุปมา	48	55.17	อุปมา	35	50.72
2	อุปลักษณ์	14	16.09	อุปลักษณ์	16	23.19
3	ปฏิรูปพจน์	6	6.90	นามนัย	8	11.59

ผลของการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านโวหารภาพพจน์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง พบว่า วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องมีลักษณะการใช้โวหารภาพพจน์ที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่เหมือนกัน

ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครและสุภาสิตสอนหญิงมีการใช้โวหารภาพพจน์ที่เหมือนกันทั้งหมด 6 แบบ คือ โวหารภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ สัตยลักษณ์ ปฏิรูปพจน์ นามนัยและอุทาหรณ์ การใช้โวหารภาพพจน์ส่วนที่เหมือนกันนี้คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 54.55

ตาราง 23 เปรียบเทียบโวหารภาพพจน์ที่เหมือนกัน

โวหารภาพพจน์	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาสิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
อุปลักษณ์	14	16.09	16	23.19
อุปมา	48	55.17	35	50.72
สัญลักษณ์	1	1.15	2	2.90
ปฏิรูปพจน์	6	6.90	2	2.90
นามนัย	4	4.60	8	11.59
อุทาหรณ์	1	1.15	4	5.80

ส่วนที่แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบทงทำนองการประพันธ์ทางด้านโวหารภาพพจน์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง พบว่า วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องใช้โวหารภาพพจน์แตกต่างกันทั้งหมด 5 แบบ คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 45.45 ซึ่งเป็นโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครแต่ไม่ปรากฏในสุภาสิตสอนหญิง 4 แบบ คือ โวหารภาพพจน์แบบสมพจน์ัย สัทพจน์ อุปมานิทัศน์ อติพจน์ และเป็นโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในสุภาสิตสอนหญิงแต่ไม่ปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร 1 แบบ คือ โวหารภาพพจน์แบบปฏิปุจฉา

ตาราง 24 เปรียบเทียบโวหารภาพพจน์ที่แตกต่างกัน

โวหารภาพพจน์	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร		สุภาษิตสอนหญิง	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
สมพจน์	4	4 60	-	-
สัทพจน์	3	3 45	-	-
อุปมานิทัศน์	5	5 75	-	-
อติพจน์	1	1 15	-	-
ปฏิบัติ	-	-	2	2 90

5.3 การแสดงพรรณนาของกวี

ผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านพรรณนาของกวีระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง พบว่า นิทานคำกลอนเรื่องกายนครปรากฏพรรณนาของกวีทางด้านทุกสิ่งไม่เที่ยง ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยมากที่สุด พรรณนาของกวีที่ปรากฏมากเป็นอันดับสอง คือ พรรณนาของกวีทางด้านมีความศรัทธาในพุทธศาสนา ส่วนพรรณนาของกวี ที่ปรากฏมากที่สุดในสุภาษิตสอนหญิง คือ พรรณนาของกวีทางด้านผู้หญิงต้องปฏิบัติหน้าที่การเป็นภรรยาที่ดี พรรณนาของกวีที่ปรากฏมากเป็นอันดับสอง คือ ผู้หญิงต้องมีกิริยามารยาทที่เหมาะสม พรรณนาของกวีที่ปรากฏมากเป็นอันดับสาม คือ พรรณนาของกวีทางด้านผู้หญิงต้องรักนวลสงวนตัว ซึ่งผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านพรรณนาของกวี ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง คือ วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีพรรณนาของกวีในลักษณะต่างกัน ซึ่งอัตราส่วนความเหมือนกันคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

ตาราง 25 เปรียบเทียบความนิยมทางด้านการแสดงทรรศนะของกวี

อันดับ	นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร			สุภาษิตสอนหญิง		
	ทรรศนะของกวี	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ	ทรรศนะของกวี	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ
1	ทุกสิ่งไม่เที่ยง ต้องเปลี่ยนแปลง ตามเหตุปัจจัย	6	85.71	ผู้หญิงต้อง ปฏิบัติหน้าที่การ เป็นภรรยาที่ดี	17	30.90
2	มีความศรัทธาใน พุทธศาสนา	1	14.29	ผู้หญิงต้องมี กิริยามารยาทที่ เหมาะสม	14	25.45
3	-	-	-	ผู้หญิงต้องรัก นวลสงวนตัว	6	10.90

ผลของการเปรียบเทียบทงทำนองการประพันธ์ทางด้านทรรศนะของกวีระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง พบว่า ทรรศนะของกวีที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องมีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนที่แตกต่างกัน

จากการเปรียบเทียบทงทำนองการประพันธ์ทางด้านทรรศนะของกวีระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง พบว่าวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องปรากฏทรรศนะของกวีที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน เพราะทรรศนะของกวีที่ปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครจะไม่ปรากฏในสุภาษิตสอนหญิง และทรรศนะของกวีที่ปรากฏในสุภาษิตสอนหญิงจะไม่ปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร ดังนั้น อัตราส่วนความเหมือนกันทางด้านทรรศนะของกวีระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิง คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 0

ตาราง 26 เปรียบเทียบพรรณะของกวีที่แตกต่างกัน

พรรณะของกวี	นิทานคำกลอนเรื่อง		สุภาษิตสอนหญิง	
	กายนคร			
	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ	จำนวน	อัตราส่วน ร้อยละ
ทุกสิ่งไม่เที่ยง ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย	6	85.71	-	-
มีความศรัทธาในพุทธศาสนา	1	14.29	-	-
ผู้หญิงต้องปฏิบัติตนให้สมฐานะ	-	-	4	7.27
ผู้หญิงต้องรักษานวลสงวนตัว	-	-	6	10.90
ผู้หญิงต้องมีกิริยามารยาทที่เหมาะสม	-	-	14	25.45
ผู้หญิงต้องปฏิบัติหน้าที่การเป็นภรรยาที่ดี	-	-	17	30.90
ผู้หญิงต้องรู้จักคิด วิเคราะห์ พิจารณา	-	-	5	9.09
ผู้หญิงต้องรู้จักประหยัดและอดออม	-	-	1	1.82
ผู้หญิงต้องรู้จักระมัดระวังคำพูด	-	-	4	7.27
ผู้หญิงต้องเห็นความสำคัญของการศึกษา	-	-	2	3.64
ผู้หญิงต้องรับผิดชอบการทำงาน	-	-	2	3.64

ผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และการแสดงพรรณะของกวี สรุปผลการเปรียบเทียบได้ดังนี้ นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงมีท่วงทำนองการประพันธ์ที่มีลักษณะเหมือนกันบางส่วน 6 ลักษณะ และมีลักษณะต่างกัน 3 ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตาราง 27 สรุปผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านต่างๆ

ลักษณะท่วงทำนองการประพันธ์	เหมือนกัน	เหมือนกัน บางส่วน	ต่างกัน
1 ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ			
1 1 จำนวนคำ		✓	
1 2 จังหวะกลอน		✓	
1 3 สัมผัส			✓
1 4 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคระดับ			✓
1 5 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครับ			
1 6 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรครอง		✓	
1 7 เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคส่ง		✓	
2 โวหารภาพพจน์		✓	
3 วรรณศิลป์ของกวี			✓

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิง ผู้ศึกษามีความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้าเพื่อศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงว่ามีลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ใน 3 ลักษณะคือ ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และการแสดงพรรณนาของกวี โดยการแจกแจงความดีของข้อมูลตามรายการต่าง ๆ คิดเป็นคำร้อยละ ในการสรุปผลการเปรียบเทียบลักษณะท่วงทำนองการประพันธ์ด้านต่าง ๆ ผู้ศึกษาจะสรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบเป็นท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนกัน ท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนกันบางส่วนและท่วงทำนองการประพันธ์ที่แตกต่างกัน โดยมี สมมุติฐานในการวิจัยครั้งนี้คือ วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนกัน ดังนั้น ผู้แต่งวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้อาจเป็นคนเดียวกัน

การเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงครั้งนี้ ใช้นิทานคำกลอนเรื่องกายนครฉบับที่พระโสภณอักษรกิจพิมพ์ช่วยในการปลงศพนางเจนจินอักษร (กิมจู) เมื่อปีพ.ศ. 2475 และใช้สุภาสิตสอนหญิงฉบับที่ตีพิมพ์ในหนังสือชีวิตและงานของสุนทรภู่ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ซึ่งกรมศิลปากรได้ตรวจสอบชำระใหม่ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์บรรณาคาร พ.ศ. 2543 และนำเสนอผลการศึกษา ค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และการแสดงพรรณนาของกวี สามารถสรุปผลการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1 ลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ

การเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ 7 ลักษณะพบว่าวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีท่วงทำนองการประพันธ์ที่มีลักษณะเหมือนกันบางส่วน 5 ลักษณะ มีท่วงทำนองการประพันธ์ที่มีลักษณะแตกต่างกัน 2 ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 จำนวนคำ

นิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาสิตสอนหญิงมีท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านจำนวนคำ มีลักษณะเหมือนกันบางส่วน ซึ่งจำนวนคำที่วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องใช้เหมือนกันคือ 7-10 คำ และจำนวนคำที่ใช้แตกต่างกันคือ 6 คำและ 11 คำ ซึ่งปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรแต่ไม่ปรากฏในสุภาสิตสอนหญิง

1.2 จังหวะกลอน

จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาสิตสอนหญิงทางด้านจังหวะกลอน พบว่า วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีการใช้จังหวะกลอนในลักษณะเหมือนกันบางส่วน จังหวะกลอนที่ใช้เหมือนกันคือ 2/2/3, 3/2/3, 3/3/2, 3/2/4, 4/2/3, 3/3/4, 3/4/3, 2/3/3, 2/4/3, และจังหวะกลอนที่ใช้แตกต่างกัน คือ 2/2/2, 3/2/2, 2/3/2, 2/3/2, 2/2/4, 2/3/4, 4/3/3, 3/5/3, ซึ่งเป็นจังหวะกลอนที่ปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรแต่ไม่ปรากฏในสุภาสิตสอนหญิง ส่วนจังหวะกลอนแบบ 3/3/3 พบว่าสุภาสิตสอนหญิงมีการใช้มากกว่านิทานคำกลอนเรื่องกายนกรเกินกว่าร้อยละ 10

1.3 ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส

นิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาสิตสอนหญิงมีท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านตำแหน่งคำที่รับสัมผัสมีลักษณะแตกต่างกัน ตำแหน่งคำที่รับสัมผัสนอกจากวรรคดับไปวรรครับและจากวรรครองไปวรรคส่งที่เหมือนกัน คือ คำที่ 2, คำที่ 4, คำที่ 5, คำที่ 6 ตำแหน่งคำที่รับสัมผัสนอกจากวรรคดับไปวรรครับและจากวรรครองไปวรรคส่งที่แตกต่างกัน คือ คำที่ 3 พบว่าสุภาสิตสอนหญิงใช้คำที่ 3 ของวรรครับและวรรคส่งรับสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคดับและวรรครองมากกว่านิทานคำกลอนเรื่องกายนกรเกินกว่าร้อยละ 10 และไม่มีคำที่รับสัมผัส ซึ่งปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรแต่ไม่ปรากฏในสุภาสิตสอนหญิง

1.4 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคดับ

ผลการเปรียบเทียบทางด้านเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคดับ พบว่า ท่วงทำนองการประพันธ์ด้านเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคดับของนิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาสิตสอนหญิงมีลักษณะแตกต่างกัน เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคดับที่วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ใช้เหมือนกัน คือ เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์ตรีและเสียงวรรณยุกต์จัตวา เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคดับที่วรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้ใช้แตกต่างกันเกินกว่าร้อยละ 10 คือ เสียงวรรณยุกต์สามัญและเสียงวรรณยุกต์โท

1.5 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ

นิทานคำกลอนเรื่องกายนกรกับสุภาสิตสอนหญิงมีท่วงทำนองการประพันธ์ทางด้านเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ มีลักษณะเหมือนกันบางส่วน ซึ่งเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับที่วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ใช้เหมือนกัน คือ เสียงวรรณยุกต์สามัญ เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โทและเสียงวรรณยุกต์ตรี เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับที่ใช้แตกต่างกัน คือ เสียง

วรรณยุกต์จัตวา โดยพบวาทิตานคำกลอนเรื่องกายนครใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับมากกว่าสุภาสิตสอนหญิงเกินกว่าร้อยละ 10

1 6 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครอง

จากการศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องมีการใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครองในลักษณะเหมือนกันบางส่วน เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครองใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญ เสียงวรรณยุกต์โท เสียงวรรณยุกต์ตรีและเสียงวรรณยุกต์จัตวาเหมือนกัน เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครองที่ใช้แตกต่างกัน คือ เสียงวรรณยุกต์เอก โดยพบการใช้เสียงวรรณยุกต์เอกเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครองในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครแต่ไม่พบเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครองในสุภาสิตสอนหญิง

1 7 เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง

ผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ พบว่า การใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่งมีลักษณะเหมือนกันบางส่วน คือ เสียงวรรณยุกต์สามัญ เสียงวรรณยุกต์เอก เสียงวรรณยุกต์โทและเสียงวรรณยุกต์ตรี ส่วนเสียงวรรณยุกต์ที่ใช้แตกต่างกัน คือ เสียงวรรณยุกต์จัตวา ซึ่งปรากฏการใช้ในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครแต่ไม่ปรากฏเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่งในสุภาสิตสอนหญิง

2 การใช้โวหารภาพพจน์

นิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาสิตสอนหญิงมีท่วงทำนองการประพันธ์ ในการใช้โวหารภาพพจน์มีลักษณะเหมือนกันบางส่วน โวหารภาพพจน์ที่วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ใช้เหมือนกันคือโวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ อุปมา สัญลักษณ์ ปฏิรูปพจน์ นามนัย และอุทาหรณ์ โวหารภาพพจน์ที่ใช้แตกต่างกัน คือ โวหารภาพพจน์แบบสมพจน์ยัย สัทพจน์ อุปมานิทัศน์ อติพจน์ ซึ่งปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนครแต่ไม่ปรากฏในสุภาสิตสอนหญิง โวหารภาพพจน์แบบปฏิพจน์เป็นโวหารภาพพจน์ปรากฏในสุภาสิตสอนหญิงแต่ไม่ปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร

3 การแสดงพรรณนาของกวี

จากการศึกษาเปรียบเทียบด้านการแสดงพรรณนาของกวี พบว่า วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีการแสดงพรรณนาของกวีในลักษณะแตกต่างกัน พรรณนาของกวีที่ปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร คือ ทุกสิ่งไม่เที่ยงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยและมีความศรัทธาในพุทธศาสนา พรรณนาของกวีที่ปรากฏในสุภาสิตสอนหญิง คือ ผู้หญิงต้องปฏิบัติตนให้สมฐานะ ผู้หญิงต้องรักษานวลสงวนตัว ผู้หญิงต้องมีกิริยามารยาทที่เหมาะสม ผู้หญิงต้องมีความกตัญญู ผู้หญิงต้องปฏิบัติหน้าที่การเป็นภรรยาที่ดี ผู้หญิงต้องรู้จักคิด วิเคราะห์ พิจารณา ผู้หญิงต้องรู้จักประหยัดและอดออม ผู้หญิงต้องรู้จักระมัดระวังคำพูด ผู้หญิงต้องเห็นความสำคัญของการศึกษาและผู้หญิงต้องรับผิดชอบการงาน

จากผลการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงพบว่าแตกต่างจากสมมุติฐานการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ว่า วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีท่วงทำนองการประพันธ์ที่เหมือนกัน ดังนั้นผู้แต่งวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้อาจเป็นคนเดียวกัน แต่จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีลักษณะท่วงทำนองการประพันธ์ในลักษณะเหมือนกันบางส่วนคือ จำนวนคำ จังหวะกลอน เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครอง เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่งและการใช้โวหารภาพพจน์ ท่วงทำนองการประพันธ์ที่แตกต่างกันคือ ทางด้านตำแหน่งคำที่รับสัมผัส เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับและการแสดงพรรณนาของกวี จากการศึกษาลักษณะท่วงทำนองการประพันธ์ที่มีลักษณะเหมือนกันบางส่วนและแตกต่างกันนั้น อัตราส่วนความเหมือนกันในการแต่งคำประพันธ์ระหว่างผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิง ถือได้ว่าเป็นอัตราส่วนที่น้อยเกินไปที่จะแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีผู้แต่งคนเดียวกัน โดยอัตราส่วนที่เหมือนกันของลักษณะการแต่งกลอนสุภาพทางด้านเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครองและเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง ซึ่งมีอัตราส่วนในระดับสูงถึงร้อยละ 80 นั้น เป็นเพราะว่าผู้แต่งจำเป็นต้องแต่งให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ จากเหตุผลดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่า ผู้แต่งวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ไม่ใช่คนเดียวกัน

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า ท่วงทำนองการประพันธ์ของวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีลักษณะที่เหมือนกันบางส่วนและแตกต่างกัน จากผลการวิเคราะห์และเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์สรุปผลได้ดังนี้

1 ฉันทลักษณ์ จากการศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงสามารถแต่งกลอนสุภาพได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์กลอนสุภาพมากกว่าผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร คือ จำนวนคำ ตำแหน่งคำที่รับสัมผัส เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครับ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรครองและเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคส่ง ประการที่สอง การเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับ ซึ่งตามฉันทลักษณ์กลอนสุภาพนั้น เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับผู้แต่งจะเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ใดก็ได้ ดังนั้น หากผู้แต่งวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้เป็นคนคนเดียวกัน ความนิยมในการเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับก็น่าที่จะมีลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน แต่จากการศึกษาเปรียบเทียบในด้านเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับ พบว่า ผู้แต่งวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้มีการเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครเลือกใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคระดับมากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือเสียงวรรณยุกต์เอกและเสียงวรรณยุกต์ตรี อันดับสามคือเสียงวรรณยุกต์โท แต่ผู้แต่งสุภาษิตสอน

หญิงนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์โทเป็นเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคดับมากที่สุด รองลงมาคือเสียงวรรณยุกต์ตรีและเสียงวรรณยุกต์จัตวาตามลำดับ

2 โวหารภาพพจน์ จากผลการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่อง กายนคร ใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปมาอุปไมยแต่ไม่ปรากฏว่ามีการใช้โวหารภาพพจน์แบบนี้ในสุภาษิตสอนหญิง ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครจะใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปมาอุปไมยโดยการยกนิทานมาประกอบการอธิบายเรื่องราวต่างๆ เพราะฉะนั้นนิทานคำกลอนเรื่องกายนครมีวัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่อสอนให้บุคคลทั่วไปยึดถือการทำดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนา จึงมีความจำเป็นที่ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครต้องเลือกใช้นิทานมาประกอบการอธิบายเพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจนและง่ายยิ่งขึ้น

3 พรรณนาของกวี วรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ในการแต่งที่แตกต่างกัน กล่าวคือสุภาษิตสอนหญิงมีวัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่ออบรมสั่งสอนวิธีการประพฤติตนของผู้หญิงโดยเฉพาะ ซึ่งเรื่องราวส่วนใหญ่เป็นการอบรมสั่งสอนตามแบบแผนการประพฤติตนของสตรีในเรื่องต่างๆ เช่น กิริยามารยาท หน้าที่การเป็นลูก หน้าที่การเป็นภรรยา เป็นต้น แต่นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร มีวัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่ออบรมสั่งสอนแนวทางการประพฤติตนแก่ประชาชนโดยทั่วไป โดยใช้หลักธรรมของพุทธศาสนาเป็นแบบแผนการประพฤติตน ต้องการให้บุคคลโดยทั่วไปปฏิบัติตามหลักของพุทธศาสนา จากพรรณนาของกวีที่แตกต่างกันเพราะวัตถุประสงค์ในการแต่งที่แตกต่างกันนั้น ทำให้ไม่สามารถนำท่วงทำนองการประพันธ์ด้านการแสดงพรรณนาของกวีมาเปรียบเทียบวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ที่มีผู้แต่งคนเดียวกันหรือไม่

4 การใช้คำไม่สิ้นกระแสความ จากการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงเรื่องการบรรจุคำภายในวรรค พบว่า ผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร บรรจุคำภายในวรรคโดยไม่สิ้นกระแสความอยู่หลายแห่ง แต่ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงได้เลือกสรรถ้อยคำในการแต่งคำประพันธ์ได้กระชับรัดกุมมากกว่าผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร และจากการศึกษาไม่พบว่ามีการใช้คำแบบไม่สิ้นกระแสความในสุภาษิตสอนหญิง

5 การเลือกสรรคำ ผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงสามารถเลือกสรรคำมาใช้ในการแต่งคำประพันธ์หลากหลายกว่าผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร จากการศึกษาวเคราะห์พบว่าผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนคร มีการเลือกสรรคำมาแต่งคำประพันธ์ที่ไม่หลากหลาย มีลักษณะการใช้คำแบบกลอนพาไปและปรากฏคำที่เหมือนกันอยู่บ่อยครั้ง เช่นคำว่าหนักหนา พบว่าผู้แต่งนิทานคำกลอนเรื่องกายนครใช้มากถึง 31 ครั้ง ใช้คำว่าฉิบหาย จำนวน 12 ครั้ง ใช้คำว่าอัปรีดิ์ จำนวน 6 ครั้ง ใช้คำว่าจัญไร จำนวน 6 ครั้ง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงทางด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และการแสดงพรรณนาของกวีในครั้งนี้ พบว่ายังมีประเด็นอื่นๆที่น่าสนใจสมควรแก่การนำไปศึกษาค้นคว้าต่อไป ดังนี้

1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างนิทานคำกลอนเรื่องกายนครกับสุภาษิตสอนหญิงในประเด็นอื่นๆเพิ่มเติม ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความชัดเจนในการวิเคราะห์เรื่องผู้แต่งวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น

2 ควรมีการศึกษาวรรณกรรมเรื่องอื่นๆที่เชื่อว่ากวีที่ชื่อ “ภู” เป็นผู้แต่ง เช่น จันทโครบ คำกลอน นกกระเจา คำกลอน พระสมุทรคำกลอน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับผู้แต่งวรรณกรรมเหล่านี้ว่าเป็นคนคนเดียวกันจริงและศึกษาค้นคว้าหาประวัติส่วนตัวของกวีที่ชื่อภู เพื่อเป็นเกียรติประวัติแก่กวีผู้ล่วงลับไปแล้วและเพื่อความชัดเจนทางด้านประวัติวรรณคดี

3 ควรมีการเปรียบเทียบท่วงทำนองการประพันธ์ระหว่างสุภาษิตสอนหญิงกับวรรณกรรมเรื่องอื่นๆที่คิดว่าน่าจะมีผู้แต่งคนเดียวกัน เพื่อความชัดเจนในเรื่องผู้แต่งสุภาษิตสอนหญิงต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กุหลาบ มัลลิกะมาส (2543) *วรรณคดีวิจารณ์* พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- จินดาศิริ เทียมเดช (2524) *วิเคราะห์บทร้อยกรองของเจ้าพระยาธรรมาศกดิ์มندی (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)* ปรินญาณินพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร อัดสำเนา
- ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา (2543) *ชีวิตและงานของสุนทรภู่* พิมพ์ครั้งที่ 15 กรุงเทพฯ อมรการพิมพ์
- เทพ สุนทรสารทูล (2536) *สุภาษิตสอนหญิงของนายภู จุลละภมร* กรุงเทพฯ พระนารายณ์
- ประทีป วาทิกทินกร (2517) *วิเคราะห์ลักษณะกลอนในนิราศของสุนทรภู่* ปรินญาณินพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร อัดสำเนา
- (2538) *ร้อยกรอง* พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ประเมิน เชียงเถียร (2522) *วิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองของนวรรตน์ พงษ์ไพบูลย์* ปรินญาณินพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร อัดสำเนา
- เปลื้อง ณ นคร (2541) *ศิลปะแห่งการประพันธ์* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด
- พชนี อัยราชวัง (2521) *จริยศึกษาของสตรีไทยในสุภาษิตสอนหญิงคำกลอน* วิทยานิพนธ์ อ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อัดสำเนา
- พิทยา วงกุล (2535,ตุลาคม) *สุภาษิตสอนหญิงฉบับใหม่ ผลงานของสุนทรภู่จริงหรือ?* การศึกษา 16(1) 22-28
- เพ็ญพักตร์ สูงสุมาลย์ (2544) *การวิเคราะห์บทร้อยกรองของไพวรินทร์ ขาวงาม* ปรินญาณินพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร อัดสำเนา
- ไพฑูรย์ สิงห์แซม (2534) *การวิเคราะห์บทร้อยกรองของจินตนา ปิ่นเฉลียว* ปรินญาณินพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร อัดสำเนา
- ภู (2475) *กายนคร* กรุงเทพฯ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ

- ลำยอง สำเร็จดี (2529) วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ของสุนทรภู่เพื่อสืบค้นผู้แต่งนิราศ
 อิเหนาและสุภาษิตสอนหญิง ปริญญานิพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) พิษณุโลก
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก อัดสำเนา
- วศิน อินทสระ (2530) หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา กรุงเทพฯ มปป
- สนิท ตั้งทวี (2528) วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเบื้องต้น กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์
- สุจิต เพียรชอบ (2539) ศิลปะการใช้ภาษา กรุงเทพฯ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
- สุจิตรา คูปตารักษ์ (2526) วิเคราะห์บทร้อยกรองของนายผี ปริญญานิพนธ์ กศ ม
 (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร อัดสำเนา
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา (2539) หลักภาษาไทย กรุงเทพฯ ไทยวัฒนาพานิช

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร

นิทานคำกลอนเรื่องกายนคร

๑ ขอบอกรกฤษฎาংশขึ้นวางเคียร

ต่างประทับโกสุมประทุมเทียน
อันเป็นปิ่นมอสิทั้งสี่ทวีป
พระองค์ดับลงลับไฉนนา
เราผู้ประดิษฐ์คิดสนอง
ให้ประเสริฐเลิศล้ำด้วยคำคม

จะเริ่มเรื่องเมืองกายนคร
จงตรองความตามสาระธิบาย
นายภูอยู่เรือเที่ยวค้าขาย
จึงคิดความตามใจในกาย

๑ จะขอลาวราวเรื่องเมืองสังขาร
เรื่องนี้ที่จริงเราอุปไมย
นครนี้มีประตูอยู่เก้าแห่ง
เฝ้าประตูอยู่ระวังให้บังยาม
ประตูต้อนรับชนเอาของถวาย
ขนานนามตามทวารประธานไว้
ของถวายจ่ายแจกพวกชาวใน
ขุนวโยโหล่นขนออกมา
ชื่อประตูจาร์นาโสโครก
ทวารสามนามชัดปัสสาเว
ประตูสี่มีคูอยู่ซ้ายขวา
รักกลิ่นหอมเหม็นเป็นราชการ
ประตูห้าขวาซ้ายที่หมายมั่น
เป็นที่สถับรริษพระธรโม
ประตูหกยกสองขึ้นผองแผ้ว
ชื่อจักรุทวารานาอัศจรรย์
มีปราสาทห้าแห่งตำแหน่งหนึ่ง
ชำระกายหายร้อนผอนรำคาญ
ชื่อกายปราสาทสอาดเอี่ยม
ปราสาทสองผ่องแผ้วรจนา

จำนงเนียรนบบาทพระศาสดา
ดังประทับส่องสว่างทุกทิศา
ถึงมหานิพพานสำราญรมย์
ขอพระองค์คุณไสไว้ในผม
โดยอารมณ์รักชกภิปราย
ชาวประชาราษฎร์สิ้นทั้งหลาย
วาความตายนั้นจะมาทุกราตรี
เห็นร่างกายไม่เที่ยงทุกสังขาร
เอากายนี้ผูกเป็นนิทานไป ฯ
เป็นนิทานบันทึกพิสมัย
ถ้าผู้ใดอ่านเล่นไม่เห็นความ
ยอมตั้งแต่งคนไว้ให้ไถถาม
ตะเกียงตามไฟแดงทุกแห่งไป
แต่เช้าสายเย็นค่ำปัจจุสมัย
ประตูชัยมุขะทวารา
กินไม่ไหวเนาบูตเสียนักหนา
ทวาราสองประคองเท
บริโภคน้ำแต่สัตว์เดี้ยวยำเหย
สำหรับเทท่อน้ำดังลำธาร
ขุนवादำนังยามอยู่ตามสถาน
ชื่อทวารอัสสาส์ปัสสาโส
ทั้งคู่นั้นชื่อโสตปสาโท
สุขุภาวยังทุกสังขาร
ดังแว่นแก้วล้ำเลิศอันเจิดจรัส
เป็นสำคัญทอดทัศนาการ
พระองค์จึงเสด็จลงสรณาน
ระโหฐานสุขเกษมค้อยเปรมปรา
จะยกเปรียบเทียบเทียมด้วยสังขาร
ชื่อว่ามานะปราสาทสอาดครัน

สำหรับทรงเครื่องต้นสุคนธรส
 ปราสาทสามตามเรื่องเป็นสำคัญ
 เป็นที่เสวยกระยาหาร
 รู้กำหนดรสชาติประหลาดใจ
 ปราสาทสี่มีนามโสดปราสาท
 ฟังสำเนียงเสียงกล่อมพร้อมอนงค์
 สดับสารหนังสือบอกนอกนิเวศน์
 ถ้อยความตามตำแหน่งแห่งอาชญา
 จะกล่าวถึงปรางค์ห้านาสนุก
 ประดับแก้วแววไวดังวิมาน
 ชื่อจักรุปราสาทสอาดแท้
 รับเสด็จเสร็จทอดทัศนาศนา
 โขนละครนอมอญรำแลหุ่นยนต์
 ชอบพระทัยรับสั่งให้รางวัล
 อันองค์พระภุชเรนทรกาย
 ทรงพระนามตามระเบียบประเทียบไว้
 มีสองนางอย่างยิ่งยอดกษัตริย์
 ทรงนามตามอย่างนางอวิชา
 ราชการบ้านเมืองข้างหน้าใน
 นางได้ว่าสารพัดทุกสิ่งอัน
 รักสนิทพิศवासไม่คลาดไกล
 มเหสีที่ซ้ายพระราชา
 ส่วยสาอากรขนอนตลาด
 เห็นอะไรของใครที่เขามี
 ทำอุบายร้ายดีปราณีนัก
 ทำสนิทชิดชอบประกอบกัน
 ดันหาวิชาทั้งสองศรี
 สาวสนมกรรมวังสันทั้งปวง
 ขึ้นเฝ้าเอาของเป็นเหลือหลาย
 พระทรงเดชเกศกษัตริย์ภักดา
 แต่บรรดาวงศาตนาญาติ
 จัดแจงแต่งตั้งให้ดำรง

หอมปรากฏยวดยิ่งทุกสิ่งสรรพ
 ชื่อนั้นชีวหาปราสาทชัย
 เปรี๊ยะหวานจิตเต็มไม่สงสัย
 รสอันใดชมชื่นไม่กลืนลง
 ภูวนาถเสด็จโดยประสงค์
 ขับส่งมะโหรีปีชะวา
 ต่างประเทศสิบสองพ้องภาษา
 ร้องฎีกาถวายสัตย์ปฏิญาณ
 เกษมสุขใหญ่โตระโหราน
 โปรดประทานนามชื่อให้ภาษา
 มีหน้าเกลสองข้างทางทั้งซ้ายขวา
 แต่บรรดาเครื่องเล่นเป็นอัครรย์
 เล่นกลเล่นงูกี่ดูชั้น
 สารพรรณจะทอดพระเนตรไป
 เฉิดฉายเล็ดลบสบสมัย
 ท้าวไทจิตตะราชราชา
 ในจังหวัดราชวังเมืองสังขาร์
 มเหสีฝ่ายขวาพระทรงธรรม
 สำเร็จไปได้สิ้นทุกสิ่งสรรพ
 เป็นมิ่งขวัญในเณตรของพญา
 ร่วมพระทัยยิ่งยอดเสนาหา
 นามกรัตินหาพระเทวี
 เทียวรุกราชภูรีเลือกเก็บเอาภาณี
 ให้ยินดียอยากได้ทุกสิ่งอัน
 ให้เห็นรักร่วมจิตต์คิดขยัน
 ขอแบ่งปันซื้อขอตังลอกลง
 อวิชาผู้พี่เป็นเมียหลวง
 ทุกกระทรงเหนื่อได้ในภารา
 ไปถวายทรงศักดิ์นั้นหนักหนา
 เชื่อถือกัลยาทั้งสององค์
 ของนางนาฏทั้งสองต้องประสงค์
 ที่คนตรงซื้อสัตย์ปฏิญาณ

หลวงโทะโสโกธาทังคูนี
 หลวงโลโกโมหะได้ประทาน
 ถ้าศึกเหนือเสือใต้ใครคุมเหง
 หลวงโทะโสโกธาทออกหน้าพลัน
 หลวงโลโกโมหะเข้าประจัญ
 เห็นเงินทองของเข้าเก็บเอามา
 นางโฉมยงทรงนามมัจฉริยัง
 จะเบิกเผยเงินทองของสิ่งไร
 พยาบาทวิหิงสาพญาใหญ่
 ถ้าเคืองขัดแค้นจิตต์คิดทวิ
 ให้มุ่งหมายคิดร้ายทุกวันไป
 พระทรงฤทธิจิตตะราชราชา
 สำหรับดูบ้านเมืองจะเคืองเข็ญ
 ขุนปถวียีสืบทั้งไพร่นาย
 ท้าวประตูกูป้อมพร้อมกันอยู่
 คอยสะสมถมเติมให้เต็มไป
 ขุนอาไปสืบสองทำนองดี
 น้ำมากน้ำน้อยคอยระวัง
 ถ้าน้ำน้อยถอยถดถลดมากมาย
 ขุนเตโชชัยชาญชำนาญกล้า
 เตรียมคนขนน้ำไว้สำหรับ
 เทียวดีฆ้องร้องป่าวหญิงชาย
 ขุนวายุหกลเหล้าเจ้าปัญญา
 ลมพายุลุนสนั่นไป
 ทั้งปรารภมาศปราสาทตำหนักใน
 เหนียววังตั้งแยังไม่ย่อหย่อน
 ทั้งป้อมคูประตูแลหอกลอง
 ปวนบันหันเหียนเจียนจะพัง
 ตาหลวงชาติเป็นพระญาติวงศ์
 เป็นปู่ยาตาเฒ่าได้เล่าโลม
 แรกเริ่มร่างสร้างเมืองเพราะหลวงชาติ
 พระสมุทร์กว้างสุดจะพรรณนา

เป็นคนดีโกรธร้ายนายทหาร
 ยศทหารทั้งสี่ด้วยกัน
 ไม่กลัวเกรงพลอยทหารอันขยัน
 เข้าแทงฟันชกต่อยไม่ถอยรา
 ทั้งสองคนเก็บของเที่ยวมองหา
 ถวายนางด้วงหาได้ดังใจ
 เป็นขุนคลังเจ้าของประแจไข
 ไม่ใคร่ได้ยากแค้นแสนทวิ
 เจ้ากรมในราชวังทั้งกรุงศรี
 ถึงสิบปีก็ไม่หายโกรธา
 จนบรรลัษณ์ม้วยมุตสุดสังขาร
 ตั้งเสนาบดีทั้งสี่นาย
 วิบัติเป็นยับยิบบุบสลาย
 รักษาฝ่ายพื้นดินถิ่นเวียงชัย
 ที่เป็นอุหลุมลาดขลาไหล
 ระวังไม่ให้เลื่อนสะเทือนพัง
 ว่าที่ทาน้ำทั้งหน้าหลัง
 ปิดบังมิให้ล้นขึ้นบนนา
 ต้องวุ่นวายปิดบังให้แน่นหนา
 นั้นได้ว้างไฟทั้งไพร่นาย
 คอยดับอัคคีให้สูญหาย
 ทานทั้งหลายเร่งระวังทั้งพื้นไฟ
 เตรียมหาเชือกปอให้แก้ไข
 ไม่ไล่ลมเอนระเนนนอน
 หวันไหวต้องลมแทบหลุดถอน
 มิให้อ่อนไหวหวั่นคอยบรรทัง
 ลมสืบสองพัดมาทั้งหน้าหลัง
 เอาเชือกรั้งแยงยุดไม่ทรุดโตรม
 ของต้นหาอวิชาผู้ทรงโฉม
 ไม่จู้จิ้มใจดีมีอัชฌา
 เชิงฉลาดรู้หลักเป็นหนักหนา
 ล้วนคงคาเป็นคลื่นอยู่ครันครัน

ฝูงสัตว์มัจฉาล้วนปลาร้าย
 เห็นแต่น้ำกับฟ้าน้ำอัสวรรย์
 ทั้งแดดลมก็ระดมเป็นคลื่นซัด
 เป็นหลายครั้งจึงตั้งเป็นธานี
 จึงเกิดเกาะจำเพาะขึ้นกลางชล
 คอยสะสมถมเต็มมิเสริมซ้ำ
 สมุทัยต่อไปในทุกขสัจ
 จะเทียบความตามโลกยังยืดยาว
 แดแรกตั้งสังฆารประมาณมา
 ป้อมคูประตูทั้งนอกใน
 ตั้งเมืองสวรรค์เสวยสุข
 พร้อมด้วยสุรางค์นางกัลยา
 ทั้งไพร่บ้านพลเมืองไม่เคืองเข็ญ
 ล้วนหมู่นอนพอนกินอยู่ในกาย
 พระทรงฤทธิจิตตะราชองค์กษัตริย์
 อวิชชาค้นหาพระเทวี
 นางชักชวนควรแด่ราชการ
 เสด็จยังปรารค์มาศสอาดตา
 ๐ จะขอเทียบเปรียบเทียบไปตามที่
 เป็นธิดาเดิมมาแต่ก่อนไกล
 พอรุนสาวราวได้สืบท้าปี
 เปล่งปลั่งกำลังที่หญิงชาย
 งามยิ่งพริ้งพร้อมถนอมผิว
 ทรงเสียมเจียมสงวนรำจวนใจ
 นางมีสติตรองเห็นคลองความ
 พระปิตุรงค์ทรงฤทธิอิศรา
 หลงไหลไปด้วยนางค้นหา
 ทั้งโลโกโมหะมาประคอง
 พระทรงฤทธิปิตุรงค์ก็หลงไหล
 ไม่รู้เทาเขาเลยพระราชา
 ขอเดชะฝ่าล่องอองธุลีบาท
 ขอพระองค์จงรำพึงถึงธานี

แหวกยาวลเวียนเหียนหัน
 จะตั้งมั่นหันคว้างกลางนที
 เกิดวิบัติสูญหายไม่เห็นผี
 ในวาริหลวงชาตินลาดท่า
 ด้วยกุศลติดตามมาอุปถัมภ์
 ได้ก่อทำบ้านเมืองเป็นเรืองราว
 จะขอตัดยกไว้มิสืบสาว
 จะขอกลาวเปรียบปานนิทานไป
 สืบหาวิสาครคอยมองใส
 แต่งไว้งดงามอร่ามตา
 แสนสนุกล้ำเลิศในสังขาร
 ทั้งชายชวาช้างเคียงอยู่เรียงราย
 ได้อยู่เย็นเป็นสุขสิ้นทั้งหลาย
 ทั้งหญิงชายสุขเกษมเปรมปรีดิ์
 เพลินสมบัติในราชกรุงศรี
 มิได้ไกลภูมิมักดา
 พระภูบาลหลงรักเป็นหนักหนา
 อวิชชาค้นหาก็กตามไป ฯ
 นางจิตตะกุมารีศรีใส
 อยู่ในปรารค์แก้วอันแพรวพราว
 ผ่องศรีล้ำเลิศดูเฉิดฉาย
 จะมั่นหมายเซยชมภิรมย์ใจ
 ลมฉิวแดดผาดก็หวาดไหว
 ถ้าผู้ใดได้เห็นเป็นขวัญตา
 จะเกิดศึกลีกลามเป็นหนักหนา
 ไม่จัดแจงโยธาไว้รับรอง
 อวิชชาครอบงำเข้าซ้ำสอง
 ล้วนพวกพ้องค้นหาอวิชา
 ว่าเขารักเขาใครนั้นหนักหนา
 นางฉายากราบทูลไปทันที
 พระจอมราชล้นเกล้าเหนือเกศี
 เกิดกลีศึกซ้ำทำฉันท

พระปิตุรงค์ได้ทรงกรุณา
 ทั้งศาสตราอาวุธองไว
 ปิตุรงค์อย่าหลงตั้งตนหนัก
 ทั้งขุนนางน้อยใหญ่ในธานี
 อย่าละเมอเพื่อเปล่านั้นเขารัก
 แต่ผู้เดียวเปลี่ยวกายจะวายว้าง
 ๐ ปางนั้นพระนรินทร์ปิ่นเกศ
 เสียดพระทัยไหวหวั่นให้พรันกาย
 ได้สติตรองตามคลองความ
 ให้จัดแจงแต่งพลโยธา
 ขุนทิฎฐิมาโนอันโวรหาร
 เดชะนรินทร์อย่าร้อนรน
 เป็นเยี่ยงกษัตริย์ขัดติยา
 อย่างอนธอขอยอมแก่ผู้ใด
 อวิชาตณห์มากราบทูล
 มีบุญญาผาสกทุกสิ่งอัน
 เป็นกษัตริย์ขัดติยวงศ์ทรงศักดิ์
 ราชฎาก็จะคอนนินทาไป
 นางจิตตะธิดาปัญญาแหลม
 เป็นนักปราชญ์ฉลาดเฉลียวครัน
 พระทรงฤทธิ์จิตตะราชราชา
 ให้ไหลหลงงวยด้วยนงคราญ
 ๐ ขอเปรียบเทียบเปรียบเรื่องเป็นนิทาน
 ดำรงเมืองเรืองฤทธิ์อิศรา
 ครองเมืองมรณาการาใหญ่
 ออกพระนามขามเดชทุกธานี
 ร้ายกาจอาจหาญช้านาญกล้า
 ใช้ทหารราษฎรเข้าคุกคาม
 ถึงมีบุญวาสนาอาชญาจักร์
 อันสิ่งของเงินทองจะกองให้
 ร้าพรรณบนหาคนประกันตัว
 จึงมีฤทธิ์ศักดิ์ดาวิชาดี

จัดทหารชาญกล้าไว้แก้ไข
 จะได้อสูห์หมู่ไพร่
 จะชวนชักให้เสียบุรีศรี
 จะลอลวงพันปีให้หลงทาง
 อากาณห์แล้วจะวางองขนาง
 นิราสร้างจากจรนกรกาย
 ได้ฟังเหตุธิดามาทูลถวาย
 คอยล้อมคลายตั้งหาวิชา
 พระทำตามนางจิตต์เสนา
 ทั้งศาสตราแลสะเบียงจะเลี้ยงตน
 กราบทูลภูบาลตามเหตุผล
 ถือนอนถือนอนอยากกลัวใคร
 จะถอยหลังถอยหน้ามาหวั่นไหว
 กลัวอะไรเขาโกรธเป็นโทษทัณฑ์
 นเรศวรปิ่นเกล้าเจ้าไอศวรรย์
 สารพรรณจะประกอบที่ชอใจ
 เหมือนยังหลักคลอนแคลนไม่แน่นได้
 ทั่วไปในประเทศทุกเขตต์คั่น
 ต่อแต่ัมแซมสอดแมยอดขวัญ
 พระทรงธรรมเร่งเคารพนบอาจารย์
 ได้ฟังนางตั้งหาว่าขาน
 พระภูบาลลืมหำของธิดา ๕
 ถึงภูบาลจอมทศทิศา
 ชื่อพญามัจจุราชราวี
 ไม่มีใครเปรียบปานทุกกรุงศรี
 ฤทธิ์เชี่ยวชาญการสงคราม
 ไม่พุดจาซกั้ไฉ่แลไถถาม
 จะห้ามปรามผิดผอนไมหยอนใคร
 ก็ไม่รักไม่ชอบอชฌาครัย
 แล้วกราบไหว้วอนวาช่วยปราณี
 ด้วยความกลัวหลบหลีกทั้งเรือนหนี
 จะต่อตีบรรณาการประการใด

มัจจุราชมิได้หวาดพระทัยวัน
 ทั้งมนุษย์เตรนจานประหารไป
 มีทหารชาญชัยได้โอกาส
 พวกปีศาจอาจองค์ทนต์
 ครองเมืองอาร์กซิปตันคร
 เป็นเจ้าเมืองเรืองฤทธิ์อิศรา
 มีทหารเจ็ดนายนั้นร้ายแรง
 ทหารรองสิบสองล้วนตัวดี
 ข้างละสี่มีอยู่ทั้งแปดนาย
 ยังเสน่หัตถ์ของชายา
 ชื่อกรุงแสงใจได้กำกับ
 ผลัดเปลี่ยนเวียนกันทุกวันมี
 สันกรรมทำไว้แต่ชาติก่อน
 ขาดบุญชี่มีครบที่ตรวจตรา
 กรุงแสงแดงทหารชำนาญนับ
 ให้แยกย้ายรายกันเที่ยวค้นไพร
 เลือกสรรสารพรรณที่มีพิษ
 ประสมกันพื้นพรรณบรรดา
 แชล่งในวารมีสีสด
 บ้างปีศาจสามารถองอาจครัน
 เอาหินเขาสุมุเป็นก้อนเส้า
 ประสมกันปั้นเป็นกะทะใหญ่
 ราชวัตรฉัตรธงอลงการ
 เฉลวเพ็ชรเจ็ดชั้นสำคัญมี
 นุ่งแดงห่มขาวเป็นสาวน้อย
 อยู่ท่ามกลางอสุราดูน่ากลัว
 ฟาคะนองร้องลั่นสนั่นจบ
 ฝนโปรยโรยฟองล่องโย
 เอาไม้ไผ่พดกมาเป็นพิน
 นังย่องย่องใส่พินไม้สืมตา
 เดชะพิธิก็มีฤกษ์
 ไอยารุ่งโรจน์เป็นโชติไป

เข้าบุกบันฉุดคร่าไม่ปราศรัย
 ไม่เว้นใครเอาหัวทุกตัวคน
 ออกชื่อมัจจุราชทุกแห่งหน
 ฤทธิ์รณเร็วแรงด้วยฤทธิ์ยา
 นามกรสดรีดีหนักหนา
 นางพญากรุงแสงแห่งนารี
 กล้าแข็งยศศักดิ์ล้วนยักษ์
 พิเลียงมีประคองขวัญกัลยา
 ล้วนยักษ์ร้ายใจหาญด้วยโมหา
 ได้ว่าเป็นใหญ่ในบุรี
 สำหรับตรวจตราบรรดาผี
 ไปตักขนวนารีที่สระมา
 ผันผ่อนจุติตามภาษา
 เกณฑ์วันละห้าร้อยก็น้อยไป
 ยกทัพเก็บยามาแก้ไข
 ผลไม้เบือเมาเก็บเอามา
 ที่กลุ่มจิตต์ร้อนใจในสังขาร
 เห็ดโหราเบือเมาเอาเทากัน
 ปราภฏเตือดแดงดั่งแสงฉิน
 จรจลเหิรเหาะจำเพาะไป
 เอาฝุ่นเทาจักรพาพน้ำธารไหล
 เอายาใส่ประสิทธิตั้งพิธิ
 ดาดเพดานดอกไม้้นั้นหลายสี
 นางนารีกรุงแสงเจ้าแต่งตัว
 แซ่มช้อยผ่องศรีแล้วหรีหัว
 มีดมัวหมอกคลุ้มให้กลุ่มไป
 ทัวพิภพอัจฉรย์อยู่ห้วนไหว
 แสงแก้วแววไวเข้าในตา
 นางนั้นยืนแห่งนงายขึ้นเวหา
 กัลยาผินหลังเข้าใส่ไฟ
 เอิกเกริกดินฟ้ามาหวนไหว
 ยังในประเทศเมฆา

มีลมหิมवादอากาศพัด
 หอบพิษฤทธิ์ไธพระพายพา
 ทวีปนั้นออกผิไม่มีสุข
 กรุงแสงแดงทหารอันชาญชัย
 อันเรื่องราวกลาวมากี่ช้านาน
 จะรำไปนักจักช้าที่
 เราเปรียบความตามเห็นเป็นศึกเที่ยง
 พอดับร้อนผอนผันประกำไป
 บางคนก็รอดไม่วอดวาย
 บ้างเสียเนตรดูก็เวทนาตา
 ๐ ขอสดับจับกลอนนครกาย
 อายุเมืองเนื่องนับลำดับกัน
 แด่ล่วงไปนับได้ยี่สิบเอ็ด
 พระจอมราชล่ออำนาจวิเศษ
 ให้ลุ่มหลงปลงใจในมาตุคาม
 ทั้งโลโกโทโสก็มากมาย
 คบคิดมิจฉาภิภูฐานหลง
 กลาวผิดคิดเห็นเป็นชอบไป
 พวกอเสวนาเป็นพาโล
 สะบถทนเหลือล้นอะเวจี
 ทานผู้ฟังจงตั้งสติตรอง
 อยาหลงอาณให้ละลานละเลิงตา
 ยกเปรียบเทียบเทียมเป็นบ้านเมือง
 ไม่ตรองความหลงตามว่านิยาย
 ๐ จะกล่าวถึงพระองค์ผู้ทรงภพ
 ปรารถพระทัยให้ร้อนรน
 สถิตยังที่นั่งบัลลังก์ลาด
 นางชราพยาธิทั้งน้อยใหญ่
 มเหสีทั้งสองของมัจจุราช
 เข้าทำในได้ถนัดดัดล้าเลียง
 พระภูมินทร์ปิ่นกษัตริย์มัจจุราช
 ประภาษสั่งเสนาปรึกษาพลัน

เกิดวิบัติวายพิบัติเป็นหนักหนา
 ตกในภาราทวีปใด
 บ้างทนทุกข์มรณาไม่ปราศรัย
 กำกับไปตามเดือนทั้งวันปี
 เป็นนิทานเทียบนอกเรื่องออกผิ
 ดำรามีย้ายแยกแผนกไป
 พอหลีกเลี่ยงผันแปรได้แก้ไข
 สู้ไม่ได้แล้วแพ้เกมมรณา
 ที่ไม่ตายเสียแขนบ้างเสียขา
 ทหารพญามัจจุราชฉกาจครัน ฯ
 อยู่สบายผาสุกทุกสิ่งสรรพ
 จะแบ่งปันสวนปีที่มิมีมา
 พึงสังเกตจวนจะรุ่งเมืองสังขาร์
 ไม่คิดถึงภาราคะอันตราย
 กิเลศกามคุณไม่สูญหาย
 ไม่ละอายบาปกรรมยิ่งทำไป
 มงมเห็นดีวานิสสัย
 เสพย์เมรัยสุรานั่นवादดี
 อวดโอ้อาจดังราชสีห์
 คนเหล่านี้เสียที่ที่เกิดมา
 เหมือนทำนองคิดเห็นเป็นปัญหา
 ในกายาของเราอย่าเมามาย
 รุ่งเรืองล้ำเลิศให้เจิดฉาย
 อันความตายไม่เห็นว่าเป็นคน ฯ
 เล็ดลบฤทธิ์แรงทุกแห่งหน
 จะยกพลทหารอันชาญไชย
 พร้อมอำมาตย์เสนามาไสว
 รวมพระทัยอยู่คู่ช้างเคียง
 งามอาจอาสาจนสิ้นเสียง
 ดัดสะเบียงปิดทางในกลางคัน
 งามอาจฤทธิ์แรงแข่งขัน
 เราคิดกันยกไปนครกาย

จัดพลพลทหารชำนาญกล้า
 หักประตูกำแพงแย่งทำลาย
 จับองค์กษัตริย์มัดผูกให้แน่นหนา
 จงออกนอกนครอยานอนใจ
 ตามบุญตามกรรมเขาทำไว้
 โฉมยงองค์เอกชายา
 ขออาสาฝาลองธูลีบาท
 จะผูกสมักรรักใคร่เป็นไมตรี
 ให้วงษ์งหลงลุด้วยอุบาย
 กระหม่อมฉันนั้นจึงจะกลับมา
 พยาธิโฉมยงอนงนาฏ
 กระหม่อมฉันเป็นข้าฝาลูธลี
 จะขอขุนฉันนะวุตติโรคา
 หลวงทุกขังตั้งเป็นแม่ทัพใหญ่
 ถ้าสมคิดจิตตั้งตั้งปรารภนา
 มรณังตั้งจิตต์อาสานาย
 ขอเดชะพระทูลกระหม่อมแก้ว
 ขออาสาพาพลโยธี
 จะยกเป็นทัพหลวงทะลวงไป
 จับท้าวจิตตะราชราชา
 โฉมยงองค์นางชราภาพ
 มาแต่งองค์ทรงเครื่องแล้วเยื้องกราย
 เข้าป่าระหงในดงดอน
 พระพายพัดต้องผลและต้นไม้
 ต้นเหียงหันจันทน์แฉงและจิงจ้อ
 สกุนัยไก่อแก้วมฤคา
 ที่ต้องลมชราอันกล้าหาญ
 ทั้งฝูงสัตว์ปฏิสันธุ์และต้นไม้
 โฉมยงองค์นางชราวัย
 จำแลงกายกลายองค์นางนงคราญ
 ถือไม้ท้าวก่ายยันตัวสันเทิ้ม
 น้ำเหลืองไหลเปื้อยพั่งทั้งกายา

ผู้ใดจะอาสาสมหมาย
 ทั้งเชื่อนค่ายโยกคลอนให้ถอนไป
 จดครายือชักแรงผลักไส
 ปลอยไปตามที่เขาเกิดรา
 จะลงใต้ไปเหนือตามวาสนา
 นางชรากราบทูลไปทันที
 ไปรุกรารบศึกในกรุงศรี
 กุมารีนางจิตต์พระธิดา
 จะได้ง่ายสมความปรารภนา
 เฝ้าพระราชาผู้สามี
 กราบบาทบังคมก้มเกศี
 ทราบคดีแล้วจะขออาสาไป
 กับขุนจิตติกาไมห้วนไหว
 พลไพร่แก้วสืบทกทั้งตัวนาย
 จะถอยทัพกลับมาทูลถวาย
 กัมถวายกราบทูลไปทันที
 ทัพกลับมาแล้วไม่ถอยหนี
 ไปตอดีให้เห็นซึ่งฤทธา
 เข้าบุกรุกเล่นไล่ให้หนักหนา
 ออกจากภารานครกาย
 ศิโรราบทูลสาแล้วโฉมฉาย
 ตามพระพายพัดพาชราไป
 คิงขรเนินผาธาราไหล
 ทั้งลูกโบหล่นกลาดดาษดา
 ทูเรียนยอไกรยสูงสาขา
 มฤคิผีปากชาไพร
 ก็เสียวชานไปสิ้นแผ่นดินไหว
 ก็แก่ไปเพราะลมชราพาน
 บรรลุถึงขอบเขตต์นิเวศสถาน
 เป็นพิการเฝ้าแกลลชรา
 ยังเพิ่มเติมแผลเน่าทั้งแขนขา
 ถือกะลาขอทานเที่ยวคลานไป

เนาเหม็นเป็นเครื่องปดิกูล
 ขอทานเข้าเขาก็รำคาญใจ
 เทียวซังเซเรไปเข้าในวัง
 ก็บันดาลพวกพหลทั้งมนตรี
 พระทรงฤทธิ์จิตตะราชเสด็จมา
 เสด็จทรงพระที่นั่งบัลลังก์จันทร์
 เห็นยายแก่แผลเน่าทรมาน
 กลิ้งเกลือกเสือกกายจะวายปราณ
 กรุงกษัตริย์ทศนาให้อาเจียน
 หลวงโทะโสโหมหามาบัดล
 จุกกระซากลากวิ่งไปทึงน้ำ
 ในดวงจิตต์มิได้พิจารณา
 อวิชาตณหาเข้าบังจิตต์
 ทุกขังนิจจังไม่ตั้งใจ
 อนัตตาเขาก็ว่าเป็นสูญเปล่า
 คลุกแต่ฝุ่นครุ่นแต่ใจจึงไม่งาม
 ๐ วันหนึ่งพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
 เสวยกระยาหารสำราญดี
 นางชราจำแลงสำแดงกาย
 ลอยลอยอยู่ในห้องชลาลัย
 ทำหลุดจากปากนกตกกลพลิน
 อาศพแยกแตกครากจากกายา
 น้ำเหลืองกระเด็นออกเช็นชาน
 ทั้งปอดดับยับแหลกแตกกระจาย
 กรุงกษัตริย์ขัดแค้นแน่นอุรา
 เห็นอาศพเกลื่อนกลาดปราสาทชัย
 หลวงโทะโสโกรธาพยาบาล
 ไม่คิดถึงกายาว่าชีวี
 อนิจจังสังขารไม่เที่ยงแท้
 มิได้คิดถึงชีวิตที่ล่วงวัน
 ๐ ครั้งนั้นท่านท้าวจิตตะราช
 จะเกิดเหตุเภทพาลประการใด

เพิ่มพุลโลหิตนั้นหลังไหล
 บอกให้ไปข้างหน้าบังดาดี
 ไปนอนนั่งในจักขุปราสาทศรี
 และชาวที่ไม่เห็นเป็นอัศจรรย์
 พร้อมด้วยเสนาแลพลชั้น
 พระทรงธรรมทอทัตนาการ
 น้ำเหลืองอาบร้องครางดังเดรณาน
 ก็ฟุ้งซ่านกลืนเหม็นเป็นเลือทน
 คลื่นเหียนถมน้ำลายสยายชน
 ทั้งสองคนกริ้วโกรธโกรธา
 เอาหินชำฝูกรัดมัดแขนขา
 ถึงกายาร่างกายจะกลายไป
 ให้มัวมิดมิดกลุ่มไม่แจ่มใส
 ว่าได้ว่าเลนไม่เห็นความ
 ชั่งไถ้เงากระไรไม่ไถถาม
 ทำตามพาห็นั้นนาดี
 สถิตชื่อห้าปราสาทศรี
 เปรมปรีดิ์ชื่นชมภิรมย์ใจ
 เป็นผิฉายพองขึ้นน้ำเหลืองไหล
 มีนกใหญ่หัตติณทร์คาบบินมา
 ตรงหน้าบรรณพระที่นั่งบัลลังก์ผา
 ไล่ฟุ้งออกมาอยู่เรียราย
 หน้าพระลานเลือนดอนงเป็นฟองสาย
 ทลักลลายเหม็นอบตระหลบไป
 โกรธาเสียงสนั่นอยู่หวั่นไหว
 ท้าวไถยงแค้นแสนทวี
 หินชาติกริ้วโกรธเอาปักษี
 เรานี้ดับแล้วจะเหมือนกัน
 จะปรวนแปรเป็นไปทุกสิ่งสรรพ
 आयุนั้นล่วงตามทุกยามไป ๔
 เห็นประหลาดหลากจิตต์คิดสงสัย
 ข้อจัญไรอัปรีจะมามี

ไม่ขอพบขอเห็นของชนนี้
 อันความเจ็บความตายในโรค
 ยิ่งกลัวยิ่งมาให้เราเห็น
 จะถามใครผู้ใดที่ได้เคย
 จำเป็นจำไปอาภรรณา
 ให้สำแดงแจ้งเหตุเป็นมงคล
 พระปิตติเถรเจ้าเข้าในวัง
 บรมกษัตริย์มัสการพระเจ้าไท
 พระอาจารย์โปรดปรานประการใด
 ขอนิมนต์พระชิตันวิสันา
 โยมนี้กลัวตายจะวายชนม์
 อันความแกลขราโรคไข้
 ๐ พระสงฆ์เถรเจนจัดวิสันา
 เมื่อสาวหนุ่มกำลังยังชุมมัน
 อนิจจังมิได้ตั้งดำรงอยู่
 มหาบพิตรตั้งจิตดีให้จงดี
 เร่งคิดอนิจจังอนัตตา
 จะมีพยาธิโรคามาดำรง
 อันความเกิดกำเนิดมนุษย์ชาติ
 ภูตรูปสี่ปถวิแลวตา
 เป็นสังขารวิญญานที่เกิดดับ
 แสวงหาความชอบประกอบใจ
 อวิชาจะพาให้มีตม
 ทั้งโทโสโกรธาก็พาง
 มัจฉริยะยังขุณคลั่งตระหนี่ทรัพย์
 ไม่ทำทานการกุศลเจตนา
 พยาบาทชาติต่ำจะนำตน
 ทิฏฐิมาโนเลาฟุ้งเข้าใจ
 บรมัตถ์ตัดไว้มิใช่ตน
 คือขันธอินทรีย์ห้าอายตน์หกตรง
 อวิจิกจณอายาสงสัย
 เอาข้อความตามท่านอธิบาย

เกิดอัปรียบ้านเมืองกระมังหนา
 เรามิได้พูดจาถึงมันเลย
 วิบัติเป็นทุกสิ่งเจียวอกเอ๋ย
 จะทำเฉยอยู่จะมีชอบกล
 พระเถราเธอรู้ซึ่งเหตุผล
 จะได้พ้นเคราะห์ร้ายให้หายไป
 สติยังอาสนะอันผองใส
 แจ้งในผลเหตุประเวศมา
 จะเกิดเหตุเภทภัยหรือเจ้าขา
 ในตำราบุราณประการใด
 จะหนีพ้นหรือไม่พ้นเป็นไฉน
 ขอจงไกลอย่าพบประสบกัน ฯ
 วาร่างกายกายายอมแปรผัน
 อายุนั้นล่วงไปทุกราตรี
 พิเคราะห์ดูร่างกายจงหมายผี
 จะเป็นผีเหมือนกันเป็นมันคง
 มีไซกายกายายาประสงค์
 ชราลงทุกวันทุกเวลา
 ยอมตั้งธาตุประณมเป็นมหา
 เป็นเรื่องมาเดโชอาไปไป
 เป็นสำหรับก่อสร้างทางนิสสัย
 ให้ต้องในธรรมะพุทธองค์
 ไม่เห็นหนัดหันนั้นพาหลง
 ไม่ซื้อตรงด้อมพิตรจิตรา
 เฝ้าแต่นับเก็บไว้ให้แน่นหนา
 อวิชาที่มีตมเข้าดลใจ
 ให้ไปทนทุกขเวทนาตามวิสัย
 ไม่ถามไถ่ถือนั่นวามันคง
 มีไซสัตว์ไซคนอย่าควรหลง
 อย่าทนงถือตัวว่ากลัวตาย
 ตั้งใจกำหนดเร่งกฎหมาย
 กลาวขยายชี้แจ้งสำแดงไป

อันร่างกายคนแก่แลชรา
 กับอาศพอบกลืนมาตกใน
 คือบันดาลการที่จะให้เห็น
 อันความแก่แลพยาธิโรค
 บพิตรอย่าได้คิดว่าอันไกล
 ถ้าตรองไปก็จะได้กับพระองค์
 อันบ้านเมืองจะเคืองระคายเข็ญ
 จะเกิดอุบาทว์ราชกิจหาไม
 คือเทวสูตรสำแดงมา
 ให้คิดปลงลงเห็นอสุจี
 ปฏิภาณนิมิตร์ประสิทธิเกิด
 จะเกิดผลานิสงส์จงมากครัน
 ถวายพรบพิตรอิศรา
 ก็ยุติพอคะเนด้วยเฉลี่ย
 ๐ กรุงกษัตริย์ขัดติวงศ์ได้ทรงฟัง
 ชูตวาดกราดกริ้วพระสังฆรา
 เรอนี้แก่แดดอายุช่างดูดี
 กลับมาแสวงแดงเทศน์ไปสารพรรณ
 มายูงว่าเราหลงอวิชา
 ทั้งขุนนางหมื่นพันอันน้อยใหญ่
 แล้วมีหน้าซ้ำร่ำบอกให้ทำทาน
 เอากระบุงถุงย่ามตะพายมา
 ขางสาธยายสัปรุขให้นับถือ
 มาหลอกลอนชวนพาให้เชื่อฟัง
 นี่หากมีปัญญามาคิดทัน
 ไม่เห็นจริงสักสิ่งที่กล่าวไป
 ออกไปเสียเถิดพระสังฆรา
 ไปอยู่วัดกลางป่านอกธานี
 ๐ ขุนทิฐิถือมั่นในสันดาน
 ถือตัวถือใจในปัญญา
 ทั้งกล่าวหาญการณรงค์และสงคราม
 จินจามมอญไทยไม่ทานทน

มีโรคพยาธิน้ำเหลืองไหล
 พระลานชัยบพิตรจิตรา
 กำหนดเป็นอนิจจังในสังขาร
 ทั้งมรณาก็จะถึงเป็นมั่นคง
 จงจำไว้ศพนั้นอย่าลืมหลง
 ให้เร่งปลงสังเวชสลดใจ
 วิบัติเป็นเหตุผลอย่าสงสัย
 จะวาทางจัญไรก็ไม่มี
 ทำกายาหลายอย่างเป็นร่างผี
 วาเรานี้ก็จะเป็นเหมือนเซนกัน
 จงเร่งเปิดไตรลักษณ์ให้แจ้งขึ้น
 นิสสัยนั้นติดพาตทุกชาติไป
 รูปวามาตามบาลีที่แก้ไข
 สมดังพระทัยที่เจตนา ฯ
 ให้คลุ้มคลั่งเคืองแค้นเป็นหนักหนา
 เราปรึกษาตามจริงทุกสิ่งอัน
 เรานับถือเชื่อจริงทุกสิ่งสรรพ
 เอาผืนนั้นขึ้นชมภิรมย์ใจ
 นางตันทาเมียรักให้ผลักไส
 ก็ว่าไม่ซื้อตรงต่ออาตมา
 จะต้องการสักเท่าไรพระเถรชา
 เงินตราถมไปที่ในคลัง
 หน้าชื่อใจจิตต์นั้นคิดหวัง
 ให้พลาดพลั้งหลงคิดปลงจิตต์ใจ
 วาศพนั้นมันจะเกิดมาแต่ไหน
 ตัวของใครอยากตายก็ไม่มี
 ไม่อยากคบอยากหากมากรุงศรี
 เป็นฤๅษีซึ่งเชยอยู่เอกาฯ
 กราบทูลภูบาลตามโมหา
 พระราชาภิประเสริฐเป็นเลิศคน
 ยอมเช็ดขามลือสั่นทุกแห่งหน
 เข้าปะปนเป็นมิตรสนิทกัน

ทั้งสมบัติพัสดุและเงินทอง
 บาวไพรไรนามีสารพรรณ
 จะเกิดจุกทุกซกัยในโรค
 รักษาหายคลายโรคในโรค
 ๐ จะกล่าวถึงโฉมยงค์อนงค์นาง
 เป็นหญิงมีครรภ์อันงาม
 เข้ายุดจิกขุปราสาทแก้ว
 นางมารยานิทราท่าหลับไป
 ถึงเพลาราชาพระจิตตะราช
 เห็นแม่หญิงคนหนึ่งก็อัศจรรย์
 กระเทียมบาทสิงหนาทสนั่นกอง
 พระกริ้วกราดอำมาตย์และเสนี
 นางชราทำผวาตกใจตื่น
 ร้องครางนางจะสิ้นชีวาวย
 ร้องให้ช่วยด้วยเถิดพอดุณา
 พ้องจงกรุณาได้ปราณี
 พระทรงฟังคังแค้นแสนพิโรธ
 หลวงโทโสโกรธาทั้งสองนาย
 ปักหลักผลึกใส่ให้เข้าคา
 เสียงหวายขิวขวาบกระหนาบไป
 พระคุณเอ๋ยกระไรเลยไม่ปราณี
 ไม่ถอยหลังบ้างเลยกษัตรา
 อุ้มครรภ์ท่านมาก็เหมือนกัน
 ลูกในครรภ์นั้นจะพลอยบรรลัยไป
 กรุงกษัตริย์ขัดแค้นแสนระคาย
 พระเนตรแดงดังแสงสุริยา
 ลูกทลิ่งตึงตึงตึงตึงไฟ
 ยิ่งกลุ้มกลัดขัดพระทัยดังไฟฟาง
 พระตรัสเรียกโทโสหลวงโกรธา
 มาช่วยกันทุบตีอิจัญไร
 ปากร้ายแสนคมการมตี
 หลวงโทโสโกรธาเข้ามาพลัน

เข้าของยอดยิ่งทุกสิ่งสรรพ
 ทุกสิ่งอันเป็นสุขทุกราตรี
 ทั้งหมดนวดหมอยาในกรุงศรี
 พระพันปีอย่ายอมแพ้แกมรณา ๕
 ชรารางจำแลงออกอาสา
 เทียวในภาราทำอสนใจ
 อันเล็ดแล้วสว่างกระจ่างใส
 เข้าเคียงในแทนที่พระทรงธรรม
 เสด็จลีลาตยังที่นั่งนรังสรรค์
 ทั้งมีครรภ์หลับไหลไม่สมประดี
 สเทือนห้องปรางค์มาตประสาทศรี
 เอาหญิงนี้ไปเขียนให้เจียนตาย
 ให้สอ้นปวดท้องนางโฉมฉาย
 เสือกกายกลิ้งไปไม่สมประดี
 เหมือนบิดามารดาเกิดเกศ
 ช่วยชีวีให้รอดจากกวอดวาย
 ยิ่งกริ้วโกรธเร่งตำรวจให้ลงหวาย
 ใจร้ายอำมหิตไม่คิดใคร
 ผูกมัดกายาไม่ดึงไหว
 ทนไม่ได้แกล้งร้องด้วยมารยา
 มาโบายดีทำโทษเป็นหนักหนา
 คิดถึงมารดาบ้างเป็นไร
 จะดีรันก็ดูอุชฌาตรัย
 ขางทำได้ไม่กลัวซึ่งเวรา
 ได้เจ็บอายถ้อยคำเป็นหนักหนา
 พักตรามืดเขม้นไม่เห็นทาง
 กระโดดไปโดนเสาปราสาทผาง
 พวกขุนนางตัวสั่นให้พรันใจ
 พยาบาทวิหิงษาไปข้างไหน
 ให้ลูกไหลออกมาสมหน้ามัน
 ถีบตีทุบถองให้อาสัญญ์
 ช่วยกันทุบตีนางกัลยา

กลิ้งเกลือกไปไม่สมประดี
 ทั้งพุงไส้ไหลตามกันออกมา
 เป็นทารกขายวอดวายด้วยบอบซ้ำ
 นิ่งแนมแม่ลูกนั้นบรรลีย์
 โลหิตบันดาลกระเด็นดาด
 เหตุดังนี้มิใช่นางชรา
 แกล้งนิมิตร์ทำฤทธิ์ให้เห็นเหตุ
 ทั้งสามอย่างร่างกายที่แปลงไป
 พระจิตตะราชชาติสันดานนั้นหนานัก
 ไม่พบทองธรรมชาติพระศาสดา
 ไม่ตรีกตรองทองเคลือบหรือสังกะสี
 กินแต่เปลือกเกลือกแดดนมแล้วชมตน
 พญาจิตตะราชชาติโง่แท้
 ไปหายาหาหมอที่ไม่เคย
 น้ำเหลืองไหลอาบเอิบกำเร็บมา
 จงหายาที่เลิศประเสริฐตาม
 ๐ ฝ่ายวาพระองค์ผู้ทรงภพ
 ไม่เป็นสุขทุกข์ร้อนไปสารพรรณ
 จึงเกิดเหตุอาเภทไปทุกสิ่ง
 ถ้าเป็นคนหรือจะดันเข้ามาได้
 เมื่อครั้งก่อนปรีक्षाพระปศุติ
 เธอเทศนาไปไม่เที่ยงธรรม
 ครั้งนี้ไม่รู้จะปรีक्षाใคร
 จำจะชุมนุมพระเถรา
 เธอจะรู้เห็นเป็นฉันใด
 ให้หาไปตามในแต่บุราณ
 พระเถราทั้งสี่รับนิมนต์
 กรุงกษัตริย์มัสการเคารพไหว
 ๐ มหาเถรทั้งสี่อธิบาย
 พระเถรผู้ใหญ่ชื่อวิปัสณา
 พระวิปัสณาญาณชำนาญแท้
 ว่ารูป้องอนิจจังท่านตั้งไว้

นารีแกล้งคลอดโอรสา
 นางชรากลายเป็นแกล้งให้แปลงไป
 เขียวดำเลือดปากจุมกไหล
 อยู่ในหน้าพระลานของราชา
 ดั่งน้ำชาด รดรายทั้งซ้ายขวา
 จะเกลียดชังพญาไม่อาลัย
 เพื่อสังเวชจะมีเป็นนิสสัย
 ให้ท้าวไทยเธอเห็นเป็นเวทนา
 ไม่รู้จักของจริงในศาสนา
 กิ่วพบศาสนานั้นทุกคน
 ก็ยินดีของนั้นว่าเป็นผล
 ไม่ต้องค้นหาจริงให้จึงเลย
 ไม่เห็นแผลในตัวแล้วอกเอ๋ย
 มาทำเฉยให้โรคนั้นลามปาม
 รักษายากแล้วหนาเร่งไถ่ถาม
 เห็นเหมาะงามกับแผลพอกแก้กัน
 ปรารภพระทัยทุกสิ่งสรรพ
 โทษนั้นจะมีประการใด
 พระทัยกริ่งยิ่งคิดผิ่ววิสัย
 หลากใจจริงจริงทุกสิ่งอัน
 ก็ต้องตีขับไล่ไปไพรสณฑ์
 ไม่ต้องกันกับใจของอาตมา
 ยากอกยากใจเป็นหนักหนา
 ส้องค์เข้ามาเป็นอาจารย์
 ดำราไว้เกาแกลเป็นแก่นสาร
 ได้พบพานบ้างหรือประการใด
 นั่งบนอาสนะอันผ่องใส
 แฉ่งในเหตุผลแต่ต้นมา
 ขอถวายพระเจริญพระชันสา
 ได้รู้มาเรื่องราวจึงกล่าวไป
 จึงกล่าวแก่วิมุติสงสัย
 ใช้อื่นไกลคือรูปไม่เที่ยงธรรม

จูติปฏิสนธิ์ในต้นเหตุ
 บ้างตายในตายนอกออกจากกรรม
 อันความตายอย่าหมายว่าหนุ่มแก่
 เชิญบพิตรคิดดูให้จงดี
 อุปมาว่าคนทั้งสองนั้น
 เชื่อฟังคำกันไม้อันตราย
 ชื่อเจ้ากายกายานาเอ็นดู
 เจ้าดวงจิตต์รักสนิททุกสิ่งอัน
 เจ้าดวงจิตต์คิดได้เจ้ากายตาม
 เจ้าจิตต์ไกรธกายพลอยกันไกรธา
 ฝ่ายจิตต์คิดฟังเจ้ากายมาก
 ทั้งผ้าห่มผ้าถุงบำรุงไป
 จะอยากกินสิ่งไรก็ไม่ขัด
 อยู่มาช้านานประมาณครั้น
 ดื้อดึงชิงแข่งไม่เชื่อจิตต์
 คบนางชราเข้ามาไว้
 ลุ่มหลงปลงใจไปด้วยนาง
 เจ้าดวงจิตต์เห็นผิดในทางที่
 จะยับยั้งพลอยกันให้บรรลัย
 จะนั่งเสียก็ไซ้ให้รำคาญ
 เจ้ากายเอ๋ยข้าจะว่าไปตามจริง
 อย่าคบหาพามันมากล้ากราย
 เจ้ากายฟังคังแค้นแนนอุรา
 อย่าห้ามเลยไม่ฟังในครั้งนี้
 เจ้าจิตต์ตอบพลอบว่าพอกายเอ๋ย
 พอขึ้นคบอีชราคนอาธรรม
 ทั้งผมดำก็จะหงอกออกทั้งหัว
 ทั้งหนังเอ็นก็จะเป็นเหมือนรอยดี
 ทั้งแก้วตาก็จะมัวให้มีดมล
 ทั้งหูเหืองตึงไปไม่ได้การ
 จะหอบเหนื่อยเมื่อยล้าไม่ผาสุก
 ทั้งกำลังถดถอยจะน้อยไป

ก็อาเภททำลายเบญจะขันธ
 อายุวันหนึ่งสองวันสามเดือนปี
 ไม่เที่ยงแท้ถึงแล้วคงเป็นผี
 วายังมีนิทานหนึ่งอธิบาย
 ผูกสมัครักกันเป็นมิตรสหาย
 ไม่ระคายคุมเคียดรังเกียจกัน
 รวมรั้น้ำจิตต์ทุกสิ่งสรรพ
 สารพรรณมิได้ขัดซึ่งอัชฌา
 ไม่ห้ามปรามกายเจ็บจิตต์รักษา
 เจ้าจิตต์ว่ากายหยุดในทันใด
 เป็นเพื่อนยากร่วมจิตต์พิสมัย
 แล้วตามใจเจ้ากายทุกสิ่งอัน
 เลือกจัดซื้อหาทุกสิ่งสรรพ
 เจ้ากายนั้นไวยหารเป็นพาลไป
 มาเห็นผิดเป็นชอบว่านิสสัย
 รักใครเป็นมิตรไมตรี
 ชรารางปรีดีเปรมเกษมศรี
 เจ้ากายนี้หลงรักอียักษ์มาร
 ได้อาศัยเพื่อนมานาสงสาร
 อัจฉานมันจะข้าให้ทำลาย
 อีผู้หญิงเช่นนี้ตัวฉิบหาย
 จะทำร้ายพ่ายให้อัปรีย
 ตัวของข้าไม่คิดจะถอยหนี
 จะอัปรียจัญไรก็ซังมัน
 อย่าโกรธเลยฉันห้ามไม่ฟังฉัน
 จะพลอยกันหลุดโค่นจนไม่มี
 ชาวท้าวหลานเตียนจะเปลี่ยนสี
 เป็นริ้วหรือหุดห้อยจะย้อยยาน
 ไม่เห็นหนทางไปในถิ่นฐาน
 เขาเรียกขานไม่ได้ยินสำเนียงใด
 จะนั่งลุกตั้งตัวไม่ใคร่ไหว
 จะหาไม้ท้าวกรานอยู่กระมัง

ทั้งพยาธิโรคจะมาถึง
 เราห้ามปรามเจ้ากายก็ไม่ฟัง
 เจ้ากายฮึดฮัดสับโตโกรธ
 ไม่เชื่อฟังถ้อยคำและวาจา
 เจ้าดวงจิตต์คิดเห็นไม่เป็นผล
 กายนี้ว่ายากลำบากใจ
 บพิตรคิดตรองให้จงดี
 ได้กับกายบพิตรและอาตมา
 มหาเถรชั้นตือธิบาย
 วิสัชนาวาตามบาลีนั้น
 แปลความตามบทให้อุดใจ
 ทั้งโทโสโลภก็มากมาย
 คุมเหงเขาเอาของและชูตวาด
 ปาณาติปาตาศีลห้านั้น
 หม่าสัตว์เองก็ตือธิบาย
 อทินนาทานท่านว่าไว้
 ลักและฉ้อก็ห้ามไปตามบท
 ใช้ผู้อื่นลักฉ้อนั้นก็ดี
 กาเมสุมิจณาจาราเว
 วาเมียบุตรธิดาของผู้ใด
 ชายใดใจชั่วไม่กลัวบาป
 รักใคร่ได้สู่เป็นชู้กัน
 มุสาวาทอย่าล่อลวง
 อย่ามาว่าเราไม่เข้าใจ
 อย่างนี้ก็ขาดจากสิกขา
 กินน้ำตองของเมาเหล้าทั้งปวง
 ความประมาทอาชญาเป็นพาลแท้
 ด้วยเมามายแต่กายไม่ตั้งตรง
 บ้างอาเจียนเหียนรากลำบากกาย
 บ้างล้มกลิ้งนั่งแนไม่สมประดี
 เมื่อสิ้นชาติขาดใจจะไปเกิด
 จะทนทุกข์เวทนาอยู่ช้านาน

จะนอนซิงลงเหยียดตราสัง
 จะเหมือนดังคำเราทาบมา
 จะเป็นโทษเป็นคุณตามวาสนา
 อย่าอวนวาทห้ามปรามไม่ฟังใคร
 จะหนีกายให้พ้นตามวิสัย
 จะทิ้งให้ทรุดโทรมอยู่เอกา
 นิทานนี้เปรียบเทียบในเทศนา
 อนิจจาไม่เที่ยงก็เหมือนกัน
 ขอถวายพรอภัยให้กับฉัน
 ซึ่งข้อขันธ์มีอธิบาย
 อดอะไรจะสำแดงแจ้งถวาย
 ใจร้ายห้าวหาญและดุดัน
 อุกอาจโบายดีทุกสิ่งสรรพ
 เป็นสำคัญทำชีวิตเขาดกไป
 ให้เขาตายลงสิ้นอย่าสงสัย
 ของสิ่งไรเจ้าของเขายังมี
 จงกำหนดจิตต์ใจทุกสิ่งสี่
 สิกขานี้ห้ามแล้วพึงเข้าใจ
 อุปเทห์ท่านแปลจะแก้ไข
 เขาเลียงไว้หวงแหนเป็นสำคัญ
 ใจหยาบออยากได้ทุกสิ่งสรรพ
 อย่างนั้นก็ลงสิกขาไป
 กล่าวทั้งปวงเอาแต่จริงให้หมดใส
 แล้วกลับให้คนอื่นไปล่อลวง
 ยังสุราเมรยนั้นใหญ่หลวง
 อันนี้ลงสิกขาทั้งห้าองค์
 จิตต์ไม่แนเคลิ้มไคล้ให้ไหลหลง
 อวดทงกล้าหาญการชกดี
 วุ่นวายหน้าเฝื่อนดูเหมือนผี
 แต่ชาตินี้มีโทษหลายประการ
 เอากำเนิดนรกไฟเผาผลาญ
 เพราะใจพาลไม่คิดอนิจจา

หลงไหลไปด้วยกามคุณ
 จงคิดเห็นอนิจจังอนัตตา
 พระองค์จึงอุส่าห์รักษาจิตต์
 ศีลห้ารักษาให้มั่นไว้
 พระเถราอุเบกขาสำแดงไป
 จะเกิดภัยอันตรายให้รำคาญ
 นินทาปสังโสในโลเก
 สรรเสริญนินทาวาถ้อยคำ
 เขากล่าวคำหยาบขำมาดาทอ
 จะขาดวันสิ้นไปเมื่อไรมี
 จะสรรเสริญเกินयोให้เหลือขนาด
 อย่าชื่นชมเขาอย่าให้ต่อตา
 จงทำจิตต์คิดเฉยให้เลยละ
 อयरักอย่าชังอย่าหวังใคร
 อุเบกขาแปลว่าทำเฉยเสีย
 อย่าหวังไยวางใจให้ขึ้นบาน
 บพิตรอย่าคิดสดุ้งหวาด
 เอาสมาธิตั้งมั่นขันติไว้
 มหาเถรชี้แจงสำแดงไป
 ขอรักยับยบพิตรอิศรา
 สมาริปัญญาวาตังจิตต์
 เอาเบื่องขวามาทับเบื่องซ้ายไว้
 ตั้งจิตต์ที่ใดให้แนนอน
 จงรำลึกตริกตรองในกายา
 อุปมาดังวามิตันดาล
 มีวานรรจมาขึ้นทำรัง
 มีบุรุษคนหนึ่งจึงแลเห็น
 ลิงโลดโอดโจนโผนทยาน
 บุรุษไล่จับลิงวิ่งจนหอบ
 จับได้ตันใดให้ยังหยังปัญญา
 ทำตามดูจึงจะรู้จะเห็นแท้
 อารมณ์ใดอย่าได้ไประวัง

หมกมุ่นให้มืดด้วยตัณหา
 อันกายานี้จะแตกทำลายไป
 เร่งคิดถึงกายอย่าสงสัย
 จะคุ้มภัยอันตรายไม่แผ้วพาน
 ตามนัยอัตโนและโวหาร
 จงตรองการให้เห็นเป็นโลกธรรม
 กาเยเป็นแดนของอุปัทภัก
 ไม่เจ็บไข้ในกายเหมือนไม้ตี
 มีไข้หลักไชตอมาเบียดสี
 ก็ยังดีเหมือนเกาแตกอนมา
 ก็ไม่อาจมีบุญมีวาสนา
 จะเป็นบ่าบอยศให้อดใจ
 อย่าธุระเวียนพะวงให้หลงไหล
 อยากลัวบรรลัยไม่ต้องการ
 ลูกเมียพี่น้องและเหลนหลาน
 คือนิพพานในจิตต์ประจักษ์ใจ
 กระทำจิตต์ให้สอาดอย่าหวาดไหว
 แต่ตามในบาลีที่มีมา
 ตามในบทบาทพระคาถา
 อาตมาจะแก้ข้อต่อไป
 ให้สนิทหนึ่งแนไม่หวาดไหว
 แล้วนั่งให้ตัวตรงจงหลับตา
 อยาเรอรณปล่อยไปในตัณหา
 แต่เกษาเป็นต้นจนมุดัง
 นัยประมาณสามสิบสองนั้นโดยหวัง
 มาหยุดยังพักอยู่บนต้นตาล
 โลดเต็นไล่ลิงอันกล้าหาญ
 ถูกต้นตาลกลับไปแล้วกลับมา
 ลิงหมอบเหนือยพักเป็นหนักหนา
 พิจารณาปลงเห็นอนิจจัง
 ให้นั่งแนจิตต์ตั้งอย่าเหลียวหลัง
 ดุจดั่งจับลิงเมื่ออนใจ

สมาธิเอาสตินั้นหน่วงเหนี่ยว
 ถ้าหยุดยั้งตั้งหลักประจักษ์ใจ
 เอาปัญญาตรึกหาพระไตรลักษณ์
 คืออนิจจังทุกขังเห็นดังนี้
 อันนี้แล้วไตรลักษณ์เป็นหลักโลก
 ไม่อาลัยในรางบ่อทางตรง
 มหาบพิตรจึงตั้งจิตต์จำไว้
 หาทางเดินให้จำเรณูในกาย
 ท่านผู้ฟังตั้งสโตนลงสดับ
 เป็นของจริงทุกสิ่งทีพรรณนา
 โมทนาปฏิทานทายก
 ศรัทธาสีรูปจะว่าให้อัสจรรย์
 ตั้งต้นหนหนึ่งศรัทธาแท้
 ที่สามนี้มีศรัทธาเป็นธรรมดา
 ศรัทธาหนึ่งพึงเชื่อในธรรมะ
 เชื่ออย่างไรให้ท่านท่านอธิบาย
 ขันห้าอายุตนะหก
 ปรมัตถ์จัดไว้ในธาตุสี่
 เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญานดับ
 ถ้าเบื่อหน่ายคลายคลือวิชา
 กามตัณหาหาคะก็บางเบา
 ศรัทธาแท้แนจรจริงอยู่ในใจ
 จะแก้ในศรัทธาให้เห็นความ
 ยามตรัสสงกรานต์บุราณมา
 แล้วชักชวนกันไปเที่ยวไหว้พระ
 พวกเหล่าโลนโจรไพรเป็นใจพาล
 ไปล่อเลียนตีเตียนให้ขุนวาย
 พวกหญิงชายก็ายเป็นธรรมดา
 อย่างหนึ่งตั้งใจไปไหว้พระ
 ก็ตั้งจิตต์คิดใคร่ใจผูกพัน
 ทั้งลาภด้วยบุญด้วยมาช่วยข้า
 ชื่อสินค้ำมาขายหมายกำไร

มิได้เที่ยวฟุ้งซ่านไปแหงไหน
 อุสาห์ไปให้คลองชานาญดี
 ถ้ารู้จักแล้วจะเกิดเกษมศรี
 อนัตตาของดีทั้งสามองค์
 จะดับโศกเศร้าสร้อยดังประสงค์
 ก็เลี้ยวลงเห็นแน่ในความตาย
 จะหนีไปไม่พ้นแรงขวนขวาย
 จะสบายเมื่อภัยจะมีมา
 รongรับรธรรมเทศนา
 พระศาสดาตรัสไว้เป็นสำคัญ
 อุบาสกสีกาศรัทธาขยัน
 อุบายนั้นก็มิสศรัทธา
 ที่สองแนศรัทธาในวิหาร
 ที่สี่นั้นศรัทธาถึงกล้าตาย
 เชื่อในพระพุทธรูปเหมือนดังหมาย
 คือร่างกายสำรวมด้วยอินทรีย์
 ทานสาธกยกแยกทุกสิ่งสี่
 ว่าไม่มีตัวตนเป็นสัญญา
 เกลือกกลับจมอยู่ในดินหา
 ห้างเห็นโกรธาคอยน้อยไป
 จงยุตเอากรรมบถให้ผ่องใส
 ดังนี้ได้ชื่อจริงวาศรัทธา
 หยาบหยามหางเห็นพระศาสนา
 ธรรมดาหญิงชายเขาทำทาน
 รัตนะพุทธรูปในวิหาร
 คิดอ่านกินเหล้าเมาสุรา
 บ้างทำทนายชกตีแล้วร้องด่า
 ลิ่นศรัทธาเป็นศรัทธาไรเข้าไส้กัน
 ไปพบปะสินค้ำพาขยัน
 ไหว้พระนั้นก็ตรองเป็นสองใจ
 พุดจาอวดดีวานิสสัย
 แล้วร้องให้บุญทานทั้งหญิงชาย

เป็นศรัทธาไปแล้วนะท่านเอ๋ย
 ยังศรัทธาแน่นแสนดีอธิบาย
 พระสงฆ์นั้นเป็นหมอกก็ปรากฏ
 ฝ่ายประสกลีลาศรัทธาครัน
 แต่ดวงจิตต์คิดตั้งจะขอยา
 ผู้เป็นเจ้าของเลาก็เข้าใจ
 บางคนปรนนิบัติภิกษุสงฆ์
 ขอยืมของทองเงินทานให้มา
 บางคนทำสำหรับและกับเข้า
 พุดจาปราสรัยในอุบาย
 จะทำบุญกับขรัวพ่อให้พอการ
 รูปจะวาศรัทธาที่ถ้วนสี่
 เขามีดกรีดนิ้วมือโลหิตไหล
 จุดไฟใส่ประทีปชวาลา
 เกินพุทธโอวาทประกาศไว้
 ศรัทธาตายอธิบายวายังมี
 น้อยตัวนักหนาจะหาได้
 เอาชีวิตบูชาน่าอัศจรรย์
 หึงชายทั้งหลายจงตริกตรอง
 จงตรองดูให้รู้สัศรัทธา
 ศรัทธานี้มีไชการของอาตมา
 จงตริกตรองให้ต้องกับวินัย
 ด้วยศรัทธามาเชื่อในพุทธคุณ
 ก็สมมุติสุดสิ้นอธิบาย
 ◎ กรุงกษัตริย์ขัดแค้นแน่นพระทัย
 องค์ไรรมากกว่าไปอย่างนั้น
 นิมนต์เกิดสิ่งอยู่ดงดอน
 อยู่ด้วยกันในป่าพนาลัย
 ◎ อวิชชาทูลว่าพระทรงเดช
 จะเชื่อฟังยังงมงายไม่เห็นดี
 ของนี้อัปรียเขาย่อมถือ
 ถ้าออกชื่อหรือเห็นเป็นจัญไร

มาละเลยศรัทธาที่มุ่งหมาย
 ทั้งหญิงชายมีมากอยู่ด้วยกัน
 ทำโอสถดีจริงทุกสิ่งสรรพ
 แต่งจิ้งห้นพอกเพลประเคนไป
 พุดจาบอกโรคแกลงไข
 หยิบยาให้ตามโรคที่เลามา
 จิตต์ปลงตั้งใจจะปรารัณหา
 ยิ่งศรัทธาเกิดมาไม่เสียดาย
 ไปนั่งเฝ้าขรัวพจนเที่ยงสาย
 ถึงเป็นตายขอหวยรวรสักที่
 ให้ชาวบ้านเขาลือทั้งกรุงศรี
 คือคนที่อวดอ้างว่าศรัทธา
 แล้วปนใส่น้ำมันด้วยโมหา
 บูชาสรรเสริญกันวาที
 สำคัญใจว่าคำพระชินศรี
 บุรุษสตรีก็เหมือนกัน
 ไม่อาลัยชีวิตก็คิดขัน
 ที่เหมือนกันกับเอาเลือดอกบูชา
 ให้ถูกต้องในพุทธศาสนา
 ดังวามาให้เลือกเอาตามใจ
 เป็นโวรหาราธิบายอย่าสงสัย
 จะได้อันสงสันนั้นมากมาย
 จะอุดหนุนสมบัตินั้นเหลือหลาย
 ขอถวายพระพรก็จบพลัน ฯ
 ยิ่งคิดไปไม่เห็นสักสิ่งสรรพ
 ช่างเหมือนกันพอหมดทางอดใจ
 ทั้งองค์ก่อนจะได้เพื่อนอัชฌาครัย
 จันไปไม่ได้สุขทุกราตรี ฯ
 ปีนปึกนัคเรศในกรุงศรี
 เอาแต่ผีมากล่าวตะบึงไป
 จะเล่าลือพุดจาอัชฌาครัย
 แต่ใครไปเผาผีแล้วกลับมา

ต้องอาบนํ้าชำระซึ่งร่างกาย
 ด้วยกล้วยไม้ที่เผาะจะติดมา
 อียบอกข้อความตายนี้ร้ายนัก
 เป็นลางปากหลากใจให้บันดาล
 ๑ พระทรงฤทธิ์จิตรราชได้ฟังนั้น
 อวิชาเจ้าว่าเห็นแบบคายน
 ๑ จะกล่าวถึงชราพญาหญิง
 เป็นสาวน้อยแซมช้อยนฤมล
 ร้องขามังมีสิริยศ
 ใครจะซื้อเราไว้ให้บอกมา
 เทียวร้องขายในตรอกแล้วออกถนน
 สำเนียงแจ้วแววเสียงกระสัตรี
 เยี่ยมพระแกลแลเห็นนางสาวน้อย
 สังกัดารจเร็วมาพาเอาไป
 พระองค์ทรงถามเนื้อความดู
 ขายอะไรบอกไปนางฉายา
 บิดามารดาเป็นผาสุก
 มาขายของร้องเล่นไม่เห็นอะไร
 ทั้งรูปทรงพิศวงเยี่ยมสอาด
 พระทรงฤทธิ์จัดทัพไว้ได้ทัน
 ตรัสเรียกสาวน้อยเจ้าร้อยชั่ง
 จงบอกความตามจริงเถิดเทวี
 ๑ นางชรามารยาพิราภ
 ทำบังคมก้มชะม้อยชะม้ายไป
 ขอเป็นข้าได้ฝ่าลอบบาท
 ประกอบด้วยกรุณาความปราณี
 โปรดให้เรียบเรียงเข้าเคียงนั่ง
 ไม่สมควรที่จะชวนให้สนทนา
 นางสาวน้อยกล่าวถ้อยอุบายเหตุ
 อันถิ่นฐานบ้านเมืองก็โตใหญ่
 ด้วยเหตุมรณานี้อาภัพ
 ถ้าผู้ใดหลบลี้ออกหนีหนาย

ให้สบายจึงขึ้นบนเคหา
 ผู้ใหญ่หาเยี่ยงอย่างทางบุราณ
 เหมือนแซงชักตัวตนทำกล้าหาญ
 จึงคิดอันพูดจาออกซื่อตาย ฯ
 เห็นท่าทางจริงจึงเหมือนดังหมาย
 เป็นความร้ายเห็นไม่ดีแก่ตัวตน ฯ
 เป็นยอดมิ่งแปลงเพศตามเหตุผล
 จรดลเที่ยวเล่นเป็นมารยา
 ยอมลือซาปรากฏทุกทิศา
 ตามราคาซื้อขายเป็นของดี
 ทุกแห่งหนจนถึงปราสาทศรี
 พระภูมิไต่ย็นก็หลากใจ
 แซ่มช้อยร้องขายอะไรที่ไหน
 เฝ้าไท่ยราชพระจิตรา
 จะใคร่รู้เรื่องราวและพงศา
 ชาวภาราหรือประเทศธานีใด
 หรือมีทุกข์ยากเย็นเป็นไฉน
 อยู่บ้านไกลหรือไกลให้บอกมา
 งามวิลาสเลิศล้ำนุสสา
 เสนหารักใครนางเทวี
 เชิญมานั่งเคียงแทนเกิดโฉมศรี
 พี่น้อยากจะฟังจะตั้งใจ ฯ
 ทำแบบยลภริยาเป็นสาธุ
 ยิ้มละไมกราบทูลไปทันที
 ภูวนาถปิ่นเกล้าเจ้าเกศ
 พระคุณมีเหลือล้นที่ตรัสมา
 ดุจดั่งเหมราชกับปักษา
 เกรงอาชญาขอทูลไปแต่ไกล
 บอกประเทศพงศาแกลงไซ
 ไม่ใกล้ไกลกับเมืองนครกาย
 เป็นเมืองลับแลไม่เห็นเหมือนเช่นหมาย
 จากกายนครหอนกลับมา

ไปสู่เมืองมรณังยังประเทศ
 นามชื่อมัจจุราชราชา
 บิตรมารดาภิเษก
 เป็นหน่อเนื้อเชื้อชาติตระกูลวงศ์
 ให้ขายของอย่างติ่มมียศ
 ด้วยของนี้มีอยู่ในภารา
 ๐ ภูวนัยได้ฟังนางสาวน้อย
 ท้าวเธอหลงงงววยด้วยอุปาย
 ไม่รู้ตัวรู้ตนเป็นคนโสด
 ดีแล้วน้องแก้วได้เมตตา
 เจ้าเป็นเชื้อกษัตริย์มัจจุราช
 ผูกสมัครักกันจนบรรลัย
 อันตัวนางพี่จะตั้งให้เป็นเอก
 ของอะไรที่ร้องขायมีราคา
 ๐ นางชราทูลฉลองของมั่งมี
 เขาเรียกชื่อโรคนาอัศจรรย์
 สิริยศจะปรากฏมาภายหลัง
 ประกอบมาสารพรรณจะบรรจง
 จะลือชาปรากฏไปทั่วโลก
 จะได้แก่พระองค์ผู้ทรงธรรม
 เขาเรียกชื่อสันนิบาตและธาตุสี่
 จะได้พร้อมเป็นจอมกิเลสमार
 ลุอำนาจมาตุคามอรามเรือง
 ผู้ใดใครไม่เหมือนพระจิตรา
 ทั้งไทโสกราพาพยาบาล
 ประกอบไปด้วยนามในกามคุณ
 กระหม่อมฉันพรรณนามาทั้งนี้
 เป็นความจริงทุกสิ่งดังกล่าวมา
 ๐ ท้าวจิตตราชชาติไม่รู้อา
 สำคัญใจว่าได้เป็นไมตรี
 วาน้องแก้วเห็นแล้วเอ็นดูพี่
 ของมั่งมีนี้เมื่อไรจะได้มา

ขอบเขตต์จอมทศทิศา
 นางชราตัวฉันเป็นมันคง
 ท้าวไทเลี้ยงมาโดยประสงค์
 ความตรงเห็นใจจึงใช้มา
 ทั้งลือชาปรากฏก็หนักหนา
 มรณาเมืองลับไม่กลับกลาย ๙
 กลาวถ้อยสำแดงแจ้งถวาย
 ความฉิบหายจะถึงซึ่งกายา
 คิดเห็นเป็นประโยชน์ด้วยตณหา
 พี่จะฟังวาสนาเจ้าต่อไป
 ได้เป็นญาติกับเราอัชฌาทรย์
 เราจะไปค้ำบัลเป็นธรรมดา
 อภิเศกเป็นยอดเสนหา
 จงบอกมาเกิดนางอย่าพรางกัน ๙
 พระพันปีจะได้ยาโศกศัลย์
 จะถึงองค์ทรงธรรมเป็นมันคง
 คงพร้อมพรังเข้าระดมสมประสงค์
 พยาธิวงมาสำหรับประดับกัน
 อยาวิโยคเลยพระจอมกระหม่อมฉัน
 เป็นแมนมันเที่ยงแท้กำหนดการ
 พระภูมิบุญญานันท์กล้าหาญ
 พระภูบาลล้าเลิศด้วยราคา
 จะลือเลื่องทั่วโลกทุกทิศา
 อริชชาติตณหากับบริบูรณ์
 ล้วนวงศ์ราชชนนเรสูร
 เป็นเค้ามูลต้นรากของราชา
 สรรเสริญพันปีตามวาสนา
 ขอเป็นข้าใต้เบื้องบาทฐลี ๙
 โฉดเขลาเฒ่ามัวทุกสิ่งสี่
 ให้ยินดีรักไครนางฉายา
 ขางพาที่ขอบใจเป็นหนักหนา
 ชื่อโรคาฐปร้างเป็นอย่างไร ๙

๐ นางชราวาพระทูลกระหม่อมแก้ว
 ต่างประเทศเขตต์ชั้นนั้นโตใหญ่
 ที่ป้อมคูประตูและหอรบ
 ทั้งปราสาทราชฐานนครกาย
 จึงจะเห็นมั่งมีทั้งสิริยศ
 จะเลื่องลืออื้ออึงคนึงครวญ

๐ นางจิตติธิดากีมาหลง
 ทูลบิดาวตามนางนงคราญ
 ทั้งขุนนางน้อยใหญ่ในภารา
 ด้วยอยากดูรู้จักของมั่งมี
 ต่างคนต่างทูลไปตามนาง
 จะให้ของสำคัญนั้นเข้ามา
 สิริศปรากฏจะเลื่องลือ
 มรณานั้นเป็นภาราใหญ่
 ถึงข้าศึกนึกปองก็ต้องคิด
 ทั้งของดีมีมาน่าอัศจรรย์
 แต่เมืองอื่นหมิ่นแสนในจักรวาท
 แต่บูยาตายายที่ตายไป
 นี่เที่ยงแท้ว่ากุศลผลบุญ
 เป็นหนอเนื้อเชื้อกษัตริย์มัจจุรา
 ทั้งโรคาก็จะมาเห็นปรากฏ
 ชื่อสันนิบาตธาตุสือธิบาย
 เมืองอื่นไกลไม่มีทั้งสิทวิป
 จะได้รับมั่งมีที่นางอนงค์

๐ พระจิตตะราชพึงอำมาตย์เสนาใน
 เข้าแย่งยื้อหรือเมืองนครกาย

๐ นางตันทาทูลสวาทพระทรงฤทธิ์
 อันของดีมีหรือที่อื่นไกล
 กระหม่อมฉันอยากได้ตั้งใจ
 จงแย่งยื้อหรือเถิดอย่าวุ่นวาย
 อันเรือนเก่าชราแล้วอย่าอาลัย
 สุขเกษมเปรมใจในภารา

ขัดอยู่แล้วของนี้เป็นนิสสัย
 ถ้าเมืองใดจะรับต้องกลับกลาย
 ทลายลบเชิงเทินให้บุบสลาย
 ต้องวุ่นวายรื้อแย่งพอสมควร
 ก็ปรากฏแจ้งสิ้นไม่หันหวน
 จะชักชวนกันดูให้รู้การ ฯ
 งวยงงถ้อยคำที่ว่าขาน
 ไม่ต้านทานขัดขวางทางไมตรี
 ก็ยินดีปรีดาเกษมศรี
 ครั้งนี้จะได้เห็นเป็นขวัญตา
 ให้รื้อล้างบ้านเมืองตามปรารถนา
 ในภารารุ่งเรืองอร่ามไป
 ออกชื่อมัจจุราชก็หวาดไหว
 ก็จะได้เป็นมิตรสนิทกัน
 เกรงฤทธิ์มัจจุราชเธอแข็งขัน
 เป็นสำคัญอยู่แล้วไม่กลัวใคร
 ไม่พบพานของนี้อยู่ที่ไหน
 ก็มีได้พบเห็นมาเจรจา
 มาอุดหนุนสงให้ไฉ่วงศ์
 วาสนาของเมืองนครกาย
 สิริศจะเลื่องลือดังใจหมาย
 ดีร้ายหายากเป็นมันคง
 ขอเร่งรีบรื้อเมืองดังประสงค์
 จะได้ตรงเข้ามาโดยงายตาย ฯ
 เขาพร้อมใจทูลมานำใจหาย
 จะยกย้ายถ่ายเทประการใด ฯ
 ไยมาคิดงวยงงทำสงสัย
 เขาจะให้เร่งรีบอย่ากลับกลาย
 ขอพระองค์ตามค่านางโฉมฉาย
 อย่าเสียดายของดีคงมีมา
 จะได้ใหม่ยิ่งยอดกว่าเคหา
 ได้โรครามาไว้ในบุรี

ดุจดั่งช้างเผือกที่เลือกสรร
 ถ้าเมืองใดได้ช้างที่ขาวดี
 อันช้างเผือกอย่างดีเป็นที่ยิ่ง
 แต่ปญดาตาเมาได้เลาไว้
 อันของนี้มันมีสิริยศ
 ได้ประสบพบปะกะในตา
 ๐ นางมารยาทูลวาพระทรงฤทธิ์
 ไม่รับไว้ตามใจพระพันปี
 ไม่เป็นญาติมัจจุราชก็ตามใจ
 นางยัมพลาทางค้อนพระราชา
 นางทูลเป็นนิทานบุราณเปรียบ
 เคยอยู่แต่ในปาพนาวัน
 ชื่นชมยินดีว่ามีรส
 ทั้งหูหนวกไม่สดวกเสียงเจรจา
 แต่ใจใหญ่อยากได้มีเมียงาม
 เขาเลิข่าวว่าลูกสาวของท่านมี
 บุรุษนั้นครั้นฟังสังเกตได้
 ยิ่งปลื้มจิตต์ติดใจให้นิยมน
 ตรีกตรองยืงคองกำเร็บจิตต์
 อันรูปร่างนางนั้นเป็นฉันท
 นิทานนี้ยังมีอยู่ยุดยาว
 แต่พอเห็นเป็นเรื่องที่เปรียบมา
 ๐ กรุงกษัตริย์ฟังอรรถธิบายแจ้ง
 ด้วยไฉนเงาเขลาแท้ไม่เท่าทัน
 นางชราหน้าเป็นเห็นสมจิตต์
 สำเร็จใจไปด้วยกลอุบาย
 ๐ จิตตะราชหินชาติพญาเขลา
 ให้ไหลหลงงงด้วยโลภีย
 พระตรัสวาชราเจ้าพี่เอ๋ย
 ป้อมกำแพงแยงรื้อทลายพัง
 พี่ไม่ขัดอัสผาดอกหนาเจ้า
 ได้จัดแจงแต่งเครื่องบรรณาการ

ตัวสำคัญล้ำเลิศประเสริฐศรี
 ก็ยอมมีชาวคราวออกฉาวไป
 ก็มีจริงในดงอย่าสงสัย
 พอหาได้พบเห็นเป็นอย่ามา
 ไม่ปรากฏผู้ใดจะไปหา
 ได้พูดจาเลาถือก็ไม่มีฯ
 พระเร่งคิดดูเถิดอย่าหมองศรี
 อันของนี้ไม่เนาไม่บุตรา
 ขอลาไปมรณังตั้งปรารถนา
 หัวเราะรำเยะเย้ยให้ทรงธรรม
 มาเทียบเทียบว่าคนผู้หนึ่งชั้น
 กินเผือกมันผลตะโกวาโอชา
 ปรากฏอรอยเป็นนักหนา
 ทั้งเสียตาบอดลิ้มดังคนดี
 เทียวสืบถามหาลูกท่านเศรษฐี
 สิบห้าปีแปลงปลั่งกำลังชม
 ก็เข้าใจรู้เล่ห์คะเนสม
 ดังได้ชมสาวน้อยเจ้ากลอยใจ
 แต่นั่งคิดนอนคิดจนหลงไหล
 จึงรักใคร่ไม่เห็นกับในตา
 ครั้นจะกล่าวก็เน้นไปนักหนา
 นางชราเลาถวาททุกสิ่งอัน ฯ
 ไม่หน่ายแหยงปรีดีเปรมเกษมสันต์
 ก็เกณฑ์กันรื้อแย่งออกขุนวาย
 สมที่คิดอาชามามั่นหมาย
 นครกายทรุดโทรมลงทันที ฯ
 ไม่รู้เทาปัญญาชราศรี
 เธอยินดีเชื่อถือเอาจริงจัง
 เมื่อไรเลยจะสมดังจิตต์หวัง
 ก็สมดังใจจงนางนงคราญ
 เมื่อไรเล่าเราจะไปสมัคสมาน
 ออย่าให้นานเนิ่นไปเห็นไม่ดี

กรุงกษัตริย์มัจจุราชจะคอยนัก
ด้วยตัวเจ้าก็เป็นกระสัตรี่

๐ นางชราเห็นวาทพญาหลง
จึงทูลว่าพระองค์อย่าร้อนใจ
จะกราบทูลมูลเหตุไปตามเรื่อง
จะแก้ไขในปัญญาให้ดังงาม
จะซื้อของมั่งมีอิสริยยศ
จะเพิ่มเติมเสริมทูลอธิบาย
จะโปรดปรานประทานเป็นฉันใด
เป็นเมืองขึ้นของพระองค์จงเมตตา
ขอพระองค์จงทราบฝ่าธุลี
ถ้าสมจิตต์คิดหวังไว้ยังไร
ความมั่งมีสิริยศจะบพจร
เชิญเสด็จเสร็จไปให้ง่ายดาย
๐ พระจิตตะราชชาติเขลาไม่เท่าทัน
จึงตรัสถามตามหลงของราชา
จะเติบดองค์เดียวเห็นเปลี่ยนใจ
ทั้งช้างม้าพหลและมนตรี
ให้ลือเลื่องเฟื่องฟุ้งทุ่งการา
ให้ทราบถึงพระองค์ผู้ทรงชัย
๐ นางทูลห้ามตามจริงทุกสิ่งสรรพ
อศวัตชาติสิ้นทางวาดา
๐ พระจิตตะราชชมว่าพระน้องแก้ว
ทั้งกรุงกายตายเปล่าไม่เข้าใจ
จะไกลไกลไม่รู้หนทางจร
เจ้าเติบดองค์ก็ชมว่าเจ้าดี
ช่วยสอนสั่งพี่จะฟังนางน้องรัก
อศวัตชาติสิ้นทางวาดา
๐ นางชราฟังพญานาหว่ารอ
ไม่รู้จักเกิดดับไอ้อัปปริย
ช่างมมงามหมายมั่นอุปาทาน
ทวิจฺจฺใจอยู่ในไอ้อำกาม

ไม่รู้จักเหตุผลนางโฉมศรี
จะร้ายดีเกิดเชิญเป็นฉันใด ฯ
ช่างโง่งงมมงามไม่สงสัย
ขอลาไปมรณังไม่ฟังความ
จะขุนเคืองหรือพระองค์จะทรงถาม
ออกพระนามเจ้ากรุงนครกาย
อันปรากฏลือชาที่มาชาย
ว่าเจ้ากายจะมาเฝ้าเจ้ามรณา
จะผูกสมัครักใคร่เป็นพงศา
มัจจุราชจะโปรดประการใด
จะทูลไปดังนี้เห็นโฉม
จะเร็วไวกับคินนครกาย
มาสู่นครกายตั้งใจหมาย
จากกายสู่เมืองมรณา ฯ
ยังสำคัญวานางจะมาหา
จะกลับมาเมื่อไรนางเทวี
เอารัฟลอกไปเกิดโฉมศรี
จัดเป็นโยธีกระบวนไป
มรณาเมืองนั้นให้หวนไหว
ว่านางไปได้ดีแล้วกลับมา ฯ
กระหม่อมฉันเติบทางในนาสา
ถึงมรณาเที่ยงแท้บัดเดียวใจ ฯ
ประเสริฐแล้วฤทธาจะหาไหน
รู้แห่งไปมรณาเมื่อไรมี
เป็นนครลับแลหรือโฉมศรี
จงพาพี่ไปด้วยเกิดฉายา
เป็นครูชักพาเติบทางนาสา
นั้นเรียกวาอะไรนางเทวี ฯ
ไอ้กอขอแก้วัดนำบัดสี
หลงว่ามีกายาเป็นตณงาม
ไอ้คนพาลไม่รู้แล้วไม่ถาม
ไม่ตรองความให้เห็นในรางกาย

นางชราทูลว่าพญาเอ๋ย
 มาหลงตามกามคุณดูร่นวาย
 ชางโงเงาเขลาจนเป็นคนโง่ด
 สร้างแต่บาปหาบแต่กรรมเป็นธรรมดา
 อยาปรารมภ์เลยพระองค์ผู้ทรงศักดิ์
 ขอผิดก่อนผอนผ่นให้จงดี
 ไม่เรียนรำคองกระทำได้เหมือนกัน
 จะขอลาฝ่าล่องพระบาทไป
 นางทำฤทธิให้พระจิตตะราชเห็น
 ดันระยันขนชันทั่วกายา
 ต่อหน้าพระที่นั่งนำสังเวช
 พระจิตตะราชใจจะขาดด้วยเทวี
 หมอนวดหมอยาเข้ามาแก้
 หมอนวดวาเส้นมิเป็นไร
 หมอยาวายาเคยเชื่อถือ
 พิมเสนเติมเสริมใส่ลงให้ดี
 สองจอกสามจอกตรอกเข้าไป
 เจ้าหมอนวดอวดทูลกับราชา
 พระองค์อย่าทรงวิตกเลย
 ถ้านางนี้มีพิษไม่คืบได้
 เรียนรู้ครูปอกทุกเส้นเอ็น
 ประทานเส้นหน้าหลังทั้งวาตา
 หมอยาทูลว่าพระจอมพล
 ถ้านางนี้ชีวีเป็นอันตรราย
 จงพิฆาฏมาดหมายเอาหมอยา
 ปฏิญาณทาทนกับกับภุช
 ๐ พระจิตตะราชชาติหลงใหลงวย
 ประทานให้เงินทองและเสื้อผ้า
 ถึงเวลานางชราภักขึ้นพอง
 กลิ่นเหม็นเป็นปฏิภูมไป
 พระกรรแสงกำสรดสลดจิตต์
 อยู่หลัดหลัดควรรหรือตัดชีวาวย

กระไรเลยไม่รู้จักฉิบหาย
 ไม่มีอายเสียที่ที่เป็นพญา
 ไม่เห็นโทษถือผิดเป็นมิจจา
 จะตกในมหาเวจี
 จะไปด้วยน้องรักยังกรุงศรี
 เมื่อถึงที่กระทำต้องจำไป
 ลำดับขั้นธสันเขตต์อย่าสงสัย
 สำเร็จใจแล้วจะรีบกลับคืนมา
 วิบัติเป็นลมขาดในนาสา
 ปากอ้าตาแข็งไม่สมประดี
 สันเขตต์ลมขาดแล้วเป็นผี
 ให้ไคก็สลดระทดใจ
 เชิงแซอ้ออิงคิ่งไหว
 พอกแก้ไขเส้นลมยังเดิรดี
 เป็นคู่มือแก้ลมชะหมูชี
 เอาวารีร้อนกระสายละลายยา
 ยานัดฤๅสกล้องเปาทางนาสา
 ลมโกฏถ้ายังสันไม่บรรลัย
 หม่อมฉันเคยชำนาญได้แก้ไข
 เอาหมอไปตัดมือให้ลือชา
 จะตายเป็นล้าลึกได้ศึกษา
 มัชฌิมาปานกลางไม่วางวาย
 อยาร้อนร่นรำพึงถึงโณมฉาย
 ถึงความตายเที่ยงแท้เป็นแน่นอน
 เข้าใส่กรงตรึงตราไมถอดถอน
 ให้ขจรลือชื่อในภารา ฯ
 เห็นจริงด้วยหมอโง่นั้นโมหา
 ไอ้หมอบ้าสองคนก็ดีใจ
 น้ำเลือดหนองออกปากจุมูกไหล
 ท้าวไทเห็นแหว่นางตาย
 ดังชีวิตของพินีสุนุหาย
 ให้พี่อายไพรฟ้าในธานี

ป้อมกำแพงแยงยับไว้รับรอง
 หมายจะชมสมสนิทกับเทวี
 เสียตายหนอวรพัทธ์เฉลิมโฉม
 ยังมีได้เชยชมภิรมยา
 พระรำพลางโศกพลางทางกรรแสง
 แล้วโกรธาหมอยาหมอนวดไป
 ไอ้แพทย์หินชาติมันชั่วช้า
 มันสัญญาว่าไว้ให้ทัณฑ์บน
 มันอวดดีมีสาธไมรู้จัก
 พุดไม้ออกบอกไม่ได้จะใกล้ตาย
 มันถอยนักรู้จักอาการธาตุ
 มีความรู้อยู่แต่ในโอบลาน
 ให้สมหน้าสาใจได้หมอกาก
 ไม่รู้ลมรู้เส้นเป็นกลางแคลง
 ไม่รู้ธาตุในเป็นใจความ
 ขมในให้พิการและย่อนหน้า
 พระดำพลางทางตริกแล้วนึกไป
 ทั้งบ้านเมืองก็ระยำพลอยทำลาย
 มาแย่งยื้อหรือพึ่งนำสังเวช
 ของเก่าเศร้าแล้วจะหาใหม่
 บุราณว่าอย่าได้ไว้ใจคน
 โลกนักกลาพหายไม่เห็นมี
 ไม่เห็นน้ำตดกระบอกออกขุนวาย
 ราษฎรจะคอนนินทาครัน
 ๐ พระคิดพลางทางเสียพระทัยนัก
 ป้อมกำแพงแยงระยำให้ทำลาย
 จะหาหรือผู้ใดที่ไหนดรู้
 จะเกิดเหตุเภทภัยในภารา
 จำจะให้ไปอาราธนา
 พระองค์นี้เรอดีทางวินัย
 พระจัดแจงแต่งเครื่องสการะ
 ตั้งจิตต์เป็นอามิษบูชา

สิ่งของล้ำเลิศประเสริฐศรี
 เป็นไมตรีมีจจุราชราชา
 งามประโลมยอดมิ่งเสนหา
 เจ้าแก้วตามาตัดอาลัยไป
 ไม่เหือดแห่งชลเนตร์ที่หลามไหล
 วากระไรไอ้หมอทั้งสองคน
 ขายหน้าพูดเลิงไม่เห็นหน
 ทั้งสองคนชอบล้างให้วางวาย
 งามแต่รักษาไปวาจะหาย
 ทำวุ่นวายออกตัวเมื่อจวนการ
 จะนิราสหรือจะแตกสมฐาน
 ภูประจานมิ่งไว้ให้พอแรง
 ใช้มากกว่าน้อยไม่หน่ายแห่ง
 กล่าวสำแดงอวดดีถึงวิชา
 ธาตุนอกติดตามเข้ามาหา
 ไอ้หมอบ้างมออยู่ไม่รู้ตาย
 ให้อาลัยเศร้าสรว้อยถึงโฉมฉาย
 นำเสียดายปรางค์มาศปราสาทชัย
 เกิดด้วยเหตุนางชรามาอาศรัย
 ก็ชวดได้เพราะเชื่อนางเทวี
 จะอับจนใจเองทุกสิ่งศรี
 คำนี้จริงแท้ทุกสิ่งอัน
 ดูน่าอายจริงจริงทุกสิ่งสรรค์
 ไม่รู้ทันเท่านั้นที่วางวาย ฯ
 ทั้งเสียรักเสียรู้จนฉิบหาย
 คิดเสียดายของมีแต่เดิมมา
 เป็นหมอดูเรื่องราวในพงศา
 หรือชาดาเมืองขาดนิราสไป
 พระศาสดาเถรเจ้ามาแก้ไข
 อยู่วัดชัยชนะกะโกรธา
 อาสนะรูปเทียนทั้งบุบผา
 พระศาสดาขึ้นนั่งธรรมมาศน์พลัน

ให้ศีลห้าปาณาเป็นต้นเหตุ
 โลกธรรมนามธรรมเป็นสำคัญ
 ยศะชำระที่เมายศ
 อ้นยศนี้มีไฉวอินไกล
 จงตรองเกิดบังเกิดความหลงไหล
 ด้วยมัวเมาถือเอาแต่อาตมา
 ไม่คิดถึงร่างกายทำลายขันธ
 ประมาทอยู่ไม่รู้จักขุนทรีย์
 อายตนะทั้งสิบสองจงตรองดู
 มียศศักดิ์แล้วจักวิบัติมา
 ลากยังลากบังเกิดมาก
 บังเกิดลามแล้วยิงโลภโลโมไป
 โจรภัยอัคคีภัยจะให้โทษ
 เกิดฉิบหายตายโหงจนสิ้นปรมาณ
 ชื่นโลกชื่นลามด้วยหยาบหยาม
 ไหวหรณักมักเกินในปัญญา
 นิทาปสังโสโทสัคคี
 ฟังคำนิทาเป็นอารมณ์
 เขาตาทอกี้แคนแสนพิโรธ
 ไม่ยังหยุดพูดทลิ่งทลวงไป
 ไม่ดูชอบดูผิดคิดมานะ
 บ้างบุกรุกคลุกคลีเข้าตึรัน
 โทสัคคีเปรียบไว้ให้เห็นจริง
 ไม่อดออดมถนอมซึ่งน้ำใจ
 ปสังโสสรเสริญนั้นเกินยอ
 เป็นกุศลหนหลังได้สร้างมา
 จะคิดหาเงินทองไม่ข้องขัด
 ถึงลับหลังตอหน้ามาชมเชย
 ทั้งผิวพรรณสัณฐานก็ผุดผาด
 ในดวงจิตต์คุณคิดแต่เมตตา
 เขายอกันเช่นนี้ก็มีชุม
 ออย่ายินดีปรีดาอย่าดีใจ

สำแดงเขตต์กล่าวยกเป็นข้อขัน
 ทั้งแปดนั้นเป็นทางสว่างใจ
 จงกำหนดไว้เถิดอย่าสงสัย
 กำเริบในโมหะอวิชชา
 เป็นเชื้อในกิเลสและตัณหา
 อิศราเป็นใหญ่ให้ยินดี
 จะแปรผันทรุดโทรมลงเป็นผี
 ชาติทั้งสี่ปรมาตมัตถทานัตตมา
 ให้พึงรู้ยศศักดิ์อนาถา
 จำข้าเสื่อมยศปรากฏไป
 เป็นต้นรากมารยาและสาธุไร
 ทุกขภัยเกิดมีทั้งสี่ประการ
 ตัดประโยชน์มรณังในสังขาร
 เพราะใจพาลไม่รู้ลลาภา
 ไม่ตรงตามธรรมะพระศาสนา
 ยิ่งทำกล้ายิ่งบินจนสิ้นคม
 ความโกรธนี้เปรียบไฟให้เห็นสม
 ให้เกรียมกรรมมนหมกในอกใจ
 ยิ่งกริ้วโกรธโกรธน้ำตาไหล
 ดั่งไฟไหม้ลุกลามไปตามกัน
 ไมลดละการมนั้นคมสัน
 บ้างฆ่าฟันกันตายฉิบหายไป
 ทั้งชายหญิงยอมมีเป็นนิสสัย
 จะนำไปทนทุกข์เวทนา
 เรียกแม่พ่อคุณจอมและหม่อมมา
 วาสนาให้ผลไม่จนเลย
 สารพัดเที่ยงแท้แล้วแม่เอ๋ย
 คุณแม่เคยเป็นผู้ดีแต่เดิมมา
 ดูสะอาดแซมซ้อยเป็นนักษณา
 กรุณาคนจนทุกคนไป
 ทั้งแก่หนุ่มชายหญิงเป็นวิสัย
 ออย่าหลงไหลกระทำเป็นคำพาล

สุขังเป็นสุขสนุกนัก
 ถึงเงินทองของมียูพอกการ
 เมื่อทุกข์ข้งบังเกิดให้วิบัติ
 สิ้นหมดตกตอยลงน้อยไป
 จะกินก็ไมกินได้เต็มปาก
 จะนอนก็ไมนอนได้เต็มตา
 ทานผู้ฟังทั้งหลายจงตั้งใจดี
 โลกธรรมแปดนี้ก็มีใน
 โลกธรรมเป็นคำพระเตือนจิตต์
 จงจำไว้ให้มั่นเป็นสัญญา
 กรรมบถสิบประการดีดพาลได้
 กายกรรมสามนั้นให้มันคง
 คือปาณาฆาตว์ด้วยตัวเอง
 ให้ฆาตว์ัตตรอนซึ่งชีวี
 อทินนาทานว่าลักน้อ
 คนอื่นไกลใช้ญาติก็เหมือนกัน
 กาเมสุมิจฉาว่าลวงล้ำ
 เมียบุตรนัดดาทุกประการ
 ลูกหลานเมียทันท่านหวงหึงส์
 ของเขาเขารักดังดวงใจ
 จงกำหนดกฎหมายในกายกรรม
 จงเว้นของทั้งสามตามบาลี
 วชิกรรมสี่มีต้นว่ามุสา
 ไม่จริงวาจจริงทุกสิ่งไป
 สัมผัสปลาวาทนีอาจหาญ
 สัพยอกหลอกล้อหัวรอฮา
 ข้อหนึ่งผรุสวาทนั้น
 ด่าทอต่อคำด้วยขัดใจ
 เปสุญญะวาทนั้นมาดหมาย
 ยุยงพระสงฆ์และพราหมณ์ชี
 ชาวบ้านร้านเรือนเพื่อนค้าขาย
 รับสินบนจับคนมาให้ทัณฑ์

อีกอภกวดโอ้ทำโวหาร
 ไม่คิดอ่านสำรวมระวังภัย
 ยอมพรากพลัดทรัพย์สินอย่าสงสัย
 บังเกิดให้ทุกข์ร้อนและเวทนา
 ความลำบากถึงตัวนั้นแน่นอน
 โบราณวาเร็นนักรางแตกไป
 พุทธภาษิตเที่ยงแท้เราแก้ไข
 บาลีไขพุทธองค์สำแดงมา
 เห็นการผิตอย่าให้เพาะแสวงหา
 สาสนาคำสอนนี้เที่ยงตรง
 เร่งจำไว้จะมีอาณิสสส์
 ให้ดำรงสำรวมไว้ให้ดี
 และคุมเหงใช้จางทุกสิ่งสี่
 สัตว์มีชีวิตให้ตกพลัน
 ของแมพอพี่น้องทุกสิ่งสรรพ
 ก็เป็นอันขาดอทินนาทาน
 เมถุนกรรมธรรมะอันอาจหาญ
 ทูราจารทำชั่วไม่กลัวภัย
 เร่งร่ำฟุ้งดูเกิดอย่างสงสัย
 ทานห้ามไว้อย่าฟุ้งให้ยินดี
 อย่าได้ทำเลยท่านเอาตัวหนี
 ผู้ใดมีหูฟังจงตั้งใจ
 กล่าววาจาถ้อยเป็นสาโรช
 ไม่ได้ว่าได้เป็นมารยา
 เตรงานยอมกล่าวเป็นภาษา
 เจรจาตลกคนองไป
 เถียงกันหยาบเข้าไม่ปราสรัย
 ดั่งนี้ไซ้ร้ต้องห้ามตามบาลี
 กล่าวร้ายส่อเสียดและเบียดสี
 น้องพี่พ่อแม่ให้เคืองกัน
 เทียวกกล่าวร้ายยุแหยงตะแคงสัน
 สี่ข้อนั้นเรียกว่าวชิกรรม

มโนกรรมสามห้ามอพิชชา
 รักษาไว้ให้อยู่แต่ในธรรม
 ของเขาอย่าคิดเอาเป็นของตน
 เป็นต้นหาจะพากำเริบไป
 พยาบาทคาดหมายว่าร้ายนัก
 ผูกกรรมทำเวรทุกราตรี
 แค้นขัดกลัดกลุ้มคุมสาเหตุ
 เป็นท่วงทีทุบตีให้บรรลัย
 บ้างคิดแข่งแกล้งทำให้หน้าจิตต์
 ไม่เกรงกรรมทำเขาให้อันตราย
 ทำนผู้ฟังจงตั้งสติตรอง
 เราเห็นแท้แน่แล้วด้วยเจตนา
 มีฉันทิฏฐินี้ไซ้ไรเซแต่แขก
 ถึงเป็นไทยไมตรงให้เห็นการ
 ไม่เชื่อฟังพุทโธทานโอวาท
 ไปเชื่อแม่มดท้าวที่กล่าวมา
 บ้างว่าฆ่าสัตว์ไม่มีบาป
 จะบาปกรรมมิใช่ทำไปเพื่อใคร
 บ้างก็ถือทำบุญให้ล้างบาป
 ไม่รู้จักอนิจจังสังขาร
 บ้างก็ถือทำบุญไม่มีผล
 มีฉันทิชาติไซ้ปราชญ์เป็นคนพาล
 มาถือใจไม่มีซึ่งบาปกรรม
 กรรมบถกำหนดอธิบาย
 จงอุส่าห์ปรนนิบัติทั้งสิบบท
 จะพ้นจากความพิบัติในทุกขภัย
 ขออภัยได้ทรงกรุณา
 ตามคาถาบาลีที่บรรยาย
 ยุติกาลเวลาก็สมควร
 ก็สมมุติจบพลันลงทันใด
 สะดุ้งใจให้สะทกสะท้านจิตต์
 เพราะหลงไหลไปด้วยอวิชา

นั่นคือว่าตั้งใจให้อุปถัมภ์
 อย่างนุ่มน้อมยากไต่ของผู้ใด
 ทั้งผู้คนลูกเมียทานหมดใส
 จะทำให้ฟังซานการโลกีย์
 จะพลิกผลึกความชอบให้ถอยหนี
 เป็นไพร่ตอกกันทุกวันไป
 คอยสังเกตรเห็นจะไปไหน
 บ้างจุดไฟเผาเรือนให้ทำลาย
 ทั้งยาพิษเวทมนต์เร่งชวนชวาย
 ด้วยอุบายต่างๆดังกลาวมา
 จงละของพยาบาทเสียเถิดหนา
 บังเกิดกล้าแข็งแรงในทางพาล
 จะยกแยกกล่าวความตามโวหาร
 อุปาทานถือมั่นเป็นสัญญา
 ถือฉลาดวาทเกิดในศาสนา
 ได้ชื่อว่ามิฉันทิฏฐิจ
 มาเห็นอยาบทำกินเป็นวิสัย
 มันเกิดให้เรากินเป็นธรรมดา
 พวกนี้อบายไม่เชื่อในศาสนา
 แต่ปากวาเพื่อไปไม่ไ้การ
 ทำกุศลไม่เห็นเป็นแก่นสาร
 จึงคิดอ่านฆ่าสัตว์ให้จำตาย
 ก็ยังทำยังฆาไปซื้อขาย
 ทั้งหญิงชายจงจำกำหนดใจ
 จะปรากฏเห็นจริงไม่สงสัย
 ปิดได้ซึ่งประตูดุรบาย
 อาตมาสำแดงแจ้งถวาย
 รูปกระจายชี้แจ้งสำแดงไป
 ประจวบจนอัสดงคตพระสุริยไส
 ภูวนัยกราบกรานพระเถรา
 เรานี้ผิดมิได้ถือตามศาสนา
 นางตันทาเมียรักทั้งสองคน

เข้าครอบงำทำให้เราหลงรัก
 ทั้งโทโสโมหะมาปะปน
 พระตรองตรึกนึกไปพระทัยหาย
 ป้อมกำแพงแย่งพังทั้งธานี
 เมียก็ชั่วตัวก็โหดจะโทษใคร
 เสียวรักเสียวรู้ด้วยอุบาย
 นับวันผันแปรลงโทษทรุด
 เป็นเหตุผลด้วยกลมารยา
 อนิจจานาสงสารนครรัก
 เราตบแต่งแกล้งทำสนุกสบาย
 จะพึงพาอาศัยผู้ใดเล่า
 ถึงนายช่างอย่างยิงฝีมือดี
 ก็เหลือล้นพันช่างจะตรึกตรอง
 ท้าวโคกพลางทางทรงจินตนา
 น้าอดสูหมุสนมกรรมใน
 วาพระยาเสียใจให้รำพรรณ
 ๐ ขุนทิฏฐิพลจลลงลองบาท
 ทั้งบุญทำกรรมสร้างพอล้างไป
 ถึงบาปกรรมทำไว้ไม่เห็นตัว
 เธอฉลาดองอาจด้วยปัญญา
 ๐ มัจฉายังขุนคลังก็ทูลไม่
 จะเชื่อฟังยังคำพระอาจารย์
 ทั้งเข้าของเงินทองเราใส่กัณฑ์
 ไม่เห็นตัวเห็นคุณว่าบุญญา
 ให้ละพาลการโลภและลามกยศ
 ให้เว้นจากมุสาทำนว่าดี
 อันทรัพย์สินเงินทองเป็นของใช้
 ถ้าไร้ทรัพย์แล้วก็อับซึ่งปัญญา
 ๐ ขอยับยั้งตั้งเรื่องธบายไป
 นางชรากลับมาถึงธานี
 ท้าวยินดีปรีดีเปรมเกษมสันต์
 ก็สมจิตต์เราคิดที่เจตนา

ชวนชักมิได้คิดถึงกุศล
 ทำเล่ห์กลลอลวงเสียทางที่
 ความเสียดายบ้านเมืองทุกสิ่งศรี
 เหตุทั้งนี้เพราะเรานี้เมามาย
 ไม่หยุดยั้งซังใจจึงฉิบหาย
 นครกายไหนจะคืนดังเดิมมา
 ของพิรุณร้าวรานไม่แนหนา
 นางชราแกล้งซ้ำให้ทำลาย
 เป็นของรักควรหรือมาฉิบหาย
 ทั้งหญิงชายไพร่ฟ้าในธานี
 จะช่วยเราชอมแซมบุรีศรี
 จะรับทำธานีดังเดิมมา
 ด้วยเป็นของสำหรับกับवासना
 เสียดายเมืองสังขาร์ไม่เที่ยงธรรม
 ทั้งพลไพร่หญิงชายจะเย้ยหยัน
 จำอดกลั้นกลักรสต้องขึ้นใจ ๕
 อย่าหวนหวาดมัวหมองไม่ผ่องใส
 กลัวอะไรทรงฤทธิ์เป็นอิศรา
 พระทูนหัวอย่าเชื่อพระศาสนา
 เก็บมามาเพื่อไปไม่ได้การ ๕
 ว่าพระชัยลือลั่นทุกถิ่นฐาน
 ไม่คิดอ่านหากินอยู่วัดวา
 สารพรรณจะเปลืองเป็นนักหนา
 จะได้อะไรก็ไม่มี
 ให้อดงดโทโสทุกสิ่งสี่
 ถือตั้งนี้แล้วจะได้อะไรมา
 ย่อมรักใคร่ทุกสิ่งแสวงหา
 พระราชาจงทราบลองรู้สี่ ๕
 ถึงท้าวไทม์จจุราชเรื่องศรี
 ทูลคดีแจ้งสิ้นแต่เดิมมา
 นางจอมขวัญมิเสียแรงออกอาสา
 เมืองสังขาร์ทรุดโทรมลงตั้งใจ

เรียกพยาธิฝ่ายซ้ายที่หมายมั่น
 เจ้าพี่เอื่อยยาฆ่าอาสาไป
 ๐ ฝ่ายพยาธิโฉมยงนางนงคราญ
 ให้ขุนโรคโรคาตัวกล้านั้น
 ทั้งสองนายร้ายกาจองอาจกล้า
 เข้ารุกรานการศึกษาในเชิงณรงค์
 คุมทหารชาญชัยได้ห้าร้อย
 ถืออาวุธศาสตราสงาม
 ให้ขุนฉันทะวุฒิโรคา
 คุมพลเก้าสิบหกไมตกใจ
 ยังปีกซ้ายร้ายกาจองอาจหาญ
 คุมพลสามสิบสองคะนองมา
 นางพญาทูลลาพระภูวนาท
 ให้ขุนบ่วงเจ็ดนายอันร้ายรณ
 เป็นตำรวจเดิรหน้าใจสาหัส
 หมิ่นรากลาดปานแดงดาวกระจาย
 หมิ่นหงระทดหมิ่นดาวเรือง
 หมิ่นกำเเดดตาแดงเป็นแสงวาม
 แดบรรดาพวกหมิ่นให้ยืนอยู่
 เป็นชาวเหนือเชื่อป่าย่อมกล้าใจ
 กระบวนหลังตั้งเกณฑ์ถึงห้าร้อย
 ให้ขุนจิตติกาเป็นจำพล
 นางพญาเสด็จมาขึ้นทรงเครื่อง
 ก็กลายแปลงแปลงเพศเป็นชายพลัน
 ดำรงพระยศยี่ดู่พริ้งพร้อม
 พอได้ฤกษ์เลิกพลโยธา
 ทั้งแตรสังข์ดังเสียงสนั่นก้อง
 ตามแนวทางหวางเขาลำเนาไพร
 ด้วยอำนาจมัจจุราชที่ทรงฤทธิ์
 แต่เขาใหญ่แล้วไปด้วยศิลา
 แล้วลวงลัดตัดทางออกกลางทุ่ง
 ทั้งแฝกคาหญาอ้อและกอพง

เมียสำคัญรวมจิตต์พิสมัย
 จงเกณฑ์ไพร่พลรบให้ครบครัน ฯ
 รับโองการเกณฑ์พวกพลชั้น
 กับขุนสันนิบาตเป็นญาติวงศ์
 เป็นทัพหน้าเรื่องฤทธิ์คิดประสงค์
 เป็นตัวยงกล้าหาญในการสงคราม
 ไม่ห่อถอยใจเพ็ชรไม่เข็ดขาม
 นำพลลากล่วงรุกบุกทางไป
 เป็นปีกขวาแตกศึกอย่าสงสัย
 จัดกระบวนจวนได้ซึ่งเวลา
 ย่อมชำนาญชื่อขุนทูลาวะสา
 ไม่รังไรจวนฤกษ์จะเลิกพล
 แล้วจึงลาดเยื้องย่างมากกลางถนน
 ประสมปนขุนกล้าทั้งห้านาย
 ถือหอกขัดสำหรับไปกับหว่าย
 หมิ่นประกายดาบเพลิงหมิ่นไฟลาม
 ยอมลือเลื่องใจเพ็ชรไม่เข็ดขาม
 การสงครามแล้วไม่เข็ดฝีมือใคร
 เป็นหมวดหมู่กองโจรได้แก้ไข
 วองไวไม่ช้าทุกตัวคน
 ไม่ห่อถอยการศึกษาได้ฝึกฝน
 ทั้งคงทนสู้รบไม่หลบกัน
 รุ่งเรืองรุ่งราวดังสาวสวรรค์
 ทรงพระขรรค์เรื่องฤทธิ์เป็นอิศรา
 ดังเป็นจอมในดาวดั่งสา
 ให้สัญญาโหล่นสนั่นไป
 หมองกลองมะโหรีทีกพิลึกไหว
 ภูเขาใหญ่สูงเยี่ยมเทียมเมฆา
 อาชญาสิทธิ์ยกให้เป็นยศถา
 ไม่ด้านทานฤทธาทะลายลง
 ชั้นผัดบังแพ่งพวยไม่เหลือหลง
 ไม่ดำรงอยู่ได้ดังไฟเลีย

ต่างเทียมเกรียมกรอบรับไหม้กับดิน
 ผุ่งแรดข้างกวางทรายเป็นนอยเปลี่ย
 ที่ห้วยหนองคลองบึงและบ่อน้ำ
 บรรดาสัตว์ปฏิสนธิอยู่ในนั้น
 กระบวนทัพยกไปถึงไหนเล่า
 ตามแถวแนวเนินวิถิมา
 อันเสนามัจจุราชร้ายกาจนัก
 ทะลายรุดทรุดโทรมจนสิ้นเงา
 ผู้ใดอ่านวนตรองในร่างกาย
 เรากล่าวไปให้เห็นเป็นอัศจรรย์
 มิใช่वादเป็นปราชญ์ฉลาดเล็ด
 เห็นชีวิตอินทรีย์เป็นอนิจจัง
 ดูกรหญิงชายทั้งหลายเอ๋ย
 จะร้าวรานการแก่เป็นธรรมดา
 ในดวงจิตต์ไม่คิดให้เห็นแท้
 มาสำคัญมันคงทั้งหญิงชาย
 เหมือนอายุจะยืนสักหมื่นปี
 ไม่เชื่อฟังยังคำพระวินัย
 ทั้งโมโหโกรธาตณห์มาก
 ไม่คิดเห็นกายาเป็นสาธารณ
 เราตริตรองเห็นธรรมดังนี้แน
 เกิดปัญญามาคิดเป็นเรื่องไว้
 ผู้ใดฟังหวังเรื่องนิทานแท้
 ช่างหลงใหลใจชั่วมาชั่วเมา
 ท่านผู้ฟังบางคนก็ตั้งโสด
 ครั้นฟังไปก็ให้คิดรำคาญ
 เติรตรงพงไพรในหิมเวศ
 เขาขมนกขมไม้เป็นธรรมดา
 น่าสนุกถึงทุกข์ค่อยคลายใจ
 เขาขมสัตว์มัจฉาในวาริ
 ท่านผู้ฟังบางคนจนปัญญา
 ออกเติรตรงพงป่าพนาลัย

ทั้งยังหนอนบ่อนกินก็สิ้นเสีย
 ด้วยฤทธิ์เมียมัจจุราชจกจครัน
 ก็ขุนคล้าแห่งสิ้นทุกสิ่งสรรพ
 ยังพลอยกันทนทุกข์เวทนา
 ก็โศกเศร้าถึงน้นชั้นพฤษภา
 จะยกวาเปรียบปรายด้วยกายเรา
 คุมเหงห้กรบสู้ชั้นภูเขา
 จะเปรียบเอาสังขารก็ปานกัน
 อยามงหมายวาเรื่องนิทานชั้น
 ที่จริงนั้นเอ็นดูท่านผู้ฟัง
 ปัญญาเกิดด้วยจิตต์ยังคิดหวัง
 ไม่หยุดยั้งล่องไปทุกเวลา
 พากันเฉยไม่รู้ว่สังขาร
 แต่ปากวาเข้ารู้ยอความตาย
 ว่าจริงแนแล้วรางจะฉิบหาย
 ไม่ละอายบาปกรรมยังทำไป
 คนเหล่านี้ได้ชื่อว่าสงสัย
 มาตั้งใจโลกลั่นพันประมาณ
 เป็นต้นรากเค้ามูลนั้นกล้าหาญ
 เอาแต่พาลเป็นอารมณ์มาถมใจ
 จึงผันแปรกลับจิตต์คิดเลื่อมใส
 เมื่อผู้ใดคิดตรองทำนองเรา
 ทั้งพ่อแม่ขอภัยเกิดโศกเขลา
 แก่เสียเปล่าอายุก็ยืนนาน
 หมายประโยชน์ฟังปลุกสนุกสนาน
 ใช้นิทานเรื่องราวโบราณมา
 เราสังเกตเคยฟังมานักหนา
 ทั้งสิ่งสัตว์ในป่าพนาลัย
 ยิ่งคิดไปยังปลื้มทุกสิ่งสี่
 นานินดีเที่ยวเล่นสำราญใจ
 สำคัญว่าเรื่องราวเป็นไฉน
 จะขมนกขมไม้ก็ไม่มี

มาชมเขาเขาก็หักกระจัดกระจาย
จะชมสัตว์สัตว์ก็ป่วยเป็นโรคี
ทั้งผักบุ้งแพงพวยก็ม้วยมอด
ไม่นาฟุ้งหนังสือนี้จัญไร

๑ จะยกกลับจับเรื่องโยธาทัพ
ผานลำเนาเขาขวางตามทางมา
ให้หยุดยั้งตั้งทัพกับชายทุ่ง
มาปลุกพลับพลาชัยให้เจ้านาย
ล้อมรอบขอบเขตแดนนครกาย
ตั้งแม่ทัพกำกับให้คุ้มกัน
ให้นั่งยามตามไฟไว้ตรวจตรา
อย่าไวใจเห็นได้เป็นทองที่
เราทำในได้ถนัดเข้าตัดทาง
สิ้นกำลังยังเหลืออยู่แดงค

๑ ฝ่ายอำมาตย์เสนาปรีक्षाกัน
เมื่อเดิมมาสังขารนครกาย
ทั้งทวงที่กิริยาสาอาเดียม
พอแก่เกล้าศรีหมองลงสารพรรณ
ต้องหลงกลอุบายทำลายเมือง
เจ้าเมืองหลงงโงไม่รำพึง
เราคิดไปให้สงสารท้าวจิตตะราช
เห็นสตรีมีรูปจำริญดา
เหมือนแรงกาหาของทีโสโครก
ก็ยินดีปรีดาหน้าขึ้นบาน
ฝ่ายอำมาตย์เสนาปรีक्षाกัน
พร้อมด้วยเสนาบรดานาย
นางพญาตรัสว่าหมิ่นกำเดา
ทำสนิทชิดชมให้สมใจ

๑ หมิ่นกำเดาก็มเกลี้ยงบังคมลา
ขึ้นสู่หลังภาชีรับลีลา
เที่ยวเลียบรอบขอบเขตพระนคร
ยังเปิดอยู่แต่ประตูแห่งหนึ่งนั้น

จะชมไม้ไม้ก็ตายทั้งไพรศรี
จะชมสระวารีกก็แห้งไป
ตายตลอดแห่งสิ้นนาสงสัย
ไม่เข้าใจเรื่องราวทักกล่าวมา ฯ
กำหนดนับเดรินไพรพศกษา
ได้สืบท้าววันถึงนครกาย
เข้มนมุงเกณฑ์คนตัดไม้หวาย
แล้วตั้งค่ายเก้าแห่งเป็นสำคัญ
หันหน้าค่ายต่อประตูคู่เชิงชั้น
จัดเลือกสรรเอาล้วนที่ตัวดี
ทุกเวลาผู้คนจะหนายหนี
เข้าคลุกกลีปัดประตูให้มั่นคง
ให้ขัดขวางทางสะเบียงโดยประสงค์
เราจึงตรงเข้าจับได้ง่ายตาย ฯ
อัครรรยเมืองนี้ก็เจ็ดฉาย
จะสบายเป็นสุขสนุกครัน
ดูเทียบเทียบมรุ่งเรืองดังเมืองสวรรค์
เพราะคบนางจอมขวัญชวารี
ลงฟังเฟื่องเพราะลงไมหวงหึงส์
ไม่รู้ถึงเทาทันนางกัลยา
ช่างชั่วชาติหลงไหลด้วยตัณหา
อุปมาสำแดงให้แจ้งการ
บริโภคเป็นเหยื่อและอาหาร
เปรียบปานเจ้าเมืองนครกาย
แล้วผายผันขึ้นเผ่านางโฉมฉาย
นั่งเรียงรายแนนนพลับพลาชัย
จะใช้เจ้าเป็นทูตไปปราสรัย
จงรีบไปเข้าเผ่าท้าวจิตตรา ฯ
ถือสารตราหนังสือออกอาสา
ไม่ทันช้าเที่ยงคืนก็ถึงพลัน
คนหลบนอนเงียบแท้ไม่แปรผัน
อัครรรยสืบหาโดยราตรี

ที่ชายทุ่งมุ่งหมายตั้งค่ายรอบ
 อันตัวเราเข้ามาในธานี
 ตัวทวนชื่อโรยยาได้พราง
 จงบอกกล่าวให้เราอย่าได้ช้า
 อันตัวฉันเฝ้าทวารประทานมา
 ประตุนี้มีชื่อจงเข้าใจ
 ทวารนี้สำคัญนะทานเอ๋ย
 ปิดไม่ได้ต้องเปิดไว้โตโต
 ขุนปถวีอาไปเดโชนั้น
 ราชการบ้านเมืองในภารา
 พระทรงฤทธิ์อิศราภักดิ์เชื่อถือ
 ทั้งสี่คนปนกันทานตั้งไว้
 มหาภูตทั้งสี่นี้ชื่อตั้ง
 นายกำเดาเอ๋ยเราก็คือเป็นชาย
 ถึงเวลาเราจะพากันขึ้นเฝ้า
 อย่างกลัวเลยทานเอ๋ยไม่เป็นไร
 แต่บรรดาขุนนางทั้งน้อยใหญ่
 ถึงเกิดเหตุเภทภัยในธานี
 ถ้าเราเต็มเสริมข้าเข้าทำด้วย
 ถึงผู้ใดใครจะกัณครกาย
 หมิ่นกำเดาฟังเลาก็เข้าใจ
 ไม่เสียทีที่เราสื่อถือสารตรา
 เขาบอกความตามจริงทุกสิ่งสรรพ
 ไม่รู้เท่าว่าเรานี้คิดร้าย
 ๑ ฝ่ายพระองค์ทรงฤทธิ์จิตต์ราชา
 อัจฉรย์ผ่นเห็นเป็นแน่ใจ
 เข้าก่อตรัดมัดผูกที่ข้อลำ
 นางถือดาบคมกล้าจะมาฟัน
 ท้าวตระหนกตกประหลาดวาตั้น
 ให้ปวดเศียรเขินจะแยกแตกกระจาย
 ให้หนาวชานแสนสท้านในดวงจิตต์
 พระเนตรแดงดังแสงสุริยัน

ในเขตต์ขอบกรุงกายบุรีศรี
 จะขอเฝ้าพระพันปีจิตรา
 เป็นเยี่ยงอย่างราชการต้องถามหา
 ขุนวาทาได้ฟังก็บอกไป
 ขุนวาทาเดิรยามอย่าสงสัย
 ทานตั้งไว้ธรรมาสน์ปัสสาโท
 เรานี้เคยอยู่นานมาอีกโข
 ขุนวาทาเดิรอยู่วรรณดา
 เป็นเพื่อนกันทั้งสี่ที่ปรึกษา
 เขาได้ว่าทั้งฝ่ายนอกและฝ่ายใน
 ประทานชื่อตั้งแต่งอย่าสงสัย
 เป็นผู้ใหญ่ในเมืองนครกาย
 ดุจดั่งพี่เลี้ยงพระโสมฉาย
 อยระคายเราจะคบกันสืบไป
 เจ้าของเราเมตตายอมปราสรัย
 เมืองนี้ไซ้เรารักษาทุกราตรี
 ไม่มีใครจะระวังบุรีศรี
 ถ้าเราต้อยแล้วไม่อันตราย
 จึงมอดม้วยบ้านเมืองเกิดฉิบหาย
 อย่าได้หมายเลยจะคืนเป็นเมืองมา
 ที่คิดไว้สมความปรารถนา
 เข้ามาหาขุนภูตทั้งสี่นาย
 มาคบกันกับเราคงฉิบหาย
 จะทำลายบ้านเมืองให้ปนไป ฯ
 เมื่อเวลาจวนรุ่งปัจจุสมัย
 นางทรมวยชรากลับมาพลัน
 แล้วจงจำตรึงตราไว้กวัดขัน
 เข้าบีบคั้นพระเศียรแทบเจียนตาย
 สติพินสมประดีพระทัยหาย
 เมื่อพระกายดังจะหลุดออกจากกัน
 ตัวเป็นพิษรอนดังพระสุริย์ฉัน
 พระองค์สั่นเริ่มร่วไปทั่วกาย

เหตุตั้งนี้มีชาวอินไกล
 ไม่เที่ยงตรงหลงกลด้วยอุบาย
 หนังสือบอกออกถึงตามราชสาส์น
 พอรุ่งแจ้งแสงพระสุริยา
 ทั้งหมดนวดหมอยาเข้ามาแก้
 บ้างหาหมอกอไฟทั้งไพรนาย
 ทั้งยาต้มยาชะโลมประโคมกัน
 คอยประทังตั้งองค์พระทรงชัย
 พระรำลึกตรึกไปพระทัยหาย
 วิปลาศธาตุในก็แปรปรวน
 อยู่ดีดีวิบัติจะเกิดเป็น
 จะเหมือนหนึ่งถ้อยคำพระเถรา
 เราไม่เชื่อเพื่อเหตุอะไรเล่า
 มันแกลังวาสารพัดจะยุยง
 ทั้งค้นหาอวิชาผู้เมียรัก
 การกุศลมิได้ทำเป็นสำคัญ
 มัจฉริยะยังขุนคลังก็ตัวดี
 จะจำแนกแจกทานประการใด
 จำเราจะถอยหลังฟังปรมัตถ์
 ตามกำลังยังเห็นเป็นศรัทธา
 พระเถรามาเทศน์ก็หลายองค์
 จึงขับไล่ไปอยู่นอกบุรี
 ทานกล่าวชอบเราว่าผิดยิ่งคิดไป
 ด้วยถือตามความโลกย์เขากล่าวมา
 ท้าวรำลึกตรึกตรองไปในเวลา
 นิมิตรเป็นอัครจริยนั้นทันที
 แล้วร้องบอกออกความไปตามฝัน
 เป็นคู่มือถือไว้ดวงศาสตรา
 อยานอนใจจงให้เร่งตรึกตรอง
 อันไฉยวาทจงรอนให้ทอนฟัน
 จงจำคำของเราท้าวจิตตะราช
 สดุ้งพินดีนองค์พระทรงชัย

เพราะธาตุในเกิดกรรมระส่ำระสาย
 ไปคบนายหมิ่นก่ำเดานั้นเข้ามา
 จะเปรียบปานความฝันเหมือนปัญหา
 พระจิตตราร้องครางแทบวางวาย
 อยู่เชิงแซ่เสือกสนวิงชวนชวาย
 ต้มยาถายถอนพิษให้เบาไป
 บ้างแปรผันตามเรื่องคัมภีร์ไสย
 เสวยได้เข้าต้มพอสสมควร
 ไธร่างกายควรหรือมาหันหวน
 เสียดกระบวนมิได้เที่ยงเป็นธรรมดา
 ก็ให้เห็นจริงจังในสังขาร
 เทศนาชี้แจงไว้มั่นคง
 เพราะฟังเจ้าขุนทิฎฐิมั่นพาหลง
 ไม่เชื่อตรงต่อเราเป็นเพียงธรรม
 ก็ช่วยชักให้แซ่เขื่อนทุกสิ่งสรรพ
 เขารุมนรันปิดบังให้คลั่งใจ
 คิดตระหนี่เหนียวแน่นไม่ปราสรัย
 มันห้ามไว้ทุกครั้งทุกคราวมา
 ให้รู้ชัดแจ้งใจในศาสนา
 เกิดปัญญาเห็นแท้ในบาลี
 เราไม่ปลงเชื่อถือทุกสิ่งศรี
 เราไม่ดีไกรธทานผู้ปรีชา
 ให้สงสัยถ้อยคำในศาสนา
 เป็นสัญญาหมายมั่นว่าของดี
 จวนสุริยาพวยพุ่งรัศมี
 วาฤกษ์ส่องหนึ่งพืงเข้ามา
 พระทรงธรรมเร่งคิดเอาปัญญา
 ขาศึกมาล้อมรอบในขอบคัน
 ปัญญาสองบทนี้เป็นข้อขัน
 สิ่งใดสิ้นเร่งต่อให้ยาวไป
 อย่าประมาทวงงให้สงสัย
 ก็จำได้ความฝันเป็นมั่นคง

ท้าวรำลึกตรึกพระทัยให้ไหวหวั่น
 ประจักษ์แท้แนพระทัยไม่วางง
 ให้มีดมลดันดันเมฆหมอก
 พวกโหรหารหรือทั้งสี่พราหมณ์
 ๐ พระคิดพลางทางเรียกขุนสัญญา
 เป็นนักปราชญ์ฉลาดในกรุงไกร
 พระทรงเดชกลาวเหตุอัศจรรย์
 จนสิ้นความตามฝันของราชา
 แก่ปัญหาทั้งสองให้ต้องตาม
 ทำนอาจารย์วานคิดให้เหมาะใจ
 ๐ โหราเฒ่ายัมพลางทางกราบทูล
 เห็นความแจ่มมิได้แคลงในวิญญา
 พระดาบสที่บอกปัญหาให้
 อันของยาวให้บันนั้นวาที
 ด้วยคลองคดย้อมคดไปตามกัน
 ถึงเกดรานาวาทั้งน้อยใหญ่
 หนังสือบอกนอกนิเวศน์ในเขตต์คัน
 ไม่นั่นนานการเจริญกำหนดคราว
 ที่บทสนให้ต่อนั้นเห็นแท้
 คือได้แก่ถนนหนทางด้วน
 จะรกชฎีขัดขวางในกลางป่า
 บรรลุถึงทางหนึ่งและทางใด
 ซึ่งอาวุธกับมือให้ถือไว้
 อันศึกร้ายหมายล้อมพระภรา
 กระทบมัจฉนกลาวแก่ในทางความ
 เห็นผิดชอบสอบสวนหาหรือไป
 ๐ พระทรงเดชฟังเหตุที่กลาวแก่
 พระตรัสบอกอาจารย์ด้วยปริดา
 จึงเรียกหานางจิตตกุมารี
 ทั้งโหราอาจารย์ก็ไม่เคย
 ๐ นางดวงจิตต์คิดทันด้วยปัญญา
 บังคมพลางนางทูลไปทันใด

ถึงความฝันก็มีได้มาไหลหลง
 คิดไม่ตรงถูกต้องทำนองความ
 คิดไม่ออกแล้วจำจะไถถาม
 ให้ติดตามเรื่องราวแล้วกลาวไป ฯ
 เป็นโหรารู้แปลช่างแก้ไข
 ไม่มีใครรู้เท่าเจ้าสัญญา
 ที่ความฝันเล่าไปให้ปัญหา
 ทานโหรางทนายทำนายไป
 เอาใจความให้ตรงไม่สงสัย
 ของอันใดจะควรคาสาตรา ฯ
 นเรนทร์สูรยาวิตกในปัญหา
 พระราชาจงทราบฝ่าธุลี
 ใช้อื่นไกลคือพระภูมิบุรีศรี
 จะได้กับชลธิที่ไหลไป
 ควรจะบันชุลลัดให้น้ำไหล
 จะเติรทางค้อยไกลไม่ยียดยาว
 จะไปมาหากันคอยสืบสาว
 ที่จะยาวให้บันนั้นสมควร
 ประจักษ์แนในใจไม่หันหวน
 เร่งชักชวนกันต่อให้ยาวไป
 จงอุตสาห์แผ้วถางเร่งถากไถ
 ก็ต่อไปสมควรดังกล่าวมา
 คือพราเสียมจอบไถในปัญหา
 ได้กับหญากรรอบพระเวียงชัย
 เห็นเหมาะงามสมควรไม่สงสัย
 ทำนผู้ใดยังจะติมีปัญญา ฯ
 ไม่เห็นแท้ถูกต้องด้วยปัญหา
 ทำนแก้มาเราไม่สิ้นสงสัยเลย
 ปัญญาดีช่วยคิดด้วยลูกเอ๋ย
 มาทนายเลยตามคติในโลกไป ฯ
 ทูลบิดาให้ชอบอัชฌาตรัย
 ขุนนางในขอบขันตสึมา

จะเป็นปราชญ์ที่ฉลาดก็ไม่มี
 พระบิดรงค์ทรงพระศรัทธา
 ทานเป็นปราชญ์แสนฉลาดปัญญาเลิศ
 ปัญหาธรรมล้ำลึกในบาลี
 ๐ ปางนั้นพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
 วาจริงแล้วลูกแก้วช่างคิดอ่าน
 บิดาเล่าเวลาเฉลิมให้กลุ่มจิตต์
 เจ้าเดือนจิตต์บิดาก็ดีใจ
 ให้ปลาดอาสนะที่พระนั่ง
 เข้าดอกดอกไม้มีหลายพรรณ
 พระเถรเข้าในวังขึ้นนั่งพลัน
 แล้วเล่าความตามฝันของราชา
 โยมอัศจรรย์ฝันเห็นเป็นประหลาด
 แต่โยมนึกตรึกตรองทุกรাত্রี
 ขุนสัญญาโหรมาทำนาย
 นิมนต์พระชิตันสำแดงไป
 ๐ พระมุนีปรีชาปัญญาไว
 ให้ศีลห้าปาณาเป็นสำคัญ
 ถวายพรบพิตรผู้สมภาร
 สรรพโลกก็ยั้งสไป
 ให้ชายหญิงมีจิตต์สำรวมกาย
 ถือสรณะอย่างธุระอาตมา
 ถึงชีวิตจิตต์ใจจะม้วยมอด
 อุปมาดั่งวาพระอาจารย์
 ทานมีคุณล้ำเลิศประเสริฐยิ่ง
 อเนกเลาเหมือนเราไปทิศใด
 ความถือนันมิได้พรันประหวัดจิตต์
 ถึงอันตรายความตายมาถึงตัว
 ด้วยถือนันถึงชีวิตจะม้วยมิต
 ด้วยเดชะสรณเป็นธรรมตา
 รูปแก้ไขพระตรัยสรณาคม
 เป็นใจความตามอรรถาธิบาย

แก้คดีธรรมมั่นในปัญหา
 เจตนาณิมนต์พระมุนี
 รู้ประเสริฐกว่าขุนนางในกรุงศรี
 เป็นสุดที่ปัญญานักปราชญ์พาล ฯ
 พังดวงจิตต์ทูลเห็นเป็นแกนสาร
 เป็นการงานเห็นจริงทุกสิ่งไป
 มิได้คิดวงงงให้สงสัย
 พระสั่งให้จัดแจงธรรมาสน์พลัน
 ทั้งเครื่องตั้งบูชาทุกสิ่งสรรพ
 พอสายณห์เย็นลงได้เวลา
 พระทรงธรรม์เคารพจบเกศา
 แด่เดิมมาจนตื่นคืนสมประดี
 ไม่เคลื่อนคลาดจำได้ทุกสิ่ง
 ไม่รู้ที่จะปลงลงสิงใด
 ก็ไม่หายสิ้นความที่สงสัย
 ให้โยมได้เห็นจริงทุกสิ่งอัน ฯ
 เธอคิดได้เห็นจริงทุกสิ่งสรรพ
 ที่สุดนั้นสุราและเมรัย
 รับประทานสำแดงจะแก้ไข
 ตามวินัยพระพุทธรูฏีกา
 ไม่เว้นวายวจีธรรมย่อมรักษา
 เป็นใหญ่กว่าของอื่นในจักรวาล
 จงยุดยอดสรณังดับสังขาร
 วิชาการศึกษาทุกสิ่งไป
 ไม่ควรทิ้งสรณะจะหลงไหล
 ไม่มีใครเป็นเพื่อนเมื่อยามกลัว
 เห็นศักดิ์สิทธิ์เหมือนมงคลอยู่บนหัว
 ก็ไม่กลัวพ่ายแพ้แก่ภรรณา
 ก็คงปิดอบายไว้แน่นหนา
 ทั้งศีลห้าป้องกันไม่อันตราย
 แต่พอสมศรัทธาทานทั้งหลาย
 ทั้งหญิงชายผู้ฟังจงตั้งใจ

ถวายพรบพิตรอิศรา
 ทิยานักให้บันนั้นมิใน
 ชาติทุกข์ทุกข์นี้มีแต่เดิม
 เทาชนจามะจรีที่กล่าวมา
 ถึงเจ็ดครั้งตั้งมั่นเป็นปัญจะ
 อุปมาดังหนอนที่เกิดใน
 ทนเทศเป็นเหตุด้วยคับแคบ
 หลังมารดาทรมาณอยู่ในครรภ์
 มีอกอดกองงอเขาดังเขามัด
 ทศมาศพร้อมธาตุจึงยาตรา
 เป็นเทวทูตประณมนั้นสมควร
 ถ้าปลงลงเห็นแท้เป็นแน่ใจ
 อันตัวเรานี้เล่าก็เหมือนกัน
 จึงกลิ้งเกลือกเสือกไขว่อยู่ไปมา
 ครั้นหยากนมหยาคน้ำก็ร่ำร้อง
 พุดไม่ออกบอกไม่เป็นก็จวนใจ
 อันทุกข์นี้ที่หนึ่งได้พึงเห็น
 รำพึงไปได้จริงทั้งหญิงชาย
 ยังใหญ่ยาวกลาวเหตุในโมโห
 มีรากเริ่มเดิมหยังลงปฐพี
 เป็นที่พึงสังสัดจตุบาท
 ทั้งพฤษภวสีและหิมวา
 อุปมาเหมือนต้นหาและโลโก
 พยาบาทอาจหาญให้จำใจ
 ย่อมเกิดได้ในเขาคือโมหะ
 อุปไมยให้เห็นเป็นธรรมดา
 เป็นต้นเหตุเภทพันฐานนั้นมากมาย
 เอาศรัทธาปัญญาที่ดวงใจ
 เร่งบันเกิดโทะสะวิชา
 ให้ตัดรอนทอนทำให้เที่ยงตรง
 อันร่างกายเรากองเนาจนเปื่อยไป
 เป็นอาหารแรงกาไปสารพรรณ

รูปจะแก้ปัญหาที่สงสัย
 ทุกขะสมุทัยเป็นธรรมดา
 เมื่อแรกเริ่มปฏิสนธิในมหา
 โลหิตาเป็นสายละลายไป
 เกิดทุกขะเวทนาไม่ปราศรัย
 บอกคุณนั้นไซร้ก็ปานกัน
 นิ่งในแนบผินหน้าเข้าหาสัน
 เกิดด้วยกันกับรกเป็นรากมา
 รุ่งรัดใส่ถุงไว้แนบนหา
 ออกจากครรภ์มารดาก็หนีไป
 ดังจะชวนชี้เราให้เลื่อมใส
 ว่าทุกขังนี้ไซร้เป็นธรรมดา
 เมื่อแรกนั้นไม่รู้ซึ่งภาษา
 ทั้งกายามุตคุณก็เปื้อนไป
 ถึงเจ็บท้องก็ไม่ว่าว่าเป็นไฉน
 แตร้องให้เสือกสนกระวนกระวาย
 จะเกิดเข็ญยียดยาวอยู่มากหลาย
 เป็นร่างกายเกิดมาย่อมทุกข์มี
 มีใหญ่โตดุจดั่งคิริศรี
 ยอดคิริสูงเยี่ยมเทียมเมฆา
 พยัคฆราชเสือกสิงห์หึงสา
 ดาษดารินรมเป็นพื้นไป
 ทั้งโทโสวิชาและสาโรช
 กิเลสในสิบหกก็ยกมา
 รับธุระมิได้คิดจะอิจฉา
 อันโมหะเป็นพื้นทุกคนไป
 เป็นตัวร้ายยียดยาวอายุขัย
 เป็นอาวุธถือไว้ให้มั่นคง
 ทั้งโมหะโลภะที่ไหลหลง
 อย่างมงตามโลกไม่เที่ยงธรรม
 น้ำเหลืองไหลโทรมทรุดทุกสิ่งสรรพ
 กระดูกนั้นผุยุยกระจุยไป

อันหนึ่งพึงกล่าววาของสัน
คือศีลห้ารับมารักษาไว้
ให้ยังยืนเป็นพื้นอยู่ปกติ
รักษาไว้ให้พร้อมทั้งห้าองค์
ทั้งองค์ห้าองค์สี่และองค์สาม
เป็นพื้นภาคอาสนะอันโตใหญ่
คือปฏิบัติขัดแจ้งในสาสนะ
สืบต่อไปในทางพระสังฆ
ที่ข้อใดสงสัยแรงไถถาม
จงดัดแปลงแต่งใจให้เกลี้ยงกลม
กายกรรมวจีกรรมมะโนกรรม
ได้เป็นเนื้อเชื่อญาติพระศาสดา
ประสบแก้วแล้วล้วนด้วยรัศมี
กระจางจิตต์คิดในอรรถาธิบาย
ให้ต่อไปในทางอริยมรรค
อุตสาห์เพียรเรียนรำให้จำเอา
สัมมาทิฏฐิตรีให้ชอบ
ขุดกิเลสราคาต้นหาใน
สัมมาสังกับไปคำโอกาส
เอ็นดูสัตว์จัดแจ้งไว้สารพรรณ
ดำริชอบแรงประกอบในดวงจิตต์
กามคุณนี้ขุนตั้งนำตาม
สัมมาวาจาอันปรากฏ
คือเว้นจากมุสาวาจาพาล
สัมมากัมมันโตนี้โอกาส
ประพฤติชอบประกอบซึ่งอินทรีย์
อย่าล็กฉ้อก่อกรรมชะโมยเขา
กายกรรมทั้งสามนี้สำคัญ
สัมมาอาชีวะชำระจิตต์
อย่าขายของต้องห้ามตามบาลี
คือขายอาวุธมนุษย์และยาพิษ
ครั้นพวงพื้มีกายอันโตใหญ่

ให้ต่อนั้นพระองค์อย่าสงสัย
กำหนดใจอย่าพลาดประมาทลง
จงดำริต่อไปอย่าไหลหลง
เร่งดำรงกรรมบทกำหนดไป
ทั้งองค์สองตรงความให้แจ่มใส
จะรองรับไว้ได้ซึ่งธรรม
ตามคำพระสั่งสอนให้สุโข
น้อมมะโนนึกเอาเป็นอารมณ์
ให้แจ้งความแท้จริงทุกสิ่งสม
ความนิยมยินดีจะมีมา
อุสาห์ทำปฏิบัติในศาสนา
ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นหญิงชาย
ล้ำณีขวงแสงสว่างฉาย
คอยเสื่อมคลายราคีร้อนให้ผอนเบา
ไม่ยากนักดังเติร์ขึ้นเนินเขา
ไม่เสียเปล่าเลยนะทานอย่าพรั่นใจ
จึงประกอบปัญญาให้เลื่อมใส
ให้เปลื้องไปเบาขึ้นทุกคืนวัน
พุทโธวาทสั่งสอนทุกสิ่งสรรพ
ในเขตต์คั่นกุศลาเป็นอารมณ์
จงเร่งคิดออกถั่วอย่าสู่สม
จะติดจมเรือนจำทั้งห้าประการ
ย่อมมีรสกลาวคำล้วนอ่อนหวาน
คำประจานคำทอาก็ไม่มี
คำโอวาทสมเด็จพระชินศรี
อย่าชาติโบยสัตว์ให้พลัดกัน
กาเมเลาจงเว้นเป็นข้อขัน
อย่าหมายมันจะยับเป็นอัปรีย
เลี้ยงชีวิตโดยชอบทุกสิ่งสี่
ทั้งห้านี้จงกำหนดเร่งอดใจ
มิจนาจิตต์เลี้ยงสัตว์ไว้อาศัย
ก็ขายไปให้เขาหาไม่ปราณี

ขยายสุราเมรัยในบทห้าม
 เลี้ยงชีวิตโดยชอบประกอบดี
 สัมมาวายามะนี้พระตรัส
 พยายามความเพียรให้ถาวร
 พยายามห้ามบาปภิกฺขุไว้
 อันกุศลผลเกิดอยู่ธรรมดา
 สัมมาสติตริตระงับ
 ไม่หวั่นเหินเคียนในอธิบาย
 มีเกศาเป็นต้นจนมัตถรังค์
 เหมือนหนุ่มสาวคราวรุ่นกำเริบใจ
 ความชรามาถึงรำพึงคิด
 ด้วยความหลงตั้งหาเป็นน่ายาย
 มีสติระลึกให้ตรึกดู
 มีทุกข์เวทนาพาร้อนรน
 อุเบกขาเวทนาอารมณ์สาม
 สัญญานี้วิปัสสนาสำคัญใจ
 มิใช่ตัวไซ้ตนเป็นคนแท้
 ที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยงเป็นธรรมดา
 เป็นนาเกลียดน่าชังน่าสังเวช
 วานารักนาชมภิรมย์ใจ
 ไม่มีสุขว่าเป็นสุขคือทุกข์แท้
 มัณรายกาจอาจใช้ไม่เวทนา
 จงระลึกตรึกดูให้รู้แน่
 ทั้งโมโหโกรธาภิพาทัน
 อวิชชาพามีดไม่เห็นทาง
 ตี้นตามกันวิ่งไปดังไฟลน
 มีสติระลึกให้ตรึกดู
 วาเรานี้มีโทษอยู่ภายใน
 คือโมโหโทโสเป็นต้นเหตุ
 นิรวรณนี้มีอยู่เป็นธรรมดา
 อันโรคนี้มีมากลงรากแก้ว
 จงหายามารักษาข้างภายใน

จงทำตามโอวาทพระชินสี
 ตามบาลีกล่าวมาจะถาวร
 ให้ปฏิบัติเชื่อฟังคำสั่งสอน
 จงหยุดหย่อนดังเดิมอย่าเติมมา
 จงอย่าให้บังเกิดแรงรักษา
 แรงอุตสาหะต่อไปให้มากมาย
 ระลึกไปใจประกอบไม่หวนหาย
 อันร่างกายโทรมทรุดชำรุดไป
 ไม่หยุดยั้งเที่ยงแท้อย่าสงสัย
 มาหลงไหลกามคุณออกกวนวาย
 ให้หวาดหวั่นพรั่นจิตต์แล้วใจหาย
 ทั้งหญิงชายยอมรู้ยู่ทุกคน
 มีสุขอยู่เวทนาเป็นเหตุผล
 เข้าประจัญจองจำให้เข้าใจ
 รูปและนามเกิดมีที่อาศัย
 มาถือไปว่าตัวของอาตมา
 มาเป็นแต่สังขารนะท่านหนา
 จงอุตสาหะระลึกให้ตรึกไป
 ไม่เห็นเหตุมกมมาหลงไหล
 งามกระไรดังवादสอาดตา
 กลับผันแปรเป็นทาสแห่งตัณหา
 ทั้งโกรธมาอย่าให้ดูตัน
 เดียวนี้แลตัดหาพาชยัน
 ดุจคว้นเปลวไฟให้ร้อนรน
 ก็วิ้งว้างบุกรกไม่เห็นหน
 ถือว่าตนเป็นตัวไม่กลัวใคร
 ก็จรรู้เห็นแจ้งไม่สงสัย
 ประกอบไปทั้งพยาธิโรค
 อุปกิเลสพื้นแผ่นดินก็แนบหนา
 เมื่อตรวจจตราดูเห็นเป็นแน่ใจ
 จะนิ่งอยู่รู้แล้วไม่แก้ไข
 หมอที่ไหนเขาถือผีมีอดี

จงสืบเสาะจำเพาะไปหาเขา
 อันโรคพยาธิเข้ายาอี
 แล้วไถถามจะห้ามของสิ่งไร
 ผิดสำแลงของแสงแล้วหยุดยั้ง
 สัมมาสมาธิให้ตริตrong
 ให้เป็นหนึ่งในที่ตั้งอารมณ์ได้
 กรรมฐานบทใดและบทหนึ่ง
 ระวังใจฟุ้งซ่านให้คงตรง
 นิเวศน์ห้ามายุคไม่เกิดแล้ว
 ประณมณานั้นเกิดขึ้นดังใจ
 คือปีติสุขะเอกะตะตา
 ให้สิ้นห้วงลวงพันกิเลสมาร
 กระทำเพียรรำเรียนแต่องค์สาม
 ทั้งสุขะเอกะตะตาใน
 ปัญญาหนึ่งพึงเห็นปีติเลา
 สละไปให้ทำแต่สองประการ
 บริสุทธิ์ผุดผ่องสว่างแผ้ว
 รำพึงดูรู้แนใจปัญญา
 สุขนี้ไซ้ควรจะละลำดับกัน
 คือเอกะตะตาอุเบกขาใน
 อริยมรรคนี้เป็นที่สุด
 จะลุล่วงหนวถึงพระนิพพาน
 อริยมรรคนี้มีในศาสนา
 อริยมรรคยังประจักษ์อยู่ตราบใด
 นักปราชญ์ผู้ฉลาดปัญญาเล็ด
 ประกอบกายมนาและวาจี
 พระศาสดาจารย์เจ้าตรัสไว้
 จงสำคัญมั่นคงองค์พยาน
 บุคคลใดอย่าได้สงสัยว่า
 ถือบาลีนับปีนับเดือนวัน
 นิพพานสูตรนี้มีอยู่แจ้งชัด
 ประหนึ่งว่าพุทธองค์ผู้ทรงไตรย

จงบอกเล่าตามจริงทุกสิ่ง
 บอกถ้วนถี่เล่าไปให้หมดฟัง
 จงตามใจของท่านนั้นโดยหวัง
 เรงระวังกำหนดให้พอดี
 อย่าคะนองปล่อยจิตดีให้หวนไหว
 อารมณ์นั้นยึดไว้ให้มั่นคง
 ให้รำพึงในจิตตอย่าคิดหลง
 จงขมลงนิเวศน์ให้อ่อนไป
 ก็ผ่องแผ้วประกอบด้วยเลื่อมใส
 ก็พร้อมได้องค์ห้าวิทกวิจารณ์
 ประกอบมาบริบูรณ์ในภูมิฐาน
 วิทกวิจารณ์ยังหยาบให้ละไป
 พยายามปีติให้ผ่องใส
 ก็พร้อมได้ทั้งทุติยะมาน
 ยังไม่เอาหยาบอยู่ในสามสถาน
 ตติยะมานสุขะเอกะตะตา
 ดังแว่นแก้วบังเกิดในจักขา
 อันสุขายังเห็นว่าหยาบไป
 จงเลือกสรรเอาแต่สองให้ผ่องใส
 สำเร็จใจถึงที่จตุตถมาน
 กุลบุตรปฏิบัติเป็นแกนสาร
 พันกันดารชาติทุกข์ชราไป
 พระสัมมาสัมพุทธะพระองค์ไหน
 พระอรหันต์นั้นไซ้รู้ว่ายังมี
 อุดมสำหฤตปฏิบัติอย่าหน่ายหนี
 บริสุทธิ์ดีพร้อมองค์แปดประการ
 ในสูตรใดต่างตางนั้นหลายสถาน
 ในนิพพานสูตรเป็นสำคัญ
 ลั่นโสดามรรคทั้งพระอรหันต์
 มาพูดกันอ้ออึ้งคหนึ่งไป
 มาพูดตัตตสูตรนี้ให้สงสัย
 พระตรัสไว้ว่าไม่จริงสักสิ่งอัน

มานับถือปีเดือนและวันคืน
 ว่าศาสนาขององค์พระทรงธรรม์
 เทศนาสั่งสอนบอหอนถือ
 ทานสั่งสอนบอหอนจะจำไว้
 จงตรองเกิดหญิงชายทั้งหลายเอ๋ย
 จงตัดกายวาจาใจนั้น
 รูปแก้ม่าปัญหาสองข้อนี้
 ลับเหลี่ยมเมตไตรย์เวลัยจวน
 ๑ ปางนั้นพระองค์ผู้ทรงภพ
 มีพระทัยเบิกบานสำราญครัน
 โยมนี้มีจิตต์เจตนา
 ให้เลื่อมใสใจออกก็เบิกบาน
 สิ้นสงสัยในจิตต์ของโยมแล้ว
 ฉันทเห็นจริงทุกสิ่งดังพรรณนา
 แล้วขับไล่มิให้อยู่ในเขตต์คั่น
 ทานสั่งสอนความดีกลับมีโทษ
 เพราะด้นหาอวิชชามาเป็นนาย
 หลวงโทโสโมหาลงท้ายหัว
 พยาบาทอาจองลงพายกลาง
 ตั้งแต่นี้โยมมิได้ไว้ใจใคร
 จะอยู่ในถ้อยคำธรรมะนั้น
 จะอุตสาห์ปฏิบัติไม่ขัดขวาง
 จะดัดแปลงแต่งจิตต์ทรมานกาย
 ๒ ขอยกกลับจับกล่าวถึงกองทัพ
 ขุนกำเดาเข้าไปในธานี
 จึ่งทูลความตามเรื่องในราชการ
 ได้สำคัญมั่นใจในภารา
 สนทนาปราสรัยได้ข้อความ
 ฎตรูปทั้งสี่นี้สำคัญ
 พระจิตต์ระราชประมาทลงเมื่อใด
 ต้องถนอมยอมเลี้ยงเขาโดยดี
 ๓ พยาธิแมทัฬหสดับสาร
 ให้หาขุนฉันทะวุตติไป
 แก้อสิบกยกเข้านครกาย

นั้นยังยืนยงยวดเป็นกวดขัน
 เป็นแมนมั่นเห็นจริงทุกสิ่งไป
 ประนมมือนั่งฟังบ้างหลับไหล
 มาเข้าใจวาฟังเทศน์ได้บุญครัน
 อยะละเลยคำพระนี้ข้อขัน
 ที่ยาวบันลั่นตอพอสมควร
 สุริยศรีเชอเสด็จลงหันหวน
 สิ้นสำนวนปัญหาเยธพลัน ฯ
 เล็ดลบโกลัยโอศวรรย์
 อภิวันท์ถวายนมัสการ
 ฟังปัญหาทานแก่เป็นแกนสาร
 เปรียบปานดุจโรคนต้องยา
 ดังดวงแก้วสองดวงในจักขา
 วรรศรัทธาเชื่อแท้ทุกสิ่งสรรพ
 พระเถรนั้นได้ยากลำบากกาย
 ยิ่งกริ้วโกรธหนักไปไม่รู้หาย
 มั่นถือท้ายไม่ตรงจึงหลงทาง
 ไม่เกรงกลัวผู้ใดจะขัดขวาง
 แลเห็นข้างเทาหมู่มืดรู้กัน
 พวกจัญไรเหล่านี้มันพาลขยัน
 เป็นสำคัญนับถือจนตัวตาย
 ไปตามทางอริยะตั้งใจหมาย
 ตามธบายคาถาพระบาลี ฯ
 มาล้อมจับรอบเขตต์บุรีศรี
 ได้คดีเสร็จสรรพแล้วกลับมา
 ไปสืบสารเที่ยวเสาะแสวงหา
 ขุนวาทาเป็นมิตรสนิทกัน
 บอกไปตามสัตย์จริงทุกสิ่งสรรพ
 เข้าป้องกันรักษาทั้งธานี
 เขาเคื่องใจแล้วก็ย่งทั้งกรุงศรี
 ทั้งเบี้ยหวัดเงินปีก็ถึงใจ ฯ
 ก็แจ้งการมั่นคงไม่สงสัย
 นางสั่งให้เกณฑ์พลโยธา
 ทำอุบายเล่ห์กลให้หนักหนา

ขุนกำเดาเจ้ารู้แหล่งภารา
 คอยพูดจาปราศรัยกันให้ดี
 จงอย่าช้าเร่งพาพลนิกาย
 ประจำอุทกประตูลาวรา
 อยาถอยหลังตั้งหน้าจะราวี
 เราตัดทางล่ำเลียงสะเบียงได้
 ถึงผู้ใดใครจะมีวิชาอัน
 ถึงอาวุธศาสตราจะกล้าหาญ
 แม้ปัญญาพาทีจะดีสิ้น
 จะต่อต้านแห่งทหารมรณัง
 คงราบเลื่อนเตียนไปดังไฟฟ้า
 ๐ ฝ่ายขุนฉันทะวุตติโรคา
 มาจัดแจงโยธาไม่วานาน
 จวนเวลาสายัณห์ตะวันบ่าย
 พอได้ฤกษ์เลิกทัพครรรไลไป
 ขุนกำเดาเจ้าเล่ห์เททุบาย
 ขอเชิญท่านทั้งสี่นี้ออกมา
 ๐ จตุธาตุดุจดุจดให้พรันพริ้ง
 ร้องเรียกหาจะว่าประการใด
 ทั้งเฝ้าเรือนก็มีเป็นที่นั่ง
 ในเที่ยงนางกลางคืนผดเวลา
 ๐ ขุนกำเดาได้ฟังก็รั้งรา
 จะหักหาญราญรุกบุกเข้าไป
 ทานผู้ฟังทั้งปวงจะลวงว่า
 ว่าขุนกำเดาเขลาเข้าคลุกคลี
 คิดพลางทางชวนขุนโรคา
 เข้านั่งใกล้ให้เห็นเป็นสำคัญ
 ๐ ฝ่ายขุนธาตุดุจดุจดให้พรันนักร
 เออหนอออท่านกำเดามา
 ยามดึกตื่นเที่ยงคืนถึงปานนี้
 จงบอกเล่าให้เราฟังเข้าใจ

จงไปหาขุนธาตุดุจดุจด
 เป็นทองที่เห็นสมอารมณ์หมาย
 ออกเรียงรายกันไปในธานี
 เหมือนรักษากรุงกายบุรีศรี
 ได้ทองที่ปิดประตูให้อยู่พลัน
 ก็วางใจลงเป็นแนมไม่แปรผัน
 มาแก้กันก็ไมกลัวทุกตัวคน
 หรือเขี้ยวชาญฤทธิ์แรงทุกแห่งหน
 ทั้งคงทนแกลวกกล้าในทาทาง
 ดุจดุจดปาฐกเมื่อตัดถาง
 มาเผาล้างฉิบหายจนวายปรมาณ ฯ
 บังคมลารับราชบรรหาร
 ก็เตรียมการยกพลสกลไกร
 พระพายชายขึ้นแซมก็แจ่มใส
 บัดเดียวใจก็ถึงทวาร
 ร้องเรียกนายประตูดุจดุจดหรือขา
 ได้พูดจากันเล่นจะเป็นไร ฯ
 เสียงคนอิงอัดแอมมาแต่ไหน
 ตัวของใครเรียกเราจงเข้ามา
 พอหยุดยั้งรับแขกไปมาหา
 ไม่เห็นหน้าแล้วจะรู้ว่าผู้ใด ฯ
 ให้ยับยั้งโยธาอักษมาศรีย
 คงจะได้แต่ดูไม่สู้ดี
 จะเกิดความครหาทั้งกรุงศรี
 ใจไม่ดีมุทลุดุดัน
 รีบไปหาขุนธาตุดุจดุจดมีขม้น
 รู้จักกันจำไว้ได้พูดจา ฯ
 แข็งใจทักด้วยความตามภาษา
 เพื่อนจะวาเหตุผลเป็นกลใด
 ท่านยกพลโยธีจะไปไหน
 จะต้องการสิ่งไรในภารา ฯ

๑ ขุนกำเดาฟังขุนธาตุทั้งสี่
 จึงตอบไปมิให้ช้าเป็นธรรมดา
 สิ่งใดทานมิได้ถึงใจนั้น
 เราอาลัยเห็นใจทานซื้อตรง
 เราตรองตรึกรำลึกถึงคุณนัก
 ประรณนามาอยู่เป็นคู่เคียง
 ทั้งพี่น้องพวกพ้องและโยธา
 แต่ล้วนจัดชุดเจนวิชาชาย
 เรามอบให้เป็นสิทธิ์ดูผิดชอบ
 เฝ้าประตูดุอยู่ประจำเป็นธรรมดา
 เราตั้งจิตต์คิดไว้จะให้ยศ
 นอกนิเวศเขตต์นครขจรครัน
 เก้าสิบหกยกให้เป็นไมตรี
 ถ้าทราบถึงทรงฤทธิ์พระอิศรา
 ๑ ทั้งสี่นายหลงตายด้วยวาจา
 ให้ยินดีปรีดาปรึกษากัน
 เป็นหมวดหมู่อยู่เฝ้าทวาร
 ก็สุดแท้แต่ยอมลงพร้อมใจ
 ขุนเดโชหาไปและปลิว
 ขุนวายุคิดดีมีปัญญา
 แล้วแบ่งปันกันไปทั้งเก้าทวาร
 ทหารนี้มีนามตามธินาย
 ชื่อทหารมัจจุราของอาจนิก
 เขาตัวกลั่นสรณ์มาล้วนกล้าดี
 ฝีมือจัดชุดเจนชำนาญแท้
 ทั้งสิ่งสัตว์สารพัดก็เหมือนกัน
 จะหนีไปแห่งใดก็ไม่พ้น
 เขาไล่ทันทุกวันทุกเวลา
 ๑ ปางนั้นทรงฤทธิ์อิศเรศร์
 ด้วยขุนธาตุยินยอมลงพร้อมใจ
 เกิดวิบัติขัดทางปัสสาวะ
 ไม่แคล้วคล่องลงตามทวาร

ขางปราสรัยไมตรีดีหนักหนา
 เราเมตตาตัวทานเป็นมั่นคง
 เป็นรางวัลเข้าของอันต้องประสงค์
 ดั่งญาติวงศ์เชื้อชนไมเอนเอียง
 ไมหาญหักกลุ้มรุมมาทุมเถียง
 ดั่งพี่เลี้ยงของทานทั้งสี่นาย
 เราพามาให้ทานนั้นมากหลาย
 ทั้งไพร่นายเก้าสิบหกที่ยกมา
 ให้ประกอบโอกาสตามวาสนา
 พวกโยธาจะเกณฑ์เป็นเวรกัน
 ให้ลือชาปรากฏทุกสิ่งสรรพ
 วาคนั้นขุนกำเดาเขาเอามา
 ความยินดีจึงรักเป็นหนักหนา
 จะยินดีปรีดาพระทัยครัน ฯ
 เขากลาวมาเป็นจริงทุกสิ่งสรรพ
 เราแบ่งปันกะเกณฑ์เป็นเวรไป
 ขอปรึกษาจะเห็นเป็นไฉน
 เห็นอย่างไรอย่านิ่งเร่งดังมา
 ฟังวาที่พอใจไม่กังขา
 ก็ยินยอมพร้อมหน้าทั้งสี่นาย
 เป็นทหารเฝ้าประตูดุโดยหมาย
 เป็นเลขจ่ายเดิมมาจะราวี
 เร่งรู้จักเกิดเราชาวกรุงศรี
 การคลุกคลีบริบูรณ์ทุกบัน
 ไม่เลือกแก่หนุ่มสาวคงอาสัณ
 เร่งนับวันไว้เกิดแต่เกิดมา
 เข้าตาจนเสียจริงแล้วท่านหนา
 สุดปัญญาเราแล้วจะหนีไป ฯ
 บังเกิดเหตุเวทนาไม่ปราสรัย
 มารับโรคเข้าไว้ในภารา
 เป็นธุระเบาแสบเป็นหนักหนา
 ไหลออกมาหยดหยดระทดใจ

เบาเหลืองขุนแดงเป็นแสงมัว
 เมื่อยสันหลังดังจะหักสลักใน
 ทั้งอาหารถอยถดสลดลง
 ทั้งท้องล้นพลันทุงดังริดสีดวง
 ทั้งเท้าเย็นมือเย็นเป็นเหน็บชา
 เจ้าหมอนวดหมอยาว่ากระไร
 สรรพคุณหนุนเติมไปตามธาตุ
 รสใดหวานชานชาบในเนื้อนา
 ดีโลहितชอบชมก็สมกัน
 รสเบือเมาแก้พิษประสิทธิไป
 หนึ่งเสมหะชอบชมก็สมควร
 เอ็นนั้นชอบนวดพั้นน้ำมันทา
 หมอชำนาญการเรียนออกจากครู
 ที่ชัดเจนเกณฑ์กันเป็นคว้นไป
 ทานหมอแผนฉะแต่ปรุงไป
 บางใสหม้อก่อกไฟไม้รั้งรา
 แก้วขัดเบาเอาเยอดสับประรด
 ดินประสิวสารสัสมประสมไว้
 ใบขี้เหล็กแก้แต่เม็ดเทากำมือ
 ก็ต้มขึ้นรินมาไม่ซ้ำที่
 ไม่ช้านานจะประมาณสักครู่พัก
 คอยสบายคลายเวทนาครัน
 กำลังน้อยถอยลดกำหนดแท้
 ทั้งโรคายายีย่อมมีใน
 ยิ่งตริกไปก็ให้สลดจิตต์
 เพราะกายนี้อาศัยอยู่ไปพลาง
 อนิจจังสังขารก็เหมือนกัน
 เพราะทุกขังบังเกิดอยู่ภายใน
 มาทำเฉยเลยละคำพระแล้ว
 สำคัญว่าข้าน้อยที่เย็น
 ประมาทอยู่มิรู้ว่ากายแก่
 ทั้งลักจ้อสอเสียดน่าเกลียดอาย

ดูนากลัวทนเลือดไม่เหือดไหล
 ยังเกิดไอเสียงแหบให้สับสนทรวง
 อากาตรตรงโรคข้างในนี้ใหญ่หลวง
 ให้ท้องล่งหวีโหยระไทยใจ
 บวมขึ้นมายกไปไมใครไหว
 ก็แก้ไปตามรู้ที่เรียนมา
 รสใดฝาดชอบสมานในมังสา
 ฝายรस्याหอมเย็นก็ชื่นใจ
 หนึ่งลมนั้นเผ็ดร้อนไม่ปราสรัย
 เค็มนั้นไซ้รชยาหนึ่งดังรस्या
 ลมนั้นกว่นกำเรียบขึ้นหนักหนา
 ในคุณยากล่าวรสกำหนดใจ
 ก็ยอมรู้เรื่องราวคัมภีร์ไสย
 เก็บใบไม้ชูดรากตากเปลือกมา
 ตำผงไว้ใสขวดเป็นนักษณา
 รีบต้มยาคว้นมิดเป็นหมอกไป
 ปอกให้หมดเอาแต่ถอนอย่าสงสัย
 ชงให้ได้สิ่งละสองสิ่งดี
 ได้เชือถือมานักเป็นคักดีศรี
 พระภูมิจิตตะราชเสวยพลัน
 เบาทะลักออกทะลุสักจุนัน
 พระทรงธรรมเห็นผิดยิ่งคิดไป
 ก็เห็นแน่เป็นหนึ่งในสองสัย
 มารุกโล่ร่างกายให้วาววาว
 จะปลงปลิดสมบัติให้ชัดขวาง
 เป็นของกลางไม่เที่ยงว่าของใคร
 ย่อมแปรผันไปตามอัชฌาตริย
 ทั้งโรคภัยสารพัดวิบัติเป็น
 จะคลาดแคล้วความร้อนบ่อห่อนเห็น
 ยังจะเป็นไปนานสำราญกาย
 ไม่เห็นแท้ใจดียังซื้อขาย
 ไม่เสียดายชาติเกิดกำเนิดมา

ขางหลงไหลงงมเหมือนจมอยู่
 เครื่องโสมมขึ้นชมวารจนา
 พระทรงฤทธิ์คิดเห็นเป็นแนนอน
 ออกจากกามะคุณที่วนใจ
 จะตั้งจิตต์คิดหาคำสั่งสอน
 จะนิมนต์พระชีตันทั้งห้าองค์
 จะขอโทษอย่าให้มีบาปกรรม
 ขูตวาดกราดเกรี้ยวพระเถรา
 จึงจัดแจงแต่งเครื่องบูชาพระ
 พระเถราทั้งห้าเข้ามาพลัน
 ขอภัยได้เท่าเจ้าประคุณ
 ได้กล่าวคำหยาบช้าเป็นสามาญ
 ๐ ถวายพระพรบพิตรอิศรา
 ที่หนึ่งเมตตาในกายกรรม
 เมตตาตัวนั้นเป็นฉันใด
 เมตตาสัตว์น้อยใหญ่ในดินดอน
 เหมือนตัวเราถ้าเขาทั้งโบยตี
 เมตตาตัวฉันใดให้คิดดู
 เหมือนเรานี้เขาตีและโบยรัน
 ได้ความทุกข์เวทนาอิงอาวรณ์
 ทั้งพี่น้องพ่อแม่และพงศา
 ก็ถึงแก่ความยากลำบากครัน
 จะเปรียบเทียบตามการนิทานเทียบ
 ให้เห็นจริงทุกสิ่งดังพรรณนา
 วาสีคนเติรทางในกลางดง
 ถือเมตตาเที่ยงแท้เป็นแนใจ
 ยักษ์ร้ายหมายเขม้นเห็นมนุษย์
 ร้องล่ำทักกลับกล่าวให้ร้ายราน
 จะล่อลัดตัดเติรมารุกราย
 มาถือตนถือตัวไม่กลัวใคร
 หิมเวศเขตต์ขอบพนาวาส
 เราหวงแหนแดนต้นอรัญวา

ในบออุมุตคุณและตันทา
 ไม่หยุดยั้งตั้งหน้าตะบึงไป
 จำจะผอนดวงจิตต์ให้เลื่อมใส
 คอยฝึกไปให้ออนจนผอนลง
 ให้ตัดรอนโมโหคือความหลง
 ที่ไล่ส่งไปนั้นให้ทานมา
 เราได้ทำแค้นเคืองทานนักหนา
 นิมนต์มาให้เทศน์ธิบายธรรม
 อาสนะพร้อมเสร็จทุกสิ่งสรรพ
 พระทรงธรรม์วันทาพระอาจารย์
 ได้การอุญดโทษกระหม่อมจนา
 เป็นคนพาลไม่ชอบประกอบกรรม ๕
 มีศรัทธาเชื่อจริงจึงอุปถัมภ์
 ทานจงจำใส่ใจให้แนนอน
 จงแผ่ไปตามคำที่สั่งสอน
 ในสาครและมนุษย์ในชมพู
 ให้ชีวิม้วยมุตสุดอดสู
 คงจะรู้เห็นแท้เป็นแนนอน
 จะฆ่าฟันจำจ้องไม่ทอดถอน
 เขาขับต้อนเราไปให้พลัดกัน
 และเมียบุตรีดาทุกสิ่งสรรพ
 เหตุทั้งนั้นเพราะเขาไม่เมตตา
 เป็นทำเนียบตามทำนองเรงตรงหา
 ท่านกล่าวมาเป็นเรื่องนิทานไป
 เป็นคนตรงด้วยกันไม่หวั่นไหว
 เมื่อเติรไปพบยักษ์นิมาร
 ก็แสนสุดความอยากเป็นอาหาร
 ในดงดานอันนี้หอนมีใคร
 ขางบังอาจไม่มีอชฌาศรัย
 จะต้องการสิ่งไรจงบอกมา
 ยอมเกลื่อนกลาดพื้นพรรณพฤกษา
 ในอาณาเขตต์เขาลำเนาธาร

เจ้าพวกนี้มีความปรารถนา
 นี้หากว่าเรามาได้พบพาน
 มาหาเราโดยดีไม่มีโทษ
 จะม้วยมอดไม่รอดชีวิตไป
 ถ้าไม่อ่อนบอหอนจะหักหาญ
 หรือฤทธากล้าแข็งจะแทงฟัน
 ทั้งสี่คนได้ฟังนาสังเวช
 จะผอนผัดตัดรอนประการใด
 ทั้งสี่คนตั้งจิตต์คิดเมตตา
 ไม่พรันพริ้งถึงชีวิตอันตราย
 กล่าวสุนทรพจน์วามหายักษ์
 เราไม่รู้วาทานอยู่ในหิมวา
 เทียวเก็บผักหักฟันไปค้าขาย
 ว่าสิ่งของต้องห้ามความจริงใจ
 จะฆ่าเราเราก็ตายวายชีวิต
 แต่เรานี้มีความกรุณา
 ทานฆ่าเราเพื่อจะเอาเป็นอาหาร
 ดกนรกลมกใหม่ในอบาย
 เราสี่คนถือผลเมตตาจิตต์
 พระไตรลักษณ์หลักโลกในทางธรรม
 อันร่างกายเรานี้ไม่เที่ยงธรรม
 ชีวิตสัตว์จำวัฏเมื่อสิ้นลม
 ขิณี้ไพร่ได้ฟังก็สังเวช
 ช่างกล่าวคำโอนอ่อนนวนวาจา
 จำจะดอดอาหารเป็นทานแท้
 ถือเมตตาจริงหรือประการใด
 จึงกล่าวว่ามนุษย์ทั้งสี่คน
 ลงจ้องอนนวนขอซึ่งชีวิ
 อันคราวนี้ชีวิตจะถึงดับ
 ไปเฝ้าเรือนถิ่นฐานสำราญรัง
 ฝ่ายมนุษย์ทั้งสี่มิได้พรัน
 ว่าเรานี้จึงมีความเย็นใจ

มาลักผลพฤษภาในไพร่สาณฑ์
 จะคิดอันแก้ตัวประการใด
 ถ้าเราโกรธทานแล้วอย่าสงสัย
 คงบรรลย์ลงลับดับชีวิต
 เรงตรองการดูเถิดอย่าชิงชั้น
 จะรบกัณฑ์สงครามก็ตามใจ
 มาเกิดเหตุอันตรายอายุชัย
 ให้พ้นภัยมรณาชีวาวย
 พรหมวิหารเที่ยงแท้ตั้งมั่นหมาย
 อันความตายย่อมมีเป็นธรรมดา
 อย่าโกรธนักเล่ห์ทานอดโทษา
 เป็นอาณานิคมแดนของผู้ใด
 เพื่อแลกจ่ายเลี้ยงชีวิตไม่สงสัย
 ขอภัยเกิดทานอย่าฉันทา
 ก็เป็นสิทธิ์อยู่ในมือของยักษา
 ด้วยเมตตาตัวท่านนั้นมากมาย
 เราสิ้นปรารถแล้วทานจะจับหาย
 เพราะใจร้ายเห็นหยาบทำบาปกรรม
 ทั้งสี่ห้าเป็นนิยยอมอุปถัมภ์
 ยอมน้อมนำมาไว้เป็นอารมณ์
 อายุพลันล่วงจริงทุกสิ่งสม
 สำหรับถมแผ่นดินเป็นธรรมดา
 คิดสมเพชเจ้ามนุษย์นี้หนักหนา
 กลัวชีวาอาสัญจะบรรลย์
 ตามกระแสบาจาอัชฌาครัย
 จะลองให้ได้รู้ดูทวงที
 ทานก็จนเราแล้วทุกสิ่งสี่
 ไม่คิดหนีคิดสู้ดูกำลัง
 อย่าคิดกลับคืนรอยจะถอยหลัง
 อย่าได้หวังเล่ห์ทานคงบรรลย์
 ปรีक्षाกันยัมแย้มด้วยแจ่มใส
 อย่าหวั่นไหวมรณาชีวาวย

อันชีวิตจิตใจของเรา
 อันเนื้อหนังมังสาในร่างกาย
 เราตั้งจิตต์อยากคิดเป็นความโกรธ
 อกุศลผลกรรมเราทำไว้
 ถือเมตตาพรหมวิหารสำราญจิตต์
 ทั้งศีลห้าสารณะเป็นสำคัญ
 ชินไพรกลาวไปไม่ได้ซ้ำ
 จะต้องอดงดไว้ให้รอดตาย
 จะประสงค์คงไว้สักคนหนึ่ง
 เลี้ยงชีวิตจิตใจในดวงตาน
 จะชี้แจงสำแดงให้คนไร
 ถึงแกห่มชุ่มมันไม่ฉันทา
 บุรุษนั้นตั้งมั่นในเมตตา
 จะให้ใครไม่ได้ด้วยปราณ
 จึงกลาวคำพร้อมกันว่าท่านยักษ์
 ไม่พริ้นพริ้งถึงความมรณา
 นิทานเปรียบเทียบความไปตามธรรม
 ทานผู้ฟังจงตั้งซึ่งจิตต์ใจ
 เมตตากายกรรมที่ร่ำว่า
 กิยุดีการบจบลงพลัน
 ๐ พระเถรรองกัณฑ์สองวิสัย
 ทานผู้ฟังจงตั้งมะโนมัย
 จะกล่าวคำสิ่งไรให้อ่อนหวาน
 อยาด่าทอส่อเสียดรังเกียจกล
 ครั้นลับหลังนินทานั้นวร้าย
 ทำเยาะเย้ยไไพในท่วงที่
 ทั้งขีปดคดโกงโกหกแท้
 สัพยอกหยอกยอห้าวรอฮา
 ยังตัดภ้อดตอลมการมัจฉ
 แล้วขึ้นเสียงเถียงดังไม่กลัวใคร
 ยังทักทายหมายเขม้นจะเล่นกัน
 จะฝากชื่อลือไว้ในบุรี

ดังมาลีรูปเทียนอุทิศถวาย
 แจกจำหน่ายเป็นทานอาหารไป
 จงยกโทษอสุราอชฌาตริย
 อดีตได้ตามมาต้องฆ่าฟัน
 ดับชีวิตนับเนื่องเมืองสวรรค์
 ก็แมนมนของเราไมอันตราย
 เวทนากับทานก็เหลือหลาย
 แดสามนายคินไปให้สำราญ
 แดพอพิงพินมาเป็นอาหาร
 จะคิดอานฉันใดให้บอกมา
 ก็ตามใจเถิดเราไม่โทษา
 แล้วเงื่องาถือกระบองจะจ้องตี
 ไม่ออกปากวาจากับยักษ์
 จะให้ตัวก็ไม่ตีขาดเมตตา
 สุดแต่รักเลือกเอาตามปรารถนา
 ตามเวรอาของบุคคลผู้ใด
 ในเมตตากายกรรมพอเลื่อมใส
 ทำให้ได้ตั้งนี้เห็นดีครัน
 พอจวนด้วยเวลาพระสุริย์ฉัน
 ประทมกัณฑ์ที่หนึ่งพิงเข้าใจ ๕
 ในเมตตาวัจจกรรมแกล้งไซ
 ระวีระไววาจาอาร้อนรน
 อยาห้าวหาญขู่เข็ญไม่เป็นผล
 ทำแบายบลตอหนัสนั้นวดี
 แล้วกลับกลายซึ่งเคียดวาเสียดสี
 หากไม่มีวามีเป็นธรรมดา
 ยังต่อแหล่ไม่หยุดขวางมุสา
 ตั้งหน้ากล่าวเท็จจะบึงไป
 กระแทกพัดเข้าของไม่ปราศรัย
 ก็หมายใจว่าเขากลัวอดตัวดี
 ให้ชีวันขาดกระเด็นจนเป็นผี
 ว่าเรานี้ก็ไม่พริ้นประหวั่นใจ

ยังพวกหนึ่งหึงส์ผิวขวางชั่วชาติ
 ทั้งแสนงอนซ่อนตะแกรงตะแคงไป
 แล้วดาลูกเปรียบผิวไมกลัวเกรง
 ทั้งค้อนควักพิกหน้าดาลูกชั้น
 เสี่ยงวีตวีตกราดเกรี้ยวแลเตี้ยฟัน
 ทำห้วงร่องงอแล้วร่องให้
 แด่เข้าปลาอาหารไม่พานทอง
 เจ้าผิดคิดเวทนาความปราณี
 ยังซ้ำทำกระบวนเป็นผีเข้า
 วาผีปู่เข้าอยู่และผีตา
 ยังชายหนึ่งชี้หึงส์ทำหักหาญ
 ถ้าเมียพูดกับใครให้ดูตัน
 ภรรยาไปหาอย่างพวกพ้อง
 ยิงหมกมุ่นขุนเคื่องระคายใจ
 จะพูดจากับชายใดก็ไม่รู้
 เห็นพวกพ้องพี่น้องเขาพูดจา
 ยิ่งคิดไปสงสัยไม่รู้สิ้น
 ในดวงจิตต์คิดหึงส์ตะบึงตะบัน
 เจ้าผัวดาเมียดาดั้งหน้าแขง
 ทั้งขามถั่วถวยไม้ไผ่ทุบทะเลาย
 เทียนนินทาว่าเมียนั้นมันชั่ว
 ไม่อยู่เรือนเที่ยวเชื่อนหาพวกพ้อง
 ในถ้อยคำร่ำวาททั้งนี้
 คนเช่นนั้นไม่ดื้ออย่าคบมัน
 อันเมตตาวะจันนี้มีรส
 รสอันใดไม่เทียบมาเปรียบปาน
 อันวจาเมตตาและสัจจัง
 จงปลูกไว้ให้งามเป็นความดี
 จงรักษาวะจันทั้งสินนั้น
 อยากกล่าวคำเท็จจริงแท้ต่อแหลไป
 ปิสุณาวาจาอย่าส่อเสียด
 อย่างกล่าวคำมุกทุเที่ยวยุยง

ทำบังอาจด่าว่าไม่ปราศรัย
 ทำมารยาสาไสยทุกสิ่งอัน
 ยังคุมเหงเมียน้อยก็ขยันทัน
 ทั้งตัวสันต์เดินโลดกระโดดไป
 ให้มือคั่นเกากันจนเลือดไหล
 เหมือนเสียอกเสียใจไม่สมประดี
 ลมคะนองแตกจุกทุกสิ่งสี่
 เข้าปลอบโยนโฉมศรีให้กินยา
 กลับอึงเอาดาทอเป็นนักหนา
 ผัวสะมาขอโทษหายโกรธพลัน
 ไม่ตรองการดูผิดยิ่งคิดขัน
 ทะเลาะกันดาอึงคหนึ่งไป
 คิดตรึกตรองยิ่งคิดจิตต์สงสัย
 ทำอะไรปานนี้ยังมีมา
 ตามไปดูจิตต์แคลงแสวงหา
 ทั้งพี่ป้านาอาเขาพร้อมกัน
 จะทำมาหากินไม่แข่งขัน
 วิวาทกันทุบตีไม่มีสบาย
 ดอยหม้อแกงทุบหม้อเข้าจนฉิบหาย
 จนเที่ยงสายอาหารไม่พานทอง
 ไม่รักผัวน้ำจิตต์มันคิดสอง
 ทั้งพี่น้องก็เห็นดีไปด้วยกัน
 ขาดเมตตาวะจันทุกสิ่งสรรพ
 เป็นเผ่าพันธุ์พวกพ้องไม่ต้องการ
 ย่อมปรากฏหอมเย็นทั้งมันหวาน
 จะเบิกบานความสุขทุกราตรี
 เร่งระวังเกิดทำนอยาหน้ายหน้า
 ทั้งโลกก็โยโลกอุดรไม่ร้อนใจ
 เป็นสำคัญมันคงอย่าสงสัย
 กำหนดไว้อย่าพลาดประมาทลง
 จงละเอียดยดรองไว้อย่าลืมหง
 เร่งดำรงระวังอย่าพลั้งไป

ผรุสวาทองอาจวาทัน
 อยากลวคำหยาบคายเขาเคื่องใจ
 สัมผัสปลาวาจากถาเลา
 ไมไซการเตียรจนาพาที
 เราทั้งหลายหญิงชายมิได้วา
 ในเมตตาวะจีที่ราพรรณ
 ๐ พระเถรเจ้ากัณฑ์ที่สามตามลำดับ
 โดยอธิบายบรรยายในเมตตา
 จงตั้งจิตต์คิดเมตตอย่าให้ขาด
 ทรงแสดงแจ้งเหตุด้วยปราณี
 ให้ตัดซึ่งอพิชชาพยาบาท
 จงตั้งจิตต์อย่าคิดเป็นสำคัญ
 ให้ชื่นชมโสมนัสสวัสดิ
 ดังพวกพ้องพี่น้องของอาตมา
 ถึงมาดมั่นศัตถุและไพร
 ด้วยเรานี้มีแต่เขาชื่นชม
 ความสามัคคีรสมีแก่กัน
 จงอดออมพร้อมกันอย่าฉันทา
 ถ้าผู้ใดไม่ทำในน้ำจิตต์
 เมตตานันขาดกันก็บันดาล
 นกกระจาบฝูงหนึ่งให้พึงรู้
 ถึงกลวชักชักซ่อมด้วยวาจา
 ใครผิดชอบจงประกอบให้ร่วมจิตต์
 เร่งไถ่ถามความจริงทุกสิ่งอัน
 ครันอยู่มาเพลวันหนึ่งนั้น
 บุรุษหนึ่งซึ่งแหออกทันที
 นกกระจาบบอกเพื่อนพลาเงื่อนกัน
 จะชักลอบครอบลงอย่าสงกา
 จงระวังตั้งใจให้จงดี
 ฝ่ายแหยนต์ก็ลอยมาเร็วพลัน
 ฝ่ายฝูงนกตกใจผวาบิน
 ก็รอดไปด้วยใจดำรงตรง

อยาหุหนันดาแซงไซนิสสัย
 จงเว้นไว้เถิดทานเป็นอันดี
 อย่าหยอกเข้ายั่วเลนเป็นเสียดสี
 ประโยชน์ตนไม่มีสักสิ่งอัน
 จงจำไว้เถิดหนาทุกสิ่งสรรพ
 ก็เป็นอันยุติด้วยเวลา ฯ
 กล่าวสำหรับจบเรื่องในศาสนา
 มโนกรรมนำมาแต่บาป
 ตามโอวาทสมเด็จพระชินศรี
 อย่าให้มีโกรธเคืองระคายกัน
 มีจนาชาติทิฐิฐนั้นข้อขัน
 ซึ่งห้ามนั้นเขตต์แดนในเมตตา
 สามัคคีรสกันเถิดทานหนา
 เอาเมตตาตั้งไว้ในอารมณ์
 จะย่ำยีทำร้ายก็ไม่สม
 เกิดนิยมเยื่อใยในเมตตา
 เกษมสันต์สุขสบายเป็นหนักหนา
 เรงรักษาอย่าให้แตกให้ร้าวราน
 มาย้ายแยกแตกคิดออกร้าวฉาน
 เหมือนนิทานทานเทียบที่เปรียบมา
 เป็นหมวดหมู่รักกันเป็นนักหนา
 เราสัญญาารวมรักสมัคกัน
 ถ้าใครผิดอย่าวนทำหุนหัน
 แล้วบอกกันห้ามปรามเป็นความดี
 ปัจจุบันกรรมถึงปักษี
 จะคิดล้างชีวีสุกฤดา
 บุรุษนั้นกางแหขึ้นเวหา
 เราอย่าช้าบินขึ้นให้พร้อมกัน
 ถ้าเสียชีวีตจะอาสัญญ์
 พอสายพันรูดลอบก็ครอบลง
 ขึ้นพร้อมสิ้นแหขาดเป็นผุยผง
 ความมั่นคงยินดีที่เมตตา

เดชะสัตย์ปฏิญาณกันมันคง
 สามัคคีมีแต่ความกรุณา
 ต่างคนต่างถือดีไม่มีชั่ว
 เราฉลาดอาจบินขึ้นเร็วไว
 ตัวหนึ่งนั้นจึงวาเพราะข้าเจ้า
 หาเราไม่ไหนเลยคงวอดวาย
 สกุนีมีจิตต์คิดร้ายราน
 เกิดวิบัติขัดกันทุกวันไป
 ต่างคนต่างมานะไม่ละกัน
 เป็นปากเสียงเถียงกันไม่สมประดี

ด้วยความตรงมิได้คิดจะอิจฉา
 ครั้นอยูมารานร้ายกันฉาวไป
 บ้างยกตัวอวดตนวานิสสัย
 จึงพากันพินภัยจากความตาย
 อันพวกเราจึงได้รอดจากฉิบหาย
 อันตรายเที่ยงแท้เป็นแน่ใจ
 ให้รำคาญมัวหมองไม่ผองใส
 ยิ่งมุนหมองอกไหม้ทุกราตรี
 ใจกลัมลัวหมองไม่ผ่องศรี
 สามัคคีขาดค้ำทางเมตตา

(ต้นฉบับมีเพียงเท่านี้)

ภาคผนวก ข
สภานิติบัญญัติ

สุภาสิตสอนหญิง

○ ประนมหัตถ์นมัสการขึ้นเหนือเศียร

ต่างประทับโกสุมปทุมเทียน
อันเป็นปิ่นมอฬีสทวิป
ก็ลงลับดับไกลนัยนา
ฉันชื่อภูผู้ประดิษฐ์คิดสนอง
ให้ประเสริฐเลิศล้ำด้วยคำคม
○ ขอเจริญเรื่องตำรับฉบับสอน
อันความชั่วอย่าให้มัวมีระคาย
ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์
สงวนงามตามระบอบให้ชอบกล
เป็นสาวแสนเรียบร้อยสวสอาด
แม้แตกร้าวรานรอยถอยยราคา
อันตัวดำแล้วอย่าทำให้กายสูง
ค่อยเสียมเจียมใจจะไว้วาง
○ จะนุ่งห่มดูพอศักดิ์สงวน
จะผัดหน้าทาแป้งแต่อินทรีย์
จะเก็บไรไว้ผมให้สมพักตร์
เป็นสุภาพราบเรียบแลเจริญ
ใครเห็นน้องต้องนิยมชมไมขาด
ถึงรูปงามทรมสงวนนวลอนงค์
○ ประการหนึ่งซึ่งจะเดินดำเนินนาด
อย่าไกวแขนสุดแขนเขาห้ามปราม
อย่าเดินกรายย้ายออกยกผ้าหม
อย่าพูดเพื่อเจ้าไปไม่สู้ดี
ให้กำหนดจดจำแต่คำชอบ
อยานุ่งผ้าพกใหญ่ใต้สะตือ
อย่าลืมห่มผ้าเดินให้เพลนจิต
เป็นนารีที่อายหลายกระบวน
อเนกเนตรอย่าสังเกตให้เกินนัก
แม้ประสพพบเหล่าเจ้าชู้ชาย
อันนัยน์ตาพาตัวให้มัวหมอง
จริงมิจริงเขาเอาไปเล่าแซ่

จำนงเนียรนบบาทพระศาสดา
ดังประทับสองทิวทุกทิศา
สมหาห้องนิพพานสำราญรมย์
ขอประคองคุณไสไว้ในเหนือผม
โดยอารมณ์ดำรงรักษกบิปราย ฯ
ชาวประชาราษฎรสิ้นทั้งหลาย
จะสืบสายสุริย์วงศ์เป็นมงคล
บำรุงรักษากายไว้ให้เป็นผล
จึงจะพ้นภัยพาลการนินทา
ก็หมายหมาดเหมือนมณีอันมีค่า
จะพลอยพาหอมหายจากกายนาง
ดูเยี่ยงยวงแววยังมีทิวหง
ให้ต้องอย่างกิริยาเป็นนารี ฯ
ให้สมควรรับพัศตร์ตามศักดิ์ศรี
ดูวิผิวเนื้ออย่าเหลือเกิน
บำรุงศักดิ์ตามศรัทธาให้เขิน
คงมีผู้สรรเสริญอนงค์ทรง
วาลาดแต่งร่างเหมือนอย่างหงส์
ไม่รู้จักแต่งองค์ก็เสียมงาม ฯ
ค่อยเยี่ยงยาตรยกย่างไปกลางสนาม
เสียมงามสงวนไว้แต่ในที่
อย่าเสยผมกลางทางหวางวิดี
เหย้าเรือนมีกลับมาจึงหาหรือ
ผิดระบอบแบบกระบวนอย่าควรถือ
เขาจะลือว่าเล่นไม่เห็นควร
ระวังปิดปกป้องของสงวน
จงสงวนศักดิ์สงาย่าให้อาย
จงรู้จักอาการประมาณหมาย
อย่าซม้ายทำชะม้อยตะบอยแล
เหมือนทำนองแน่ออกบอกกระแ
คนรังแกมันก็ว่านัยน์ตาคน ฯ

○ อันที่จริงหญิงชายยอมหมายรัก
 แม้นจักรรักไว้ในอารมณ์
 ดังพฤษชาติต้องวายพิศโบก
 จงยับยั้งชั่งใจเสียให้ดี
 อันตัวนางเปรียบอย่างปทุมเมศ
 หอมผกาเกสรขจรจาย
 ครันได้ชมสมจิตพิศวาส
 ไม่อยู่เฝ้าเคล้ารสเที่ยวจลลง
 แม้นชายใดใจประสงค์มาหลงรัก
 อันความรักของชายนี้หลายชั้น
 จงพิศพิศดูให้รู้แน
 เปรียบเหมือนคิดปริศนาอย่าไว้ใจ
 อันแม่สื่ออย่าได้ถือเป็นบรรทัด
 แลล้วนดีมีบุญลูกขุนนาง
 อันร้ายดีมิได้เห็นเป็นแต่ว่า
 เหมือนเขาหลอกบอกลามถึงเมืองไกล
 ทางไกลตาอุปมาเหมือนเสียเนตร
 เขาจะนำไปให้ตายก็ตายพลัน
 อันแม่สื่อคือปีศาจที่อาจหาญ
 อย่าเชื่อนักมักดัดจับโครง
 อันความชั่วอยู่ที่ตัวของเราหมด
 จงฟังหูไว้หูกับผู้คน
 ○ คิดถึงตัวหาผัวนี้หายาก
 คนสุบผืนกินสุราพาจัญไร
 มักเบียดเบียนบีฑาประดาเสีย
 ไม่ทำมาหากินจนสิ้นตน
 ที่บางคนนั้นชั่วเป็นหัวไม้
 ท่านจับได้ใส่ตรวนพรวนคอยาว
 เขาเป็นผัวตัวเมียเสียไม่ได้
 ไปเสียลดเสียหล่นพันหนา
 เพราะมีผัวชั่วไปจึงได้ยาก
 บ้างเล่นเบี้ยเสียถั่วมีวทะนง
 มีข้าวของเคยผูกให้ลูกเต้า
 ลงขันว่าผ้าผ่อนท่อนสไบ

มิใช่จักตัดทางที่สร้างสม
 ยารักชมนอกหน้าเป็นราศี
 เขื่อนโยกก็แตกถึงไมทึงที่
 เหมือนจามรีรู้จักรักษากาย
 ฟังประเวศผุดพันธุ์ลสาย
 มิได้วายภุมรินถวิลปอง
 ก็นิราศแรมจรัสผืนผยอง
 ดูทำนองใจชายก็คล้ายกัน
 ให้รู้จักเชิงชายที่หมายมั่น
 เขาว่ารักรักนั้นประการใด
 อย่าทำแต่ใจเร็วจะเหลวไหล
 มันมักไหลเพลงชุมเป็นหลุมพราง
 สารพัดเขาจะพูดนี้สุดอย่าง
 มาอวดอ้างให้องค์หลงอาลัย
 จะคาดหน้าแนลงที่ตรงไหน
 อย่าควรไปตามคำเขารำพัน
 สุดสังเกตเท็จจริงทุกสิ่งสรรพ
 คนทุกวันเชื่อมั่นปากมันโกง
 ใครบนบานเข้าสักหนอยก็พลอยโง
 มันชักโยงอยากกินแต่สินบน
 ต้องกำสรดโศกร้างอยู่กลางหน
 สิบยูลเสียให้แนอย่าแสรไป ฯ
 มันชั่วมากนะอนงค์อย่าหลงไหล
 แม้นหญิงใดร่วมห้องจะต้องจน
 เหมือนเลี้ยงหี้อัปรีย์ไม่มีผล
 แล้วชุกชนดีซึ่งเที่ยววิ่งราว
 ให้พอใจชกตีเขามีฉาว
 แล้วบอกข่าวโศกศัลย์ถึงภรรยา
 มีหาไมเงินทองก็ต้องหา
 ค่าฤชาก็ต้องเสียขายเมียลง
 แสนลำบากบอบน็อกอย่ามักหลง
 หนอยก็ลงจำนำเขาร่ำไป
 ก็เบียดเอาสิ้นสุดหาหยุดไม่
 อย่าไปไขว่เล่นไปจนโซโครม

ยังแต่เมียเกลียวไกลไปขายซื้อ
 ครั้นรักผัวก็อยามัวด้วยลมโลม
 จะคิดทำอย่างไรก็ไซ้
 ถ้าคนผู้รู้สึกสำนึกตัว
 จะหาคู่สมนิยมหวัง
 ที่ชายดีนั้นก็มิอยู่ดมไป
 แต่ใจคนมักจะรนไปหาผิด
 ต้องเดือดดินกินน้ำตาอยู่นองเนื่อง
 ○ เป็นสตรีสุดดีแต่เพียงผัว
 ลงจนสองสามจิตไม่ยิตยาว
 ถ้าคนดีมิได้ชำระยำยับ
 คงมีผู้ชวยประคับประคอง
 ถ้ามั่นตัวชั่วชำระยาแล้ว
 เหมือนทองแดงแฝงผ้าเป็นราศี
 จงรักตัวอย่าให้มัวราศีหมอง
 อยาเอาผิดมาเป็นชอบประกอบใจ
 แม้รู้จักกรางเป็นอย่างไร
 จงกำหนดอดุสสำหรับรักษาทรง
 อันคำคมลมนุชนั้นสุดหล้า
 จงระวังตั้งมั่นในสันดาน
 เขารักจริงให้สู้ขอกับพ่อแม่
 เขาไม่เลียงไล้ขับจะอับอาย
 ข้างพ่อแม่ก็จะโกรธพิโรธรำ
 ด้วยทานอายุขายหน้าประชาชน
 ถ้าปะวาแม่พอใจคอยร้าย
 แม้ชายจนคนขัดพลัดเข้าตัว
 จะซึ่งโกรธโทษผู้ให้ญาไม่รัก
 ชั้นพ่อแม่ของตัวไม่กลัวเกรง
 ท่านเลี้ยงมาจะเป็นเป็นหอห้อง
 ครั้นลูกตัวชั่วถอยน้อยอารมณ์
 แม้ลูกดีก็จะมีศรีสง่า
 ถึงเพื่อนบ้านฐานถิ่นที่ไกลไกล
 จงรักนวลสงวนนามห้ามใจไว้
 คิดถึงหน้าบิดาและมารดร

คอยหาหรือร่วมภิรมย์เมื่อชมโฉม
 ดอล้มโครมแล้วก็ครวญหวนถึงตัว
 ต้องรับหนี้ยากแค้นใช้แทนผัว
 จะยังชั่วด้วยไมเจยชะเลยใจ
 จงระวังชั่วชั่วอัชฌาสัย
 ไซ้วิสัยเขาจะชั่วไปทั่วเมือง
 ครั้นได้คิดจิตตรอมออกผอมเหลือง
 สุดจะเปลื้องราคินจนสิ้นคาว ฯ
 จะดีชั่วก็ยังไม่กำลังสาว
 จะกลับหลังอย่างสาวสีเต็มตรง
 ถึงขัดสดจนทรัพย์ไม่เศร้าหมอง
 เปรียบเหมือนทองธรรมดาราคามี
 จะปิดแผ้วถางผืนไม้คื่นที่
 ยากจะมีผู้ประสงค์จำนงใน
 ถือทำนองแบบโบราณท่านชานไช
 จงอยู่ในโอวาทญาติวงศ์
 จะเพริศพริ้งสมสวาทเป็นราชหงส์
 อยาลุมหลงด้วยอุบายของชายพาล
 เขายอมวารสลิ้นนี้กินหวาน
 อยาลนลานหลงละเลิงด้วยเชิงชาย
 อยาริงแร่หลงงามไปตามง่าย
 ต้องเป็นม่ายอยู่กับบ้านประจันตน
 จะจงจำดีโยออกไทยหน
 ไม่รักตนเราจึงต้องมาหมองมัว
 กลับซื้อขายคิดเอากับเจ้าผัว
 เราทำชั่วก็ต้องขายกายเราเอง
 เพราะเราคิดผิดนึกไม่เหมาะเหม็ง
 ใจตัวเองพาหลงไปลงตม
 หมายจะกองทุนสินกินขนม
 จึงตรอมตรมโกรธบุตรนี้สุดใจ
 ญาติวงศ์พงศาไม่ผ่องใส
 ก็มีใจสรเริญเจริญพร ฯ
 อยาหลงไหลจำคำที่ร่ำสอน
 อย่ารีบร้อนเร็วนักมักไม่ดี

เมื่อสุกงอมหอมหวานจึงควรหล่น
 อย่าชิงสุกก่อนหามไม่งามดี
 อย่าคิดเลยคุณเขยคงหาได้
 อย่าเกียจคร้านการสตรึงนิยม
 ถ้ามันทำสิ่งใดให้ตลอด
 เขมันซะมักกรังงานการของตน
 เมื่อเหนื่อยอ่อนนอนหลับอยู่กับบ้าน
 อะไรจาวกราวกรียวอย่าเหลียวแล
 ระวังดูเรือนเหยาแลข้าวของ
 เห็นไม่มีแล้วอย่าอ้างว้างมัน
 มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท
 จงมักน้อยกินน้อยคอยบรรจง
 ไม่ควรซื้อเกียพาพิไรซื้อ
 เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล
 ด้วยชนกชนนีนั้นมีคุณ
 อัมมฤทป้อนข้าวเป็นเท่าไร
 ถ้าเราดีมีจิตคิดอุปถัมภ์
 จะปรากฏยศยิสงฆ์ทั้งปวง
 เทพไทในห้องสิบหกชั้น
 ว่าสตรีนี้เป็นยอดอุพาพาล
 ○ ทิบางนางนั้นก็ทำทุจริต
 เห็นพ่อแม่ยากไร้ไม่ไยดี
 เขาถามไถว่ามีไชเป็นพ่อแม่
 ให้ตามหลังบังคับด้วยคำคม
 คนผู้นั้นครันตายวายชีวิตรม
 ไม่เห็นเดือนเห็นตะวันพระจันทร์
 ถ้าอยู่ไปในมนุษย์โลกเลา
 ให้ยากยับอปรานาทร
 แม้จะมีเงินทองของทั้งหลาย
 จะเกิดโจรราวีอัคคีภัย
 หญิงเขนนี้ชายอย่าได้ไปรวมรัก
 แต่พ่อแม่เจียวยังใจไม่การุญ
 ซึ่งสตรีที่ทานคือยาดูเยี่ยง
 แม้ร่วมรอยก็จะพลอยระยำมัง

อยู่กับต้นอย่าให้พรากไปจากที่
 เมื่อบุญมีคงจะมาอย่าปรารมภ์
 อุตส่าห์ทำลำไฟเก็บประสม
 จะอุดมสินทรัพย์ไม่อัปจน
 อย่าทิ้งทอดเทียวไปไม่เป็นผล
 อย่าชุกชนคบเพื่อนโพลเชือนแซ
 อย่าเที่ยวพลาญพุดผลอประจ้อประแจ
 พังให้แนเนื้อความค้อยถามกัน
 จะบกพร่องอะไรที่ไหนนั้น
 จงพอนผันเก็บเล่มให้เต็มลง
 อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
 อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
 ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งดาวหวาน
 จงเลี้ยงทานอย่าให้อดระทดใจ
 ได้การุญเลี้ยงรักษามาจนใหญ่
 หมายจะได้พึงพาธิดาดวง
 กุศลล้ำเลิศเทาภูเขาลวง
 กว่าจะลงลูถึงซึ่งพิมาน
 จะชวนกันสรรเสริญเจริญสาร
 ได้เลี้ยงทานชนกชนนีฯ
 มิได้คิดคุณทานเท่าเกศี
 ดูเป็นที่อายเพื่อนเหมือนอารมณ์
 ทำนพุดแก้เกลื่อนกลับจะทับถม
 ไม่ขึ้นชมยกชูขึ้นบูชา
 คงไม่คลาดแคล้วนรกตกกลา
 ทรมาหมาไหม้ในไฟพอน
 เทพเจ้าท่านก็แข่งแสวงสังหรณ์
 ยิ่งกว่าทำมรดกรให้ร้อนใจ
 คงนิบหายมันคงอย่าสงสัย
 เพราะหัวใจหยาบช้าคิดทารุณ
 จะเสื่อมศักดิ์เสียชนเป็นสกุล
 เนรคุณมิได้คิดอนิจจัง
 จงหลีกเลี้ยงเสียให้พ้นคนชั่วถึง
 ดุจดั่งเอาทองแดงเข้าแฝงกุม ฯ

○ จะสอนใจไว้ทุกสิ่งเป็นหญิงสาว
 ให้ผันผอนเหมือนหนึ่งนอนในหวงร่ม
 อย่าทำนอกลักษณะจะเป็นโทษ
 ถึงจะรักรักให้ยืดยาวจิตจาง
 จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น
 ไม่ควรพูดอ้ออึ้งขึ้นมึงกู
 แม้จะเรียนวิชาทางค้าขาย
 จึงซื้อขายขายดีมีกำไร
 เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก
 แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา
 ถึงขายใดเขาพอใจมาพูดเกี้ยว
 เมื่อไม่ชอบก็อย่าตอบเนื้อความตาม
 ถึงจะไปในพิภพให้จบทั่ว
 จงอุตสาห์ปกปิดให้มืดม่น
 เมื่อจะจรอนเดินดำเนินนัง
 อย่าเหมอเม็นเดินให้ดีมีอาณา
 เห็นผู้ใหญ่หรือใครเขานั่งแน
 ค่อยวอนว่าข้าขอจรดล
 แม้สมรจะไปนอนที่เรือนไหน
 ใครเห็นเข้าเขาจะเลานินทานาง
 ถ้าจะนั่งก็นั่งระวังผ้า
 ยามสำรวลก็อย่าสรวลให้เมามัว
 เมื่อยามยิ้มยิ้มไว้แต่ในพักตร์
 อย่าทำแค้นทำคางให้ห่างกาย
 จะแต่งตัวก็อย่ามัวแต่การแต่ง
 ใช้บ้านนอกชอกนามาแต่เยิง
 ๑ เมื่อยามตรุษยามสงกรานต์มีงานหลวง
 ครั้นสิ้นเขตเทศกาลทำงานไป
 เมื่อไปเป็นชาววังจึงนั่งแต่ง
 ด้วยสำราญการอะไรนั้นไม่มี
 อยู่สถานบ้านช่องนั้นต้องคิด
 เพื่อมีผิวพลเรือนเหมือนกันนา
 รู้วิชาก็ให้รู้เป็นครูเขา
 มีข้าไทใช้สอยค่อยสบาย

ให้พ้นคาวขาวชั่วเข้ามัวสุขุม
 จงสุขุมคิดแบ่งให้เบาบาง
 ตัดประโยชน์พี่น้องเขาหมองหมาง
 จะไว้วางกิริยาให้นาดู
 อย่าตะคั่นตะคอกให้เคื่องหู
 คนจะหลล้งลามไม่ขามใจ
 อย่าปากร้ายพูดจาอัชฌาสัย
 ด้วยเขาไม่เคื่องจิตระอิดระอา
 จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
 จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม
 อย่าโกรธเกรี้ยวโกรธวาทาหยาบหยาบ
 มันจะลามเลินเลยมเหมือนเคยเป็น
 แต่ความชั่วอย่าให้ผู้ใดเห็น
 จึงจะเป็นคนดีมีปัญญา
 จงระวังในจิตขนิษฐา
 แม้พลังพลาดบาทาจะอายคน
 อย่าไกวแขนบัดเซ่นไม่เห็นหน
 นั้นแลคนจึงจะมีปราณีนาง
 อย่าหลับไหลลึ้มกายจนสายสา
 ความกระจางออกกระจ่ายเพราะกายตัว
 ไม่อาณาเขาจะพากันยิ้มหัว
 แม้จะหัวหัวร่อพอสบาย
 อย่ายิ้มนักเสีสงสาพาสลาย
 อย่ากรีดกรายกรอมเพลาะเที่ยวเราะเริง
 อย่าทาแป้งจับกระหม่อมเข้าจนเหลิง
 ทำเขาเซิงเขาจะโหวิงโรไป ๔
 แต่งให้งามตามกระทรวงหาว่าไม่
 อย่างไรมัดหน้าทั้งตาปี
 แต่พอแจ้งเข้าก็จับกระจกหวี
 จะหาคุดูแต่ที่เจ้าพระยา
 ให้รู้จักการหญิงทุกสิ่งสา
 จะได้หาเลี้ยงกันจนวันตาย
 จึงจะเบาแรงตนแรงชวนชวาย
 ตัวเป็นนายโง่เง่าบาวไม่เกรง

การวิชาหาประดับสำหรับวาง
 การมิดีที่ชั่วจกกลัวเกรง
 คิดแต่ยากแค้นแรงชวนชวาย
 พออ้อมเข้าอ้อมเย็นไม่เป็นไร
 ค่อยเสียมเจียมตนจนเสียก่อน
 อย่าเปื้อนเยือกใหญ่ออกให้เกิน
 อย่าอวดดีมีทรัพย์เที่ยวจับแจก
 ใครจะช่วยตัวเราก็กเลียดาย
 เห็นผู้ดีมีทรัพย์ประดับแต่ง
 ของตัวน้อยก็จะถอยไปทุกวัน
 จงนุ่งเจียมหมเจียมเสียมหมหิม
 อยาหลงลายกรายกรุยทำนุไป
 ○ อยาคบพวกหญิงพาลสันดานชั่ว
 สุริย์ฉายบายคล้อยเที่ยวล่อยนวล
 พอรุ่งเช้าเฝ้าตามองสองเกตุ
 ตรงการงานแล้วชี้คร้านเป็นกังวล
 ครั้นได้ยินเสียงกลองมาก้องหู
 วันนี้มีละครใครที่ไหนดมา
 นั่งพิศพิศโฉมประโลมหลง
 บ้างก็เห็นว่างามเลยตามไป
 บ้างก็รักข้านักเลงเล่นเครื่องครั้น
 หมเพละดำทำปลอมออกกรอมกาย
 ครั้นไปไปใจแตกกลนแหกคอก
 ความหมอรอไม่ติดเห็นผิดเชิง
 ใครจะห้ามปรามไว้ก็ไม่ฟัง
 ถือว่าตนเปรี๊ยะฉลาดปราดเปรียว
 พุดก็มากปากกับอนแสนงอนนักร
 เทียวรอนราญจนเพื่อนบ้านเขาระอา
 ที่สวนตัวถึงจะชั่วออกกลนพัน
 ไม่ทำมาหากินจนสิ้นแกน
 หญิงเช่นนี้เห็นไม่มีเจริญแล้ว
 ลงสูบฝืนกินเหล้าอยู่เมามาย
 มือก็ไวใจก็กล้าหน้าก็ดำน
 แต่ผ้าขาดก็ไม่ปรารณาเย็บ

อยาเอาอย่างหญิงโง่ที่โง่งเง
 อยาครั้นเครงขับร้องคะนองใจ
 อยาให้กายตกยากลำบากได้
 อยาพอใจเชื้อข้าเขาก้าเกิน
 คอยผันผอนที่หลังเขาสรรเสริญ
 ละเมิดเมินหมิ่นนักรักจะอาย
 ทำเกี้ยวแฝกมุงปาพาดิบหาย
 อยามักงายเงินทองของสำคัญ
 อยาทำแขวงวาสนากระยาห์น
 เหมือนดัดบันตันทุนสูญกำไร
 อยากระหิทยศธาส์
 ตัวมิใช่ชาววังไม่บังควร ฯ
 ที่แต่งตัวไว้อวดผิดกระสวน
 เป็นเชิงชวนพวกเจ้าชู้เขารู้กล
 ให้เวียนหัวได้วันละพันหน
 แต่งแต่ตนมิได้วันสักเวลา
 ยังไม่รู้เนื้อความเที่ยวถามหา
 แม้รู้ว่าเจ้ากรับเดินหับไป
 ดูจนปลงกรรมฐานเหวี่ยงกาลไหล
 ช่างกระไรหนอชนิษฐ์ไม่คิดอาย
 เทียวกลางคืนคบเพื่อนเดือนหงายหงาย
 พวกผู้ชายชักพาเที่ยวราเริง
 ปะเตปลอกตำผางวางจนเหลิง
 จะเปิดเบิงเข้าป่าไปทาเดียว
 ทำส่งเสียงเถียงดังให้กราดเกรี้ยว
 ประจบเที่ยวรู้จักทุกพักตรา
 เห็นเขารักกันไม่ได้ใจจิดจา
 นิ่งที่ไหนให้นินทาเขาเป็นแดน
 สูบปิดปกยกตนนี้สุดแสน
 ก็เลยแล่นเข้าบอนนอนสบาย
 ให้แว่วแววอยู่ข้างทางดิบหาย
 ไม่เสียดายอินทรีย์เทาขี้เล็บ
 จะเอาชวานเข้าไปตากไม่อย่ากเจ็บ
 ขี้เกียจเก็บผลัดวางใต้กลางเรือน

อันการเหย้าแล้วไม่เอาเป็นธุระ
 คบกันได้แต่นิสัยพวกแซ่เขื่อน
 ชั้นจะยืมของใครเขาไม่เชื่อ
 ปากก็หวานเหมือนน้ำตาลเพชรบุรี
 แม้นใครไปสมทบเข้าคบค้า
 มีแต่ภัยให้ระยำทุกคำคิน
 หญิงไม่ตินั้นก็มีอยู่หลายพวก
 ที่คนดีจะได้ดูให้รู้ครบ
 ○ หญิงพวกหนึ่งนั้นชั้นทำบ้านเจ้อ
 ไม่เจียมจนเลยวาดนตำสั่นดาน
 ล้วนคุณลงคุณปู้ยทุกแห่ง
 พวกผู้ดีไม่เกรงกรีกเจรจา
 ช่างพูดได้ไม่อายแกปลายลิ้น
 ถึงพูดไปใครเขาจะเห็นจริง
 ถึงจะอวดอ้างไปที่ไหนนั้น
 ถ้าสั่นดานการผู้ดีคงมีรอย
 อันตัวดำแล้วอย่าทำให้เกินศักดิ์
 เปรียบเหมือนเกลือกเจือปนกับขลธิ
 ○ ที่บางคนจนยากไม่เอยากทุกข์
 อุตส่าห์แดงแปงขมันไม่สิ้นคราว
 ทำไมแถมเงินทองของทั้งหลาย
 ถือว่ารูปงามไม่คร้ามจน
 สุภาพิตท่านประดิษฐ์ประดับไว้
 ถึงเป็นองค์สุริยวงศ์พระจักรี
 ทุกวันนี้มีทรัพย์เขานับหน้า
 ถึงงามพักตร์เขาจะรักเจ้าเพียงไร
 ○ ที่บางคนเห็นที่ท่านมีทรัพย์
 ประกอบผูกผูกสะกดสร้อยสังวาลย์
 เจ้าคนจนมันให้รำจะทำบ้าง
 แต่ตัวจนอันอันตันในคอ
 หาทองแท้แท้ไขมันไม่คล่อง
 แต่ล้วนเนื้อสับน้ำทองคำทวาย
 แพงไม่เบาเขายังกล้าอุตส่าห์ซื้อ
 ถึงจนยากอยากบำรุงให้รุ่งเรือง

คิดแต่จะเที่ยวตลบไปคบเพื่อน
 จะคบคนพลเรือนก็เต็มที
 ด้วยตัวเหลือไปปดสบถถึ
 ข้าวของมีให้ไปมิได้คิน
 จนชั้นผ้าไม่ติดตัวแต่สักผืน
 ใครจะชื่นชมซิดไปคิดคบ
 จำจะบวบกบอกละเสียให้จบ
 หลอนจะได้ไม่คบพวกคนพาล ฯ
 เฝ้าเปื้อยอ้อยอิงเกินกับภูมิจาน
 เห็นที่ท่านเป็นขุนนางอ้างเข้ามา
 เที้ยวแอบแฝงฟังพาดวาสนา
 เป็นพี่น้องรวมฟ้านั้นเห็นจริง
 เป็นคนสิ้นความคิดผิดผู้หญิง
 เขาว่าหยิ่งยกยศเหมือนมดตะนอย
 เขารู้ทันอยูวาเช่นเจ้าเป็นหอย
 ไมกลาวถ้อยเขาก็รู้ผู้ดี
 เขาจะมักหมิ่นปากเหมือนซากผี
 มันก็มีแต่จะจิตไม่ยัดยาว ฯ
 ถือว่าสุขอยู่แกตาข้าเป็นสาว
 ไม่สร้อยเศร้าสู้ตาประชาชน
 เห็นหาง่ายสารพัดไม่ขัดสน
 ลงแต่งตนขายกินจนสิ้นดี
 ว่าผู้ใดงามพักตร์สมศักดิ์ศรี
 แม้นไม่มีสินทรัพย์ก็กลับไป
 อย่าถือว่าตนงามตามวิสัย
 เขาคาดใจเสียว่าเจ้าขี้เกียจการ ฯ
 แต่ระดับผิวพรรณในสัณฐาน
 แลละลั่นล้วนสุวรรณอันล่อ
 เอาเยี่ยงอย่างอยากได้น้ำลายสอ
 ลงเที่ยวผลอไพลผลเพทุบาย
 ต้องเอาทองเสาชิงช้านาใจหาย
 สายสร้อยสายหนึ่งก็ถึงสลึงเฟื้อง
 ผูกข้อมือแลงามอร่ามเหลือ
 จนทองเหลืองก็ไม่ละจะกละงาม

ก็สาสมกับอารมณ์ไม่เจียมศักดิ์
 ผู้ตีว่าแล้วซี้ซาก็พลอยตาม
 เขาจึงวาทหน้าสดปรากฏอยู่
 เมื่อน้ำตื่นขึ้นจะพวยไปฝ่ายเดียว
 เหมือนหิ่งห้อยน้อยสีหรือหรรษา
 เห็นไม่ถึงดอกกออย่าโกยไปโดยแรง
 ○ ยังมีพวกหนึ่งนั้นขยันยิ่ง
 เทียวยกย้ายรายชมภิรมย์รส
 จะรักไหนก็ไม่รักสมัครมัน
 ชู้ต่อชู้รู้เรื่องเคื่องระคาง
 เพราะนารีมิได้ตรงจำนงหมาย
 เหมือนพวกนางโมราวิลาวัณย์
 โอใจนางอย่างนี้ก็มีมัง
 เพราะนิสัยใจนิษฐ์เล่นปลิดโยน
 ตางคนตางก็เชื่อนอกเบือนเบื้อ
 อันผัวดีที่จะได้อ้ายหมายเลย
 ○ บ้างลอบเล่นเพลงยาวเมื่อคราวขัด
 ที่ไม่สู้รักลอนยังร้อนรน
 บ้างก็เล่นปริศนาเที่ยวหาของ
 ครั้นห่อเสร็จส่งให้กับชายชาญ
 ครั้นคิดคิดปริศนานั้นซ้ำเนิ่น
 ทำต้อด้านหาญหักไม่รักงาม
 ชนิดนางอย่างนี้มีชุมนัก
 ต้องกินยาเข้าสู่ราฟรักไทยปน
 รักสนุกครั้นได้ทุกข์แล้วถอยคิด
 เทพเจ้าท่านไม่เข้าด้วยคนร้าย
 ครั้นคิดลางอย่างไรก็ไม่สูญ
 ทำอย่างไรมันก็ไม่มรณา
 ถ้ารู้ถึงพอมแมต้องแก้ไข
 แล้วหาผัวตัวประจำเป็นสำเนา
 ที่ชายโหดโหดเขลาเข้าไปรับ
 ดั่งแผ่นดินสิ้นหญ้าสุธาแปลง
 ไม่คิดอวยขายหนานิจจาเอ๋ย
 ลูกของเขาเอาเป็นสิทธิ์เฝ้าซิดเชื้อ

ทรลักษณ์เหลือตัวชั่วสาม
 ไม่มีความอายจิตสักนิดเดียว
 สมแก่ผู้ที่ไม่ตรึกนึกเฉลียว
 ไม่ถึงเลี้ยวก็จะลมงจมแปลง
 จะแข่งสู้สุริยาอันกล้าแข็ง
 เขาจะแสรังสรรลวว่าเป็นบ้ายศ ฯ
 เป็นผู้หญิงสองใจไม่กำหนด
 ไครมาจดไผ่จับรับตะกาง
 เล่นประชันเชิงลองทั้งสองข้าง
 ก็ขัดขวางหึงสาจะฉาพิน
 ทำให้ชายเคืองแค้นแสนกระสัน
 ยืนพระขรรค์ผัวให้กับไอ้โจร
 จนลือดังขางก้องดังกลองโชน
 จนมาโดนกันกระดากไม่อยากเซย
 ต้องเป็นเรือขึ้นคานอยู่เฉยเฉย
 ด้วยมากเซยหลายชู้เขารู้กล ฯ
 ฝีปากจัดตอบต่อข้อสนธิ
 เทียววานคนแดงให้พอได้การ
 ให้ถูกต้องตามอารมณ์ประสมประสาน
 บอกอาการเรื่องรักประจักษ์ความ
 ชวนกันเดินหลีกออกนอกสนาม
 จนเลยลามลิมบ้านสถานตน
 เป็นโรครักเกิดมารศีระชน
 หมายประจัญจะให้ดับที่อับอาย
 จะปกปิดเปลวไฟเห็นไม่หาย
 คงก่อกายขึ้นให้เห็นไว้เป็นตรา
 ก็อาดูรพูนเกิดสหัสสา
 เป็นเวรบาปนั้นไม่บรรเทา
 เอาลูกไปมุ่นหมกยกให้เขา
 พอปิดเปาความอายให้หายแคลง
 มันช่างหลับตาสนิทไม่คิดแหวง
 มาแอบแฝงเอามั่นเป็นว่านเครือ
 เหมือนไม่เคยพบประจะกละเหลือ
 นึกว่าเนือบุญธรรมกรรมไม่มี

เหมือนเซนเราเขาจะให้ก็ไม่รัก
 ถึงรูปร่างอย่างยุพินกินรี
 เป็นชนิษฐ์ชอบแต่คิดให้เป็นหนึ่ง
 เอยวาร์กแล้วให้ได้รวมเรียง
 ท่านเปรียบมาเหมือนหนึ่งตราราชสีห์
 เป็นอนงค์แล้วก็คงจะเป็นเมีย
 ที่เกิดมาเป็นนารีไม่มีคา
 เหมือนกรวดทรายปรายเล่นไม่เว้นวาง
 เมื่อไม่ถือตราภูมิไว้คุ้มห้าม
 แม้นรู้จักรักษาถือตราไว้
 อย่าจับปลาสองหัดถึงจะพลัดพลาด
 จึงนับว่าคนดีไม่มีมัว
 เป็นผู้หญิงสิ่งใดจะล้ำเลิศ
 ถึงรูปทรงนงคราญจะพาลคลาย
 ○ บ้างมีผัวตัวอยู่เป็นคู่ชิน
 ทำรักซ้อนซ้อนสนิทปิดเนื้อความ
 ครั้นรู้ความถามไถ่ก็ไม่รับ
 พลอยประจบหลบความไปตามเพลง
 ทำองอาจพลาดพลั้งลงทั้งคู่
 ไม่แปรดแปรนแสนสลดเหมือนทศกัณฐ์
 เคยทีนอนนอนหนุนละมุนนิ่ม
 เล่นก็กั๊กหมัดก็กินจนสิ้นนวล
 ครั้นเห็นชู้คู่ชมภิรมย์รื่น
 จะพึงชู้ชู้ก็เพียบกรอบเกรียบใจ
 ตระลาการท่านถามได้ความชัด
 ถ้าวักชู้ก็ให้อยู่กับชู้ชาย
 ก็สาสมกับอารมณ์สตรีชู้
 ไปคบชู้ชู้ชักหักทั้งยืน
 ที่ใครเห็นจะเมตตานันหายาก
 เพราะเหตุตัวชั่วชื้อลือขจร
 ครั้นลำบากยากใจสืได้คิด
 ไซ้ไม่รู้เขาห้ามความถ้อยมี
 เออก็ใจเป็นใจนงน้อยเอ๋ย
 ช่างไม่คร้ามความชั่วติดตัวตน

มันขายพัคตร์สารพัดจะบัดสี
 แต่เช่นนี้แล้วไม่ปองประคองเคียง
 ไม่ควรถึงอย่าให้ถึงกับปากเสียง
 เป็นคู่เคียงของตัวว่าผัวเมีย
 ไม่พอที่เสียพลอยาควรเสีย
 ย่อมมีเบี่ยงปรับไหมวิสัยนาง
 จะเกิดมาทำไมให้หมองหมาง
 จะเอาอย่างนางโมราหรือว่าไร
 คนจึงลามเลอลวนมากวนได้
 จะคุ้มภัยให้พ้นมีคณกลัว
 จับให้คงลงให้ขาดว่าเป็นผัว
 ถ้าชายชั่วร้างไปมิใช่ชาย
 สุดประเสริฐก็แต่ใจไม่เสื่อมสลาย
 ก็อาจกลายสงสวดยด้วยใจงาม ฯ
 ยังหาอื่นเข้าประคองเป็นสองสาม
 จนเลอลามเป็นระฆังดังขึ้นเอง
 เขาเขียนขับตีดาววามแหง
 เพราะผัวเองจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน
 เขาจับได้ชายชู้ดูน่าขัน
 ต้องโศกศัลย์เศร้าใจอยู่ในตรวน
 ไปนอนทมิกรกรากรำเฝ้ากำสรวล
 แลแต่ล้วนลูกความออกหลามไป
 ก็ไม่ชื่นชมชิดพิสมัย
 จะพึงผัวตัวก็ไม่เมตตาตน
 จึงจำกัดศักดิ์นาราคาขาย
 มันเบื้อหนายขายกลับเอาทรัพย์คืน
 อยู่กับผัวร่วมใจวาไม่ชื่น
 ต้องกล้ำกลืนชลงนัยน์อาลัยวน
 มีแต่ปากแข่งอนงค์ส่งสลอน
 ที่เคยนอนนั่งสบายว่าไม่ดี
 แต่มันผิดเสียถนัดต้องบัดสี
 ชั่วหรือดีก็ได้ยินสิ้นทุกคน
 มันจึงเลยไหลฉ่ำดังน้ำฝน
 ทำชุกชจนจนได้ยากลำบากกาย

มันเสียแล้วถึงจะฝันไม่คืนศักดิ์
 อันความชั่วติดตัวกวาจะตาย
 ถึงบินออกนอกตำบลให้พ้นเขต
 ห้ามมันยากปากมนุษย์นี้สุดยาว
 ผู้ใดคิดผิดพลั้งเหมือนอย่างว่า
 ควรยับยั้งชั่งใจเสียให้ดี
 แม้นชั่วช้าใครเขาวาแล้วโกรธเขา
 จะวิบัติบาปกรรมชั่วหนักไป
 แม้คนดีมีปัญญาถ้าไม่โกรธ
 ให้พ้นทุกข์สุขเป็นศรีเมือง
 ○ เป็นสตรีมีโซซายเสียตายศักดิ์
 อันความดีมีอยู่จำไว้
 จะมีคู่ก็ให้รู้ปรนนิบัติ
 อย่าคิดร้ายย้ายแยกทำแปลกปลอม
 อย่าคบซู้สูสมนนิมหวัง
 เขารักหลอกหยอกเล่นดอกเช่นนี้
 ธุระอะไรจะให้มันเสียของ
 เพราะเชื่อใจภรรยายิ่งกว่าเกลือ
 จะมีจิตพิศवासไม่คลาดเคลื่อน
 แม้นนอกจิตคิดร้ายหมายประจัญ
 จงกันภัยในเล่ห์เสนาหา
 เอาความสัตย์ดัดตั้งปฏิญาณ
 จงซื่อสัตย์ภัสดาสามิ
 อย่าให้มีราคินที่กินใจ
 ถึงที่สุดทดลองก็ทองแท้
 หึงเดี๋ยวนี้แม้นมีสัตยา
 ○ แม้นเขารักแล้วอย่าถือทำถือจิต
 คำนับนอบสามิทุกวี่วัน
 ยามสิ้นแสงสุริยาอย่าไปไหน
 ระวังดูปู่ปัดสลัดที่นอน
 ถ้าแม้นวาทสดาเข้าไสยาสน์
 เขาเหมือนยเหน็บเจ็บปวดในทรวงทรง
 ประพฤติกายสายสมรจะนอนหลับ
 นอนให้ดีมีสติสิริเรา

จะลงรักทองปิดไม้มิดหาย
 เปรียบเหมือนกายกามีราศีดาว
 คงบอกเหตุรู้ว่าไซกาขาว
 ไม่แกลั่วกลาวคองวาแกนารี
 ถูกตำราแล้วยาโกรธพิโรธพิ
 ถ้าหลีกลีเลียนไม่เป็นไร
 เซนตัวเราผู้แดงแดงไข
 ถึงตกได้เทวทัตเพราะขัดเคือง
 เห็นประโยชน์ตัดชั่วในตัวเปลื้อง
 อย่าแค้นเคืองคำข้าขอภัย ฯ
 จะปลูกรักเรรวนหาควรไม่
 อย่าพอใจรักชั่วให้มัวมอม
 จงซื่อสัตย์สุจริตจิตถนอม
 มโนน้อมเสนหาดอสามิ
 ไม่จี้รังกาลดอกบอโกมศรี
 ถ้าแม้นมีข้าวของต้องบำเรอ
 อันเงินทองผ้าสีทำสนาเสนอ
 ควรบำเรอลูกผัวของตัวตน
 เพราะแม่เรือนรวมใจจึงได้ผล
 จะพาดนยากยับอัประมาณ
 อย่าให้มาปนปะจงประหาร
 ถึงเกิดการยากเข็ญไม่เป็นไร
 จนชีวิตศรีสวัสดิ์เจ้าตัตชัย
 อุปไมยเหมือนนอนงค้องค์สีดา
 ด้วยนางแนอยู่ในสัจจริษฐาน์
 ภัสดาก็ยังรักขึ้นหนักครัน ฯ
 เรงเกรงผิดกลัวภัยใหญ่มหันต์
 อย่าดูดันตื้อดิ่งตะบึงตะบอน
 จุดไฟไฟเข้าไปส่องในห้องกอน
 ทั้งผูกหมอนอย่าให้มีธุลีลง
 จงกราบบาททุกครั้งอย่าพลั้งหลง
 ช่วยบรรจงนวดพันให้บรรเทา
 อย่างกลิ้งกลับมือไม่ไปพายเขา
 อย่าชมเขาอยู่จนแจ้งแสงพยับ

จงรีบฟื้นคืนก่อนภัสดา
 จึ่งหุงข้าวต้มแกงแดงสำหรับ
 ทั้งกระโถนคนที่ขัดสีไว้
 อีกน้ำทาอย่าให้ผงลงไปกว่น
 แม้รู้ว่าสามีจะไปไหน
 ประจงปลูกภัสดาอย่าช้านาน
 จงระวังนั่งดูอยู่ใกล้ใกล้
 อย่าให้ต้องร้องตะโกนโพนทะนา
 อยู่จนผัวรับประทานอาหารแล้ว
 อย่ากินก่อนภัสดาตุนาซัง
 ○ ถ้าผัวทำราชการพระผานเกล้า
 ทั้งล่วมบัตจัดแจงแต่งให้ดี
 อุตสาห์ทำบำเรอเสนอสสนอง
 ประนินบัตภัสดาอาราคิน
 ○ เกิดเป็นหญิงให้เหินว่าเป็นหญิง
 เป็นหญิงครึ่งชายครึ่งอย่าพึงใจ
 แม้ผัวเดือดเจ้าจงตั้งระงับไว้
 เขาเป็นไฟเราเป็นน้ำคอยพราพรหม
 อันโทโสโมโหไม่อดได้
 ที่ชาวบ้านทานไม่รู้จะรู้ความ
 เอาใจผัวผัวจะรักเจ้าหนักหนา
 แม้ผัวทุกซุกซุกไข่มไสบบ
 จงแย้มสรวลชวนปลอมให้ชอบชื่น
 ค่อยถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงฤทัย
 จะพูดจาสารพัดประหยัดปาก
 ความสิ่งไรที่ชั่วผัวเขาห้าม
 อย่าตึงดื้อถือตนเป็นคนเชื่อน
 ○ แม้พิโรธโกรธซึ่งกับภัสดา
 พึงขมขื่นกลืนไว้ในอุรัง
 จึ่งจะวานารี่มีความคิด
 ถึงใครรู้ว่าคุณต้องชมเรา
 การนิทนาดำผัวนั้นชั่วถ่อย
 ถึงร้างหย่าหาใหม่วิสัยมี
 บ้างทำกลัวตัวสันแต่ต่อหน้า

น้ำล้างหน้าหาไว้ให้เสร็จสรรพ
 จัดประดับเทียบทำให้น่านวล
 ให้ผองใสสวยตาตุนาบวน
 จงใครครวญพิเคราะห์ให้เหมาะการ
 แต่ยังไม่ตื่นพรากจากสถาน
 ให้ลุกขึ้นรับประทานโภชนา
 เผื่ออะไรมันขาดจะเรียกหา
 จงอุตสาห์ตั้งใจระไวระวัง
 นางน้องแก้วเจ้าจงกินเมื่อภายหลัง
 เขาจะรังเกียจใจดูไม่ดี ๕
 เคยเข้าเฝ้าสูวังนรังศรี
 หมากรบหรีหาใส่ให้ไปกิน
 ตามทำนองมิงมิตรเป็นนิจสิน
 จึ่งจะภิญโญยศปรากฏไป ๕
 อย่าทอดทิ้งกิริยาอัชฌาสัย
 ใครเขาไม่สรรเสริญเมื่อนาม
 อย่าพอใจขึ้นเสียงเถียงประสม
 แม้ระดมขึ้นทั้งคู่จะรู้วาม
 ความในใจก็จะดังออกกลางสนาม
 อย่าทำตามใจนักมักจะเคย
 หมั่นนำพาการเรือนอย่าเชื่อนเฉย
 อย่าวายเวรลามลวนให้ทวนใจ
 เห็นเริงรินหทัยจึงปราศรัย
 แม้สิ่งไรเขาไม่ชื่อนอย่าขึ้นทำ
 อย่าพูดมากเติมตอซึ่งข้อขำ
 ประพฤติตามแบบแผนให้มั่นเหมือน
 จะเอ๋ยเอื่อนโอภาให้น่าฟัง ๕
 อย่านินทาว่าผัวตัวลับหลัง
 อุตสาห์บังกลบเกลื่อนที่เงื่อนเงา
 รัปกปิดมิดโหมไม่โจดเขลา
 หนึ่งผัวเขาเล่าก็เห็นว่าเป็นดี
 เป็นคนน้อยปัญญาเสียราศี
 ชายที่ดีรู้กำพิศก็จิตไป
 ถึงดีต่อก็นิ่งไม่ดิ้นไหว

ครั้นผัวเดินเกินเลยเฉยเฉยไป
 ทำเสียงมเจียมตัวผัวไม่เห็น
 ครั้นว่าเขาเข้าใจรู้ไหวพริบ
 ○ บางนารีที่เป็นนางใจร้ายกาจ
 สำรากก้องร้องแวกแหกกระแซง
 ขูคำรบนบนว่าดาประชด
 ลุอำนาจไม่อาจขยาดตัว
 ทรมานภัสตานาสังเวช
 ยังมีหน้าซ้ำปาวเหล่านารี
 ข้างฝ่ายผัวใจดีมิได้ว่า
 ดูเหมือนแมกับลูกผูกขึ้นชู
 ชางกระไรใจคอมันอดได้
 จึงยอมตัวกลัวเมียจนหวัมุด
 เหมือนเช่นเราแล้วไม่ต้องให้ตีตบ
 จะตีบถองเสียให้ยับไล่ขับกัน
 ○ สุภาสิตซึ่งประติษฐ์มาไว้
 ไซ้จะแกลังแตงคำมารำพัน
 จะรำไปสักเท่าไรก็ไม่หมด
 อุตสาห์ตรองตริตริกนึกจำเนียร
 พอเป็นเรื่องสำหรับดับทุกข์โทษ
 เป็นตำรับแบบฉบับไปยัตยาว
 ข้อไหนชั่วแล้วอย่ามัวไปขึ้นทำ
 เก็บประกอบเอาแต่ชอบในเรื่องความ
 อย่าฟังเปล่าเอาแต่กลอนสุนทรเพราะ
 ไว้เป็นแบบสอนตนพันราศี
 ให้สุขศรีเมืองเลื่องลือฟุ้ง
 เป็นที่ชื่นชนอย่างนางสีดา

ก็ดาให้ไม่ดั่งตั้งกระซิบ
 ดูเหมือนเซนปากว่าดาขยิบ
 ก็ต้องรีบต้องร้างระคางแคลง ฯ
 หมิ่นประมาททุมเถียงสงเสียงแข็ง
 ตะคอกแกลังขมขี้ให้ผัวกลัว
 ให้สามีอภัยคลงหดหัว
 มัดมือผัวผูกแขนแคนเชี่ยนดี
 ดูเหมือนเปรตเวทนานาบัดสี
 ที่ไม่มีภัสดาให้มาดู
 นิ่งให้เมียเขียนดำนอดสู
 มิได้สู้รับรับสัประยุทธ์
 ดูเหมือนไม่มีจิตผิตบุรุษ
 น้อยมมนุษย์ที่จะเป็นได้เช่นนั้น
 คงสู้รบโต้เติมให้เข้มข้น
 ร้างหยามมันเสียให้ค้างอยู่กลางคัน ฯ
 ล้วนแต่มีเยี่ยงอย่างดั่งเสกสรร
 คนทุกวันมักอย่างนี้มีอาเกียรติ
 ขี้เกียจจดเห็นเห็นน้อยเมียมือเขียน
 ตั้งความเพียรผูกข้อต่อเรื่องราว
 เป็นประโยชน์แก่สตรีที่สวยสาว
 ในเรื่องราวสุภาสิตลิขิตความ
 จงจดจำบุญบาปอย่าหยาบหยาม
 ประพฤติตามห้ามใจเสียให้ดี
 จงพิเคราะห์หาคำเลิศประเสริฐศรี
 กันบัดสีคำก่อนคนนินทา
 หอมจรวงลินกล้วนทั่วทิศา
 ในได้หล้าหมายประครองตัวน้องเอย ฯ

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวนวพร คำเมือง
วันเดือนปีเกิด	8 พฤษภาคม พ.ศ. 2521
สถานที่เกิด	อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	64/5 ม.2 ต.สำนักท้อน อ.บ้านฉาง จ. ระยอง 21130
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	-
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	-
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2538	มัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนระยองวิทยาคม
พ.ศ. 2544	ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2548	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ